

T.C

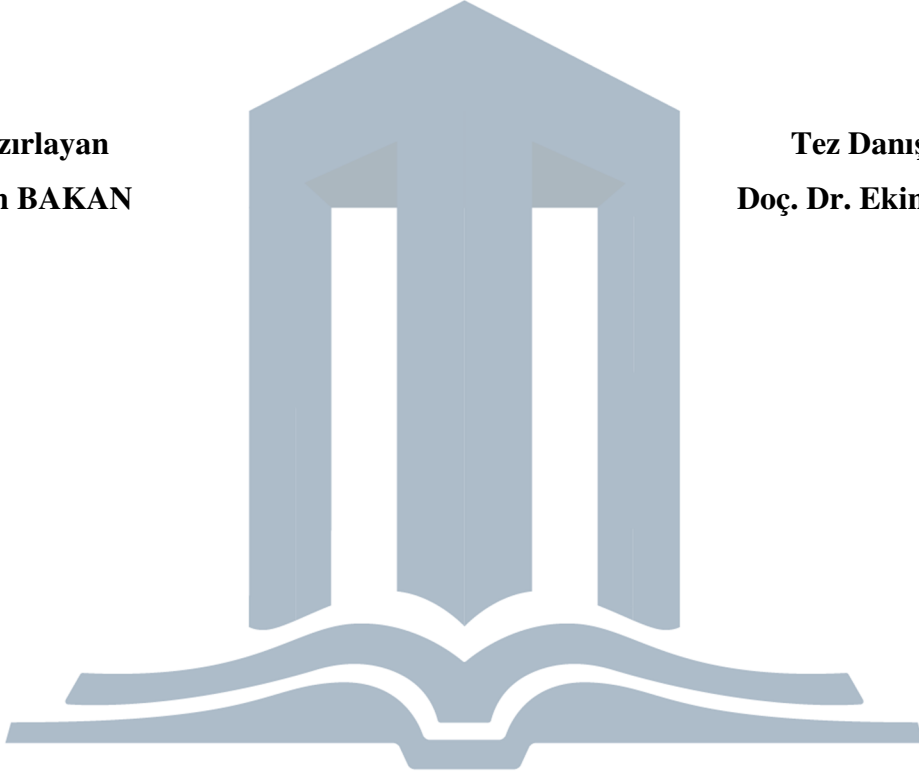
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI

HİTİT DÖNEMİ KIYAFETLERİ VE TANIMLAMALAR

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Figen BAKAN

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Ekin KOZAL

Çanakkale – 2018

TAAHHÜTNAME

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**Hitit Dönemi Kıyafetleri ve Tanımlamalar**” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını, özgünlüğünü ve bir başka mecraya sunulmadığını, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu ve yararlandığım kaynak ve verilerde hiçbir bir çarpıtma yapmadığımı belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

19.07/2018

Figen BAKAN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Figen BAKAN'a ait Hitit Dönemi Kıyafetleri ve Tanımlamalar adlı çalışma, jürimiz tarafından Arkeoloji Anabilim Dalı YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak oybirliği ile kabul edilmiştir.

Üyeler

İmza

Doç. Dr.
Ekin KOZAL

Dr. Öğretim Üyesi
Derya YALÇIKLI

Dr. Öğretim Üyesi
Eric Luc JEAN

Tez No : 10202147
Tez Savunma Tarihi : 21.06.2018

ONAY

Doç. Dr. Şerif KORKMAZ
Enstitü Müdürü

19/07/2018.

ÖZET

HİTİT DÖNEMİ KIYAFETLERİ VE TANIMLAMALAR

Bu çalışmada Hitit kadın ve erkek kıyafet geleneği tanımlanmış, çeşitleri ve değişimleri katalog eserleri üzerinden kronolojik olarak belirlenmiştir. Eski Hitit ve İmparatorluk Dönemi boyunca süregelen süreçte giyilen kıyafetleri incelerken detaylı sonuçlara ulaşabilmek için Hitit eserlerinden Hüseyindedede, Küçük Hüseyindedede, Bitik, İnandık, Eskiyapar Çömlekleri, Kınık Kasesi, Geyik, Yumruk Ritonları gibi ritüel amaçlı kapların yanında, Alacahöyük Duvar Kabartmaları, Yazılıkaya, Hanyeri-Gezbel, Gavurkale, Hemite, Hatıp, Taşçı, Karabel, İmamkulu, Sirkeli, Fraktin Kaya Kabartmaları ve Eflatunpınar Kutsal Havuzu gibi anıtsal eserler ve Dans Eden Tanrı, Altın Amulet, Kral? Kabartması gibi tekil eserler ele alınarak toplamda 134 figür, tanrı, tanrıça, kral, kraliçe, rahip?, akrobat, avcı, müzisyen, şarkıcı?, şakşakçı, dansçı, at-araba çeken, eşya taşıyan, saki gibi çeşitli meslek grupları ele alınmış, kadın, erkek, karışık yaratıklar farklı başlıklar altında kıyafet özelliklerine göre tipolojik olarak ayrılmıştır. Örnek figürlerin konumuna ve yapmakta olduğu işe bakılarak kişiler tanımlanmaya çalışılmış ve kıyafetler, bu kişilerce anlamlandırma yoluna gidilmiştir.

Tasvirli sahnelerden Hitit insanının günlük yaşamına ve dini ritüeller konusunda uygulanan protokole ve insanların davranış ve görünüş özelliklerinin bilgisine ulaşabildiğimiz gibi detaylı incelemeler sonucunda günlük yaşamda nasıl bir görünüme sahip olduklarını imkânlar doğrultusunda belirleyebilmekteyiz.

Sonuç olarak, erkek kıyafetleri 16, kadın kıyafetleri 6 farklı tipte incelenmiş olup bu tipler süsleme, dekolte, etek ve kol boyu gibi farklılıklarla kendi içlerinde de ayrılmışlardır. Erkek figürlerin sayıca daha fazla tipte giyim çeşidine sahip oldukları tespit edilmiştir. Kadın giyiminde sade bir görünümün yanı sıra, uzun kol-etek boyu, süssüz bir giyim gözlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Hitit, Kıyafet, Etek, Ayakkabı, Başlık, Manto.

ABSTRACT

DRESS AND IDENTIFICATION IN THE HITTITE PERIOD

This study deals with the tradition of Hittite female and male dresses, their variations and evolutions. The analysis is based on a catalog, created from Hittite artworks, which is designed in a chronological order from the old Hittite Period until the end of the Hittite Empire. These are Hüseyindede, Küçük Hüseyindede, Bitik, İnandık Jars; Kınık Bowl; Silver Rhyta; and wall reliefs of Alacahöyük, Yazılıkaya, Boğazköy, Hanyeri-Gezbel, Gavurkale, Hemite, Hatıp, Taşçı, Karabel, İmamkulu, Sirkeli, Fraktin, and Eflatunpınar as well as small figurines and amulets. A total of 134 figures are examined. They belonged to god, goddess, king, queen, priest?, acrobat, hunter, musician, singer?, clapper, dancer and people, who pull horse, bull and chariot, carry staff, offer liquids. The women, the men and the hybrid creatures are classified according to their characterization of the dress. The figures are examined according to their context and act in the scene, due to which they and their dress were attempted to defined and identified.

Hittite art Works give an insight in to the daily life and cultic rituals. Their behavior and their outlook can also be derived from the depictions.

As a result, 16 types of men's dresses and 6 types of women' dresses were identified. These types are additionally divided into sub-types in terms of details like the length of the skirt, sleeve and the low-cut. In general men's dresses has a greater variety, whereas women's dresses are less diverse. Women dresses are simple and undecorated as well as they comprise of long skirts.

Key Words: Hittite, Dress, Skirt, Shoe, Headdress, Cloak

ÖNSÖZ

İnsanoğlu yüzyıllar boyu edindiği bilgi birikimi sayesinde çeşitli kıyafet modelleri geliştirmiştir. Temelinde doğa ve iklim koşullarından korunmak için ortaya çıkan giyinme ihtiyacı zamanla din, askeri ve benzeri farklı alanlara hizmet eden araçlara dönüşmüştür.

Anadolu tarihten bu yana birçok uygarlığı barındırmıştır. Pek çok kültür birbiriyle etkileşim içine girmiş ve bu durum çeşitli kıyafet geleneklerinin ortaya çıkmasına da yol açmıştır.

Anadolu'ya nereden geldikleri henüz netlik kazanmamış olsa da Hititler, tarih sahnesine çıktıkları ilk andan itibaren kendinden olmayan kültürlere karşı barışçıl yaklaşmışlar ve benimseme politikası gütmüşlerdir. Özellikle Anadolu'da Hititlerden önce bölgenin sakinleri olan Hattilerin sanatından ve dininden etkilenmiş, zamanla bu kültürün daha da zenginleşmesini sağlamışlardır.

Anadolu tarihinin belki de ilk uygarlığı olarak önemli bir kültür izi bırakmış olan Hititlerin kıyafet modası hakkında fikir edinebildiğimiz tasvirli ve yazılı belgeler mevcuttur. Anadolu'nun ilk merkezi gücünü oluşturmuş Hititler hakkında günümüze dek birçok araştırma yapılmıştır. Yapılan çalışmalar arasında konusu başlı başına 'Hitit kıyafetleri' olan bir çalışma henüz bulunmamaktadır. Bu sebeple Hitit kıyafetleri tezimizin konusunu oluşturmaktadır.

Bu tezin gerçeleştirilmesinde, çalışmam boyunca benden bir an olsun yardımlarını esirgemeyen, kazandırdığı farklı bakış açılarıyla tezime olan katkısından dolayı saygıdeğer danışman hocam Doç. Dr. Ekin KOZAL'a tüm içtenliğimle teşekkür ederim. Ayrıca maddi ve manevi desteğini esirgemeyen saygıdeğer meslektaşım ve sevgili eşim Caner Bakan'a sonsuz minnet ve teşekkürlerimi sunarım.

Figen BAKAN
Çanakkale, 2018

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR.....	vii
TABLOLAR.....	viii
HARİTALAR.....	xi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM HİTİTLERDE KIYAFET

1.1. Hitit Kanunlarında Kıyafet	9
1.2. Hitit Ekonomisinde Kıyafet	11
1.3. Ölü Gömme Geleneklerinde Kıyafet.....	13
1.4. Kıyafet Tasviri Taşıyan Eserler	13
1.4.1. Seramik Kaplar.....	13
1.4.2. Metal Kaplar	20
1.4.3. Taş Eserler.....	24
1.4.4. Diğer Eserler	39

İKİNCİ BÖLÜM HİTİT DÖNEMİ KIYAFETLERİ VE TANIMLAMALAR

2.1. Erkek Kıyafetleri Tipolojisi.....	41
2.1.1. Tip 1	44
2.1.1.1. <i>Tip 1A</i>	48
2.1.1.2. <i>Tip 1B</i>	52
2.1.1.3. <i>Tip 1C</i>	55
2.1.2. Tip 2	56

2.1.3. Tip 3	57
2.1.4. Tip 4	60
2.1.5. Tip 5	62
2.1.5.1. <i>Tip 5A</i>	66
2.1.5.2. <i>Tip 5B</i>	68
2.1.6. Tip 6	71
2.1.6.2. <i>Tip 6A</i>	74
2.1.7. Tip 7	76
2.1.7.1. <i>Tip 7A</i>	77
2.1.8. Tip 8	77
2.1.8.1. <i>Tip 8A</i>	78
2.1.8.2. <i>Tip 8B</i>	80
2.1.9. Tip 9	80
2.1.10. Tip 10	89
2.1.11. Tip 11	91
2.1.12. Tip 12	95
2.1.13. Tip 13	97
2.1.13.1. <i>Tip 13A</i>	101
2.1.14. Tip 14	101
2.1.15. Tip 15	103
2.1.16. Tip 16	103
2.1.16.1. <i>Tip 16A</i>	105
2.2. Kadın Kıyafetleri Tipolojisi.....	105
2.2.1. Tip 1	107
2.2.2. Tip 2	114
2.2.3. Tip 3	117
2.2.4. Tip 4	121
2.2.4.1. <i>Tip 4A</i>	122
2.2.4.2. <i>Tip 4B</i>	123
2.2.5. Tip 5	124
2.2.6. Tip 6	125
2.3. Karışık Yaratıklar	126
2.3.1 Bölüm Sonu Değerlendirmesi.....	135

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AKSESUARLAR, SİLAHLAR, ENSTRÜMANLAR

3.1. Aksesuarlar	145
3.1.1. Başlıklar	145
3.1.2. Kemerler	147
3.1.3. Ayakkabılar	149
3.1.4. Lituus – (Gis ¹ kalmus- Gis ² pa)	150
3.2. Silahlar.....	153
3.2.1. Kılıç.....	154
3.2.2. Hançer/Bıçak	155
3.2.3. Topuz.....	155
3.2.4. Çift Gözlü Balta.....	156
3.2.5. Balta.....	156
3.2.6. Mızrak	157
3.2.7. Yay-Ok	158
3.3. Enstrümanlar	158
3.3.1. Lir	158
3.3.2. Çalpara.....	160
3.3.3. Saz.....	161
3.4. Bölüm Sonu Değerlendirmesi.....	163
SONUÇ	168
KAYNAKÇA.....	171
KATALOG.....	184
TABLO VE ŞEKİLLER	
HARİTALAR	
ÖZGEÇMİŞ	

KISALTMALAR

Ay.	: Ayrıca
Bkz.	: Bakınız
Cm.	: Santimetre
CTH.	: E. Laroche, Catalogue des Textes Hittites, Paris, 1971.
M.	: Metre
Ed.	: Editör
Eds.	: Editör
Erk.	: Erkek
İTÜ	: İstanbul Teknik Üniversitesi
K.	: Küçük
Kab.	: Kabartma
Kad.	: Kadın
Kat.	: Katalog
Km.	: Kilometre
KBo.	: Keilschrifttexte aus Boghazköi, Leipzig / Berlin 1916 vd.
KUB.	: Keilschrifturkunden aus Boghazköi, Berlin, 1921 vd.
No.	: Numara
ODTÜ	: Ortadoğu Teknik Üniversitesi
S.	: Sayı
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
SDÜ	: Süleyman Demirel Üniversitesi
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu
Vol.	: Volume
Vb.	: Ve benzeri
Vd.	: Ve diğerleri, ve devamı

TABLolar LİSTESİ

Tablo No	Tablo Adı	Sayfa
Tablo 1.	Katalog Eserlerindeki Figür Sayısı ve Alınan Figür Sayısı	3
Tablo 2.	Figürlerin Tanımlanma Şeması	3
Tablo 3.	Katalog Eserlerinin Konuları	3
Tablo 4.	Hitit İmparatorluğu Dönemleri ve Krallar Listesi.	7
Tablo 5.	Hitit Dönemi'nde Kıyafetlerin Yasal Fiyatlandırması.	10
Tablo 6.	Erkek Kıyafetleri Tipolojisi Genel Görünümü	135
Tablo 7.	Kadın-Erkek Ortak Giyildiği Tespit Edilen Kıyafet Tipleri	140
Tablo 8.	Kadın Kıyafetleri Tipolojisi Genel Görünümü	140
Tablo 9.	Karışık Yaratık Kıyafetleri Tipolojisi Genel Görünümü	143
Tablo 10.	Katalogta Yer Alan Erkek Başlık Tipleri	145
Tablo 11.	Katalogta Yer Alan Kadın Başlık Tipleri	146
Tablo 12.	Katalogta Yer Alan Erkek Kemer Tipleri	147
Tablo 13.	Katalogta Yer Alan Kadın Kemer Tipleri	148
Tablo 14.	Katalogta Yer Alan Erkek Ayakkabı Tipleri	149
Tablo 15.	Katalogta Yer Alan Kadın Ayakkabı Tipleri	149
Tablo 16.	Katalogta Yer Alan Lituus Tipleri	151
Tablo 17.	Katalogta Yer Alan Silah Tipleri	153
Tablo 18.	Katalogta Yer Alan Enstrüman Tipleri	158

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil No	Şekil Adı	Sayfa
Şekil 1:	Hüseyindedede Çömleği.	14
Şekil 1a:	Hüseyindedede Çömleği friz detayı.	15
Şekil 2:	Küçük Hüseyindedede Çömleği.	15
Şekil 2a:	Küçük Hüseyindedede Çömleği friz detayı.	15
Şekil 3:	Bitik Çömleği.	17
Şekil 3a:	Bitik Çömleği Kutsal Evlilik sahnesi.	17
Şekil 4:	İnandık Çömleği.	18
Şekil 4a:	İnandık Çömleği friz detay.	18
Şekil 5:	Eskiyapar Çömlek Parçaları.	19
Şekil 5a:	Karşılıklı duran kadın figürler.	19
Şekil 5b:	Geyik üzerinde duran Kırkların Koruyucu Tanrısı.	19
Şekil 5c:	Boğa Maskeli Erkek.	19
Şekil 6:	Kastamonu-Kınık Kâsesi.	21
Şekil 6a:	Kastamonu-Kınık Kâsesi friz detay.	21
Şekil 7:	Yumruk Biçimli Riton.	21
Şekil 7a:	Yumruk Biçimli Riton friz detayı.	22
Şekil 8:	Geyik Biçimli Riton.	22
Şekil 8a:	Geyik Biçimli Riton friz detayı.	23
Şekil 9a:	Alacahöyük Batı Kulesi Köşe Ortostatları Duvar Kabartmaları Çizimi.	24
Şekil 9b:	Alacahöyük Batı Kulesi Köşe Ortostatları İç Yüzey Duvar Kabartmaları Çizimi.	24
Şekil 9c:	Alacahöyük Doğu Kulesi Köşe Ortostatları İç Yüzey Duvar Kabartmaları Çizimi.	24

Şekil 9d:	Alacahöyük Doğu Kulesi Köşe Ortostatları İç Yüzey Duvar Kabartmaları Çizimi.	24
Şekil 9e:	Alacahöyük Sfenksli Kapısında yer alan mızraklı avcı çizimi.	24
Şekil 9f:	Alacahöyük Sfenksli Kapı Duvar Kabartmalarında Yer Alan Fırtına Tanrısı Önünde Tapınan Kral Çizimi.	24
Şekil 10:	Yazılıkaya A Odası Kaya Kabartmaları'nın Çizimi.	26
Şekil 10a:	Yazılıkaya B ve C Odası Kaya Kabartmaları'nın Çizimi.	27
Şekil 11:	Kral Kapısı Kabartması.	28
Şekil 12:	Hanyeri-Gezbel Kaya Kabartması.	29
Şekil 13:	Gavurkale Kaya Kabartması.	30
Şekil 14:	Fraktin Kaya Kabartması.	31
Şekil 15:	Eflatunpınar Kutsal Havuzu.	32
Şekil 16:	Taşçı I Kaya Çizimi.	35
Şekil 16a:	Taşçı II Kaya Çizimi.	36
Şekil 17:	İmamkulu Kaya Kabartması.	36
Şekil 18:	Sirkeli Kaya Kabartması.	37
Şekil 19:	Hatıp Kaya Kabartması.	37
Şekil 20:	Karabel Kaya Kabartması.	38
Şekil 21:	Hemite Kaya Kabartması.	38
Şekil 22:	Altın Amulet.	39
Şekil 23:	Dans Eden Tanrı.	40
Şekil 24:	I. Tukulti Ninurta'nın Tapınım Sahnesi.	58
Şekil 25:	Assurbanipal'in Eşi Assur-Sarrat'ın Steli.	113
Şekil 26:	Yüksek Ayaklıklılı Altınİiçki Kupası (Alacahöyük).	119
Şekil 27:	Yavru Köpek Taşıyan Kadın. (Amasya Müzesi)	135

HARİTALAR LİSTESİ

Harita No	Harita Adı	Sayfa
Harita 1.	Hitit İmparatorluğu ve Anadolu'nun görünüşü.	5
Harita 2.	Assur Ticaret Kolonileri Döneminde Anadolu.	6
Harita 3.	Geç Tunç Çağı Hitit Vassal Krallıkları.	7
Harita 4.	Hitit İmparatorluğu ve Anadolu'nun Çevresi.	8
Harita 5:	Katalog Eserlerinin Haritada Dizilişleri.	13

GİRİŞ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırlanan bu çalışmada, “Hitit Dönemi Kıyafetleri ve Tanımlamalar” konu alınmıştır. Hitit uygarlığının kuruluşundan çöküşüne kadarki süreçte belirli eserler üzerinde yapılan incelemelerle Hitit kıyafet gelenekleri açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca aksesuar, enstrüman ve silahlar da eserler üzerinde figürlerin bir parçası görülerek kıyafeti tamamlaması sebebiyle ele alınmıştır.

Yapılan arkeolojik çalışmalar göstermektedir ki, ele geçen buluntular ve yazılı kaynakların ışığında Hitit uygarlığı, sanat, ekonomi, hukuk, ticaret gibi alanlarda etkin bir konumda olmuştur. Hititlere ait kayıtları inceleyen ve bilim dünyasına sunan araştırmacılar sayesinde Hititlerin askeri ve politik başarılarının ötesinde kültürel olarak da önemli bir konumda yer aldığı anlaşılmaktadır. Maddi kültür kalıntıları incelendiğinde çağdaş olduğu çevre kültürlerle etkileşiminin yanında özgün bir kültürün izlerini de görmek mümkündür. Yaşam alanları, ürettikleri eşyalar, ibadet alanları, mabetleri, yazılı metinler ve maddi kültür kalıntılarının yanında Hitit insanını tanımamızı sağlayan bir diğer unsur kılık-kıyafetleri yani görünüşleri olmuştur.

Anadolu tarih boyunca elde ettiği bilgi birikimi sayesinde zengin bir kıyafet geçmişine sahip olmuştur. Birbiriyle iç içe geçmiş kültürlerle günümüze kadar ulaşan kıyafet gelenekleri içerisinde Hititler, önemli bir kültürün temsilcisi olarak çalışmamıza önemli veriler sunmaktadır. Hititlerin Anadolu’da ortaya çıkışı ve kültürel izlerin başlangıcından önce Assurlu tüccarların burada kurmuş olduğu Karum’lar bölgede canlı ticari hareketlilik ve kültürel etkileşim sağlıyordu. Bu ticari hareketliliğin ana sebebi dokuma ve kıyafetti¹. Kıyafetin oluşmasında ilk adım olan hammaddeden sonra dokumanın Hitit ekonomisinde önemli bir yeri bulunmaktaydı². Anadolu’da Assur Ticaret Kolonileri Dönemi giyim geleneğinin bir örnek oluşturan kanıt Achemhöyük kazılarında ele geçmiştir. Kumaş, taban üzerinde dağınık küçük parçalar halinde bulunmuş olup, beyaz renkli ketene benzeyen bir bez üzerine koyu ve açık mavi renkte fayans tipi boncukla süslenmiştir³.

¹ Sabahattin Türkoğlu, *Tarih Boyunca Anadolu’da Giyim-Kuşam I*, İstanbul, 2002, s. 22.

² Bkz: Hitit Ekonomisinde Kıyafet başlığı.

³ Nimet Özgüç, Achemhöyük Kazıları, *Anadolu(Anatolia)*, Harun Taşkiran, Tayfun Yıldırım, Kutalmış Görkay (Ed.), Sayı: 10, Ankara, 1966, s. 21.; Muhibbe Darga, *Anadolu’da Kadın*, YKY, İstanbul, 2011a, s. 117.

1. Amaç

Bu tez çalışmasının amacı Hitit insanının giymiş olduğu kıyafetleri ve kullanım amaçlarını tespit etmektir. Kadın ve erkek arasındaki kıyafet ve unsurlarını ve tipolojisini belirlemek, sınıflandırmak, bu tiplerin Hitit Dönemi içinde hangi dönemlerde devamlılık gösterdiğini belgelemek tezin amacını oluşturmaktadır.

Tasvirli eserler ışığında Hitit insanının kullanmış olduğu kıyafetlere göre kişiler tanımlanarak bu kişilerin konumlarına ve görevlerine değinilmiştir. Kral, kraliçe, görevli, müzisyen, akrobat, rahip gibi tasvirlerde çoğunlukla yer alan insan figürlerinin hangi tip kıyafet tercih etmiş oldukları belirlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca bazı kıyafetlerin tercih edildiği özel yerler ve etkinlikler açıklanarak Hitit kıyafet modasına açıklık getirmeye çalışılmıştır.

Hitit Devletinin kuruluşundan yıkılışına kadarki süreçte kullanılmış kıyafetler, tasvirli eserler olan kabartmalı ritüel çömleri, anıtsal kaya kabartmaları, heykelcik ve insan biçimli madeni süs eşyaları üzerinden incelenerek, hangi dönemde kullanılmaya başlayıp hangi dönemde daha az tercih edilerek tasvirlerden, dolayısıyla kullanımdan kalkmış olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır.

2. Kapsam

Anadolu'da yaşamış olan Hitit Uygarlığının kuruluşundan (MÖ. 1650 civarı) çöküşüne kadar (MÖ. 1200 civarı) olan sürede kabartmalı ritüel çömleri, anıtsal kaya kabartmaları, heykelcik ve insan biçimli madeni süs eşyaları gibi tasvirli eserler üzerindeki figürlerin kimlikleri ve statüleri doğrultusunda kullanım gören kıyafetler ve atribülerin tipolojileri tezin kapsamını oluşturmaktadır. Çalışmamızı sınırlandırmak açısından Hitit Uygarlığını kuruluşu ve yıkılış tarihleri sınırlandırması yapılarak, belli başlı net veriler sunan tasvirli eserler seçilmiştir.

Tezimizin merkezini oluşturan 'kıyafet' kelimesi giysi ve elbise yerine tercih edilen kavram olmaktadır. Kıyafet; Arapça kökenli bir kelime olup, *-kıya:fet-* 'resmi giysi' tanımı yapılmaktadır⁴. Giysi kelimesi çalışmamızda sadece yazılı kaynakların Türkçe çevirilerinden birebir alıntılanmış bölümlerde ele geçmektedir. Elbise kelimesi ise kıyafet ile etimolojik olarak aynı kökene bağlı olup herhangi bir anlamsal farklılık taşımayıp, olası karışıklıkların önüne geçilebilmesi için kullanılmamıştır. Bununla birlikte ayrı bir bölüm

⁴http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5b463c67be70a0.58986849 (Erişim tarihi 11.07.2018)

olarak ele alınan aksesuarlar, kıyafetin bir parçası olarak değerlendirilerek, tamamlayıcı unsurlar olarak değerlendirilmiş, ayrı bir başlık altında incelenmiştir.

3. Yöntem

‘Hitit Dönemi Kıyafetleri ve Tanımlamalar’ isimli bu tez çalışması, Hititlerin ortaya çıkışından, 1200’de çöküşüne kadarki dönemde kullanılan kıyafetlerin tipolojisini içermektedir. Bu tipoloji, kült amaçlı kullanım görmüş olan kabartmalı çömlek ve ritonlar, heykelcikler, insan biçimli madeni süs eşyaları ve anıtsal kaya kabartmaları üzerindeki figürlerin arasından seçilen örneklerle oluşturulan katalog yardımıyla derlenmiştir. Tezin temel veri tabanını, kıyafet tipolojisini kronolojik olarak da inceleyebildiğimiz bu katalog oluşturmaktadır. Anadolu coğrafyasında yaşamış ve MÖ. 1200’lerde çöküşe geçmiş Hitit uygarlığından önce burada bulunan Assurlu tüccarların ve kurmuş oldukları ticari ağların Anadolu giyim geleneğine etkileri eserler üzerinden kısaca aktarılmaya çalışılmıştır. Daha sonra Hitit uygarlığının çöküşünden itibaren Anadolu’da görülen Hitit Beylikler Dönemi’ne tarihlendirilmiş eserlere de, Hitit uygarlığı dağıldıktan sonra kıyafet geleneğinin ne gibi değişimler yaşadığı belirli örnekler üzerinden aktarılmaya çalışılmıştır.

23 farklı tasvirli eserden 134 adet figür seçilmiş, bu figürler eserlerin kronolojik dizilimine göre, eserin okunuş sırası esas alınarak kataloga yerleştirilmiş ve değerlendirilmiştir. (Tablo 1) Bu değerlendirme sırasında ‘Erkek’, ‘Kadın’ ve ‘Karışık Yaratıklar’ kıyafet özelliklerinin yanı sıra tür ve cinsiyet bakımından farklı başlıklar altında sınıflandırılmıştır. Ek olarak figürler, ellerinde tuttukları materyaller veya üzerlerine takılı olan diğer eşyaların atribü özellikleri, olası meslekleri ve sosyal statüleri (konumları), jest ve sahne içerisindeki pozisyonları açısından değerlendirilmiştir. (Tablo 2) Katalog eserlerine yanı sıra, çağdaş olan diğer eserlere de değinilmiş, uygun olduğu tipoloji başlıklarının altında açıklanarak bağlantı kurulmuştur. Figürler belirli yayınlar temel alınarak yeniden çizilmiş böylelikle figürlerin görünümünde bütünlük ve netlik sağlanması amaçlanmıştır. Katalogta, esere ve konuya ait bilgilerin yanında eserin kullanım amacı ve tasvir edilen konuya da değinilerek figürün özelliklerine katkı sağlayacak bakış açısı kazanılmıştır. (Tablo 3) Ayrıca katalogta yer verilmeyen benzer tipte giyimli figürlerin tasvir edildiği çağdaş eserlere de dipnotlarda değinilmiştir.

Kapsamlı bir kütüphane çalışması ve veri toplama sürecinin ardından elde edilen kaynaklar arasından eserlerle ilgili daha önce yapılmış olan araştırmalar incelenmiş, vermiş oldukları bilgiler ve önermeler değerlendirilerek, katalogta yer verilen figürler bağımsız

olarak yeniden yorumlanmaya çalışılmıştır. Daha önceki çalışmalarda yapılmış tanımlama denemelerinden yola çıkarak, herhangi bir kaynağa bağlı olmaksızın yeni ve objektif bir tanım getirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca yeni bir terminoloji oluşturulmaya çalışılmıştır.

Tipoloji oluşturulurken, erkek figürlerin kıyafet repertuarı 16, kadın kıyafet repertuarı ise 6, karışık yaratıklar ise 7 farklı tipte ile birbirinden farklı kıyafetler içerisinde oldukları tespit edilmiştir. Tipolojik olarak incelenen kıyafetlerin kimliklerle ilişkilendirilmesi, tasvirdeki konu bütünlüğüne dayandırılarak yapılmıştır. İnceleme ve değerlendirme aşamalarında eserlerin bütün tasvir özellikleri, giyim -kuşam ile bağdaştırmaya yönelik bakış açısı terk edilmeden tanımlamaya çalışılmıştır.

Aksesuarlar; figürlerden bağımsız olarak ele alınmıştır. Başlıklar, kemerler, ayakkabılar, lituuslar, silahlar ve enstrümanlar figürlerin sosyal statülerine ışık tutabilmesi amacıyla tanımlanmıştır.

1. Assur Ticaret Kolonileri Dönemi

Assur Ticaret Kolonileri Dönemi eseleri incelendiğinde Hitit kıyafet geleneğinin öncüsü olarak görülebilecek benzerlikler taşımaktadır. Bu sebeple konumuz olan Hitit Dönemi öncesinde Anadolu'da ne tip kıyafetlerin kullanım gördüğü önem taşımaktadır. Kültepe-Kaniş Karumu'ndan ele geçen MÖ. 18. yy'a tarihli tanrı heykelciğinin⁵ üzerinde diz üstünde biten kısa etek, bel yerinden kemerle sıkıca tutturulmuştur. Katalogumuzda yer alan örnekler arasında Erk. Kıy. Tip 8'i anımsatmaktadır. Figür iri badem göz ve Hitit tanrı betimlerinin çoğunda gördüğümüz sakal ile betimlenmiştir. Başında konik başlık bulunmaktadır. Boğazköy'den ele geçen MÖ. 18. yy'a tarihli bir başka tanrı heykelciğinde⁶, bir önceki örnekte olduğu gibi tam cepheden tasvir edilmiştir. Figürün üzerinde benzer tipte etek görülmektedir. Etek deseni daha çok etek ucunda yoğunlaşmıştır. Kemer tipi **Kat. No. 49** ile büyük benzerlik taşımaktadır.

Assur Ticaret Kolonileri Dönemi'ne tarihli örnekler arasında Hitit kıyafetlerinden tarz bakımından oldukça uzak örnekler de bulunmaktadır. Kültepe Kaniş Karumu'ndan ele geçen bir heykelcik kalıbı⁷ buna bir örnek oluşturur. Kalıp MÖ. 18 yy'a tarihli olup, üzerinde iki erişkin, bir çocuk ve bir bebek olduğu tahmin edilen dört figür tasvirlidir.

⁵ Görsel İçin bkz: Belma Kulaçoğlu, *Tanrılar ve Tanrıçalar*, Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ana Basım, 1992, Ankara, Kat no. 121. s.103.

⁶ Görsel İçin bkz: Belma Kulaçoğlu, a.g.e., Kat no. 122. s.104.

⁷ Görsel İçin bkz:A.g.e., Kat no. 125. s.107.

Tanrı, tanrıça, genç tanrıça ve bebek olarak tanımlanmıştır⁸. İki erişkenden biri erkek biri kadındır. Dört figür de aynı tip kıyafet ile tasvir edilmişlerdir. Boyundan ayak bileklerine kadar uzanan, çan biçimli bir etek, belden sıkıca tutturulmuş olup, etek paralel çizgilerle enlemesine uzanmaktadır. Gövdenin ortasından inen çift çizgi, elbisenin önden açılıp kapanabilen bir model olduğu izlenimini yaratmaktadır. Bunu kemer tasviri desteklemektedir. Kemer **Kat. No 49**'da gördüğümüz tutturmalı/kancalı kemer tipinde olmalıdır. Katalogumuzda bu tip bir elbise görülmemekte, Hitit geleneğine kadar taşındığı fikri oluşmamaktadır. Ayrıca figürlerin kadın-erkek-çocuk ayırt etmeksizin aynı tip kıyafet giymeleri de önemlidir. Her ne kadar Hitit Dönemi kıyafetlerinde nadiren ortak kullanım gören kıyafetler olsa da bir kompozisyon oluşturan figürlerin tamamında aynı tip kıyafetin tüm figürlerce giyildiği bir tasvir örneği katalogumuzda yer almamaktadır.

Hitit Dönemi kıyafetleri ele alınmadan önce Hitit tarihine değinme ihtiyacı duyulmuştur. Kapsamlı bir tarihçe yazımının yerine, Hititlerin Anadolu coğrafyasında varoluş ve gelişme dönemlerine değinmek, ele alınan uygarlığı tanımlamak, çalışmamız açısından yararlı olacağı kanaati doğmuştur. Hitit halkının bir imparatorluğa doğru genişlerken yaşanan sanat, kültür ve dolaylı olarak ekonomik faaliyetler, sosyal yaşantı, giyim-kuşam ve fiziksel görünüşler gibi unsurlara etkisi de bir açıdan anlam kazanmaktadır. Bu sebeple incelenmek üzere ele alınan tasvirli eserleri ve kompozisyonları bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirmemiz Hitit tarihine kısaca değinmek ile mümkün olmaktadır.

2. Hitit Kısa Tarihi

Hititler MÖ. 17-13. yüzyıllar arasında Anadolu'da yaşamış bir halktır⁹. Bunun öncesinde Anadolu'da bölgeye adlarını veren Hattilerin yaşadıkları bilinir¹⁰. Çok sayıda küçük devletler halinde yaşayan Hititler, Anadolu'dan Kuzey Suriye'ye ve Mezopotamya'ya uzanan bir imparatorluk kurmuşlardır¹¹. (Harita: 1)

⁸ A.g.e., Kat no. 125. s.196.

⁹ Horst Klengel, "Hitit Tarihi", *Hititler ve Hitit İmparatorluğu: 1000 Tanrılı Halk*, Bonn, Kunst-und Ausstellungshalle, 2002, s. 413; Bryce, Aslında Hint-Avrupa dili konuşan kavimlerin Anadolu'ya ilk girişleri MÖ. üçüncü bin yıla hatta daha önceye dayandığını belirtmiştir. Trevor Bryce, *Hitit Dünyasında Yaşam ve Toplum*, (Çev: Müfit Günay), Dost Kitapevi, 2002, s. 24.

¹⁰ Ali Dinçol, "Hititler", *Arkeoatlas Dergisi*, Necmi Karul (Ed.), Sayı:2011/1, 2011, s. 256.

¹¹ Sevgi Aktüre, *Anadolu'da Bronz Çağı Kentleri*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1994, ss. 135-6; Fatma Sevinç, a.g.e., s. 12.; Fatma Sevinç-Erbaşı, *Hititlerde Öteki Kurban ve Büyü*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2013, s. 12.

Hititlerin hangi şekilde, nereden geldikleri konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Anadolu'nun yerlisi olmadıklarına dair görüşler, göç yoluna dair kesin bir maddi kültür kalıntısı olmadığından dolayı dışarıdan göç yoluyla geldikleri yönündedir¹². Söz konusu göçün doğudan (Kafkasya)¹³ veya batıdan (Boğazlar)¹⁴ yapıldığı teorilerine ek olarak bu göçten önce Mezopotamya'da ikamet ettikleri de teoriler arasında yer almaktadır¹⁵. Hititler Anadolu'ya girdikleri dönemde Asur Ticaret Kolonileri Devri yaşanmaktaydı¹⁶. (Harita: 2)

Antik kayıtlarda¹⁷ ve Yakınçağ'da¹⁸ araştırmacı tarihçilerin konusu olan Hititler'in bilim dünyasıyla tanışması Orta Mısır-Tell El Amarna'da bulunan 350'den fazla çiviyazılı kil tabletin kazılar sonucu ele geçmesiyle olmuştur¹⁹. 1834 yılına gelindiğindeyse Charles Texier Boğazköy'de Hitit başkenti Hattuşa'yı çizimlerle belgelemiş ve şehrin planını çıkarmıştır. 1893 yılında Ernest Chantre, ondan hemen sonra Alman E. Schäffer kil tablet parçaları bulmuş, Alman Asurolog H. Winckler tarafından ilk resmi kazılar başlamıştır²⁰. Winckler, bulduğu Akadça tabletlerden Boğazköy'ün Hitit İmparatorluğunun merkezi Hattuşa olduğunu ve MÖ. 14. ve 13. yüzyıllarda Yakındoğunun en güçlü krallarının

¹² J. G. Macqueen, *Hititler ve Hitit Çağında Anadolu*, (Çev: Esra Davutoğlu), Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2001, s. 27; Ahmet Ünal, *Hititler Devrinde Anadolu I*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2002, ss. 15-16.

¹³ Muhibbe Darga, *Hitit Sanatı*, Akbank Kültür ve Sanat Kitapları: 56, İstanbul, 1992, a.g.e., s.11.; Füzuran Kınal, *Eski Anadolu Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi. XIII, Sayı: 7, Ankara, 1998, s. 82.; Dilbilimsel kanıtları göz önünde bulundurarak bu görüşü destekler. J. G. Macqueen, a.g.e., s. 27; Eski Assur yazılı kaynaklarında Hititçe isimleri ve deyimleri bir işaret olarak gösterir. Horst Klengel, a.g.e., s. 413; Veli Sevin, *Anadolu Arkeolojisi*, Der yayınları, 3. Baskı. İstanbul, 2003, s. 165.

¹⁴ Füzuran Kınal, a.g.e., s. 82.

¹⁵ Hititlerin kullanmış olduğu çiviyazısının Neşa'da yerleşik Assurlu tüccarlar tarafından kullanılan yazıdan daha eski olması ve Eski Babil öncesi MÖ. 2150-2050 Ur sülalesinin kullandığı yazı ile benzerlikler taşınmasından dolayı Hititlerin Anadolu'ya yerleşmeden önce Mezopotamya'da ikamet ettikleri düşüncesi oluşmuştur. Sevgi Aktüre, a.g.e., s. 135.; Füzuran Kınal, a.g.e., ss. 82-83.

¹⁶ Sedat Alp, "Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda Kanes/Neşa'da Hititlerin Varlığı ve Yoğunluğu, (Bilimsel Bir Oluşumun Öyküsü.)", *Archivum Anatolicum/Anadolu Arşivleri (Emin Bilgiç Kitabı) 3*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 1997, s. 17. MÖ. 20. yüzyılın başlarında Assurlu tüccarlar Anadolu genelinde kırka yakın ticari ağ kurmuşlar ve merkezini Kaneş olarak belirlemişlerdi. Burası daha sonar Hattuşa ismini alacak ve Hititlerin merkezi konumuna yükselecekti. MÖ. 1835 yıllarında Kaneş tahrip edildikten sonra üç yıllık bir duraksama dönemine girmiştir. (Kaneş II). Ticaret daha sonar tekrar başlasa da asla eskisi gibi olmamıştır. Kent MÖ. 1720 civarı terk edilmiştir. Ali Dinçol, a.g.e., s. 258.; Theo P. J. Van Den Hout, "Hitit Krallığı ve İmparatorluğunun Kısa Tarihi" *Hititler Bir Anadolu İmparatorluğu*, Meltem Doğan-Alparslan, Metin Alparslan (Ed.), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2013, s. 22.

¹⁷ Jürgen Seeher, "İmparatorluk Panteonu'na Bakış-Yazılıkaya", *Hititler ve Hitit İmparatorluğu: 1000 Tanrılı Halk*, Bonn, Kunst-und Ausstellungshalle, 2002a, s. 390. Hititlerle ilgili bilinen tek antik kayıt Herodot'a aittir Herodot, İzmir-Karabel kaya kabartmasını Mısır Firavunu Sesostris'e dayandırmıştır.

¹⁸ A.g.e., s. 390. Kâtip Çelebi, Torosların Kuzey ucunda Geç Hitit kabartması İvriz'e "Ebrindos nam bir kâfir yiğit" tanımlaması yapmıştır.

¹⁹ Sevgi Aktüre, a.g.e., s. 135.

²⁰ İlker Koç, *Hititler*, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2006, s. 2.

merkezi olduğunu ortaya çıkarmıştır²¹. Tell El Amarna tabletleri ve 1906'dan beri yapılan kazılarla ortaya çıkarılan 30,000'in üzerindeki Boğazköy tabletleri Hitit tarihiyle ilgili yapılan bilimsel çalışmaların temelini oluşturmaktadır.

Hitit dilinin çözümlenmesindeki en büyük etken yine Hattuşa tabletleri olmuş ve ilk kez Çek bilim adamı B. Hrozný tarafından belgelenmiştir²². Hrozný yaptığı çalışmalarla Hititçenin bir Hint-Avrupa dili olduğunu göstermiştir. *NINDA-an ezzateni watarra ekutteni* olarak okunan Hititçe cümleyi “ekmeği yiyeceksiniz suyu da içeceksiniz²³” olarak çevirmiştir²⁴.

Hitit tarihi iki evreye ayrılmaktadır. Bunlar Eski Hitit (MÖ. 1400'e kadar) ve İmparatorluk Dönemi (MÖ. 1400'ten 12. yüzyıla kadar olan süre)'tir²⁵. (Tablo 4)

2.1.Eski Hitit Dönemi

Anadolu'da merkezi bir devletin ilk adımları MÖ. 17. yüzyılda kökeni Orta Anadolu'daki Kuşşara kentine dayanan Pithana'nın oğlu Anitta tarafından atılmıştır²⁶. Neşa, Zalpa ve Hattuş'u ele geçiren Anitta kendisini “büyük kral” olarak adlandırmıştır. Hititler savaşlarla ele geçirdiği kent krallıklarının üzerinde egemenlik kurarak merkezi bir krallık kurmayı başarmıştır. Büyük krallıklar ilk Hitit kralından itibaren yok edilmeye başlanmış ve bu kentlere krallar oğullarını atamıştır²⁷.(Harita: 3) Anitta, Neşa (Kültepe)'yi kendisine başkent yapmıştır²⁸. Eski Hitit Krallığı Anitta'dan bir süre sonra tahta geçen Labarna adlı kralın kendisine “Hattuşa'lı” anlamına gelen I. Hattuşili adını vermesiyle başlamıştır (MÖ. 1650)²⁹.

I. Hattuşili, İç Anadolu'daki fetihlerle, Torosları aşarak güneye, Kuzey Suriye'ye kadar ilerleyerek krallığı büyütüştür. I. Hattuşili'den sonra yerine geçen I. Murşili

²¹ A.g.e, s. 3.; J. G. Macqueen, a.g.e., s. 23.

²² Gernot Wilhelm, “Hitit İmparatorluğu'nun Dilleri”, *Hititler ve Hitit İmparatorluğu: 1000 Tanrılı Halk*, Bonn, Kunst-und Ausstellungshalle, 2002, s. 404.

²³ NINDA ideogramının Sümerce eklemek anlamına geldiği bilinmektedir. Hrozný, ezza İngilizce –to eat ve Almanca essen yemek fiiliyle karşılaştırmış, watarra'nın ilk kısmı watar, İngilizce water, Almanca Wasser ile karşılaştırmış, Hititçe içmek anlamına gelen equ, Latince aqua sözü ile karşılaştırmıştır. 1917 yılında Hrozný Hititçenin ilk gramerini yayımlamıştır. Sedat Alp, *Hitit Çağında Anadolu Çiviyazılı ve Hiyeroglif Yazılı Kaynaklar*, TÜBİTAK, Ankara, 2000, s. I, 4.

²⁴ Sedat Alp, 2000, a.g.e., s. I.

²⁵ Trevor Bryce, 2003, a.g.e., s. 25; Charles Burney, *Historical Dictionary of the Hittites*, Historical Dictionaries of Ancient Civilizations and Historical Eras, No. 14, The Scarecrow Press, Inc., Lanham, Maryland. Toronto, Oxford, 2004, s. XXIV.; Sevgi Aktüre, a.g.e., s. 145. Ayrıca bkz: Kronoloji Tablosu.

²⁶ Veli Sevin, a.g.e., s. 163.; Ali Dinçol, a.g.e., s. 261.

²⁷ Kral Telipinu “Telipinu Fermanı” fermanında bu konu ile ilgili detaylı bilgi vermektedir. Fatma Sevinç, 2008, a.g.e., s. 12.

²⁸ Veli Sevin, a.g.e., s. 163.

²⁹ Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s.12.; Horst Klengel, a.g.e., s. 414.; Sevin, bunu sadece Kuzey Kafkasya'ya özgü bir gömü şeklini beraberinde getirmelerine dayandırmaktadır. Veli Sevin, a.g.e., s. 163.

güneydeki fetihlere devam etmiştir. Fetihlerin amacı Suriye'deki şehir devletlerini devreden çıkarmak ve Mezopotamya ticaret yollarını kontrol etmektir³⁰. Uzun sürmeyen bir krallık döneminden sonra Murşili eniştesi tarafından öldürülmüştür. Bu karışıklık sonrası Hitit Devleti hanedanlığında anlaşmazlıklar yaşanmıştır. Kral Telipinu'nun MÖ. 16. yüzyılda kaleme aldırılmış olduğu ferman ile kendinden önceki krallar Hantili, Zidanta, Ammuna ve Huzziya'yı "felaket hükümdarları" olarak niteleyerek yeni düzenlemeler getirmiştir. Bu düzenlemeler, hanedanı suikastlardan korumak, tahta çıkış sırası belirlemek ve devlet yönetiminde üst düzey bütünlük sağlamaktı. Ayrıca bu sistem "panku" adlı bir meclis ile kontrol ediliyordu³¹.

2.2. İmparatorluk Dönemi

İmparatorluk dönemi, MÖ. 1350-1200 arasını kapsar³². I. Şuppiluliuma ile zayıflamış ve küçülmüş imparatorluk yeniden güçlenmeye başlamıştır. Mitanni Krallığı'nın gücü kırılır ve Suriye'deki Hitit Bölgesi Mısır eyaleti ile doğrudan doğruya sınır olmuştur. (Harita 4) Bu gelişme iki ülke arasında sık sık savaş olmasına sebep olmuştur. II. Muvatalli ve II. Ramses arasında Kadeş barış antlaşması yapılır. II. Muvatalli döneminde başkent Tarhuntaşa'ya taşınmış, III. Hattuşili döneminde Hattuşa tekrar başkent yapılmıştır. III. Hattuşili ve IV. Tuthaliya Döneminde Hattuşa mimari açıdan oldukça köklü bir gelişim göstermiştir³³.

Bilinen son Hitit imparatoru II. Şuppiluliuma, kıtlık ve gergin bir siyasi ortamın hakim olduğu dönemde askeri başarılar elde etmiş olsa da yıkım kaçınılmaz olmuştur. Olasılıkla halk içindeki huzursuzluklar, aristokratik kesimdeki çatışmalar ve düşman saldırıları bu yıkımı hızlandırmış olmalıdır³⁴. Son Tunç Çağının sonlarına doğru kuzeybatıdan gelen ve Önasya'nın büyük bir bölümünü kapsayan büyük bir göç dalgası ancak Mısır önlerinde durdurulabilmiştir. Bu göçün nedenleri ve katılan kavimlerin kimliği, kesin olarak bilinmemekle birlikte, Mısır'a ulaştıklarında (MÖ. 1186 civarı) aralarında hem Ege hem de Anadolu halklarının bulunduğu düşünülmektedir³⁵.

³⁰ Jürgen Seeher, *Hattuşa Rehberi Hitit Başkentinde Bir Gün*, (Çev: Ümit Öztürk, Ayşe Baykal-Seeher), Ege Yayınları, 1999, s. 159.

³¹ Horst Klengel, a.g.e., s. 414.

³² Theo P. J. Van Den Hout, a.g.e., s. 27.

³³ Jürgen Seeher, 1999, a.g.e., ss. 161-163.

³⁴ Horst Klengel, a.g.e., s. 491.

³⁵ J. G. Macqueen, a.g.e., s. 55; Ali Dinçol, a.g.e., s. 276.

BİRİNCİ BÖLÜM

HİTİTLERDE KIYAFET

İlkel zamanlarda hayvansal kaynaklı malzemelerle sağlanan giyim ihtiyacı zamanla bilgi ve üretimin artışıyla tekstili doğurmuştur. Giyim ihtiyacı zevk, süsleme ve stil gibi çeşitli konularla da zenginleştirilmiştir. Hammadde kaynaklarına ulaşılabilirlik, hammaddelerin işlenebilirliği ve bilgi birikimi neticesinde kıyafet çeşitlenmiş ya da sadeleşmiştir. Üretimin olmadığı ya da üretimin çeşitli sebeplerle çeşitlendirilemediği bölgelerde ticaretin de gelişmesiyle kıyafet dışarıdan edinilmiştir. Hammadde ihtiyacı ticareti doğurmuştur. Bu ihtiyaçlar içinde tekstil ürünleri de sayılabilmektedir. Yün, keten, pamuk gibi kaynaklara sahip olan Hititler, bu kaynak fazlasını Mezopotamya ile ticari olarak takas yoluna gitmiştir³⁶.

Hititlerin giyim ve kuşamını anlamak yine kendilerince yapılmış olan belli başlı tasvirli eserleri inceleyerek mümkün olmaktadır. Tasvirli eserlerin konularını ve gelişimini incelemek modayı ve kültürü yansıttığı gibi Hititlerin diğer medeniyetlerle girmiş olduğu kültürel etkileşimleri de yansıtmaktadır. Bu sebeple kıyafetler birer kültürel etkileşim kanıtı olarak önem arz etmektedir. Günümüze kadar yapılan bilimsel çalışmalarda Hititler hemen hemen her yönden ele alınmıştır. Kıyafet ile ilgili olan bilgiler ise kaynaklarda kısa ve öz, detaylandırılmamış bilgiler olarak yer almaktadır.

1.1. Hitit Kanunlarında Kıyafet

Hititler sosyal düzenini kanunlar ile korumaya almış olan bir uygarlıktı. Kıyafet ve onun bağlı olduğu unsurlar da kanunlar ile güvence altına alınmıştı. Kıyafet ve kıyafet modası Hititler için oldukça önemliydi. Bunu, kıyafet için yazılmış olan ve gerektiği zamanlarda uygulamaya konulmuş yasa maddeleriyle anlayabiliyoruz. Hitit kanunları, Eski Hitit zamanında yazılmış iki yüz paragraflık bir derlemeden oluşmaktadır³⁷. Boğazköy

³⁶ İlker Koç, a.g.e., s. 35.

³⁷ Belkis Dinçol, "Hitit Yasaları", *Hititler Bir Anadolu İmparatorluğu*, Meltem Doğan-Alparslan, Metin Alparslan (Ed.), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2013a, s. 520; Harry A. Hoffner, "Hititler Anadolu'sunda Yasal ve Sosyal Kurumlar", (Çev: Sevgül Çilingir), *Tarih Okulu*, Cilt: 2010, Sayı: VI, 2010, ss. 223-224;

kazılarında ele geçmiş olan bu kanun maddeleri arasında kıyafet ve aksesuar gibi giyim kuşam unsurları üzerine yazılmış kanun maddeleri şöyledir:

I Dizin Madde 22-

56. eğer bir köle kaçarsa biri onu geri getirirse, eğer yakınlarında

57.–onu- yakalarsa, o zaman ona (1) ayakkabı versin, eğer nehrin, (2) bu tarafta – onu yakalarsa- iki şekel gümüş versin,

58.eğer nehrin(2) ötesinde –onu yakalarsa-o zaman ona (1)üç şekel gümüş versin³⁸.

Madde 128-

15. Eğer bir kumaşın bazı bükülü ipliklerini (7) biri

16. çalarsa (8), bir yün kumaş (9) versin. (10)³⁹.

Madde 171-

3. Eğer bir anne (onun) giysisini oğluna (1) dışarı taşırsa, o (=Fr. 56*) zaman çocuklarını (2) (kendisi için)

Reddeder. (3)⁴⁰

Madde 182-

48. bir... (1) giysinin on iki şekel gümüş, değerli bir giysinin otuz şekel gümüş,

49. mavi yün giysinin yirmi şekel gümüş, bir (2)...(3) giysinin on şekel gü(müş),

50. bir (2) ... (4) giysi-nin- üç şekel gü(5)müş, bir... (.1...) giysinin

51. dört şekel gümüş, bir...(6) giysinin bir şekel gümüş, bir ...(7) giysinin

(=Fr.68*) III. 1. (8) Yedi mina ağırlığında (bir giysi(nin) (şekel gümüş),

2. bir büyük keten bezin (onun) b (edeli) beş şekel gümüş-tür⁴¹.

Hititler ticari ürünlerin arasında olan kıyafetleri de kanunlar yoluyla güvence altına almıştır⁴². Kıyafet çeşitleri ile ilgili belirli bir fiyat tablosu bulunmaktadır. (Tablo 5)⁴³

Eğilmez, Hitit ticari ürünleri arasında bir karşılaştırma yaptığında bir ince gömlek ürününün karşılığı olan ücret ile 3 adet koyun alınabildiğini tespit etmiştir⁴⁴. Bu tespit ile tekstil ürünlerinin pahalı olduğu sonucuna varılabilmektedir.

MÖ. 1650'ye tarihlenen Eski Hitit'e ait düzeltilmiş metin ve daha kısa olmak üzere yaklaşık olarak MÖ. 1200'lere tarihli, düzeltilmiş metinlerden elimize geçmiştir.

³⁸ Fiorella Imparati, *Hitit Yasaları*, İtalyan Kültür Heyeti, (Çev: Erendiz Özbayoğlu), Ankara, 1992, s. 47.

³⁹ A.g.e., s. 137.

⁴⁰ A.g.e., s. 159.

⁴¹ A.g.e., s. 169.

⁴² Mahfi Eğilmez, *Hitit Ekonomisi*, Türk Eski Çağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 2005, s.11.

⁴³ Albrecht Goetze, "Hittite Dress", Hans Krahe (Ed.) *Corolla Linguistica: Festschrift Ferdinand Sommer*, Wiesbaden, 1955, s. 51.; Mahfi Eğilmez, a.g.e., s. 12.; Fiorella Imparati, a.g.e., s. 169.; Oliver Gurney, *Hititler*, (Çev: Pınar Arpaçay), Dost Kitapevi, Ankara, 2001, s. 77.

⁴⁴ Mahfi Eğilmez, a.g.e., s. 14.

Assurlu tüccarların Anadolu ile kurdukları ticari ilişkileri yazılı kaynaklar neticesinde öğreniyoruz. Mezopotamya'dan Anadolu'ya genel olarak tekstil ürünleri ve kalay getirip karşılığında altın, bakır ve tahıl almışlardır⁴⁵. Ayrıca bu ticaret ağı üzerinde yer alan *qaqqadatu* şehriden geçerken baş vergisi ve kentin kralına *nishatum* vergisi ödüyorlardı⁴⁶. tekstil ürünleri için bu vergi %5'ti⁴⁷. Hititlerde ticaret, siyasi otoritenin egemenliği ve kontrolü altında çalışan tüccarlar tarafından yapılıyordu⁴⁸.

Assur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde yoğun bir şekilde ticaret yapılan Anadolu'da Hititlerin hâkimiyet kurmasıyla bir gerileme yaşanmıştır. Bu sebeple birçok taş ustası, marangoz, metal ustası, çömlekçi, terzi, kunduracı, dokumacı gibi meslek gruplarına ait zanaatkârlar daha çok iç bölgelere yönelik üretim yapmışlardır⁴⁹.

Mısır, Hititlerin zengin sınıflarınca büyük ilgi gören keten kıyafetler üretirken, Hititler'in ise karşılığında bakır, bronz ve bir miktar kalay gibi madenler başta olmak üzere bakliyat, yün, dokuma ve yağ gibi ürünleri verdiği düşünülmektedir⁵⁰.

1.2. Hitit Ekonomisinde Kıyafet

Hitit uygarlığı ekonomik gücünü ağırlıklı olarak tarım ve hayvancılık ile sağlamıştı. Diğer geçim kaynakları, dokumacılık, maden işletmeciliği ve çeşitli hammaddelerdir⁵¹. Hayvancılığın bir getirisi olarak da deri ve yün üretimi, bir diğer geçim kaynağı olarak sayılmaktadır. Yün ve deri işlemenin doğal bir sonucu olarak dokumacılık Hititler'de önemli bir yer teşkil etmektedir⁵². Yün, pamuk (pamuk ipliği) ve keten⁵³ Mezopotamya'da tekstil için gereken hammaddelerdi ve son derece önemliydi.

Koyun yününden, pamuktan ve ketenden ip üretildikten sonraki aşamada sıra renklendirmeye geliyordu. Renklendirme aşaması doğal bitki özleriyle sağlanıyordu. Ek olarak renkli bir biçimde doğada mevcut olan siyah, kahverengi, alaca ve beyaz koyun ve

⁴⁵ A.g.e., s. 3.

⁴⁶ Ugarit, bir ticaret merkeziydi. Ura üzerinden Hattuşa'ya tahıl gönderiminin yapıldığı bilinmektedir. İhraç ettiği ürünler arasında şarap, zeytinyağı ve tekstil ürünleri vardı. Hititler Ugarit'i ele geçirmiş ve Ugarit –Hitit ticareti artmıştır. Metin Alparslan, "Hititlerde Ticaret", *Arkeoatlas Dergisi*, 2011/1, İstanbul, 2011, s. 294.

⁴⁷ A.g.e.

⁴⁸ İlker Koç, a.g.e., s. 40.

⁴⁹ A.g.e., s. 35.

⁵⁰ A.g.e., s. 36.

⁵¹ İlker Koç, a.g.e., s. 27.

⁵² A.g.e., s. 29.

⁵³ A.g.e., s. 57.; Andreas Müller-Karpe ve Vuslat Müller-Karpe, "Kuşaklı-Sarissa, Tunç Çağı", *Arkeoatlas Dergisi*, Necmi Karul (Ed.), Sayı:1, İstanbul, 2002, s.140.

keçilerin yünleri hiç renk müdahalesine gerek kalmadan olduğu gibi tekstil ürünlerinde desen olarak kullanılmaktaydı⁵⁴.

Dokumacılık

İthal edilen bir meta olmasının yanında kıyafetlerin üretimi ile ilgili belli başlı uygulamalar yasal düzenlemelere tabi tutulmuştur. Dokumacılık tekstil için önemli bir adımı oluşturmaktadır. Hitit uygarlığında dokumacılık üretime olan katkıları dolayısıyla önemli bir yer teşkil etmekteydi⁵⁵. Hititçe karşılığı henüz belirlenememiş olan dokumacı kelimesi belgelerde ^{LU.(MES)}US.BAR ideogramıyla gösterilmektedir⁵⁶. Ayrıca yazılı kaynaklarda ^{LU}EPI GADA ‘kumaş imal eden’ anlamına gelen bir kelime ile karşılaşılmaktadır⁵⁷. Dokumacı kişiler ritüel metinlerinde hem erkek (LU US.BAR) hem de kadın (^{MUNUS}US.BAR) dokumacılar⁵⁸ olarak her iki cinsiyetin de profesyonel olarak yapabildiği bir meslek olarak görülmekte ve ayrı ayrı isimlendirilmekte. Mesleği icra eden kişilerin hizmetlerinin karşılığında aldıkları ücret 10 şekel gümüş olarak belirlenmişti⁵⁹. Yazılı kaynaklarda dokumacılarla ve mesleklerini icra etmeleri hakkında yeteri kadar bilgi sahibi olamamaktayız⁶⁰. Fakat maddi kültür kalıntıları ve az da olsa yazılı kaynakların sunduğu bilgilerle, Anadolu’da yaşamış Hititlerin kıyafetin oluşumuyla ilgili önemli bir aşamada yer aldıkları bilgisine ulaşabilmekteyiz.

Arinna ve Zippalanda kutsal kent olarak Hititler için önem arz ederken dokumacılık üzerine de önde gelen iki Hitit kentiydi⁶¹. Ayrıca Zalpa kentinin Assur Ticaret Kolonileri Dönemi’nde Assur ve Kaniş arasında tekstil ürünlerinin yüklenmesi, sevkiyatı, depolanması gibi önemli bir istasyon noktası olduğu belirtilmiştir⁶². Hatta yazılı kaynaklardan Zalpa tülü ya da kumaşının önemli bir ticaret metası olduğu ve Zalpa’nın dokumacılıkta gelişmiş olduğu gösterilmektedir⁶³.

⁵⁴ İlker Koç, a.g.e., s. 68.

⁵⁵ Turgut Yiğit, “Hitit Çivi Yazılı Metinlerde Dokumacılar”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt: XVII, Sayı: 2, İzmir, 2002, s. 79.

⁵⁶ A.g.e.

⁵⁷ A.g.e., s. 80.

⁵⁸ A.g.e., s. 83.

⁵⁹ Mahfi Eğilmez, a.g.e., s. 10.

⁶⁰ Turgut Yiğit, 2002, a.g.e., s. 80.

⁶¹ Fatma Sevinç, 2008, a.g.e., s. 15.

⁶² Özlem Sir Gavaz, “Hitit Kenti Zalpa’nın Yeri Üzerine”, *Anadolu / Anatolia* Sayı: 31, Ankara, 2006, s. 4.

⁶³ A.g.e.

1.3. Ölü Gömme Geleneklerinde Kıyafet

Yazılı kanunların dışında kıyafet konusuyla ilgili yazılmamış kurallar da vardı. Bu kurallar sosyal yaşamın içerisinde her çeşit törensel aktiviteleri içeriyordu. Bayram törenleri, ölü gömme ritüelleri, şenlikler ve adak sunuları bu aktivitelerin başlıcalarıydı.

Hititler törensel aktivitelerde kıyafet konusuna büyük önem vermişlerdir. Her bir kişinin statüsüne bağlı olarak giydiği kıyafet değişkenlik gösteriyordu. Örneğin Boğazköy’de 1936 yılında bulunmuş olan tabletlerden edinilen bilgilere göre, bir kral ve kraliçeye ait olduğu düşünülen bir cenaze töreninin ikinci günüyle ilgili verilen bilgi önemlidir;

İkinci günde, gün ağarırken kadınlar kemikleri toplamak için ateşin yakılmış olduğu yere gider, ateşi on bira, on (testi şarap) ve on testi walhi⁶⁴ ile söndürürler.

Gümüş bir kupa, yarım mina ve yirmi şekel ağırlığında artılmış yağla doldurulur. Kemikleri gümüş maşalarla(?)toplar ve gümüş kupadaki yağın içine koyarlar. Daha sonra onları yağdan çıkarır ve altında “değerli bir giysi” bulunan keten bi gazzarnulli üzerine koyarlar⁶⁵. Kıyafet ölü gömme geleneklerinde ritüelin bir parçası olarak kullanılmıştır.

1.4. Kıyafet Tasviri Taşıyan Eserler⁶⁶

1.4.1. Seramik Kaplar

1.4.1.1. Hüseyindedede Çömleği⁶⁷

1997 yılında keşfedilen Hüseyindedede Tepesi, Çorum İli Sungurlu ilçesine 35 km, Yörüklü Kasabasına 2,5 km mesafededir⁶⁸. Bu eski Hitit yerleşimi, Boğazköy’e 44 km, İnandıktepe’ye 60 km mesafededir⁶⁹. Bulunduğu konum ile ilgili Hattuşa, İnandıktepe ve Bitik’e uzanan yol üzerindeki tapınak yerleşimlerinden biri olduğu ve kral ve kraliçenin kült gezilerinde Fırtına Tanrısına adadıkları önemli bir kült merkezi olduğu

⁶⁴ Walhi, dini merasimlerde içilen bir içki. Oliver Gurney, a.g.e., s. 139.

⁶⁵ Oliver Gurney, a.g.e., s. 139.

⁶⁶ Bkz: Harita 5.

⁶⁷ Yapılan literatür taramasında genel olarak karşılaşılan ‘vazo’ kelimesinin anlam bakımından bu tip kap formunun kullanım şeklini karşılamaması sebebiyle çömlek ifadesi daha uygun görülmektedir. Vazo olarak tanımlanan kült çömlekleri, tanımlama olarak tarihi eser uzmanlarınca yüzyıllar öncesinde kullanılmış olup hatalı bir tanımlama olarak görülmekte ve bu hatanın devam ettirilmemesi ve tipolojinin doğru bir yöne doğru gelişmesi adına çalışma genelince çömlek ifadesi kullanılmaktadır.

⁶⁸ Tayfun Yıldırım ve Tunç Sipahi, “1999 Yılı Yörüklü / Hüseyindedede Kazısı”, XXII. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt: 1, İzmir, 2000, s. 349.

⁶⁹ Tayfun Yıldırım, “Hüseyindedede”, *Hititler Bir Anadolu İmparatorluğu*, Meltem Doğan-Alparslan, Metin Alparslan (Ed.), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2013, s. 228.

düşünülmektedir⁷⁰. Kasabasının güneybatısındaki Tülü Dağı'nın karşısında yer alan tepede yapılan kazılar sonucu ele geçen mimari kalıntılar incelendiğinde düz bir yerleşimden ziyade yerleşimin, tepenin biçimine göre kademeli olarak alçaldığı görülmektedir⁷¹.

1997 yılında başlatılan temizlik ve kazı çalışmalarından sonra, 1998 yılında Hitit kabartmalı çömlekleri ve bir grup sağlam kapların bulunduğu mekân ve çevresinin araştırılması sonucu dini işlevli olarak kullanıldığı düşünülen bir yapıya ait bölümler açığa çıkarılmıştır⁷². Ayrıca diğer Hitit şehirlerinden bilinen konut mimarisi kalıntılarına da rastlanılmıştır. Eski Hitit Dönemine ait kült çömlekleri ve seramikleri 22,5 x 16 m ölçüsündeki I. no'lu yapıdan ele geçmiştir⁷³. Bu yapı diğer II, III, IV ve V no'lu yapılara göre daha büyük inşa edilmiştir⁷⁴. I, no'lu yapının seramik envanteri incelendiğinde İnandıktepe'deki tapınak yapısından ortaya çıkartılan kült seramikleri ile büyük benzerlik gösterdiği gözlemlenir. Yapının İmparatorluk Döneminde önemini kaybettiği, Roma Döneminde nekropol olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır⁷⁵.

Hüseyinde kuzeyde yerel Erken Tunç Çağı geleneğini sürdüren küçük ölçekli bir Hitit yerleşimidir⁷⁶. Hüseyinde önemli kabartmalı çömlek buluntusuyla büyük önem taşımaktadır. Dans ve müziğin ağırlıklı olarak karşımıza çıktığı Hitit dini bayramlarının konu zenginliği yazılı belgelerden de bilinmektedir⁷⁷. Bu çömleklerin kültürel ayinlerde kullanıldıktan sonra bir sonraki ayinde kullanılmak üzere kaldırıldığı düşünülmektedir⁷⁸.

Hüseyinde çömleği Eski Hitit Döneminin başlarına, Hitit Kralı I. Hattuşili dönemine tarihlenir⁷⁹. Yuvarlak dipli, oval gövdeli, omuzdan gövdeye uzanan dört dikey kulplu, silindirik boyunlu, dış bükey ağızlı formdadır.(Şekil 1) Hüseyinde çömleği 86 cm uzunluğunda 50 cm genişliğindedir. Bu ölçüler İnandık ve Bitik çömleklerinin ölçülerine yakınlığıyla yerel tapınaklarda kullanılan kabartmalı kültürel çömlek ölçülerinin standartı olabileceğini düşündürür⁸⁰. Ağız kenarında karşılıklı dört boğa başı ve dikdörtgen

⁷⁰ Tunç Sipahi ve Tayfun Yıldırım, "Hüseyinde", *Arkeoatlas Dergisi*, 2004, Sayı: 3, s. 53.

⁷¹ Tayfun Yıldırım, 2013, a.g.e., s. 228.

⁷² Tayfun Yıldırım ve Tunç Sipahi, a.g.e., s. 349.

⁷³ Tayfun Yıldırım, 2013, a.g.e., s. 228.

⁷⁴ A.g.e., s. 230.

⁷⁵ A.g.e., s. 231.

⁷⁶ A.g.e., s. 230.

⁷⁷ Tunç Sipahi ve Tayfun Yıldırım, "Hüseyinde", *Arkeoatlas Dergisi*, Necmi Karul (Ed.), Sayı: 2011/01, İstanbul, 2011, s. 286.

⁷⁸ Tayfun Yıldırım, 2013, a.g.e., s. 234.

⁷⁹ Tunç Sipahi ve Tayfun Yıldırım, 2004, a.g.e., s. 53.; Tunç Sipahi ve Tayfun Yıldırım, 2011, a.g.e., s. 286.

⁸⁰ Tayfun Yıldırım, 2013, a.g.e., s. 235.

bir tekne yer almaktadır⁸¹. Boğalar birbirine kanallarla bağlanmıştır ve bu kanallar yardımıyla sunu sıvısı boğa başlarından geçerek çömleğin içine akmaktadır⁸². Çömlek üzerindeki sahnelerin konusu, İnandık çömleği ile benzerlik gösterse de bazı sahneler ilk defa karşılaşılan orijinal sahnelerdir⁸³. (Şekil 1a) İnandık çömleğinde yer alan sahnelere ek olarak tören esnasında yapılan eylemler hakkında önemli görsel veriler sunmaktadır⁸⁴. Genel itibarıyla konusu; kutsal evliliğin yer aldığı sahnelerle, tarım yılının başında kutlanan Fırtına Tanrısının kutsandığı ilkbahar bayramıdır⁸⁵.

1.4.1.2. Küçük Hüseyindede Çömleği

Hüseyindede, Sungurlu İlçesi'nin 30 km kuzeybatısında Yörüklü Kasabası'nın 2,5 km güneybatısındaki Hüseyindede olarak isimlendirilmiş bir tepenin güney kesimindedir. Yerleşmenin coğrafi konumundan dolayı Hattuşa'dan batı kuzeybatıya, Yörüklü'den Terme Ovası'ndaki İnandıktepe'ye ve Mürted Ovası'ndaki Bitik'e kadar uzanan yol üzerindeki tapınak yerleşimlerinden biri olduğu düşünülmektedir⁸⁶.

Küçük Hüseyindede çömleği, Fırtına Tanrısına tapınılan Eski Hitit yerleşiminden ortaya çıkan dört farklı kabartma bezemeli kült çömleğinden biridir⁸⁷. (Şekil 2) Yüksekliği 52 cm'dir⁸⁸. MÖ. 17. yy'a tarihlendirilmektedir⁸⁹. Kabartmalı kült çömlekleri grubuna ait çömlek, tek bir frize sahip olması ile ilk örneği temsil etmektedir⁹⁰.

Çömlek üzerindeki frizde genel olarak konu, dans ve müzik eşliğinde yerel bir bayram törenidir⁹¹. (Şekil 2a) Bu bayram töreninin ne olduğu henüz bilinmese de Fırtına Tanrısı onuruna yapılmış olmalıdır⁹². Orta Anadolu'da Alishar, Bitik, Karahöyük, Kabaklı,

⁸¹ Bu formun ilk prototipi Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nin geç evresi, Kültepe ve Alishar çömleklerinde görülür. Tayfun Yıldırım, "New Scenes on the Second Relief Vase from Hüseyindede and Their Interpretation in the Light of the Hittite Representative Art", *Studi Micenei Ed Egeo-Anatolici*, a cura di Alfonso Archi e Rita Francia. Parte Volume L, Parte II, VI Congresso Internazionale di Ittitologia, Roma, 5-9 settembre 2005, Roma, 2008, s. 838.

⁸² Tunç Sipahi ve Tayfun Yıldırım, 2011, a.g.e., s. 287; Tayfun Yıldırım, 2013, a.g.e., s. 236.

⁸³ Tayfun Yıldırım ve Tunç Sipahi, a.g.e., s. 351.

⁸⁴ A.g.e., s. 351.

⁸⁵ Tunç Sipahi ve Tayfun Yıldırım, 2004, a.g.e., s. 53; Tayfun Yıldırım, 2013, a.g.e., s. 236.

⁸⁶ Tunç Sipahi ve Tayfun Yıldırım, 2011, a.g.e., s. 287.

⁸⁷ Tayfun Yıldırım, "Eski Hitit Çağı'na Ait Yeni Bir Kült Vazosu", Anadolu Medeniyetleri Müzesi 2005 Yıllığı, DÖSİM Merkez Müdürlüğü, Ankara, Sayı: XIX, 2006, s. 339.; Tayfun Yıldırım, 2008, a.g.e., s. 837.; Tunç Sipahi ve Tayfun Yıldırım, 2011, a.g.e., s. 286.

⁸⁸ Joan Aruz, "Bull Leaping", *Beyond Babylon Art, Trade, and Diplomacy in the Second Millenium B.C.*, Joan Aruz, Kim Benzel, Jean M. Evans (Eds.), The Metropolitan Museum of Art, New York. Yale University Press, New Haven and London, 2008, s. 133.

⁸⁹ Renate van Dijk, "Bull-Leaping in the Ancient Near East", *Journal for Semitics*, 22/1, 2013, s. 157.

⁹⁰ Tayfun Yıldırım, 2013, a.g.e., s. 236.

⁹¹ Joan Aruz, a.g.e., s. 133; Tayfun Yıldırım, 2013, a.g.e., s. 236.

⁹² Billie Jean Collins, "Hero, Field Master, King: Animal Mastery in Hittite Texts and Iconography", in *The*

Boğazköy, İnandıktepe, Alacahöyük, Eskiypar ve Hüseyindedede’de bulunmuş kabartmalı çömlekler benzer kültü yansıtan figürler içermektedir⁹³.

“Boğa üstünde akrobatik dans” sahnesi(bull-leaping)⁹⁴, Ege ve Yakın Doğu’dan bilinen bir figür olması ile birlikte Hitit sanatında yenilik oluşturmaktadır⁹⁵. Aruz, boğa dansının temellerinin Çatalhöyük duvar resimlerde görülen boğa ve insan figürlerine dayandırmaktadır⁹⁶. Van Dijk ise ileri sürülen bu teorinin Çatalhöyük’ün sanatını ve perspektifi eksikliğini göz önünde bulundurulmadığını belirterek bu görüşe karşı çıkar⁹⁷. Boğa üstünden atlamak, akrobatik bir hareket olmasının yanında spor, eğlence dini bir ritüelin parçası ve folkloristik bir derleme olarak da düşünülebilir⁹⁸. Ayrıca frizde erkeklerin ayakta ve çömelerek zil çalması Eski Hitit Dönemi sanatında ilk kez görülür⁹⁹.

Sipahi tek frizlik bu kült kabını kendi içinde 3 alt sahneye ayırmıştır. Birinci sahne, saz ve zil eşliğinde şarkı ve halay, İkinci Sahne, zil çalarak dans, Üçüncü sahne saz ve zil eşliğinde boğa çevresinde ve üstünde akrobatik dans¹⁰⁰.

1.4.1.3. Bitik Çömleği

Bitik Höyük, Ankara’nın 42 km kuzeybatısında yer alır. Höyük 240x250 m çapında ve 18 m yükseklikindedir. 1942 yılında Remzi Oğuz Arık tarafından başlatılan kazılarda höyüğün Murted ovasında kurulu Eski Hitit yerleşimi olduğu tespit edilmiştir¹⁰¹.

Bitik Höyük’ün buluntuları arasında en önemlisi Bitik çömleğidir. Bitik çömleği, mevcut olan tüm parçaların restorasyonu yapıldığında edinilen bilgilere göre, silindirik boyunlu, geniş ağızlı, dibe doğru daralan yumurta biçimli gövdeli ve dört şerit kulpludur¹⁰². 36,5 cm yüksekliğindedir. Çömlek üzerindeki figürler, malzeme bakımından

Master of Animals in Old World Iconography, Derek B. Counts ve Bettina Arnold (Eds.), Budapest, 2010, s. 64.

⁹³ Tahsin Özgüç, 1988, a.g.e., s. 53.

⁹⁴ Bull-Leaping: Boğanın gücünü aşma, güç karşısında cesareti sınama amaçlı anlık bir uygulama, aynı zamanda bir erginleme hareketi. Tunç Sipahi, “Son Yıllardaki Çalışmaların ve Buluntuların Işığında Eski Hitit Kabartmalı Vazoları Üzerine Değerlendirmeler”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Arkeoloji Bölümü Dergisi*, Anadolu /Anatolia, Sayı: 40, Ankara, 2014, s. 23. Bull-leaping’in tasvirleri Orta Tunç Çağı sanatında M.Ö. 2. binyıla kadar, Orta Doğu’da, Anadolu, Levant ve Minos Girit’te görülür. Bull-leaping’in dört ana türü belirlenmiştir: "klasik tip", "pike tip", "dönen tip" ve boğanın altından geçen dördüncü tip. Renate van Dijk, a.g.e., s. 144.

⁹⁵ Tunç Sipahi, “Yörüklü Hüseyindedede Çevresinde Yeni Çalışmalar”, Anadolu Medeniyetleri Müzesi 2005 Yıllığı, DÖSİM Merkez Müdürlüğü, Ankara, Sayı: XIX, 2006, s. 313; Tayfun Yıldırım, 2013, a.g.e., s. 236.

⁹⁶ Joan Aruz, a.g.e., s. 134.; Tunç Sipahi, 2014, a.g.e., s. 23.

⁹⁷ Renate van Dijk, a.g.e., s. 156.

⁹⁸ Özlem Sir-Gavaz, *Hitit Krallarının Kült Gezileri*, Çorum Belediyesi Kültür Yayınları, Çorum, 2012, s. 45.

⁹⁹ Tayfun Yıldırım, 2013, a.g.e., s. 236.

¹⁰⁰ Tunç Sipahi, 2006, a.g.e., ss. 313, 314.

¹⁰¹ Tahsin Özgüç, “Bitik Vazosu”, *Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih. Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt: XVI, Sayı: 1-2, 1958, s. 1.

¹⁰² A.g.e, s. 2.

daha iyi elenmiş, ince bir çamurdan hazırlanmış ve daha ıslakken çentiklenmiş çömlek üzerine uygulanmıştır¹⁰³. Çömlek, Eski Hitit Dönemi MÖ. 1600 civarına tarihlenir¹⁰⁴.

Çömlek üzerindeki karşılıklı oturan kadın ve erkek figürün *Hieros Gamos* yani kutsal evliliği gerçekleştirdiğini düşünülmüştür¹⁰⁵. (Şekil 3-3a) Bu sahne dünya tarihindeki en eski örneği oluşturur¹⁰⁶. Bu tören öyküsel bir biçimde betimlenmiştir¹⁰⁷. Evlilik ile ilgili bir aktivitenin varlığını iki figürün arasında duran herhangi bir altar veya masanın olmayışına dayandırmaktadır¹⁰⁸. Alp ise sadece erkek figüre damat, kadın figüre gelin ifadelerini kullanmıştır¹⁰⁹. Kutsal evlilik sahnesinde yer alan erkek ve kadın figürün içinde oturdukları sahnenin eni 7,4 cm, yüksekliği 8,2 cm'dir¹¹⁰. Bu geleneğin eskiden beri süregelen, Hititlere dayanan bir gelenek olduğunu ve dünyaca uygulanan bir protokol oluşturduğu gözlemlenmektedir.

Çömlek, altı kabartma şerit ile beş kısma bölünmüştür. Boya ile süsleme yapılan kısım dar, kabartma ile süslenen kısımlar daha geniştir. Krem renk astarlı zemine kahvemsî kırmızı şeritlerle baklava dilimi motifle frizler birbirinden ayrılmıştır¹¹¹. Çömlekte her bir sahne arasında boyalı bölümlerin olması, süsleme amacının yanında sahneleri birbirinden ayırmak ve her bir bölümü bağımsız bir şekilde göstermek için yapılmış olmalıdır¹¹². Ayrıca çömleğin şekli ve sahneler arasında bir uyum mevcuttur. Kutsal izdivaç olarak tanımlanan baş sahne seyircinin rahatlıkla görebileceği boyun kısmına uygulanmıştır. Diğer sahneler ise gövdenin ovalliğine uyum olarak hem sahnelerinin akışına uygun olup hem de gözden kaybolmaktadır¹¹³.

1.4.1.4. İmandık Çömleği

İmandıktepe, Ankara-Çankırı yolunun 109. km'sinde İmandık köyü ile yan yana Tüney köyünün 2 km kuzeyinde, Çankırı'nın 22 km güneyinde¹¹⁴ yer alan 130 m uzunluğunda, 50 m genişliğinde doğal bir tepe üzerinde yer alır. İmandıktepe yola ve ovaya

¹⁰³ A.g.e.

¹⁰⁴ Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 63.

¹⁰⁵ A.g.e., s. 56.; Tahsin Özgüç, 1958, a.g.e., s. 3.

¹⁰⁶ Tahsin Özgüç, 1958, a.g.e., s. 3.

¹⁰⁷ Muhibbe Darga, "İkinci Binyılda Kadın", *Arkeoatlas Dergisi*, Necmi Karul (Ed.), No: 2011/01, İstanbul, 2011, s. 272.

¹⁰⁸ Tahsin Özgüç, 1958, a.g.e., s. 5.

¹⁰⁹ Sedat Alp, *Hititlerde şarkı müzik ve dans, Hitit Çağında Anadolu'da Üzüm ve Şarap*, Kavaklıdere Kültür Yayınları, Ankara, 1999, s. 17.

¹¹⁰ Tahsin Özgüç, 1958, a.g.e., s. 6.

¹¹¹ Tahsin Özgüç, 1958, a.g.e., s. 2.

¹¹² A.g.e., s. 5.

¹¹³ A.g.e., s. 10.

¹¹⁴ Tahsin Özgüç, *İmandıktepe, Eski Hitit Çağında Önemli Bir Kült Merkezi*, Ankara, 1988, s. 21.

en yakın konumdaki yerleşimdir. Ovayı ise Terme Çayı sulamaktadır. İnandıktepe Terme Çayının suladığı bu ovaya ve önünden geçen yola hâkimdir. Deniz seviyesinden 700m, nehirden ise 104,46 m yükseklikte, pirinç ve diğer tüm tahılların tarımının yapıldığı, tarıma elverişli bir bölgedir. İnandıktepe'nin hemen karşısında yer alan Terme Höyük ise Demir Çağı, Frig yerleşimi, Eski Tunç Çağlarında yerleşim gördüğünü gösteren buluntular vermiş ve Eski Hitit Çağında da varlığını sürdürmüş, İnandıktepe ile çağdaş bir yerleşimdir¹¹⁵. İnandıktepe'de yer alan ve kabartmalı görselleriyle Eski Hitit Dönemi hakkında birçok açıdan bilgi edinebildiğimiz İnandık çömleğinin ortaya çıkarıldığı tapınağın, Terme Höyük'te bulunan kişilerce konumu gereği uygun olduğu düşünülerek yapıldığı düşünülmektedir¹¹⁶.

Raci Temizer'in 1967'de yürütmüş olduğu kazılarda V-III tabakaları, Demir Çağı tabakası ve Bizans Kilisesi'ne ait kalıntılar (I. Tabaka)¹¹⁷ kazılmış, buluntularını 1988 yılında Tahsin Özgüç yayımlamıştır¹¹⁸. Kayda değer buluntular daha çok IV tabakadan ele geçmiştir¹¹⁹. Buluntular arasında İnandık Çömleği Hititler hakkında geniş bilgi veren önemli bir eserdir. Çömlek, bulunduğu tapınak ve ele geçen diğer küçük buluntularla birlikte değerlendirildiğinde Eski Hitit Dönemi, I. Hattuşili'yi işaret etmektedir¹²⁰. Buluntular üzerinde yapılan daha sonraki değerlendirmeler bu tarihlenmenin eskiden düşünülmüş olan Eski Hitit Dönemine ait olmadığını, aslında sonuna, yani MÖ. 16. yy'ın ikinci yarısına ait olduğu tespit edilmiştir¹²¹. Polikrom çömlek 82 cm yükseklikte, 46 cm ağız çapı, kulptan kulpa 51 cm genişlik ve gövde genişliği 43 cm ölçülerindedir¹²². (Şekil 4) Toplamda 4 friz içinde bir ritüeli betimler. Bu ritüelin ne olduğu ile ilgili çeşitli görüşler yer almaktadır. Hoffner, Bitik çömleğinde olduğu gibi evlenme töreninin yer aldığını, müzik ve dans betimleri ile süslü olduğunu (Şekil 4a) en alttan en üste kadar frizlerin birbirini takip ettiğini ve sahnelerin Hititli bir ailenin düğün hazırlıklarını ve etkinliklerini temsil ettiğini ileri sürmüştür¹²³. Schoop ise, bu düğün töreninin Hitit krallığının büyük

¹¹⁵ A.g.e.

¹¹⁶ A.g.e., s. 22.

¹¹⁷ Dirk Mielke, "Maşathöyük ve İnandıktepe", *Hititler Bir Anadolu İmparatorluğu*, Meltem Doğan-Alparslan, Metin Alparslan (Ed.), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2013, s. 215.

¹¹⁸ A.g.e.

¹¹⁹ A.g.e.

¹²⁰ Tahsin Özgüç, 1988, a.g.e., s. 42.; Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 63.

¹²¹ Dirk Mielke, a.g.e., s. 216.

¹²² Tahsin Özgüç, 1988, a.g.e., s. 16.

¹²³ Harry A. Hoffner, a.g.e., s. 229.

tanrı ve tanrıçaları arasında gerçekleşen kutsal evliliğin tasvir edildiğini ileri sürmüştür¹²⁴. Darga ise, bu betimlemelerin dünyevi konulardan uzak, daha çok dinsel-mitolojik içerikli olduklarını ifade etmiştir¹²⁵. Alp ise çömlek üzerindeki betimlerin Hititlerin üreme bayramı olarak kutladığı *Ezen-Hassumas* bayramından sahneler olabileceğini ileri sürmüştür. Güterbock'un incelediği Ezen-Hassumas tableti ile bu düşünceyi destekler ve prensin yetişkinlik hayatının başlangıcı ve ilk cinsel deneyimini yaşaması ile ilgili olduğunu söyler. Bahsi geçen tablette *MUNUS KAR.KID*'dan da (tapınak Fahişeleri) bahsedilmektedir¹²⁶.

1.4.1.5. Eskiypar Çömlek Parçaları

Eskiypar, Çorum İli sınırları içerisinde. Üçüncü dönem kazılarında, 2011 yılında ele geçen yazılı tabletler burayı yazılı belge keşfedilen Hitit merkezleri arasına katmıştır¹²⁷. Bu kazı döneminde 2010 yılında, Eskiypar Höyüğü'nün kuzey yamacının 5. tabakasından Eski Hitit'in ilk safhasına ait bir kült çömleği ele geçmiştir. Özgüç'e göre Koloni Dönemi sonrası Bitik ve İnandık Çömlek grubundan öncesine aittir¹²⁸.

İlk dönem kazılarından ele geçen 6 kabartmalı çömlek parçaları yukarıda bahsi geçen çömlek grubu için önem taşımaktadır. (Şekil 5) Kült çömleğinde ilk kez geyik üstünde ayakta duran koruyucu tanrı tasviri ile karşılaşmaktadır. (Şekil 5b) Aynı tasvir en eski tarihli buluntusu Kültepe Karum II. Katına aittir¹²⁹. Bunun dışında 2010-2012 yıllarında 8 adet kabartmalı kült çömleği daha bulunmuş, Eskiypar'ı Eski Hitit çağında önemli bir kült merkezi olduğu izlenimini kazandırmıştır¹³⁰.

2010 yılında Eskiypar Höyüğü'nün 4. seviyesinin yıkıntıları arasından boğa başlı adam kabartması olan bir çömlek parçası çıkarılmıştır.(Şekil 5c) Boğa Tanrı kültüyle ilişkili olan bu çömlek parçası üzerindeki sahnede boğa başlı adam arkaya doğru uzattığı sağ elinde, bacaklarından tutup aşağı doğru sallandığı bir hayvanı taşımaktadır¹³¹. Bu figür Elbistan-Karahöyük'te ele geçen örnekten sonraki ikinci boğa adam tasviridir. Daha

¹²⁴ Ulf-Dietrich Schoop, "Gündelik Hayatın ve Ayrıcalığın Nesnelere Hitit Çanak Çömleği", *Hititler Bir Anadolu İmparatorluğu*, Meltem Doğan-Alparslan, Metin Alparslan (Ed.), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2013, s. 368.

¹²⁵ Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 63-64.

¹²⁶ Sedat Alp, 1999, a.g.e., s.13.

¹²⁷ Tunç Sipahi, "Hitit Çağında Eskiypar", 3. Çorum Kazı ve Araştırmalar Sempozyumu, Çorum, 2012, s. 5.

¹²⁸ Tunç Sipahi, 2012, a.g.e., s. 6- 7.; Tunç Sipahi, "Yeniden Başlayan Eskiypar Kazısı ve Buluntuları Üzerine Genel Bir Değerlendirme", *Türk Eski Çağ Bilimleri Enstitüsü*, 2012a, Sayı: 33, s. 5.

¹²⁹ Tahsin Özgüç, 1988, a.g.e., s. 53.; Tunç Sipahi, 2012, a.g.e., s. 9.

¹³⁰ A.g.e., s. 9-10.

¹³¹ Tunç Sipahi, "An Addition to Old Hittite Relief-Vase Art: A "Bull-Headed Man" From Eskiypar", *Arkeoloji ve Sanat Yayınları*, Sayı: 145, 2014a., s. 36.

sonra, 2011 yılında kuzey yamacın 4. tabakasında ele geçen boğa ritonu burada boğa kültü olduğuna dair güçlü işaretler taşımaktadır¹³².

Eskiypar'ın kuzey yamacındaki 4. kattan gelen boğa başlı adam kabartma parçası, İnandık-Hitit tapınağı, Hüseyinde de dini kompleksi, Boğazköy Büyükkale IVc, alt şehir erken 3. katı ile aynı hizada olup Eski Hitit Dönemine tarihlidir¹³³.

Çömlek parçaları üzerinde görülen boğa ve geyik tasvirleri ise Assur Ticaret Kolonileri Döneminin yerli silindir mühür geleneğinde görülen yüksek seviyenin devamı niteliğindedir¹³⁴.

1.4.2. Metal Kaplar

1.4.2.1. Kastamonu – Kınık Kâsesi

Kınık, Kastamonu merkezinin 35 km kuzeydoğusunda yer alan Devrekâni İlçesinde yer alır¹³⁵. Ankara'nın kuzeyinde, Karadeniz'e 92 km uzaklıkta bir konumdadır¹³⁶. 1990 yılında Devrekâni ilçesinin baraj inşaatı sırasında tesadüfen bulunmuştur¹³⁷. Kınık zengin maden yataklarının bol olduğu bir bölgedir¹³⁸. Bölge Hitit metal kaplarının çıkış yeri olarak anılmaktadır¹³⁹. Kâse günümüzde Kastamonu Müzesinde yer almaktadır¹⁴⁰. Hitit İmparatorluk Dönemine Tarihlendirilmektedir¹⁴¹.

Kâsenin kullanım amacının kültürel olabileceği, bir tapınağın kültürel envanterine ait olduğu düşünülmektedir¹⁴². Kutsal objeler sıklıkla metalden yapılmaktaydı¹⁴³. Yarı küre biçimli kâsenin ağız kenarından dibe kadar repuse¹⁴⁴ tekniğiyle bezenmiştir¹⁴⁵. Yüksekliği 6,4 cm, çapı 18,7 cm'dir. 2 mm kalınlığında kabartma şeritlerle birbirinden ayrılmış üç

¹³² Tunç Sipahi, 2012, a.g.e., s. 9.

¹³³ Tunç Sipahi, 2014a, a.g.e., s. 42.

¹³⁴ Tahsin Özgüç, 1988, a.g.e., s. 53.

¹³⁵ Elif Genç, "Kastamonu - Kınık Kazıları ve Yerleşimin Çevre Kültür Bölgeleri ile İlişkileri", *Prof. Dr. Aykut Çınaroğlu'na Armağan*, Duygu Çelik, Elif Genç (Ed.), Ekici Form Ofset Yayınları, Ankara, 2008, s. 105.

¹³⁶ Charles Burney, a.g.e., s. 155.

¹³⁷ A.g.e., s. 155.

¹³⁸ Elif Genç, a.g.e., s. 112.

¹³⁹ A.g.e., s. 105.

¹⁴⁰ Jana Siegelova ve Hidetoshi Tsumoto, "Metals and Metallurgy in Hittite Anatolia", *Insights into Hittite History and Archaeology*, Hermann Genz, Dirk Paul Mielke (Eds.), Peeters, Leuven, Paris-Walpole, Ma, 2011, s. 294.

¹⁴¹ Ayşe Toker, a.g.e., s. 554, Kat No:101.

¹⁴² Charles Burney, a.g.e., s.155.

¹⁴³ Jana Siegelova ve Hidetoshi Tsumoto, a.g.e., s. 295.

¹⁴⁴ Kakma tekniği.

¹⁴⁵ Kutlu Emre, "Kaya Kabartmaları, Steller, Ortostatlar, Görsel Sanat: Devletin ve Dinin Anıtsal İfadesi", *Hititler ve Hitit İmparatorluğu: 1000 Tanrılı Halk*, Bonn, Kunst-und Ausstellungshalle, 2002a, s. 492; Charles Burney, a.g.e., s.155.

figürlü frizi bulunmaktadır. Dipte göbek kısmında 3,8 cm'lik rozet bulunmaktadır. 2,4 cm genişlikteki ilk frizde üç stilize hayat ağacı ve antitetik grifonlar yer alır. 2,7 cm genişlikteki orta bantta beş dallı bir ağaç yanında avcı ve avlanan hayvanlar, boğa ve aslanın mücadelesine yer verilmiştir. 3,3 cm'lik son friz ağız kenarında ve en geniş alana sahip friz olmasından dolayı motif açısından zengindir. Bu frizde de yine av konusu işlenmiştir¹⁴⁶.(Şekil 6-6a)

Avlanma sahnelerinin ve üslubun Alacahöyük ile benzerliği gözlemlenmiştir¹⁴⁷. Av için hayvanların evcilleştirilmesi ve kullanılması, avcılık hayatı ile ilgili konulara ışık tutan önemli bir eserdir. Ağız kenarında yer alan Luvice yazıtta “Taprammi” tarafından adandığı yazmaktadır¹⁴⁸.

1.4.2.2. Yumruk Biçimli Riton

Hititlerin dua için yaptıkları el jesti olan yumruk hareketi sunu kabı, dinsel törenlerde kullanılmak üzere tasarlanmış gümüş kült kabıdır. Çiviyazılı Hititçe metinlerde GESPU: ‘yumruk’ olarak geçmektedir¹⁴⁹. Kabın ‘yumruk şeklinde kartal yetiştiricisinin eldiveni’ olduğu düşünülmektedir¹⁵⁰. Günümüzde Boston Güzel Sanatlar Müzesi’nde sergilenmektedir¹⁵¹.

Aşınmış ve birçok parçadan bir araya gelmiş olan kap, ortalama bir erkek eli büyüklüğündedir¹⁵². (Şekil 7) Çömleğin önceden bir tutacağı bulunmasına rağmen şimdi yoktur. Güterbock, kulbun Schimmel koleksiyonundaki ile aynı olabileceğini belirtir¹⁵³. Riton 1977 yılında Boston Güzel Sanatlar Müzesinde ortaya çıktığında Assur sanatına ait olduğu sanılmıştır. 1995 yılında Güterbock ve Kendall tarafından dünyaya tanıtılmıştır¹⁵⁴.

Repuse tekniğinde hazırlanmış çömleğin¹⁵⁵, başparmaktan yüksekliği 16,3 cm, küçük parmandan itibaren 12,5 cm’dir. Bilek çevresi 20 cm, ağız kısmı yaklaşık 28 cm’dir.

¹⁴⁶ Ayşe Toker, a.g.e., s. 554, Kat No:101.

¹⁴⁷ Kutlu Emre, 2002a, a.g.e., s. 492.

¹⁴⁸ A.g.e.

¹⁴⁹ Harry A. Hoffner, a.g.e., s. 219, dipnot: 10.

¹⁵⁰ Aslı Özyar, “A Prospectus of Hittite Art Based on the State of our Knowledge at the Beginnig of the 3rd Millenium AD”, *Byzas4*, Dirk Paul Mielke, Ulf-Dietrich Schoop, Jürgen Seeher (Ed.), Ege Yayınları, 2006, s. 139.

¹⁵¹ Ali Dinçol, a.g.e., s. 276.

¹⁵² Hans Gustav Güterbock ve Timothy Kendall, “A Hittite Silver Vessel in the Form of a Fist”, *The Ages of Homer*, Jane B. Carter, Sarah P. Morris (Eds.), University of Texas Press, Austin, 1995, s. 45.

¹⁵³ A.g.e., 46.

¹⁵⁴ A.g.e.

¹⁵⁵ Kutlu Emre, “Felsreliefs, Stelen, Orthostaten, Grosplastik als Monumentale form Staatlicher und Religiöser Repräsentation.”, *Hititler ve Hitit İmparatorluğu: 1000 Tanrılı Halk*, Bonn, Kunst-und Ausstellungshalle, 2002, s. 232.

Ağız eliptik bir şekil almış olmakla birlikte ezilmeden önce 7,5 x 11 cm olarak ölçü alınmıştır. Bilek üzerinde 2,8 cm genişliğinde bilezik görünümünde kabartma süs vardır¹⁵⁶.

Riton üzerindeki betimlerde yer alan “Büyük Kral” hiyeroglifi tarihlendirmek için önemli bir ipucu vermektedir. (Şekil 7a) Figürün başının solunda net bir şekilde “Tuthaliya, Büyük Kral” hiyeroglifleri görülmektedir¹⁵⁷. Bu unvanı Otten, MÖ. 13 yy’ın son iki büyük kral IV Tuthaliya ve II. Şuppiluliuma’nın tarafından kullanıldığını tespit etmiştir. Ayrıca figürlerin işleniş tarzı ve kıyafetlerin benzerliği ile Norbert Schimmel koleksiyonunda yer alan Geyik Ritonu ile benzerlik gösterir¹⁵⁸. Alp¹⁵⁹, III. Tuthaliya Dönemine, yani MÖ. 15-14 yy arasına tarihlendirmektedir. Dinçol ise II. Tuthaliya dönemi olduğunu belirtmiştir¹⁶⁰.

Ritonda konu, genel itibariyle müzik eşliğinde dini bir ritüeli sergilemektedir¹⁶¹. Bir boğanın dizginlerini elinde tutan tanrı ve altarn önünde kral ve ardında 7 görevli kralı takip etmektedir¹⁶².

1.4.2.3. Geyik Ritonu

Norbert Schimmel Koleksiyonundan olan riton, New York – Metropolitan Sanat müzesinde yer alır¹⁶³. Bacakları gövdenin altına doğru kıvrık bir şekilde oturan geyik figürünün baş ve boynu dibi oluşturur. Belden itibaren arka kısımları gösterilmemiştir¹⁶⁴. (Şekil 8) Eski Assur Döneminde yaygın olarak görülen zoomorfik içki kapları daha sonraki dönemlerde de görülmeye devam eder. Bu içki kapları genellikle değerli madenlerden üretilmiştir¹⁶⁵. Metalden üretimin, ritüelin saflığı için bir gereklilik olduğu düşünülmüştür¹⁶⁶. Hayvan biçimli kaplar metinlerde BIBRU¹⁶⁷ –“Adak Kabı” olarak

¹⁵⁶ Hans Gustav Güterbock ve Timothy Kendall, a.g.e., s. 47.

¹⁵⁷ A.g.e., s. 45.

¹⁵⁸ A.g.e., s. 56.

¹⁵⁹ Sedat Alp, 1999, a.g.e., s. 29.

¹⁶⁰ Belkis Dinçol, “Hititlerde Müzik ve Dans”, *Hititler Bir Anadolu İmparatorluğu*, Meltem Doğan-Alparşlan, Metin Alparşlan (Ed.), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2013b, s. 590.

¹⁶¹ Kutlu Emre, 2002, a.g.e., s. 232.

¹⁶² Savaş Özkan Savaş, 2006, a.g.e., s. 635.

¹⁶³ Billie Jean Collins, *The Hittites and Their World*, Society of Biblical Literature, Atlanta, 2007, s. 176.; Jana Siegelova ve Hidetoshi Tsumoto, a.g.e., s. 294.

¹⁶⁴ Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 39.; Kutlu Emre, 2002a, a.g.e., s. 491.

¹⁶⁵ Tahsin Özgüç, “Adak ve Libasyon”, *Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 1000 Tanrılı Halk*, Bonn, Kunst-und Ausstellungshalle, 2002, s. 448.; Charles Burney, a.g.e., s. 234.

¹⁶⁶ Charles Burney, a.g.e., s. 234.

¹⁶⁷ Metinlere göre birçok hayvan türünü tasvir eden bu kaplar iki farklı şekildeydi. Bir kısmı hayvanın vücudunun tamamını gösteriyordu. Kazılarda bulunan bu tür kapların gösterdiği gibi bunların içi boştu. Hayvan heykeli biçimindeki kabın sırtının üst kısmında silindir ya da huni biçimli bir yükseklik vardı. Bu huniden kabın içine içki dolduruluyordu. Doldurulan içkinin büyük ölçüde şarap olduğu tahmin edilmektedir. Metinlere göre BIBRU’nun içine içki doldurulması onun ait olduğu tanrıya içki kurban etmek anlamına

geçmektedir¹⁶⁸. Hititçe’de GAL *luluyama* olarak geçer¹⁶⁹. BIBRU *lulayamas* dört ayağı üzerinde duran geyik ritonudur¹⁷⁰.

Geyik ritonun tarihlemesi konusunda da belirgin bir görüş ayrılığı vardır. Darga, tanrı determinatifinin kullanılmamış olması ile MÖ. 16 yy’ın bir ürünü olduğunu ileri sürer¹⁷¹.

Ritonunun yüksekliği Metropolitan Müzesi envanterine göre 17 cm’dir¹⁷². Bu ölçü bazı kaynaklarda 18 cm olarak geçer¹⁷³. Ağız kenarında 4,5 cm eninde repuse tekniğinde işlenmiş¹⁷⁴ bir friz yer alır.

Frizde yer alan konu genel olarak, kralın Kırkların Koruyucu Tanrısına yaptığı sıvı sunu’dur¹⁷⁵. (Şekil 8a) Biri oturan diğeri geyik üzerindeki iki tanrıya üç ölümlü ağaç altına bırakılan avlanmış geyik, şarap ve ekmek sunmaktadırlar¹⁷⁶. Celasin ve Beşiroğlu, frizde herhangi bir müzikal unsur olmamasına rağmen, törenin görevliler açısından diğeri sunu kaplarıyla benzerlik göstermesi ve rütelin müziksiz, sadece vokal icradan oluşabileceği görüşüne dayanarak müzik eşliğinde gerçekleştirilen bir tören olduğunu ileri sürmüşlerdir¹⁷⁷. Frizde sol tarafta oval levhalar içinde HH işareti ile tanrıların kimlikleri tanımlanmaya çalışılmıştır. HH lejantına karşın oturan tanrının hangi tanrı olduğu netlik kazanmamıştır. Fakat geyik üzerindeki genç tanrının adı geyik boynuzu ve HH işareti, geyik biçimindeki kabin kendisi, tanrı ikonografisi, kült sembelleri ve eşyaları, ağaç altındaki geyik betimi bu tanrının DLAMA LİL – Kırkların/Savaş Alanlarının Koruyucu Tanrısı olduğu düşündürür¹⁷⁸.

geliyordu. Bu tür kaplar Eski Hitit Çağından beri var olan bir geleneği sürdürüyorlardı. Diğer hayvan biçimli kaplar genellikle kulpluydu. Bunlarla ya içki sunuluyor ya da içki içiliyordu. Sedat Alp, 1999, a.g.e., s. 71.

¹⁶⁸ Sedat Alp, 1999, a.g.e., s. 71.

¹⁶⁹ Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 39.; Sedat Alp, 1999, a.g.e., s. 71.

¹⁷⁰ Sedat Alp, 1999, a.g.e., s. 71.

¹⁷¹ Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 40.

¹⁷² Darga bu ölçüyü 18 cm olarak belirtmiştir. Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 37.

¹⁷³ A.g.e.; Andreas Müller-Karpe, “The Hittite Empire”, *Beyond Babylon Art, Trade, and Diplomacy in the Second Millenium B.C.*, Joan Aruz, Kim Benzel, Jean M. Evans (Eds.), The Metropolitan Museum of Art, New York. Yale University Press, New Haven and London, 2008, s. 181.

¹⁷⁴ Kutlu Emre, 2002a, a.g.e., s. 491.

¹⁷⁵ Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 39; Sedat Alp, 1999, a.g.e., s. 86.; Güngör Karaoğuz, *Hititler Döneminde Anadolu’da Ekmek*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2006, s. 157.

¹⁷⁶ Kutlu Emre, 2002a, a.g.e., s. 491.

¹⁷⁷ Cenk Celasin ve Ş. Şehvar Beşiroğlu, “Hitit Medeniyeti Müzik Kültürünün Analizinde Arkeolojik Verilerin Rolü”, *İtü Dergisi/b, Sosyal Bilimler*, Cilt: 3, Sayı: 2, 2006, s. 42.

¹⁷⁸ Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 39.

1.4.3. Taş Eserler

1.4.3.1. Alacahöyük Duvar Kabartmaları

Alacahöyük Ankara'nın yaklaşık 150 km. kuzeydoğusunda¹⁷⁹, Boğazköy'ün 25 km kuzeydoğusunda¹⁸⁰, Çorum il merkezinin 50 km. güneybatısında Alaca ilçesi yakınlarında bulunan Alacahöyük¹⁸¹, 350 m çapında ve 16 m yükseklikte bir tepe üzerinde kuruludur. Dört arkeolojik tabaka, 13 mimari seviyeden meydana gelmiştir¹⁸². II. kültür katı¹⁸³ Assur Ticaret Kolonileri çağından Hitit İmparatorluk Çağı'nın sonuna kadar olan süreyi kapsar¹⁸⁴. Arkeolojik tabakalar aşağıdan yukarıya Kalkolitik, Eski Bronz, Hitit ve Frig Çağları olarak sıralanmıştır¹⁸⁵.

W. G. Hamilton isimli bir İngiliz gezgin tarafından 1842 yılında keşfedilen Alacahöyük, bu zamana dek birçok kez bilimsel çalışmaların konusu olmuştur¹⁸⁶. (Şekil 9-9a-e) 1907'de Theodor Makridi tarafından İstanbul Müzesi adına ilk kazılar başlamıştır¹⁸⁷. Yapılan 15 günlük çalışma sfenksli kapı çevresinde sürdürülmüştür. Makridi'nin çalışmalarından sonra birçok bilim insanı bölgeyi ziyaret etmiş ve yayınlar yapmıştır. İlk sistemli kazılar 1935 yılında Türk Tarih Kurumu adına Atatürk'ün de maddi desteğiyle Hamit Zübeyr Koşay ve Remzi Oğuz Arık tarafından yapılmış, Mahmut Akok'un devraldığı kazılar 1983 yılına dek devam etmiştir. 1994 yılına kadar da bölgede hiçbir çalışma yapılmamıştır¹⁸⁸. Yeni dönem kazıları ise Aykut Çınaroğlu tarafından sürdürülmektedir¹⁸⁹.

¹⁷⁹ Trevor Bryce, 2003, a.g.e., s. 208.

¹⁸⁰ Tahsin Özgüç, 2002, a.g.e., s. 468.

¹⁸¹ Hatçe Baltacıoğlu, "Alaca Höyük Sfenksli Kapı Hitit İmparatorluk Çağı Kabartmaları", *İDOL Arkeologlar Derneği Dergisi*, Yıl: 8, Sayı: 30, Ankara, 2006a, s. 24.

¹⁸² Mahmut Akok, "Alacahöyük'te Son Dönem Arkeolojik Çalışmalarla Açıklığa Kavuşturulan Yapı Tekniği ve Mimari Gerçekler", *VIII. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler*, C. I, 1979, s. 107.

¹⁸³ II. kültür katı; MÖ. II. binin tamamını kapsamaktadır. Bu da Assur Ticaret Kolonileri'nin son evresinden (Kültepe Ib) Hitit İmparatorluğu'nun yıkılışına (MÖ. II binin sonu) kadar geçen süreçtir. Aykut Çınaroğlu ve Duygu Çelik, "Alacahöyük", *Hititler Bir Anadolu İmparatorluğu*, Meltem Doğan-Alparslan, Metin Alparslan (Ed.), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2013, s. 198.

¹⁸⁴ Hatçe Baltacıoğlu, 2006a, a.g.e., s. 24.

¹⁸⁵ Mahmut Akok, a.g.e., s. 107.

¹⁸⁶ Hatçe Baltacıoğlu, "Alaca Höyük Sfenksli Kapı Aşçılar Kabartması", *Archivum Anatolicum/Anadolu Arşivleri*, C: VI, S: 1, 2003, s. 59.

¹⁸⁷ Tahsin Özgüç, 2002, a.g.e., s. 468.

¹⁸⁸ Hatçe Baltacıoğlu, "Alacahöyük 1995 Yılı Kazıları", XVIII. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt: I, Ankara, 1996a, s. 353.; Aykut Çınaroğlu ve Duygu Çelik, a.g.e., s. 197.

¹⁸⁹ Aslı Özyar, "Alacahöyük ve Horoztepe", *Arkeoatlas Dergisi*, 2011/1, İstanbul, 2011, s. 232.

Alacahöyük kabartmalarında Mısır sanatından etkilenildiğini gösteren işaretler¹⁹⁰ mevcuttur¹⁹¹. Sfenksli kapı'nın iç kapı odasının alçak kabartmalarla bezenmiş olması, Mısır anıtsal mimarlığında iç mekân düzenlemesine benzemektedir¹⁹². Sfenkslerin kolyesi, Mısır'dan alıntıdır fakat sanatçı Mısır tarzı olan tüm göğsü kaplayan kolye görünümünün aksine, özgün bir yorumla tasma¹⁹³ biçiminde bir bant olarak işlemiştir¹⁹⁴. Ayrıca arkaik gülümseme, hator saç biçimi, alın üstündeki yatay bant bu benzerliğin diğer kanıtlarıdır¹⁹⁵.

Alacahöyük Kabartmalarının tarihlendirilmesi konusunda çeşitli görüşler vardır. Darga, Batı kulesinde postament üzerindeki boğa biçimindeki Fırtına Tanrısının vücut stilizasyonu, geyiklerin beden işlenişi gibi bezemelerde yer alan ayrıntıları M. Mellink'in önerdiği tarihlemeyi yineleyerek MÖ. 14. yy olarak belirtir¹⁹⁶. Özellikle II. Muvatalli Çağı mühürlerinde görülen şematize floral bezeme ile yakınlığı dolayısıyla bu tarihlemeyi destekler¹⁹⁷. Sfenksli kapı kabartmalarında değişik pozlarda figürlerin işlenmiş olması ve alışılmışın dışında betim biçimlerinin tercih edilmesi, yeniliklerin gerçekleştirildiği II. Muvatalli dönemine işaret etmektedir¹⁹⁸. Akşit, kabartmaların tarihinin Hitit İmparatorluk Dönemine ait olduğunu ileri sürer¹⁹⁹. Genel görüşün aksine Schachner ise tarihlendirmeyi Batı Kulesi ve Doğu Kulesinde yer alan kabartmaların konularına göre belirler, İnandık Çömleği ile konu benzerliği olduğunu ileri sürerek MÖ. 14. yy yerine MÖ. 15. yy hatta 16. yy'ın son dönemlerine tarihler²⁰⁰. Ayrıca Alacahöyük kabartmalarının konusu AN.TAH.SUM bayramıdır²⁰¹. Kabartmaların kullanıldığı dönem boyunca olasılıkla boyalı olduğu düşünülmektedir²⁰².

¹⁹⁰ Yazıtlar ışığında bu akımdan en çok etkilenilen dönem II. Muvatalli ve III. Hattuşili dönemidir. Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 138.

¹⁹¹ Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s.138.; Hatçe Baltacıoğlu, 2006a, a.g.e., s. 26.

¹⁹² Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 138.

¹⁹³ Tasma şeklindeki kolyeler Miken yapıtlarında gözlemlenmektedir. Rosaslar eski bir Mezopotamya motifi olduğu gibi, MÖ. 2. Bin yılının ikinci yarısında oluşan gliptik malzemesi ve mühürlerde kullanılmış bir Anadolu bezemesidir. Ve yontu sanatçısı Mısır'da olanı taklit etmemiş, olası kendi memleketinde olanı burada uygulamıştır. Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., ss. 141-142.

¹⁹⁴ Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 140.

¹⁹⁵ A.g.e., s.141.

¹⁹⁶ A.g.e., s. 140.

¹⁹⁷ Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 135.

¹⁹⁸ Hatçe Baltacıoğlu, 2006a, a.g.e., s. 26.

¹⁹⁹ İlhan Akşit, *Hititler, Türkiye'nin Tarih Hazinesi Orta Anadolu Uygarlığı*, Sandoz Yayınları, No: 2, 1981, s. 122.

²⁰⁰ Andreas Schachner, "Hitit Sanatının Gelişimi ve Toplumsal İşlevlerine Dair", *Hititler Bir Anadolu İmparatorluğu*, Meltem Doğan-Alparslan, Metin Alparslan (Ed.), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2013a, s. 538.

²⁰¹ Aykut Çınaroğlu ve Duygu Çelik, a.g.e., s. 198.

²⁰² Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 138.

1.4.3.2. Yazılıkaya Açık Hava Tapınağı Kabartmaları

Yazılıkaya Açık Hava Tapınağı Kabartmaları, başkent Hattuşa'nın yaklaşık 2 km kuzeydoğusunda ve 180 m yükseklikte bir tepe üzerindedir²⁰³. Bu kutsal alan, önde kapı ve avlu ile iki doğal yarığın *cella* olarak kullanılmasıyla meydana getirilmiştir²⁰⁴. Boğazköy'e çok yakın bir konumdaki Yazılıkaya, kaya üzerine işlenen kabartmalardan dolayı bu ismi almıştır²⁰⁵. Kaya anıtları grubuna girse de ön kısım yer alan tapınak ile bütünleşmesi sebebiyle dış dünyadan ayrılır²⁰⁶.

Doğal bir kayalığın mimari öğelerle ve duvar kabartmalarıyla büyük bir kutsal alana dönüştürülmesine en güzel örneği Yazılıkaya oluşturur²⁰⁷. Yazılıkaya açık hava tapınağı dini anlamının yanında Hitit krallarının meşruluğu için önemli bir konuma sahipti²⁰⁸.

Yazılıkaya Kaya Tapınağı Charles Texier tarafından 1834 yılında keşfedilmiştir. (Şekil 10) Bu keşif Hititlerle ilgili araştırmalarının önünü açmıştır. 1931 yılından itibaren Alman Arkeoloji Enstitüsü tarafından sürdürülen kazılarda arkeolog Kurt Bittel, mimar Rudolf Naumann ve filolog Hans Gustav Güterbock ana çalışmaları sürdürmüştür²⁰⁹.

Yazılıkaya açık hava tapınağının yapımına III. Hattuşili döneminde başlanmış, tanrısal kabartmaların bitirilmesi ise IV. Tuthaliya (MÖ. 1250-1220) dönemine den gelmektedir. Rölyef betimleri A ve B odalarında HH harfleriyle ad kartuşu bulunmaktadır²¹⁰. Yazılıkaya kabartmalarının genel olarak konusu yeryüzü ve gökyüzü unsurlarının kompozisyonudur²¹¹.

A Odası 30 m derinliğinde 12 m yükseklikindedir. Oda zeminin bir dönem taş döşeli olduğu tahmin edilmektedir²¹². A Odası hiyerarşik bir düzende yer alan frizlerde Hitit

²⁰³ Eckhard Unger, "Yazılıkayadaki Kabartmaların İzahı", *Türk Tarih, Arkeolojya ve Etnografya Dergisi*, Sayı: II, Devlet Matbaası, İstanbul, 1934, s. 168.; J. G. Macqueen, a.g.e., s. 138.; Meltem Doğan-Alparslan, "Hitit İnanç Sistemi", *Arkeoatlas Dergisi*, Necmi Karul (Ed.), Sayı:2011/1, İstanbul, 2011, s. 271.; Andreas Schachner, "Hattuşa, Hitit İmparatorluğu'nun Başkenti", *Hititler Bir Anadolu İmparatorluğu*, Meltem Doğan-Alparslan, Metin Alparslan (Ed.), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2013b, s. 166.

²⁰⁴ Veli Sevin, a.g.e., s. 184.

²⁰⁵ Kutlu Emre, 2002a, a.g.e., s. 489.

²⁰⁶ A.g.e.

²⁰⁷ Daniel Schwemer, "Tanrılar Kültü, Büyü Ritüeli ve Ölülerin Bakımı", *Hititler Bir Anadolu İmparatorluğu*, Meltem Doğan-Alparslan, Metin Alparslan (Ed.), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2013, s. 434.

²⁰⁸ Andreas Schachner, 2013b, a.g.e., s. 166.

²⁰⁹ Jürgen Seeher, *Taş Yontulu Tanrılar, Hitit Kaya Tapınağı Yazılıkaya*, (Çev: Selma Bulgurlu Gün), Ege Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2011, s. 5.

²¹⁰ Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 154.

²¹¹ Kurt Bittel, "Megiddo'dan Bir Hitit Fildişi Levhacığı". *III. Türk Tarih Kongresi*, 15-20 Kasım 1943, Kongreye sunulan bildiriler, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1948, s. 589.

²¹² Jürgen Seeher, 2011, a.g.e., s. 33.

panteonunun *AN.TAH.SUM*²¹³ bayramı sebebiyle birleşmesi anlatılır²¹⁴. İmparatorluk Dönemi Hitit tanrı panteonunu oluşturan figürler sağda tanrılar solda tanrıçalar olmak üzere iki tanrı grubu betimlenir. Schachner ise bu odada işlenen konu için, *AN.TAH.SUM* bayram ritüeli ve büyük ihtimalle kralın tahta çıkış törenleri ve kralın tanrılarla buluşması ve bütünleşmesi konusunun işlendiği belirtir²¹⁵. Darga ise, MÖ. 13 yy'da olası Yeni Yıl-*AN.TAH.SUM.SAR* veya kralların ölü kültü törenleri için krallığın emri ile oluşturulmuş kaya anıtlarıdır demiştir²¹⁶. Macqueen, kazı başkanının ifadesiyle, başkentte yer alan binalar kadar sağlam yapıda olmayan tapınağın kısa süreli, belki bir ay ve biraz daha fazla süreyle kullanılacak kadar sağlamlıkta olduğunu belirtir. Yılda bir gerçekleşen bir olay için ayrılmış olabileceğini ve “kutsal evlilik” ile sonuçlanan büyük bahar bayramı – *AN.TAH.SUM* bayramı olabileceğini ileri sürmüştür²¹⁷.

Yazılıkaya A odası girişinin sağında yer alan tasvirler MÖ. 3. Bin'den itibaren açık hava tapınım alanı olarak kullanılan bu alanın, MÖ. 13. yy'ın ortalarına tarihlenen kabartmalardan daha eski bir kullanım safhasına ait olduğunu gösterir²¹⁸. Darga, Yazılıkaya'nın MÖ. 1500 civarı en erken evresinde bir temenos duvarı ile kutsal alanı doğu güney ve batısını sınırladığını belirtmiştir²¹⁹.

B Odası 18 m uzunluğunda, giriş kısmı 4,5 m bitiş noktası 2,15 m genişliğindedir.(Şekil 10a) Bu oda da A Odası gibi bugünkü seviyesinden birkaç desimetre yukarda olduğu bulunan künk su hattı kalıntıları sayesinde anlaşılmıştır²²⁰. B odasının ölü kültü haline getirilmesi ise II. Şuppiluliuma (MÖ. 1200-1180) tarafından gerçekleştirilmiş olduğu kabul gören bir görüştür²²¹. B odasının konusu ise kralın ölümünden sonraki törenlerle ilgilidir. Özellikle IV Tuthaliya için anma ritüellerinin gerçekleştirildiği düşünülmektedir²²².

B Odasının kuzeydoğu köşesinden bir geçitle C Odasına geçiş yapılmaktadır. Tabanı hemen hemen B Odası ile aynı yükseklikteydi ve 3x3 m genişliğinde düzensiz bir mekân yer alıyordu. Hayvan kemikleri ile karışık halde kül ve ahşap kalıntılarının olduğu

²¹³ *AN. TAH. SUM. SAR* Bayramı; ilkbaharda kutlanan ve 38 gün süren bayram. Hititlerin en önemli bayramlarından biridir. İlk defa I. Şuppiluliuma döneminde kutlanmıştır. Adını bir bitkiden alır. Özlem Sir-Gavaz, a.g.e, s. 91.

²¹⁴ Kutlu Emre, 2002a, a.g.e., s. 489.

²¹⁵ Andreas Schachner, 2013b, a.g.e., s. 166.

²¹⁶ Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 154.

²¹⁷ J. G. Macqueen, a.g.e., s. 144.

²¹⁸, Andreas Schachner, 2013a, a.g.e., s. 539.

²¹⁹ Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 154.; J. G. Macqueen, a.g.e., s. 138.

²²⁰ Jürgen Seeher, 2011, a.g.e., s. 101.

²²¹ Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 159.

²²² Andreas Schachner, 2013b, a.g.e., s. 166.

buluntu grubu B Odasında yapılan ritüellerle doğrudan bağlantılı bir oda olduğu düşünülmektedir²²³. Fakat görevlilerin bir merdiven yardımıyla tapınağa girmeden odalara ulaşabildikleri bir yan oda olması tahminler arasındadır²²⁴.

Hititler çok tanrılı bir dine sahipti. Dini politikada hoşgörü ve siyasi çıkarları gözetilen Hititler bu çıkarıcı yaklaşımın sonunda III. Hattuşili döneminde Hurrileşmesine sebep oldu. Hurri kökenli tanrıların sayıca artması ve kült alanında daha baskın bir rol oyması MÖ. 13 yy'da zirveye ulaşmıştır. Buna en büyük etkenin III. Hattuşili'nin eş olarak seçtiği Hurri kökenli Kraliçe Puduhepa'nın büyük rolü vardı. MÖ. 15. yy'dan itibaren Hurri eşlerden doğan çocukların Hurri ve Hitit isimleri taşımaları kültürel alışverişin en önemli kanıtıdır²²⁵. Fakat Hurrileşme daha eskilere I. Arnuvanda zamanına (MÖ. 1400 ve öncesi) dayandırılmaktadır²²⁶.

Yazılıkaya yerleşim yerinin dışında savunma duvarı olmaksızın bulunması, açık hava tapınım alanı olarak tasarlanması, ön kısmında tapınak kompleksi ile dış dünyadan ayrılmış olması ve tek bir tanrıya tapınılmaması Yazılıkaya Açık Hava Tapınağını belirgin bir şekilde farklı kılmaktadır²²⁷. Kabartmalar bugün görüldüğünden çok daha farklı olarak tapınım gördüğü dönemde daha canlı bir görünüme sahip olduğu, boyalı olabileceği tahmin edilmektedir²²⁸.

1.4.3.3. Kral? Kabartması

Hattuşa doğu sur duvarında, kapının solunda yer alan figür erkektir²²⁹. (Şekil 11) Kimi temsilen buraya tasvirinin işlendiği konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. ŞARRUMA²³⁰, Hatti kökenli Savaş Tanrısı SULİNKATTE²³¹, Savaş Tanrısı ZABABA²³² bunlardan birkaçıdır. Figür kaslı, heybetli ve genç görümlü tasvir edilmiştir.

²²³ Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 169.; Jürgen Seeher, 2011, a.g.e., 119.

²²⁴ Jürgen Seeher, 2011, a.g.e., s. 119.

²²⁵ Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 163.

²²⁶ A.g.e., s. 170.

²²⁷ Jürgen Seeher, 2002a, a.g.e., s. 443.

²²⁸ A.g.e., s. 143.

²²⁹ Trevor Bryce, 2003, a.g.e., s. 258.

²³⁰ Jürgen Seeher, 1999, a.g.e., ss. 89-93.; Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 126.; Sarrumma, Anadolu – Kizzuvatna kökenlidir. XV ve XIV. yy bilinmektedir.; Trevor Bryce, 2003, a.g.e., s. 258.

²³¹ Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 126.

²³² İlker Koç, a.g.e., s. 79.

1.4.3.4. *Hanyeri – Gebzel Kaya Kabartması*

Adana ilinin Tufanbeyli İlçesine bağlı Hanyeri köyüne 800 m. uzaklıkta yer alan kabartma, Kayseri - Develi'nin 65 km doğusunda²³³, torosların güney bölümünde, Orta Anadolu'yu güneye bağlayan dağ geçidinin üzerinde olduğu anlaşılmaktadır²³⁴. Hattuşa'yı Kizzuwatna'ya bağlayan yol üzerinde yer alan İmamkulu, Fraktin, Taşçı kaya anıtlarından sonraki dördüncü ve özgün nitelikte bir anıttır²³⁵. Ulaşılabilir bir noktada bulunmakta olup, henüz kütle halinde yerinden kopmadığı tarihlerde de aşınmanın yoğun olmasından dolayı figürler sadece şafak vakti görülebilmekteydi²³⁶, günümüzde ise kabartma blok halinde yerinden kopmuştur²³⁷. (Şekil 12)

1939 yılında keşfedilen²³⁸ kabartma üç bölümden oluşmaktadır. Ana figür 3,40 m. uzunlukta ve 2,10 m. yüksekliktedir²³⁹. Figürün sağında, taslak halinde bırakılmış başka bir figür yer almaktadır. HH lejantlı bu figür Kral Tahtunta-mi olarak okunmuştur²⁴⁰. Sol kısımda kral figürünün baş hizasında genç bir boğa veya buzağı figürü dağ ve dağ tanrısından oluşan iki zirve üzerinde toynaklarını dayamış olarak betimlenmiştir. Yanında yer alan yazıt, figürün prens Şarruma olduğunu işaret eder²⁴¹.

Yerel bir kralın betimi olan kabartmanın lejantında KARAS-muwa yazmaktadır²⁴². Bu prens/kral betiminin Kuwalanamuwa olduğu ileri sürülmüştür²⁴³. Bu şahsın III. Hattuşili döneminde önemli bir şahsiyet olduğu düşünülmektedir²⁴⁴.

1.4.3.5. *Gavurkale Kaya Kabartması*

Gavurkale Kaya Kabartması, Ankara'nın 60 km Güneybatısında Haymana'ya giden eski yol üzerindedir. Dereköy'ün yaklaşık olarak 2 km kuzeybatısında²⁴⁵, bir kayanın

²³³ Charles Burney, a.g.e., s. 103.

²³⁴ Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 183.

²³⁵ Ahmet Ünal, "Hanyeri Hitit Kaya Anıtı Son Nefesini Vermek Üzere", *Aktüel Arkeoloji Dergisi*, Sayı: 45, 2015a, s. 26.

²³⁶ Charles Burney, a.g.e., s. 103.

²³⁷ Ahmet Ünal, 2015a, a.g.e., s. 28.

²³⁸ A.g.e., s. 26.

²³⁹ Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 183.

²⁴⁰ A.g.e.; Jhon David Hawkins, "Hittite Monuments and Their Sanctity", *Sacred Landscapes of Hittites and Luwians, Proceedings of the International Conferenec in Honour of Franca Pecchioli Daddi Florence*, Anacleto D'Agostino, Valentina Orsi, Giulia Torri (Eds.), Studia Asiana 9, Firenze University Press, Italy, 2015, s. 4.

²⁴¹ Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 183.; Kutlu Emre, 2002a, a.g.e., s. 489.; Ahmet Ünal, 2002, a.g.e., s. 149.; Charles Burney, a.g.e., s. 104.; Billie Jean Collins, 2007, a.g.e., s. 128.; Jhon David Hawkins, a.g.e., s. 1.

²⁴² Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 183.

²⁴³ A.g.e., s. 183.; Ahmet Ünal, 2002, a.g.e., s. 149.; Jhon David Hawkins, a.g.e., s. 1.

²⁴⁴ Ahmet Ünal, 2015a, a.g.e., s. 27.

²⁴⁵ Hans Hennig Von Der Osten, *Discoveries in Anatolia 1930-31*, The Oriental Institute of University of Chicago Oriental Institute Communications, No: 14, James Henry Breasted (Ed.), The University of Chicago

güney cephesinde bulunmaktadır²⁴⁶. Gavurkale'deki kabartma ve mimari kalıntılar, vadi tabanından yaklaşık 60 metre yükseklikte, yükselen doğal bir tepede üzerinde bulunmaktadır²⁴⁷. (Şekil 13)

Kabartmaların keşfi, 1861 yılında Fransız gezgin ve araştırmacı G. Perrot ve E. Guillaume tarafından yapılmıştır²⁴⁸. 1930-31 yıllarında H. H. Von der Osten başkanlığında on günlük kazı çalışmalarından sonra²⁴⁹, bu çalışmaları Stephen Lumsden tarafından yapılan yüzey araştırmaları ve topografya çalışmaları takip etmiştir. Hitit, Frig, Roma-Bizans dönemlerine ait üç kültür tabakası tespit edilen Gavurkale'de²⁵⁰, kabartmalar MÖ.13. yy Hitit İmparatorluk Dönemi – III. Hattuşili Dönemi ve Fraktin ile çağdaş bir döneme tarihlendirilmiştir²⁵¹.

Oturan bir tanrıça figürüne doğru yürüyen iki erkek figürünün olduğu sahne konu itibariyle tapınma olarak anlaşılmaktadır²⁵². Bu kabartma grubunda tanrıça betimi aşınmış durumdadır. Sağlam bir profil vermeyen tanrıça figürüne katalogta yer verilememiştir.

Perrot ve Guillaume, keşifleri sırasında kabartmalardaki figürlerin iki savaşıyı ya da bir baba ve oğlunu temsil ettiğini ve yaşça farkı olduklarını²⁵³, Garstang tanrı-baba ve tanrı-oğul olduklarını²⁵⁴, Emre²⁵⁵, Macqueen²⁵⁶, Lumsden²⁵⁷, Burney²⁵⁸, Ekiz²⁵⁹ ise yan yana duran bu iki figürün tanrı olduğunu, Darga, iki tanrı veya ölmüş bir kral veya bir prens olabileceğini,²⁶⁰ Collins, bir kral ve onun kişisel tanrısı olduğunu²⁶¹, Seeher ise bir tanrı eşliğindeki kral olabileceğini ileri sürmüştür.²⁶² Kaya Kabartmasının yüksekliği 2,35m., üst genişlik 3,5 m., alt genişlik 3,70 m'dir. Alçak kabartma tekniğiyle yapılmıştır.

Press, Chicago, Illinois, 1933, s. 60.; Kutlu Emre, 2002a, a.g.e., s. 490.; Ali Özcan, "Gavurkale Hitit Kaya Kabartmaları", *Bulleten LXXVIII*, Türk Tarih Kurumu, Sayı: 282, 2014, s. 373.

²⁴⁶ Halil Hamdi Ekiz, "Gavurkale (Gavurkalesi) Kaya Anıtı", *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 2007-2008 Yıllığı*, Sayı: XXI, 2009, s. 213.

²⁴⁷ Stephen Lumsden, "Gavurkalesi, 1993", *XII. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, T.C. Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, Ankara, Yayın No: 1735, 1994, s. 267.

²⁴⁸ Georges Perrot ve E. Guillaume, "Giaour-Kale-si", *Revue Archeologique. Nouvelle Serie XII*, France, 1865, s. 1.

²⁴⁹ Hans Hennig Von Der Osten, a.g.e., s. 60.

²⁵⁰ A.g.e., s. 64.

²⁵¹ Charles Burney, a.g.e., s. 92.

²⁵² ²⁵² Halil Hamdi Ekiz, a.g.e., s. 214.

²⁵³ Georges Perrot ve E. Guillaume, a.g.e., s. 3.

²⁵⁴ Jhon Garstang, *Land of the Hittites*, Constable and Company Ltd, London, 1910, s. 163.

²⁵⁵ Kutlu Emre, 2002, a.g.e., ss. 229, 490.

²⁵⁶ J. G. Macqueen, a.g.e., s. 147.

²⁵⁷ Stephen Lumsden, a.g.e., s. 268.

²⁵⁸ Charles Burney, a.g.e., s. 92.

²⁵⁹ Halil Hamdi Ekiz, a.g.e., s. 215.

²⁶⁰ Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 186.

²⁶¹ Billie Jean Collins, 2007, a.g.e., s. 128.

²⁶² Jürgen Seeher, 2011, a.g.e., s. 134.

Bu anıtın arkasında düzlük alanda kiklopiik taşlardan örölü bir duvar kalıntıları bulunmaktadır²⁶³. Mevcut üç adet tanrı tasviri ile Gavurkale, arkeolojik ve filolojik veriler göz önünde bulundurulurak Hepat'a adanmış bir E NA4 hekur yapısı olmalıdır²⁶⁴.

1.4.3.6. *Fraktin Kaya Kabartmaları*

Fraktin Kaya Kabartmaları, Kayseri'nin 50 km, Develi ilçesinin 18 km güneydoğusundadır. Kabartmalar, Yenice nehrinin yakınında modern sulama kanalının yanında alçak bir kayaya oyulmuş olan kabartmalar²⁶⁵ Hitit Aşağı Ülke'den başlayıp Kilikya kapısından Kizzuvatna (Çukurova) ve Kuzey Suriye'ye²⁶⁶ bağlayan yolun üzerinde önemli bir noktada yer almaktadır²⁶⁷. Fraktin Kaya Kabartmaları, A. H. Sayce'nin 1850'lerde keşfinden sonra W. Ramsay ve D. G. Hogarth'ın 1890 yılında ilk kez raporlarda bilim dünyasına tanıtılmıştır²⁶⁸. Kabartmaların uzunluğu 3,25 m. yükseklik 1,30 m.'dir²⁶⁹. (Şekil 14)

Kabartma üç kısımdan oluşur. İkisinde figüratif sahneler, üçüncü kısımda hiyeroglif yazıt yer almaktadır²⁷⁰. Sirkeli kabartmasında olduğu gibi tanımlamada Luvice hiyeroglif lejantlar kabartmaların yanında yer almaktadır²⁷¹. Kral ve kraliçenin adları HH işaretiyle yazılmıştır²⁷². Kabartmaların tanımlaması yavaş yavaş olmuş, III. Hattuşili Güterbock tarafından, Puduhepa Gelb tarafından, Tanrıça Hepat ve kısaltılmış adını Bossert, Tanrı figürünü ve Luvice adını Meriggi ortaya çıkarmıştır²⁷³. Puduhepa için ayrılan bölümün tam olarak bitirilmemiş olduğu gözlemlenmektedir.

III. Hattuşili'nin tanrı gibi betimlenmiş olması ve yine aynı şekilde Kraliçe Puduhepa'nın Hepat ile benzer başlıkları giyerken tasvir edilmiş olması bu kabartmanın

²⁶³ Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., ss. 185-186.

²⁶⁴ Ali Özcan, a.g.e., s. 394.

²⁶⁵ Charles Burney, a.g.e., s. 89.

²⁶⁶ Ahmet Ünal, *Hitit Devrinde Anadolu III*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2005, s. 169.

²⁶⁷ Savaş Özkan Savaş, "Kizzuvatnalı Büyük Hitit Kraliçesi Puduhepa'nın Evlilik Anıtı ile ölüm Anıtı", *In: La Cilicie: espaces et pouvoirs locaux (IIe millénaire av. J.-C.-IVe siècle ap. J.-C.)*, Actes de la Table Ronde d'Istanbul, 2-5 novembre 1999. İstanbul: Institut Français d'Études Anatoliennes-Georges Dumézil, Varia Anatolica, 13, 2001, s. 99.; Antonio Sagona ve Paul Zimansky, *Ancient Turkey*, Routledge, 1. Baskı, New York, 2009, s. 281.

²⁶⁸ Savaş Özkan Savaş, 2001, a.g.e., s. 99.

²⁶⁹ Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 175.

²⁷⁰ Savaş Özkan Savaş, 2001, a.g.e., s. 99.

²⁷¹ A.g.e.; Antonio Sagona ve Paul Zimansky, a.g.e., s. 281.

²⁷² Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 175.

²⁷³ Savaş Özkan Savaş, 2001, a.g.e., s. 100.

kral ve kraliçenin ölümünden sonra yapıldığını, “tanrı katına” ulaştıktan sonra çiftin oğlu ve halefi IV. Tuthaliya tarafından yaptırılmış olduğu düşünülmüştür²⁷⁴.

Her iki sahnede de konu aynı olup, benzer sunaklar önünde tanrıya kral, tanrıçaya kraliçe içki sunusu yapmaktadır²⁷⁵. Gonnet, bu sunu sahnesinin III. Hattuşili ile Kraliçe Puduhepa'nın evlilik merasimi olabileceğini ileri sürmüştür. Hitit kralının başındaki Mısır tacının ve Hepat'ın Kraliçe için kadeh kaldırmış olarak betimlenmesine karşılık bir kutlama olabileceği ve bunun bir düğün merasimi olduğunu ileri sürmüştür²⁷⁶. Betimlemelerde aynı zamanda aramni kuşunun²⁷⁷ bulunuşu ile ölüm anıtı olma olasılığı yükselse de bir fal metninde kansızlık ile ilgili bir tedavide de kuşun kefarete olarak kullanıldığı bilgisi mevcuttur²⁷⁸.

Puduhepa'nın arkasındaki yazıtta, “(Kazzuvanna) Kizzuvatna memleketinin kızı, tanrılar tarafından sevilir/sevilen” okunmuş,²⁷⁹ ancak yapılan yeni çalışmalar ışığında DINGIR LIM –is DU “tanrı olmak” ifadesinden dolayı Puduhepa'nın öldüğünün anlamı çıkarılmıştır. Anlam değiştiğinden yeni çeviri, “Kizzuwatna'nın kızı, tanrısallaştı (tanrı oldu)” olmuştur. Böylelikle anıtın Puduhepa'nın ölüm anıtı olduğu anlaşılır²⁸⁰.

1.4.3.7. Eflatunpınar Kutsal Havuzu

Konya ili Beyşehir ilçesinin Sadıkhacı köyünün 22 km. kuzeyinde, Beyşehir Gölü'nün doğusunda²⁸¹, doğal bir kaya seti ile toplanan kaynak suyunun oluşturduğu gölün kuzeyine inşa edilmiştir²⁸². (Şekil 15) Laroche, bu anıtın, havuzun onuruna yapılan bir tapınak olduğunu belirtmiştir²⁸³. Diğer kabartmalardan ayrılan belirgin bir özelliğe sahip olan Eflatunpınar, iri trakit²⁸⁴ bloklar üzerine işlenerek Hitit taş yontu tekniğini

²⁷⁴ Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 179.; Savaş Özkan Savaş, 2001, a.g.e., s. 100.; Antonio Sagona ve Paul Zimansky, a.g.e., s. 281.

²⁷⁵ Kutlu Emre, 2002a, a.g.e., s. 489.; Ömür Harmanşah, “Taşa Oyulmuş Suretler, Hitit Kaya Anıtları”, *Hititler Bir Anadolu İmparatorluğu*, Meltem Doğan-Alparslan, Metin Alparslan (Ed.), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2013, s. 569.; Charles Burney, a.g.e., 89.; Neşe Kırdemir, a.g.e., s. 164.; Billie Jean Collins, 2007, a.g.e., s. 62.

²⁷⁶ Savaş Özkan Savaş, 2001, a.g.e., s. 100. dipnot: 47.

²⁷⁷ Darga, bu kuşun aynı zamanda tanrı olabileceği ile ilgili farklı görüşleri bildirmektedir. Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 179.

²⁷⁸ Savaş Özkan Savaş, 2001, a.g.e., s. 101.

²⁷⁹ Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 178.; Savaş Özkan Savaş, 2001, a.g.e., s. 100.

²⁸⁰ Savaş Özkan Savaş, 2001, a.g.e., s. 101.

²⁸¹ Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 186.; Füzuzan Kınal, a.g.e., s. 196.

²⁸² Charles Burney, a.g.e., s.79.; Armağan Erkanal, “Eflatun Pınar Anıtı”, Bedrettin Cömert'e Armağan, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesi, Beşeri Bilimler Dergisi, Özel Sayı, Ankara, 1980, s. 287.

²⁸³ Emmanuel Laroche, “Eflatun Pınar”, *Anadolu/Anatolia*, Sayı: III, Ankara, 1958, s. 46.

²⁸⁴ Volkanik bir kayaç.

yansıtmaktadır²⁸⁵. Doğal kaya yerine taş üzerine işlenmesinin sebebi, kaynağın yakınlarında doğal bir şekilde kaya bulunmayışıdır²⁸⁶. Blokların hepsinin eflatun renkte olması, malzeme bakımından aynı taş ocağından çıkarıldığını düşündürmektedir²⁸⁷.

İlk kez 1837 yılında W. J. Hamilton tarafından keşfedilen anıtın²⁸⁸ çevresinde 1996 yılında Sırrı Özenir Başkanlığında başlatılan arkeolojik çalışmalarda²⁸⁹, su seviyesi 1 m. düşürüldüğünde anıtın aşağıya doğru devam ettiği ve önünde iki sıra orthostattan oluşan 30x36 m. ölçülerinde bir havuz olduğu keşfedilmiştir²⁹⁰. Kabartma ile dekore edilmiş blok kayalar son kazılarla birlikte sanılanın aksine 3,5 m yerine 7 m. uzunluğunda²⁹¹, olduğu anlaşılmıştır. Yüksekliği 4,5 m. olup blok sayısı 21 adettir. 16'sı ön yüzde, 5 tanesi doğru duvarında yer almaktadır²⁹².

Kuzey duvarı üzerinde yer alan kabartmaların en üst sırasında kanatlı güneş kursu bulunmaktadır. Altında sırasıyla tahtta oturan tanrı ve tanrıça, yanlarında üst üste ikişerli toplam 10 adet demon güneş kursunu taşır vaziyette tasvir edilmiştir²⁹³. Tanrıçanın Güneş tanrıçası, tanrının da eşi Fırtına tanrısı olduğu düşünülmektedir²⁹⁴. Ortada, sağ, sol ve alt bloklarda yer alan figürler boğa adam tasvirleri ve orta üst bloğa aslan adam²⁹⁵ tasvirleri işlenmiştir²⁹⁶. Karışık varlıklar Mitanni ve Orta Assur kabartma sanatında sık görülen motifler olmakla birlikte Eflatunpınar'da en büyük haliyle görülmektedir²⁹⁷. Anıtın doğu cephesinde sola dönük vaziyette iki erkek figürü betimlenmiştir. Figürler tanrı çifti ya da tanrı-kral çifti olarak düşünülmüştür. Yapılan arkeolojik çalışmalar sonucunda Su seviyesinin düşürülmesi 5 adet dağ tanrısının da kompozisyona dâhil olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bunlardan üçünün eteklerinde bulunan onbir delik, kaynağın suyunu havuza

²⁸⁵ Armağan Erkanal, a.g.e., s. 287.; James Mellaart, "The Late Bronze Age Monuments of Eflatun Pınar And Fasillar Near Beysehir", *Anatolian Studies*, Vol:12, British Institute at Ankara, 1962, s. 111.

²⁸⁶ Armağan Erkanal, a.g.e., s. 287.

²⁸⁷ Füzüzan Kınal, a.g.e., s. 197.

²⁸⁸ Sırrı Özenir, "Eflatunpınar Hitit Anıtı 1996 Yılı Temizlik ve Kazı Çalışmaları", *VIII. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, 7-9 Nisan 1997, Kuşadası, Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, Ankara, 1998, s. 135.

²⁸⁹ A.g.e., s. 136.

²⁹⁰ A.g.e., s. 139.

²⁹¹ Charles Burney, a.g.e., s.79.

²⁹² Armağan Erkanal, a.g.e., s. 287.

²⁹³ Ensert bu iki figürün kral ve kraliçe olduğunu ileri sürmüştür. Kanatlı güneş kursunun Büyük Hatti Ülkesinin Krallığını sembolize ettiğini ileri sürmektedir. Bunun en önemli işaretlerinden biri olarak Hitit İmparatorluk Dönemi kraliyet mühürlerini göstermektedir. Kübra Ensert, "M.Ö. İkinci Binde 'Kanatlı Güneş Kursu' ile Taçlandırılmış Anadolu Hitit Figürleri", *Anadolu / Anatolia*, Sayı: 28, 2005, ss. 27, 37, 38.

²⁹⁴ Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 186.; Billie Jean Collins, 2007, a.g.e., s. 129.

²⁹⁵ Mellart bu figürlerin leopar olabileceğini ileri sürmüştür. James Mellart, a.g.e., s. 114.

²⁹⁶ Yiğit Erbil, Eflatunpınar Kutsal Anıtı ve Hitit Su Kültü Üzerine Bazı Yorumlar", *Eskiçağ'ın Mekanları Zamanları İnsanları*, Lale Özgenel (Ed.), ODTÜ Mimarlık Tarihi Yüksek Lisans ve Doktora Programı Doktora Araştırmaları Sempozyumu III, 2-3 Haziran 2003, Homer Kitabevi, Ankara, 2005, ss. 148, 149.

²⁹⁷ Kurt Bittel, *Die Hethiter*, Universum der kunst, Münih, 1976, s. 224.

bağlayan bir sistemde tasarlanmıştır. Kompozisyona genel olarak bakıldığında gökyüzü ve yeryüzü sembolleri ile bezeli kabartmanın evreni temsil ettiği gözlemlenmiştir²⁹⁸. Kuzey cephenin paraleline sadece biri korunmuş iki tanrıça oturur pozisyonda tasvir edilmiştir. Su seviyesindeki düşmesi ile birlikte ortaya çıkan bir diğer tasvir ise anıtın tam karşısında, güney cephede yer alan tanrı ve tanrıça kabartmalarıdır²⁹⁹. Bu kabartmalardan sadece tanrıça figürü sağlam kalabilmiştir.

Birçok kez tamamlama çalışmasına konu olmuş Eflatunpınar Anıtının³⁰⁰, 10 m. gerisindeki Aslantaş Blokları ve 16 km. doğusundaki Fasıllar Anıtının Eflatunpınar ile ilişkili olabileceği düşünülmüş³⁰¹ ve bu anlamda bloklarla bütünleme çalışmaları yapılmıştır³⁰². Darga'ya göre en üstte ikinci bir güneş kursu ile bitirilmiş olabileceği belirtilmiştir³⁰³. Bittel de bu görüşü desteklemiştir³⁰⁴.

Bittel'in görüşüne göre anıtta yer alan kabartmalarda gözetilen simetri sebebiyle³⁰⁵ Büyük Krallık Dönemine tarihlenen eser, bundan farklı bir görüş olarak, IV. Tuthaliya Dönemi MÖ. 13. Yüzyıla tarihlendirilmektedir³⁰⁶.

Anıt bir ilkbahar kültü ile ilişkilendirilmektedir³⁰⁷. Yeraltı pınarları, su ve su kaynakları Hititler için dini bir anlam taşımaktaydı. Hitit metinlerinde suyun kötülüğün geldiği yere tekrar geri gönderilmesi ile ilgili pasajlar yer almaktadır. (KUB XLI 8 II 2 lvd) bir kişi nehir kenarına gelir ve tüm kötülüğün dağa, denize ve ırmakların derinliklerine gitmesini diler. Bir diğer metin (KBo II IV 33', 35') tanrı heykelinin su kaynağının kenarına getirilmesinden bahseder. Metinlerde su kaynaklarıyla ilgili oturan tanrıça figürlerinin yapıldığından bahseden metinler (KUB XVII 35 III + KUB XLVI 27; KUB XLVIII 1 13, 114; KUB LI 23; KBo II 1 II 32-35; KBo II 13 Ay. 21-24) mevcuttur³⁰⁸. 2000 yılında yapılmış arkeolojik çalışmalar sonucunda ortaya çıkarılan adak tabakçıkları bulunmuştur³⁰⁹. Ayrıca havuzun batısında yapılan çalışmalar sonucunda ele

²⁹⁸ Billie Jean Collins, 2007, a.g.e., s. 192.

²⁹⁹ Kutlu Emre, 2002a, a.g.e., s. 490.

³⁰⁰ James Mellart, a.g.e., s. 115.

³⁰¹ A.g.e., s. 114.

³⁰² Yiğit Erbil, a.g.e., s.149.

³⁰³ Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 186.; Bu düşüncesini IV Tuthaliya'nın Ugarit'te bulunmuş mühür baskısının kompozisyonunda yer alan çift kanatlı bir güneş kursunun en üstte bulunması ile açıklamaktadır.

³⁰⁴ Armağan Erkanal, a.g.e., ss. 292, 295.; Rudolf Naumann, "Einige Beobachtungen in Eflatun Pınar", Mansel'e Armağan I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Dizi: VII, Sayı: 60, Ankara, 1974, s. 469.

³⁰⁵ Füzuan Kınal, a.g.e., s. 196.

³⁰⁶ Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 186.; Charles Burney, a.g.e., s. 78.; Emmanuel Laroche, a.g.e., s. 113.

³⁰⁷ James Mellaart, a.g.e., s. 111.; Charles Burney, a.g.e., s. 78.

³⁰⁸ Yiğit Erbil, a.g.e., ss. 153,154.; Emmanuel Laroche, a.g.e., s. 46.

³⁰⁹ Kutlu Emre, 2002a, a.g.e., s. 490.

geçen adak kesecikleri, topuz başlı iğne ve hiyeroglif yazıtlı buluntu grubu buranın dini yönden bir kullanım gördüğüne işaret etmektedir³¹⁰.

1.4.3.8. Taşçı A ve B Kaya Çizimleri³¹¹

Kayseri'nin 60 km güneydoğusunda³¹², Develi İlçesi'ne bağlı Taşçı Köyü'nde yer almaktadır. Kabartma, A ve B olarak iki gruptur ve aralarında 100 metre bulunmaktadır³¹³. Taşçı A, 3 mt uzunluğundaki düzleştirilmiş kalker bir kaya üzerine çizgi tekniğiyle tasvir edilmişlerdir³¹⁴. (Şekil 16) Taşçı A kabartmasında silik olmasına rağmen anlaşılan bazı detaylardan, figürlerin sağa doğru yürüyen üç insan olduğu tespit edilmiştir. Figürlerin alt gövdeleri aşınmış olduğu için tam profilleri anlaşılmamaktadır. Önde yürüyen iki figür erkek, en arkadaki figür kadın olarak tespit edilmiş olup, hiyeroglif yazıtlardan Hattuşili yazısı okunmaktadır.

Eserde yer alan figürler tanımlanırken kimler olabileceği konusunda farklı görüşler ortaya atılmıştır. H. G. Güterbock, sahnede yer alan kişilerin tanrıları, M. Darga kraliyet ailesinden kişileri, H. Th. Bossert bu teoriye ek olarak bu kişilerin hiyeroglif yazıtlardan yola çıkarak "*Hutubianza, MESEDI, Zida*" kelimelerini okur ve I Suppiluliuma'nın *GAL.MESEDI Zida* isminde bir kardeşi ve *Hutupianza* isimli bir oğlu olduğuna değinir. J. D. Hawkins üç kişilik bir tören alayı olduğu fikrini ileri sürmüştür³¹⁵. K. Kohlmeyer ise figürleri rahip olarak tanımlar³¹⁶. K. Kıymet, Taşçı A ve B figürlerinin tanrı veya kraliyet mensubu kişiler olmadığını belirtmektedir³¹⁷.

Hiyerogliflerin konumlarının, figürleri tanımlamak için anlaşılır bir konumda bulunmaması, kişilerin kimler olduğunu anlamamızı güçleştirmektedir. Ayrıca silik oluşları da bu problemlerden biridir. Hiyerogliflerin verdiği bilgilere göre: "*Kahraman Büyük Kral (III.) Hattuşili'nin hizmetçisi*" belirgin bir şekilde okunmaktadır³¹⁸. Kadın olduğu tespit edilen soldaki figüre yakın hiyerogliflerde ise *Lupaki*, ortadaki erkek figürün

³¹⁰ Yiğit Erbil, a.g.e., s. 153.; James Mellart, a.g.e., ss.113, 117.

³¹¹ Bazı kaynaklarda Taşçı I ve Taşçı II olarak isimlendirilmiştir.

³¹² Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s .175.

³¹³ Turgut Yiğit, vd, *Hitit İmparatorluk Dönemi Kaya Anıtları*, (Ed: Turgut Yiğit), Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara, 2016, s. 165.

³¹⁴ Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 175.; Kutlu Emre, 2002a, a.g.e., s. 489.; Ölçü son dönemde yapılan çalışmalarda 2,5 mt olarak ölçülmüştür. Turgut Yiğit vd, a.g.e., s. 166.

³¹⁵ Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s .177.; Turgut Yiğit vd, a.g.e., s. 167.

³¹⁶ Kay Kohlmeyer, 1983, a.g.e., s. 80.

³¹⁷ Turgut Yiğit vd, a.g.e., s. 167.

³¹⁸ A.g.e.

başında *Manaza* yazmaktadır. Bu isimler Hitit saray görevlilerinin bahsedildiği bölümlerde sık geçen bir isim olmaktadır³¹⁹.

Taşçı B kabarmasında bir erkek figürü işlenmiştir. (Şekil 16a) Taşçı B figürleri gibi aşınma görülmektedir. Her iki kabartma, hiyerogliflerin okunması sonrasında III. Hattuşili Dönemine tarihlendirilmiştir³²⁰.

1.4.3.9. *İmamkulu Kaya Kabartması*³²¹

Kayseri İli'nin Tomarza İlçesine bağlı İmamkulu Köyünde³²², Zamantı Vadisi teraslarında yuvarlak formlu bir kaya üzerine işlenmiştir³²³. Kabartma, 3,26 m yükseklikte, 2,35 m genişliktedir³²⁴. (Şekil 17) Kabartma ilk kez 1934 yılına Kemaleddin Karamete tarafından bulunmuş³²⁵, 1935 yılında L. Delaporte tarafından ilk kez bilimsel yayını yapılmıştır. Anıt kabartma MÖ. 13. yy ortalarına tarihlendirilmektedir³²⁶.

Bir kral ve tanrının yer aldığı konu, HH işaretiyle Kral oğlu/prens işareti yerel bir krala işaret ettiği belirlenmiştir. E. Laroche tarafından *Te-su-pa* olarak okunmuştur³²⁷. Diğer bir öneri ise K. Kohlmeyer tarafından Hanyeri örneği gibi *KARASmuwa* olarak yapılmıştır³²⁸.

Kompozisyon üç bölümden oluşmaktadır. En solda yerel bir kral, kültüsel silahlar olan yay ve mızrağını tutmakta ve sağa doğru yürür şekildedir. Ortadaki sahnede üç adet aslan adamın elleri üzerinde yükselen üç dağ tanrısı ve onun da üzerinde Tanrı Teşup tanrısal topuzunu sallamakta ve sol eliyle boğasını sürmektedir. En sağ ve son sahnede kanatlı stilize çift başlı kartal bir ağacın üzerinde cepheden betimlenmektedir³²⁹.

³¹⁹ Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 177.

³²⁰ A.g.e.

³²¹ Bazı kaynaklarda bu kabartma, 'Şimşekkayası' olarak isimlendirilmiştir. Bunun yerel farklı bir kayayı tanımladığı anlaşılmaktadır. Muhibbe Darga, 1992, s.179.; Turgut Yiğit vd, a.g.e., s. 171.

³²² Turgut Yiğit vd, a.g.e., s. 171.

³²³ Kutlu Emre, 2002, a.g.e., s. 489.

³²⁴ Turgut Yiğit vd, a.g.e., s. 171.

³²⁵ Kay Kohlmeyer, 1983, s. 81.

³²⁶ Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 181.

³²⁷ A.g.e., s. 180.

³²⁸ Kay Kohlmeyer, 1983, s. 84.

³²⁹ Turgut Yiğit vd, a.g.e., s. 174.

1.4.3.10. Sirkeli Kaya Kabartması

Kabartma Adana İli Ceyhan İlçesi, Sirkeli köyünde, Ceyhan nehri kenarında yer alan Sirkeli Höyük olarak bilinen yerleşimin kuzeydoğu tarafındaki kayalıkta yer almaktadır³³⁰. Kabartmanın önünden Ceyhan Nehri akmaktadır.

Kabartma 1934 yılında Ali Rıza Yalçın ve Hamit Zübeyr Koşay tarafından keşfedilmiştir³³¹. Tek figürün yer aldığı diğer kabartma örneklerine göre farklı bir üslupta, çerçeve biçiminde bir oyuk içerisine işlenmiştir³³². (Şekil 18) Benzeri ikinci bir kabartma yakın bir konumda H. Ehringhaus tarafından keşfedilmiş³³³, olasılıkla nehrin tahrip etme ihtimali sebebiyle yarım bırakılmıştır³³⁴. Yarım bırakılan³³⁵ bu figürün de bir Hitit kralına ait olduğu olasılıkla III. Murşili olduğu düşünülmektedir³³⁶.

Anadolu'da yer alan en eski Hitit kabartması olarak bilinmektedir³³⁷. Kabartma yüzeyinde luwi hiyerogliflerinden II. Muvatalli olduğu tespit edilmiştir³³⁸. Olasılıkla Mısır ile girilen Kadeş savaşı sonrası bu noktaya kabartmanın yaptırılmış olduğu tahmin edilmektedir. Her iki kabartmanın su ile ilişkili olarak bu konuma yapıldığı düşünülmektedir³³⁹.

1.4.3.11. Hatıp Kaya Kabartması

Hatıp Kabartması Konya iline 16 km uzaklıkta, Meram İlçesi Hatıp Mahallesinde, dibinden gür su kaynağı olan bir kayanın üzerinde yer almaktadır³⁴⁰. (Şekil 19) Birçok kaya kabartmasında olduğu gibi su kaynağına yakın bir konum seçilmiştir. 2 m uzunluğunda, 1,77 m. genişliğindedir. Figürün 1 m. solunda luwi-hiyeroglif

³³⁰ A.g.e., s. 185.; Mirko Novak ve Ekin Kozal, "Sirkeli Höyük: Hitit Kabartması", *Aktüel Arkeoloji Dergisi*, Sayı: 16, 2010. s. 34.; Leyla Murat, "Hititlerde Su Kültü", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Türkan Banu Güler, Merve Cemile Keyvanoğlu, Yasemin Zahide Erol (Ed), Cilt: 31, Sayı: 51, Ankara, 2012, s. 139.; Kutlu Emre, 2002a, a.g.e., s. 489.

³³¹ Turgut Yiğit vd, a.g.e., s. 186.

³³² A.g.e.

³³³ Mirko Novak ve Ekin Kozal, a.g.e., s. 34.

³³⁴ Kutlu Emre, 2002a, a.g.e., s. 489.; Turgut Yiğit vd, a.g.e., s. 185.

³³⁵ II Hattuşili ile III. Murşili'nin sorunlu ilişkileri olduğu, tahta geçiren II. Hattuşili'nin III. Murşili'yi önce Suriye'ye ardından da Mısır'a sürgün etmesine dayanarak kabartmanın yüzeyinin tarihten silme amacıyla kazındığı da belirtilmektedir. Mirko Novak ve Ekin Kozal, a.g.e., s. 35.

³³⁶ Mirko Novak ve Ekin Kozal, a.g.e., s. 34.

³³⁷ A.g.e.

³³⁸ A.g.e.; Turgut Yiğit vd, a.g.e., s. 188.

³³⁹ Mirko Novak ve Ekin Kozal, a.g.e., s. 34.; Leyla Murat, "Hititlerde Su Kültü", s. 139.; KBo III 4 Öy. I 22: figürün arkasında yer alan yazıtta: "Büyük kral kahraman Muwatalli, büyük kral kahraman Murşili'nin oğlu" yazdığı belirlenmiştir. Turgut Yiğit vd, a.g.e., s. 188.

³⁴⁰ Turgut Yiğit vd, a.g.e., s. 185.

³⁴¹ Kutlu Emre, 2002a, a.g.e., s. 490.; Turgut Yiğit vd, a.g.e., s. 146.

bulunmaktadır³⁴¹. “Büyük Kral, Kahraman (Muwa)talli’nin oğlu, Büyük Kral, (Kahraman), Kurunta” yazdığı okunmuştur³⁴². Sola dönük yürür vaziyette tasvir edilen figür, giyimi, taşıdığı silahlar ve başlık tipi sebebiyle savaşçı karakterli bir tanrı olduğu düşünülmüştür.

Kabartmanın yaklaşık olarak 250 m. batısında MÖ. II. bin yıla tarihlendirilebilecek bir Hitit kale kalıntısına ve seramiklere rastlanılmıştır³⁴³.

1.4.3.12. Karabel Kaya Kabartması

Kabartma, İzmir İli’nin Kemalpaşa İlçesi’nden Torbalı’ya devam eden dar geçidin sol cephesindedir³⁴⁴. Hititlerin en batıdaki kabartması olma özelliğini taşımaktadır. Kabartma, kayanın yüzeyi derin bir şekilde oyularak 2,5 m. genişlikte 1,5 m. yükseklikteki ölçülerle işlenmiştir³⁴⁵. (Şekil 20) Figürün üzerinde hiyeroglif yazıtta “1 (Kral Tarkasnawa, Miraz (ülkesi) kralı, 2 Mira Ülkesi Kralı BIRD-li(?)’nin oğlu, 3 Mira Ülkesi Kralı (...)’nin oğlu.” olduğu okunmuştur³⁴⁶. Bu bilgiler ışığında MÖ. 13. yy HH yazısının bölge halkı tarafından tanındığı bilgisini öğrenilmiş olmaktadır³⁴⁷. Orta Anadolu ve Toroslarda görülen yerel kral-prens betimlerine benzer bir biçimde tasvir edildiği gözlemlenmektedir. Darga, mızrak ve yay ile betimlenen figürlerin krallık simgesi taşıyan yerel krallar olarak yorumlanabileceğini ifade etmiştir³⁴⁸.

1.4.3.13. Hemite Kaya Kabartması

Osmaniye’ye 23 km. uzaklıkta, Ceyhan Nehri kıyısında yer almaktadır³⁴⁹. Kabartma diğer örneklerde olduğu gibi suya yakın, Hitit Dönemi için de tarımsal faaliyetlerin yoğun olduğu verimli bir ovada, kültürel, etnik ve ekonomik olarak önemli bir konumdadır³⁵⁰. MÖ. II. bin yılın ikinci yarısında, yoğun olarak karşılaşılan ve Hititlerin etkisinde kaldığı Hurri kültürünün etkin olduğu merkezi bir konumdaydı³⁵¹. Kabartma hâkimiyet sembolü olarak bir anlam taşıırken aynı zamanda diğer anıtlarda olduğu gibi güzergâh da simgelemektedir³⁵². (Şekil 21)

³⁴¹ Turgut Yiğit vd, a.g.e., s. 146.

³⁴² Kutlu Emre, 2002a, a.g.e., s. 490.; Turgut Yiğit vd, a.g.e., s. 146.

³⁴³ Turgut Yiğit vd, a.g.e., s. 146.

³⁴⁴ Kutlu Emre, 2002a, a.g.e., s. 490.; Turgut Yiğit vd, a.g.e., s. 146.

³⁴⁵ Turgut Yiğit vd, a.g.e., s. 109.

³⁴⁶ A.g.e., s. 111.

³⁴⁷ Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 183.

³⁴⁸ A.g.e.

³⁴⁹ Turgut Yiğit vd, a.g.e., s. 181.

³⁵⁰ A.g.e., s. 184.

³⁵¹ A.g.e.

³⁵² A.g.e.

Kabartma 1,75 m. yüksekliğindedir. Sola doğru yürür vaziyette yay ve mızrak ile savaşçı unsurları barındıran bir erkek figür görülmektedir. Figürün sırt hizasında HH lejantı yer alır. “*Kral Tarhunta*” alt tarafta “*Kral Tarhunta-ziti prens*” veya prens ^D*U-piya* (*Hitt. Tarhu(nda)-piya* “prens” okunduğu belirtilmiştir. Darga, bu ismin mühür ve çivi yazılı belgelerden karşılaşıldığını belirtmektedir³⁵³.

1.4.4. Diğer Eserler

1.4.3.10. Altın Amulet

New York Metropolitan Müzesi Norbert Schimmel Koleksiyonunda³⁵⁴ yer alan oturan ve kucağında çocuk taşıyan kadın figür, Hitit madencilik ve sanat anlamında nadir eserler arasındadır. Boyuna takılmak üzere tasarlanmış olan altın heykelcik, İran, Mezopotamya, Levant ve Mısır’da yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Hitit tanrılarının taşınabilir tasvirleri olan bu figürler amulet niteliği taşımaktadır³⁵⁵. Yüksekliği 4,3 cm’dir. Eser Hitit İmparatorluk Dönemine, MÖ. 14.-13. yy tarihlendirilmektedir³⁵⁶. (Şekil 22)

Heykelciği başındaki başlığının biçim olarak güneşe benzemesinden dolayı baş tanrıça Arinna’nın Güneş Tanrısını simgelediği düşünülmektedir³⁵⁷. Ensert, başlığın tanrıçayı tanımlamakta yetersiz olabileceğini, tanımlamada aslanpençeli kolçakların bu görüşü daha iyi destekleyen unsurlar olduğunu ileri sürmektedir. Aslanın tanrıça Hepat ile ilişkili olması, figürün Hepat olma olasılığını artırmaktadır³⁵⁸. Darga bu heykelciliğin anne – oğul olduğunu ileri sürmüştür³⁵⁹. Çıplak çocuk figürü³⁶⁰, hiçbir tanrı ve kraliyet ikonografisine sahip olmamakla birlikte, kadının çocuğa dikkat ettiğini gösteren bir şekilde tasvir edilmiş olması çocuğun önemli bir şahıs olabileceğini düşündürmüştür³⁶¹.

³⁵³ Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 183.

³⁵⁴ İlker Koç, a.g.e., s. 85.; Kutlu Emre, “Hitit Sanatı”, *Arkeoatlas Dergisi*, 2011/1, İstanbul, 2011, s. 284.; Kübra Ensert, “Norbert Schimmel Koleksiyonu’nun Altın Pandantifi’indeki Çocuk Tasviri Tanrıça Zintuhi Olabilir”, *Eurasian Academy of Sciences Eurasian Art & Humanities Journal*, Volume: 8, 2017, s. 2.

³⁵⁵ Peter F. Prudence vd, *The Metropolitan Museum of Art, Egypt and the Ancient Near East*, The Metropolitan Museum of Art, New York, 1987, s. 123.

³⁵⁶ Kübra Ensert, 2017, a.g.e., s. 2.; Peter F. Prudence vd, a.g.e., s. 123.

³⁵⁷ Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 102; Peter F. Prudence vd, a.g.e., s. 123.

³⁵⁸ Kübra Ensert, 2017, a.g.e., s. 6.

³⁵⁹ Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 102.

³⁶⁰ Bkz: Çıplak Figürler.

³⁶¹ Kübra Ensert, 2017, a.g.e., s. 3.; Jeanny Vorys Canby, “The Hittite Art”, *The Biblical Archaeologist*, Vol. 52, No. 2/3, (Jun. - Sep., 1989), s. 128.

1.4.3.11. *Dans Eden Tanrı*

Boğazköy-Sarıkale'nin doğusunda Tapınak VII'de ele geçen fildişi figürin³⁶², dans eden bir savaşçı tanrı³⁶³ motifi oluşturduğu belirtilmiştir. (Şekil 23) Figürün iki kolu havada, bacakları 'pirouette figürü'³⁶⁴ denilen bir dans figürünü yaparken tasvir edilmiştir. Dansın durağan tasvirin güzel bir örneğidir.

³⁶² Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 110.

³⁶³ Ayşe Toker, "Sergilenen Eserlerin Tanımı", *Hititler ve Hitit İmparatorluğu: 1000 Tanrılı Halk*, Bonn, Kunst-und Ausstellungshalle, 2002, s. 557.; Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 110.

³⁶⁴ A.g.e.

İKİNCİ BÖLÜM

HİTİT DÖNEMİ KIYAFETLERİ VE TANIMLAMALAR

2.1. Erkek Kıyafetleri Tipolojisi

Katalogumuzda yer alan eserler içerisinde örnek figürler seçilirken, taşıdıkları kıyafet tiplerinin dışında, yapmakta olduğu eylemler ve üzerlerindeki atribüleri gözlemlenmiştir. Taşıdıkları kıyafet modeli ve yaptıkları iş benzer olduğu halde kataloga alınan aynı tip figürler, hem kronolojik olarak bir önem arz etmekte hem de farklı tören ve sahneler içerisinde yer almalarından dolayı seçilmektedirler. Ayrıca katalog eserlerinin farklı lokasyonlarda bulunmuş olması da Hitit kültür izlerini anlamamız açısından büyük önem arz etmektedir.

Hitit erkeği, tasvirli eserlerden ve yazılı kaynaklardan görüldüğü üzere kadınlardan daha fazla kıyafet çeşidine sahipti. Erkekler, uzun saç, küpe, bilezik ve zaman zaman sakal ile betimlenmekte, kadın figürlerin aksine sadelikten uzak bir görüntü oluşturmaktaydı. Aynı zamanda kadın figürlerde boyun-ayak bileği arasında bedeni tamamen örten bol kıyafetlerin yanında erkek figürler kısa ve uzun, içlik³⁶⁵, manto, ek olarak aksesuar bakımından şal, pelerin gibi üst üste giyilen birbirinin tamamlayıcısı olarak kullanılan parçalarla zengin bir çeşitlilik sunmaktadır. Erkek kıyafetlerinde açıkça dikkat çeken bir diğer detay kıyafetlerde yakanın şekli, kol uzunlukları, etekliklerin biçim özelliklerine kadar her bir detayın itina ile aktarılmış olmasıdır.

Yazılı belgelerde kadın kıyafetleri erkek kıyafetlerinden ayrılmıştır³⁶⁶. Bununla birlikte yazılı belgeler ve tasvirli eserler ışığında birçok parçanın da ortak kullanılan kıyafetler arasında olduğu anlaşılmaktadır. Katalogumuzda görsel bir örneği bulunmamasına ek olarak kısa tunik^{TUG}E-İB *gaparis (Hit.)* bu kıyafetlerden sadece biridir³⁶⁷. Kıyafetlerin renkleri de önem taşımaktaydı. Kıyafette renkler, Hititlerin inançlarında önemli olan unsurları sembolize ediyordu. Ardzinba, törenlerde bulundurulmuş

³⁶⁵ Özgüç bu kıyafet parçası için 'iş elbisesi' tanımı yapmaktadır. Sabahattin Türkoğlu, a.g.e., s. 34.

³⁶⁶ Muhibbe Darga, *Eski Anadolu'da Kadın*, Acar Matbaacılık, 2. Basım, İstanbul, 1984, s. 212.

³⁶⁷ Muhibbe Darga, 1984, a.g.e., s. 87.

mavi giydirilmiş boyalı boğa ve kırmızı kıyafetli kuzuyu örnek göstermektedir (KBo V, 11, IV, 17)³⁶⁸.

Kıyafet Hitit törenlerinin önemli bir parçasıydı. Kıyafetlerin renklerine dikkat edildiği kadar, giyim zamanı, kıyafetin temizliği, biçimi gibi unsurlar da önem taşımaktaydı. Örneğin, “*Siz rahipler yıkanın ve (ayın için) temiz kıyafetler giyinin, saçlarınız /?/ ve tırnaklarınız kesilmiş olsun.*” şeklinde bir pasaj bu konudaki hassasiyetin anlaşılması açısından önemlidir. Ayrıca bu gibi kurallar altına alınmış bir konuda aykırı davranan kişilere uygulanan yaptırımlar ‘soyundurma’ veya ‘yalın ayak bırakma’ cezasıydı³⁶⁹.

Özellikle kral kıyafeti olarak belirtilen kıyafetler metinlerde şu şekilde belirtilmektedir: Birkaç başlık türü, kıyafetler, kuşak kemerler, farklı renkte ayakkabılar, değerli madenden küpeler³⁷⁰. Hitit tören metinlerine göre kralının törende giydiği kıyafetin rengi özellikle beyaz renk olarak belirtilmiştir³⁷¹.

“*Eğer /.../ kış bayramıysa /.../, halentuva / açılır/ ve giysiler giyilir. Kral aptes evine gider ev beyaz renkli tören kıyafetini alır*³⁷².” Kilam Bayramı için de aynı durum söz konusudur. Kral beyaz renkli gömlek giyer ve üzerine kalın kumaş gömlek ve sepahi³⁷³ giyerdi, ayakkabıları siyahtı. (KBo X, 23, I. 9-21)³⁷⁴. Nuntariyasha bayramında kral beyaz renkte tören kıyafeti giyer, gümüş küpe takar, siyah Hatti ayakkabıları giyerdi³⁷⁵.

Alantsu neferlerinin kıyafetlerinin karışık renkte (TUG DAR-A)³⁷⁶ olduğu belirtilmiştir. “*Alantsu neferleri, karışık renkli kıyafetler giyerler ve /çevrede?.../ dolaşırlar” Ve onlar kralın çevresinde yer tutarlar ve ellerini yukarı kaldırırılar. (Onlar) durdukları yerde dönerler ve el çırpırlar.*”³⁷⁷ Kırmızı renkte giyen alantsu’ların varlığı da bilinmektedir (KBo IV, 9, I, 45-50)³⁷⁸.

Yazılı kaynaklardan tespit edilmiş bazı erkek kıyafetleri şunlardır:

³⁶⁸ Vladislav Ardzinba, *Eskiçağ Anadolu Ayinleri ve Mitleri*, (Çev: Orhan Uravelli), Kafdaf Yayıncılık, Ankara, 2010, s. 73.

³⁶⁹ A.g.e., s. 69.

³⁷⁰ Vladislav Ardzinba, a.g.e., s. 69.

³⁷¹ A.g.e., ss. 70, 72.

³⁷² A.g.e., s. 70.

³⁷³ Luvi dilinde. A.g.e., s. 71.

³⁷⁴ A.g.e., s. 70.

³⁷⁵ A.g.e., s. 71.

³⁷⁶ Albrecht Goetze, a.g.e., s. 51. dipnot: 37.

³⁷⁷ Vladislav Ardzinba, a.g.e., ss.72, 73.

³⁷⁸ A.g.e., s. 153.

^{TUG}NIG.LAM.MES kralın tören/festival kıyafeti ³⁷⁹. Prens in de giydiği kral ceketi ³⁸⁰. ^{TUG}aduplı bayram kıyafeti olup ^{TUG}NIG.LAM.MES ile aynı olduğu belirtilmiřtir³⁸¹. Ardzinba, *aduplı*'nin bir tanrı kıyafeti olduğunu bu giyen kral figürünün törenlerde ölmeden tanrısal bir kişilik olarak yer aldığını ve tanrı işlevi gördüğüne işaret eder³⁸².

^{TUG}BAR.TE.MES ve ^{TUG}BAR.DUL.MES³⁸³ uzun bir manto tipidir. ^{TUG}GU.E.A ile paralellik göstermektedir. Tanrı, kral ve rahiplerin bayram törenlerinde giymiş oldukları özel bir kıyafettir. XXXV 133 i 20f'de geçen ^{ku}E.SIR.HI.A, ^{tug}BARDUL₅MES ve ^{TUG}GAD-DAM.MES bu kıyafet tipinin ana unsurlarını oluřturmaktadır³⁸⁴.

^{TUG}DINGIR-LIM tanrısal kıyafeti³⁸⁵.

^{TUG}GU.E.A boynu açıkta bırakan kıyafet, 'gömlek'/'iç gömlek'. İdeogram detaylı incelendiğinde boynu açıkta bırakan bir kıyafet tipinin kastedildiği anlařılmaktadır³⁸⁶. Ayak bileklerine kadar uzanmaktadır³⁸⁷. Aynı zamanda kadın kıyafetleri arasında da gösterilmektedir. Hurri tarzında olup, keten veya yün malzemededen yapılmakta, desenle veya altın veya gümüş gibi değerli madenlerle süslenebilmekteydi³⁸⁸. Hurri gömleği olarak da adlandırılan bu tip kıyafet beyaz renkte olup, kol uçları mavi ve kırmızı renkte süslenmekteydi³⁸⁹.

^{TUG}*kussadi/kusisi/kusitti*, kralın tören kıyafeti. Ayrıca kralın rahip olarak görev yaptığı ve kabartma yüzeylerinde bu şekilde tasvir edildiği eserler üzerinde bu kıyafet ile görüldüğü belirtilmiřtir³⁹⁰. *kusisi*'nin karşılığı ^{TUG}NİGLAM ideogramı olduğu Sedat Alp tarafından önerilmiřtir³⁹¹. Ardzinba, *kusisi* için 'ayak bileğine kadar uzanan atkı' olarak açıklamaktadır³⁹².

³⁷⁹ Albrecht Goetze, a.g.e., s. 51, dipnot: 38, 56.; A.g.e., s. 238.

³⁸⁰ A.g.e.

³⁸¹ A.g.e.

³⁸² A.g.e., s. 71.

³⁸³ Goetze ^{TUG}BARDUL'un törenlerde rahip olarak yer alan kralın kıyafeti olarak tanımlanmış *kusisi*'nin okunması olarak yorumlamıştır. Albrecht Goetze, a.g.e., 57.

³⁸⁴ Albrecht Goetze, a.g.e., 57.

³⁸⁵ Vladislav Ardzinba, a.g.e., s. 238.

³⁸⁶ Albrecht Goetze, a.g.e., s. 52.

³⁸⁷ Muhibbe Darga, 1984, a.g.e., s. 87.

³⁸⁸ Albrecht Goetze, a.g.e., s. 53.; Sabahattin Türkoğlu, a.g.e., s. 33.

³⁸⁹ Albrecht Goetze, a.g.e., s. 54.

³⁹⁰ Albrecht Goetze, a.g.e., s. 51, 57.

³⁹¹ Muhibbe Darga, 1984, a.g.e., s. 91, dipnot 10c.; Albrecht Goetze, a.g.e., s. 51.; Johannes Friedrich, *Hethitischen Wörterbuch*, Kurzgefasste kritische Sammlug der DEutungen hethitischer Wörter, Heidelberg, 1952, s. 120.

³⁹² Vladislav Ardzinba, a.g.e., s. 238.

^{TUG}GAD-DAM.MES bir çeşit ayak kıyafeti. Olasılıkla bacaklar için tozluk olarak kullanılmıştır³⁹³. Kumaştan olup çeşitli renklerde (kırmızı ve mavi), süslü veya süssüz olabilen bir çeşit aksesuar. GAD.DAM UD.SAR hilal şeklinde süslü olan çeşididir³⁹⁴. Ayrıca ^{KUS}E.SİR^{HLA} ile birlikte geçmektedir³⁹⁵.

Hitit tasvirli sanatında figürler üzerinde görülmeyen dolayısıyla tespit edilememiş olan fakat yazılı kaynaklar sayesinde giyildiği çıkarımı yapılabilen diğer kıyafet tipi ^{TUG}SA(G).GA.DU iç çamaşırındır³⁹⁶.

^{tug}BAR.SI'nın Hitit yazılı metinlerinde içerdiği anlam IX 15 iii 1 ff rahip ve rahibeleri işaret etmektedir. KI-LILU *-ma-as-ma-as-kan* SAG.DU *-az ar-ha da-an-zi nu-us-ma-as-* SAG.DU.MES IS-TU ^{tug}BAR.SI BABBAR *an-da is-hi-ia-an-zi*. “Onlar başlarından çelengi alırlar ve beyaz BAR.SI ile başlarını bağlarlar.” Fakat bir pasajda IX 3 XXIV 5'te yer alan bir ifade (*nu-wa TUG LU*)GAL-UT-TI-ia *ke-e-da-ni wa-as-si-ia-nu-un (tug)lu-pa-an-ni-ns-wa-kan ke-e-da-ni-si-ia-nu-un*. “Krallık kıyafetiyle bunu giydim, başıma birini giydim.” ^{tug}*lupannis*'in kral olduğu belirtilen biri tarafından giyilen, krala uygun bir terim olarak görünmektedir. Goetze, *lupannis* için taç-toka/bant olabileceğini belirtir³⁹⁷. Friedrich ise bir kıyafet olarak tanımlamıştır³⁹⁸.

^{TUG}warhu- aba gibi kalın kumaştan kıyafet, tam olarak “pürüzlü sert, uzun tüylü kumaş” olarak tanımlanmaktadır³⁹⁹.

2.1.1. Tip 1

Boyundan başlayıp kalçanın hemen altında biten, uzun kollu, bol, önü kapalı kıyafet tipi. Bu kıyafet tipinde, vücudun üst gövdesini çepeçevre saran bir kısa manto ve altında ise içe giyilen daha ince⁴⁰⁰ bir iç kıyafet yer almaktadır⁴⁰¹. Mantoda yaka yuvarlak biçimdedir. Kemer veya başka herhangi bir aksesuar kullanılmayan sade bir görüntü oluşturan bu kıyafet, katalogumuzda lir, çalpara ve saz çalan, kılıç taşıyan, sıvı kabı ve katı yiyecek kabı taşıyan, araba çeken figürlerin üzerinde görülmektedir. Eski Hitit Kabartmalı

³⁹³ Edgar H. Sturtevant, *Eti Dili Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu, (Çev: Münire B. Çelebi), C.II.23, İbrahim Horoz Basımevi, İstanbul, 1946, s. 78

³⁹⁴ Albrecht Goetze, a.g.e., s. 60, dipnot: 101, 103.

³⁹⁵ Albrecht Goetze, a.g.e., s. 60.; Muhibbe Darga, 1984, a.g.e., s. 87.

³⁹⁶ Edgar H. Sturtevant, a.g.e., s. 154.

³⁹⁷ Albrecht Goetze, a.g.e., s. 62.

³⁹⁸ Johannes Friedrich, a.g.e., s.131.

³⁹⁹ Vladislav Ardzinba, a.g.e., s. 238.

⁴⁰⁰ Tahsin Özgüç, 1988, a.g.e., s. 17.; Tahsin Özgüç, 1958, a.g.e., s. 3.; Tayfun Yıldırım, Hüseyinde Tepesi'nde Bulunan İkinci Kabartmalı Vazosu Ait Yeni Bir Müzisyen”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt.: 42, Sayı: 1-2, 2002, s. 3.

⁴⁰¹ Alishar ve Eskiyaapar çömlek parçaları üzerinde Tip 1 giyimli bir erkek figür görülmektedir. Tahsin Özgüç, 1988, a.g.e., Lev. – Pl. 69, 79.

Çömleklerinde sık bir şekilde betimlenen bu kıyafet tipi genellikle törenlerde hizmet eden kişiler üzerinde tasvir edilmiştir.

Lir Çalan

Katalog No 1:

Hüseyinde Çömleği ikinci frizde yer alan figürde manto ve içlik krem, saç siyah, ten, lir ve ayakkabı kahve renktedir. Kulağında iri halka küpe takan figürün saçı kulak arkasından ensede toplanmış ve enseyi örten bir görünümüdür. Ucu düz ayakkabı giymektedir. Metinlerde lir⁴⁰² çalan bir adam *LU NAR* ya da Hititçe *LU kinirtalla*-olarak geçer⁴⁰³. Lir, Hitit yazılı kaynaklarında törenlerde en çok kullanılan müzik aleti olarak geçmektedir⁴⁰⁴. Bu enstrümanları çalanlara ‘müziyen şarkıcı’ unvanı verildiği ve bu kişilerin tapınak personeli olduğu belirtilmiştir⁴⁰⁵.

Hüseyinde Çömleği’ndeki tek lir icracısı olan figür, katalogumuzda yer alan **Kat. No. 18** ile aynı sahneyi paylaşmaktadır. Baş MESEDİ’nin bazı törenlerde müziyenleri kralın huzuruna çıkarmak gibi bir görevi olduğu bilinmektedir. Sahnede lircinin önünde duran kişi ile çok yakın tasviri bu düşünceyi destekler. Figür metinlerde bahsedilen tören ile ilgili bir sahneyi canlandırıyor olabilir⁴⁰⁶.

Katalog No 2:

İnandık Çömleği üçüncü frizde yer alan figürde manto, içlik ve ayakkabı krem, saç siyah, lir kahve renktedir. Kulağında iri halka küpe takan figür, uzun saçlı, saçı mantonun içine sokulmuş görünümüdür.⁴⁰⁷ Ucu düz ayakkabı giymektedir. Figür, sembolik olarak betimlenmiş ‘tanrının evine’ doğru yürüyen **Kat. No. 16**’e müzikle eşlik etmektedir⁴⁰⁸. Müziyenlerin, müziğin tonu ve vurgularıyla törenin akışına eşlik ederken aynı zamanda yönlendirdiği düşünülebilir.

Kılıç Taşıyan

Katalog No 3:

Hüseyinde Çömleği üçüncü frizde yer alan figürde manto ve içlik krem, saç siyah, ten, kılıç ve ayakkabı kahve renktedir. Kulağı iri tasvir edilmiştir. Saçı, kulak

⁴⁰²Bu ve bundan sonraki tüm enstrümanlar için bkz. Başlık: Enstrümanlar/ Lir.

⁴⁰³Sedat Alp, 1999, a.g.e., s. 19.

⁴⁰⁴Tunç Sipahi, “Hüseyinde’den Hitit Tasvir Sanatı için Yeni Bir Sahne”, *V. Uluslararası Hititoloji Kongresi bildirileri*, Çorum 02- 08 Eylül 2002, Aygül Süel (Ed.), Ankara, 2005, s. 663.

⁴⁰⁵Vladislav Ardzinba, a.g.e., s. 92.

⁴⁰⁶**Bkz: Kat. No. 18.**

⁴⁰⁷Özgüç al tip kıyafet olarak belirtmiştir. Tahsin Özgüç, 1988, a.g.e., ss. 17, 19.

⁴⁰⁸Sedat Alp, 1999, a.g.e., s. 20.

arkasından ensede toplanmış ve enseyi örten bir görünümüdür. Ucu düz ayakkabı giymektedir.

Figür yukarı kaldırdığı elinde hafif öne doğru kavis yapan bir kılıç⁴⁰⁹ taşımaktadır. İnandık Çömleği ve Bitik Çömleği'nin sağlam kalan kısmından anlaşıldığı kadarıyla yine aynı sahne görülmektedir. Kılıç taşıyan figürler kabartmalı kült çömlekleri üzerinde ikişerli olarak tasvir edilmektedirler denilebilir. Kılıçlar, Bu iki çömlekte tekrarlayan figür grubunun 'meç dansı' için bir hazırlık olabileceği de ihtimaller arasındadır. Meç dansı, arka arkaya figürlerden daha çok karşılıklı yapılan bir dans türü olarak bilinmektedir⁴¹⁰. İnandık Çömleğiyle benzer olarak figür sembolik bir tapınağın önünde betimlenmiştir. Alp, metinlerde *siunas pir* olarak geçen 'tanrının evi' olduğunu belirtmiştir⁴¹¹.

Sıvı Kabı Taşıyan

Katalog No 4:

Hüseyindedede Çömleği dördüncü frizde yer alan figürde manto ve içlik krem, ten, sıvı kabı, kemer ve ayakkabı kahve renktedir⁴¹². Ucu düz ayakkabı giymektedir.

Kabı sırtında taşımak için kullandığı kemer, Bitik Çömleği'ndeki **Kat. No. 5** ve Alacahöyük Duvar Kabartmaları'nda yer alan **Kat. No. 57**'nin kullandığı kemer ile benzerlik göstermektedir⁴¹³. Kemer tek saplı olup, gövdeyi sırttan göğse doğru çapraz kavramıştır. Kemer bu haliyle taşınma esnasında, eşyanın ağırlığını vücuda eşit dağıtacak bir yöntemi kavradıklarını ve uyguladıklarını öğrenmemizi sağlar. Ayrıca Hititlerin, bir yerden bir yere taşınan eşyalarda pratik ve ergonomik çözümler ürettiklerini de göstermektedir.

Katalog No 5:

Bitik Çömleğinde yer alan figür, sırtında uzun boyunlu yumurta biçimli bir sıvı kabı taşımaktadır. Kabı sırtında taşımak için kullandığı kemer, Hüseyindedede Çömleği'nde yer alan **Kat. No. 4** ve Alacahöyük Duvar Kabartmalarında yer alan **Kat. No. 57** ile benzerlik göstermektedir⁴¹⁴. Bir diğer aksesuarı iri halka küpelerdir. Figür sağ eliyle tipik dua jesti ile betimlenmiştir. Bu jesti yapıyor olmasının sırtındaki büyük testi⁴¹⁵ ile ilişkili olduğu düşünülebilir. Manto ve ayakkabıları krem, teni, sıvı kabı ve kemeri kahve

⁴⁰⁹ Bu ve bundan sonraki tüm silahlar için bkz.. Başlık: Silahlar/ Kılıç.

⁴¹⁰ Tahsin Özgüç, 1988, a.g.e., s. 22.

⁴¹¹ Sedat Alp, 1999, a.g.e., s. 20.

⁴¹² Figür restorasyonla tamamlandığından dolayı gövde üzerindeki bilgiler verilmemiştir.

⁴¹³ Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 151.

⁴¹⁴ A.g.e.

⁴¹⁵ Andreas Müller-Karpe, Die Keramik des Mittleren und Jüngereren Hethitischen Reiches, *Hititler ve Hitit İmparatorluğu: 1000 Tanrılı Halk*, Bonn, Kunst-und Ausstellungshalle, 2002, s. 259.

renktedir. Figür uzun saçlıdır. Saçları gür⁴¹⁶, kulak arkasından ensede toplanmış ve mantonun içine sokulmuş bir görünümündedir. Ucu kalkık ayakkabı giymektedir.

Saz Çalan

Katalog No 6:

Hüseyinde Çömleği dördüncü frizde yer alan figürde manto ve içlik krem, saç siyah, ten, saz ve ayakkabı kahve renktedir. Kulağı iri tasvir edilmiştir. Saçı, kulak arkasından ensede toplanmış ve enseyi örten bir görünümündedir. Ucu düz ayakkabı giymektedir.

Figürün elinde tutmuş olduğu saz modeli ve tutuluş şekliyle günümüz saz modellerini çağrıştırmaktadır⁴¹⁷. Dans eden kadın figüre dönük olarak, kavisli uzun saplı sazıyla⁴¹⁸ müziğini icra etmektedir.

Hayvan Çeken

Katalog No 7:

Küçük Hüseyinde Çömleği'nde yer alan figürde manto ve içlik krem, saç siyah, ten, asa ve ayakkabı kahve renktedir. Kol manşetlerinde siyah bir bant görülmektedir. Kulağı iri tasvir edilmiştir. İri halka küpe takmaktadır. Saçı, kulak arkasından ensede toplanmış ve enseyi örten bir görünümde ve kısadır.

Sol eliyle sahnenin merkezinde yer alan boğanın yularını tutarken, sağ elinde tuttuğu ucu kıvrık, kısa uzunluktaki asayı⁴¹⁹ havaya kaldırmıştır. Figürün, sahnenin uyumunu ve ritmini sağlayan bir rolde olduğu yorumlanmıştır⁴²⁰. Arkasında saz çalan müzisyen ile akrobatların diğer tarafındaki çalpara çalan müzisyenin hem müzikal bütünlüğünü sağlarken hem de törenin akışını yöneten bir görevde olduğu düşünülebilir⁴²¹. Boğanın üzerinde 3 akrobatın çeşitli gösteri hareketleri yaptığı, akrobatik ve canlı bir sahne yer almaktadır⁴²².

⁴¹⁶ Özgüç, Bitik Çömleklerindeki figürlerin saçlarının takma olduğu görüşündedir. Tahsin Özgüç, 1958, a.g.e., s. 10.

⁴¹⁷ Tunç Sipahi, 2005, a.g.e., s. 663.

⁴¹⁸ GIS *huhupal*, Hatçe Baltacıoğlu, "Alaca Höyük Sfenksli Kapı'ya Ait Müzisyen ve Bir Görevli Kabartmasına İlişkin Gözlemler". Ankara, 1995a, s. 6.

⁴¹⁹ Bu ve bundan sonraki tüm asa/lituus'lar için bkz. Başlık/Lituus/^{GIS}.PA.

⁴²⁰ Tayfun Yıldırım, 2013, a.g.e., s. 236.

⁴²¹ Cenk Celasin ve Ş. Şehvar Beşiroğlu, a.g.e., s. 41.

⁴²² Sahne için bkz: **Kat. No. 46.**

Katı Yiyecek Kabı Taşıyan

Katalog No 8:

Bitik Çömleği'nde yer alan figür iki eliyle geniş ağızlı, çift kulplu kabı üst gövdesine bastırarak taşımaktadır. Kabın içinde yiyecek veya içki olduğu düşünülmüştür⁴²³. Figürün saçı, teni ve taşıdığı kap kahve, manto, içlik ve ayakkabıları krem renktedir. Saçları gür, uzun ve kıyafetinin içine sokulmuş bir görünümündedir. İri hakla küpe takmaktadır. Ucu düz ayakkabı giymektedir.

2.1.1.1. Tip 1A

Boyundan başlayıp kalçanın hemen altında biten, uzun kollu, bol, önü açık kıyafet tipi. Mantonun önündeki açıklık tasvirlerde koldan aşağı inen ince bir hat ile belirtilmiştir. Bu kıyafet tipinde, vücudun üst gövdesini çepeçevre saran bir kısa manto ve altında ise iç giyilen daha ince⁴²⁴ bir iç kıyafet yer almaktadır. Mantoda yaka yuvarlak biçimdedir. Kemer veya başka herhangi bir aksesuar kullanılmayan sade bir görüntü oluşturan bu kıyafet, katalogumuzda araba çeken, dua eden, çalpara çalan, saz çalan, sıvı sunu yapan, sunak taşıyan, kılıç taşıyan ve tapınan figürlerin üzerinde görülmektedir. Eski Hitit Kabartmalı Çömlerinde Tip 1 kadar sık bir şekilde betimlenen bu kıyafet tipi genellikle törenlerde hizmet eden kişiler üzerinde tasvir edilmiştir.

Boğa Süren

Katalog No 9:

Hüseyindedede Çömleği ikinci frizde yer alan figürün saçı siyah, teni kahve, elinde tuttuğu cisim⁴²⁵, manto ve içliği krem renktedir. Kulağı iri ve iri küpeli betimlenmiştir. Saçları arkaya doğru toplanmış, kısa görünümündedir. Ucu düz ayakkabı giymektedir.

Figürün üzerindeki mantonun önünün, önce sağ tarafı, sonra sol tarafı kapatılan bir model olduğu düşünülebilir. Mantonun sol kanadının kenar bordürü oval bir hatla dönüş yapar.

Figürün sol elinde görülen damla biçimli cismin kültürel bir amacı olduğu, figürün aynı zamanda dua jesti yaparken tasvir edilmesiyle alakalı olduğu düşünülebilir. Bu cisimle, kabartmalı çömler üzerinde ilk kez Hüseyindedede'de karşılaşmıştır. Sağ elinde, kurban edilmek üzere götürdüğü boğanın yularını tutmaktadır.

⁴²³ Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 56.; Özgüç, kabın içerisinde katı yiyecek olduğu belirtmiştir. Tahsin Özgüç, 1958, a.g.e., s. 3.

⁴²⁴ Tahsin Özgüç, 1988, a.g.e., s. 17.; Tahsin Özgüç, 1958, a.g.e., s. 3.; Tayfun Yıldırım, 2002, a.g.e., s. 3.

⁴²⁵ Tayfun Yıldırım, 2008, a.g.e., s. 841.

Dua Eden

Katalog No 10:

Hüseyinde Çömleği üçüncü frizde yer alan figürün saçı siyah, teni kahve, manto ve içliği krem renktedir. Kulağı iri ve iri küpeli betimlenmiştir. Saçları arkaya doğru toplanmış, kısa görünümündedir. Ucu düz ayakkabı giymektedir. Figür duruş anlamında katalogtaki figürlerden farklı bir görünüm çizmektedir. Divan üzerinde oturan kadın ve erkek figürüne⁴²⁶ (**Kat. No. 121-88**) doğru elini havaya kaldırmış görünümündedir. Bunu sağ elini, sol kolunun dirseğinin altına yerleştirerek yapmaktadır. Bu haliyle dua eder gibi görünmektedir. Benzer duruş, Alacahöyük Duvar Kabartmaları'nda yer alan ve katalogumuzda **Kat. No. 120** ve **83** olarak numaralandırılan figürlerde de görülmektedir.

Divan üzerinde, Bitik Çömleğinde yer alan kutsal evlilik sahnesine benzer bir sahne yer almaktadır. Bu sahnede yer alan erkek figürün elindeki kase dikkat çekicidir. **Kat. No. 10**'un, bu kaseyi temin etmek için orada bulunuyor olabileceği ya da dua ediyor olduğu düşünülebilir.

Çalpara Çalan

Katalog No 11:

Küçük Hüseyinde Çömleği üzerinde yer alan figürün saçı siyah, teni kahve, çalpara, manto ve içliği krem renktedir. Kol manşetlerinde siyah bir bant görülmektedir. Kulağı iri ve iri küpeli betimlenmiştir. Saçları arkaya doğru toplanmış, kısa görünümündedir. Ucu düz ayakkabı giymektedir. Ünal, **Kat. No. 11**'in çalpara çalarken aynı zamanda dans ettiğini belirtir⁴²⁷.

Saz Çalan

Katalog No 12:

Küçük Hüseyinde Çömleği üzerinde yer alan figürün saçı siyah, teni ve sazı kahve, manto ve içliği krem renktedir. Kol manşetlerinde siyah bir bant görülmektedir. Kulağı iri ve iri küpeli betimlenmiştir. Ucu düz ayakkabı giymektedir. Figürün elindeki saz püskülsüzdür.

Katalog No 13:

İnandık Çömleği dördüncü frizde yer alan figürün saçı siyah, mantosu, içliği ve ayakkabısı krem, sazı kırmızı renktedir. Figürün saçı uzun, kulak arkasından enseye

⁴²⁶ Tanrının süslenme sahnesi olarak da yorumlanmıştır. Tayfun Yıldırım, 2013, a.g.e., s. 236.

⁴²⁷ Ahmet Ünal, "Eski Anadolu'da ve Hititlerde Eğlence, Müzik, Dans, Oyun, Yarış, Akrobasi, Spor, Sirk ve Gladyatör Oyunları", *Aktüel Arkeoloji Dergisi*, 2015b, s. 89.

toplantmış ve kıyafetin içine sokulmuş görünümündedir⁴²⁸. Ucu düz ayakkabı giymektedir. Kulağında iri halka küpe vardır. **Kat. No. 87**'ye dönük olarak kavisli uzun saplı sazıyla müziğini icra etmektedir.

Sıvı Sunu Yapan

Katalog No 14:

İnandık Çömleği ikinci frizde yer alan bu figür sol eliyle dua jesti, sağ eliyle gaga ağızlı testiden⁴²⁹ libasyon yaparken tasvir edilmiştir. Kulağında iri halka küpe bulunmaktadır. Bunun dışında herhangi bir aksesuar kullanmamıştır. Saçı uzun, kulak arkasından toplanarak ensede birleşmiş ve bu hizada sonlanmaktadır. Saçı siyah, manto, ayakkabı krem, gaga ağızlı testi kahve renktedir. Ucu düz ayakkabı giymektedir.

Kıyafet özellikleri Eski Hitit Krallık Dönemi kült çömlekleri üzerinde görülen, genellikle sunak taşıyan, müzik yapan figürlerle ortak özellikler taşısa da figürün tasvir içerisinde daha özel bir görevi üstlendiği düşünülmüştür. Örneğin karşısındaki tanrıya gaga ağızlı testiden libasyon⁴³⁰ yapan bir prens⁴³¹, ya da ikinci derece bir tanrı veya *başrahip*⁴³² olduğu belirtilmiştir. Sunduğu sıvı hakkında da görüş ayrılıkları vardır. Şarap⁴³³, boğa kanı⁴³⁴, hatta genel bir başlık altında içki⁴³⁵ olarak yorumlanmıştır. Hititler tanrılarla iletişim kurabilmenin tek mümkün olduğu alanı kült törenlerinde verilen ziyafet ve onlara yapılan sunu anları olarak düşünmüşlerdir. Aynı zamanda insanların tanrılarla 'karşılıklılık' ilişki anlayışı kapsamında tanrılarını memnun etmek için önemli bir an olarak değerlendirilmiştir. Bu nedenle sunular arasında katı gıdalar dışında, şarap ve bira⁴³⁶, kurban kanı vb. sunulmuştur⁴³⁷.

⁴²⁸ Özgüç al tip kıyafet olarak belirtmiştir. Tahsin Özgüç, 1988, a.g.e., ss. 17, 19.

⁴²⁹ Yazılı metinlere göre, *tapisana-*, *isgaruh-*, KUKUBU, *lahanni-*, *isnura-*, *zalhai-*, GAL, BIBRU gibi kaplar libasyonda kullanılan kapların başında gelmektedir. Fakat katalogumuz da dahil olmak üzere Hitit tasvir sanatında libasyonu konu alan tasvirlerde bu tören daima gaga ağızlı testi (*ispantuua-* (*sipantuua-*), *ispantuzzi*, *ispantuzziessar-*) ile yapılmaktadır. Hatçe Baltacıoğlu, "Alaca Höyük Sfenkli Kapı Kabartmalarında Yaban Domuzu ve Geyik Avı", Ankara, 1996b, s. 5.

⁴³⁰ Hititçesi *ispantuwa.*, Sedat Alp, 1999, a.g.e., s. 22.; *ispantuzzi-* Fatma Sevinç Erbaşı, 2013, a.g.e., s. 72.; Libasyon MÖ. 2. Binin başlarında Kaniş Karumu'nda ele geçen mühür ve mühür baskılarıyla örneklenmiştir. Hatçe Baltacıoğlu, "Alaca Höyük Sfenkli Kapı'ya Ait Tanrıçaya Tapınma Konulu Kabartmaya İlişkin Gözlemler", Ankara, 1995b, s. 2.

⁴³¹ Sedat Alp, 1999, a.g.e., s. 22.; Alp, İnandık Çömleği birinci frizde yer alan kutsal birleşme sonrası genç prensin tanrıya şükranlarını sunduğunu da eklemektedir. Sedat Alp, 1999, a.g.e., s. 20.

⁴³² Tahsin Özgüç, 1988, a.g.e., s. 32.

⁴³³ Sedat Alp, 1999, a.g.e., s. 22.

⁴³⁴ Tahsin Özgüç, 1988, a.g.e., s. 32.

⁴³⁵ Fatma Sevinç Erbaşı, 2013, a.g.e., s. 53.

⁴³⁶ (Hititçesi *walhi-*, *marnuwan-*, *tawal-*), ayrıca sunulan katı gıdalar arasında çeşitli ekmek, meyve, sebze, peynir, bal, hayvan parçaları, olduğu belirtilmiştir. Esmâ Reyhan, "Hitit Kültür Dünyasında Bayram Ritüelleri", *Turkish Studies*, Vol: 11/16, Ankara, 2016, s. 106.

⁴³⁷ A.g.e., s. 106.

Sunak Taşıyan

Katalog No 15:

İnandık Çömleği ikinci frizde yer alan figürün saçları siyah, arkaya doğru taranmış, toplu duran bir modeldedir. Ucu düz ayakkabıları ve mantosu ve içliği krem⁴³⁸, teni kahve renktedir. Elinde taşıdığı sunak krem üzerine siyah renkte çizgi desenlidir. Kulağında yuvarlak halka küpe vardır. İki eliyle boyun kısmından tuttuğu sunak⁴³⁹ takdimi, kabartmalı çömlekler ikonografisinde ilk kez tasvir edilmiştir⁴⁴⁰. Sunağın bir olayı kutsamak ya da kurban edilen hayvanların etlerini üzerine koymak amacıyla törende yerini almış olduğu düşünülmektedir⁴⁴¹.

Sunak, aşağıdan yukarı hafif daralan, silindirik bir boyunla dikdörtgen bir tablaya bağlanan özgün bir Hitit sunağı formuna örnek oluşturur. Gövdesindeki çapraz desenlerin olması ve taşınabilir bir ağırlıkta olması dolayısıyla sunağın ahşap ya da saz malzemedan üretilmiş olabileceği düşünülmüştür. Sunak, Büyük Hitit Krallık Döneminin tipik bir modelini oluşturmaktadır⁴⁴². Sunağın aynı frizde daha büyük tasvir edilen sunağın götürülüşünü temsilen, sanatçı tarafından minimize edilerek betimlenmiş olabileceği düşünülebilir.

Kılıç Taşıyan

Katalog No 16:

İnandık Çömleği üçüncü frizde yer alan figür saçı, kulak arkasından enseye doğru taranmış, kısa görünümündedir. Figürün saçı siyah, kılıcı kahve, manto, içlik⁴⁴³ ve ayakkabı krem renktedir. Kulağında iri halka küpe vardır. Ucu düz ayakkabı giymektedir.

Arka arkaya aynı hareketi yapan iki figür bir yapının önüne doğru, arkalarından bir kalabalığı getirir gibi betimlenmiştir. Yukarı kaldırdığı elinde hafif öne doğru kavis yapan bir kılıç taşımaktadır. Kılıç, bir üst frize taşmış olarak betimlenmiştir.

Tapınan Görevli

Katalog No 17:

Alacahöyük sfenksli kapı doğu kulesinde doğuya dönük, oturakta oturan kadın figüre (**Kat. No. 110**) doğru yürür pozisyonda ve önünde olasılıkla taparken⁴⁴⁴ tasvir

⁴³⁸ Özgüç, aI tip kıyafet olarak belirtmiştir. Tahsin Özgüç, 1988, a.g.e., ss. 17, 21.

⁴³⁹ Hitit metinlerinde GISZAG.GAR.RA, Hititçesi *istanana*. Sedat Alp, 1999, a.g.e., s. 20.

⁴⁴⁰ Tahsin Özgüç, 1988, a.g.e., s. 21.; Sedat Alp, 1999, a.g.e., s. 21.

⁴⁴¹ Sedat Alp, 1999, a.g.e., s. 21.

⁴⁴² Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 62.; Neşe Kırdemir, a.g.e., s. 162.

⁴⁴³ Özgüç, aI tip kıyafet olarak belirtmiştir. Tahsin Özgüç, 1988, a.g.e., ss. 17, 22.

edilmiştir. Mantosunun önünün açıklığı oldukça belirgin işlenmiştir. Kabartma grubu aşınmış olduğundan dolayı baş aksesuarı hakkında bilgimiz olmamakla birlikte Alacahöyük duvar kabartmalarında genel olarak iri halka küpe ve kalın metal bilezik kullanımı olmasından dolayı bu tasvirde de aynı aksesuarların olduğunu düşünülebilir. Ucu kalkık ayakkabı giymektedir. Sol elinde uzun bir balta tutmaktadır. Baltanın orta kısmında iki delikli, olasılıkla tutmayı kolaylaştıracak yarım daire biçiminde bir detay görülmektedir.⁴⁴⁵ Figür, baltayı yuvarlak kısmın olduğu yerden omzuna yaslayarak taşır. Ayrıca baltanın Baş MESEDİ unvanı⁴⁴⁶, ‘Mızrak Adamı’ LU GIS SUKUR’ın unvanı⁴⁴⁷, LU MUHALDİM⁴⁴⁸ olduğu teoriler arasındadır.

2.1.1.2. Tip 1B

Boyundan başlayıp kalçanın hemen altında biten uzun kollu, bol, önü katlanarak kapanan kıyafet tipi. Bu kıyafet tipinde, vücudun üst gövdesini çepeçevre saran kısa mantonun, önü kat kat kapanan görünümündedir. Altında ise bir iç kıyafet yer almaktadır.

Kıyafet aynı zamanda sağ omuzdan bel oyuntusuna kadar dolanan şal, rütbe veya görev ayrımını vurgulayan bir aksesuar olduğu tahmin edilen kumaş bir parça giyilidir. Aksesuar yönünden oldukça zengindir. Bilezik, küpe, pazılarda madeni takılarla tasvir edilmiştir. En erken Hüseyinde Çömleği ile karşımıza çıkan bu tipin başında diadem olduğu tespit edilmiştir⁴⁴⁹. Bir yerden bir yere ulaşmada, kitleleri yönlendirme gibi bir misyonu olduğunu ifade edebilecek sahnelerde bu gibi bir vücut diliyle tasvir edilmiştir. Genel olarak yönlendirme veya gütmeye görevi ile ilgili olan bir figür olabileceği düşünülebilir⁴⁵⁰.

⁴⁴⁴ Kutlu Emre, 2002a, a.g.e., s. 488.

⁴⁴⁵ Figürün elindeki eşyayı tanımlarken farklı kavramlar kullanmanın çelişkilere yol açmasından kaçınmak için çalışmamızda balta’yı kullanacağız.

⁴⁴⁶ Taşçı kabartmasında Baş MESEDİ, Zida’nın adı ile yan yana kullanılan aynı biçimdeki simge, F. Steinherr tarafından bir unvan olarak yorumlanmıştır. Hatçe Baltacıoğlu, 1995a, a.g.e., s. 3.; Hatçe Baltacıoğlu, “Alaca Höyük Sfenksli Kapıya Ait Üç Kabartmada Saptanan Bir Ünvan ve Kökeni”, *Anadolu Araştırmaları*, XVI. Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1996c, s. 97.

⁴⁴⁷ H. G. Güterbock, işaretin, L 173 no’lu mühür ile aynı olup olmadığını öyle ise bile bir erkeğe ait olup olmadığını net olmadığını belirtmektedir. Hans G. Güterbock, “The Hittite Seals in the Walters Art Gallery”, *The Journal of the Walters Art Gallery*, Essay in Honor of Dorothy Kent Hill, Vol: 36, The Walters Art Museum, Chicago, 1977, s. 7.

⁴⁴⁸ Darga, Alacahöyük batı kulesi kabartmalarında yer alan balta figürü taşıyan görevliyi işaret eder. Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 143.

⁴⁴⁹ Tahsin Özgüç, 1988, a.g.e., s. 20.

⁴⁵⁰ Özgüç, bu tip için a3 demiştir. A.g.e., s. 18.

Rehber

Katalog No 18:

Hüseyindedede Çömleği ikinci frizde yer alan figürün mantosu ve içliği kalın görünümündedir. Figürün sağ pazısında iki adet şerit görülmektedir. Sol elini, Hititlerin dua jesti olan yumruk biçiminde, öne doğru uzatmaktadır. Sağ kolunu ise, arkasından gelen erkek figüre uzatmakta, onu gideceği yere götüren, yönlendiren bir görünümündedir.

Başında **Kat. No. 19**'da olduğu gibi bir diadem bulunmaktadır. Saçları önde bombe yapılarak, arkaya doğru kulak arkasından toplanmış, enseyi örtmektedir. İri halka küpe takmaktadır. Saçı siyah, teni kahve, mantosu krem renktedir. Ucu düz ayakkabı giymektedir. Figür arka arkaya iki bölümde tekrarlayan bir sahne içerisinde betimlenmiştir. İlkinde bir figürü arkasına alıp götürürken, diğerinde lir çalan bir müzisyeni götürmektedir. Götürmekle görevli bu iki figürün aynı kişi olduğu, törene katılan kişileri sunağa yönlendirmekle görevli olduğu düşünülebilir⁴⁵¹. Baş MESEDİ'lerin Hatti dilinde verdiği talimatlardan bazıları: 'Ve sonra baş MESEDİ, çıkıyor ve krala şöyle diyor:

'Onlar (müzik) aletlerini getirebilirler mi.' Ve kral der: Tamam, aletleri getirsinler.' Sonra (Hatti dilinde) der: *'Tsinir, tsinir/S7 Asa neferi ise kapıya yönelir ve müzisyenlere şöyle der: 'Tsinir, tsinir! Ve müzisyenler aletleri kaldırıp onları içeri getirirler, asa neferi ise onların önünden koşar* (KBo, IV, 9, V, 28-39)⁴⁵².

Ayrıca başka bir metinde, ANTAHSUM Bayramı ile ilgili bir pasajda 'baş MESEDİ Asa neferine gider ve Hatti dilinde müzik aletleriyle ilgili müzisyenlere talimatlar verir'⁴⁵³. Bu pasajda görüldüğü gibi **Kat. No. 18**'in arkasında görülen lir çalan müzisyenin varlığı, metinlerdeki tören protokolüyle uyumaktadır. Ardzinba, belirli ayın kurallarına bağlı kalınarak veya kral ve kraliçenin emirlerine uygun olarak törene katılan kişilerin yönlendirme görevinin Baş MESEDİ'nin⁴⁵⁴ görevi olduğunu belirtir⁴⁵⁵. Böyle bir görevi üstlenen bir görevlinin varlığı, çömlekler üzerindeki sahnelerde tasvir edilmiş olabileceğini düşündürmektedir.

⁴⁵¹ Figürün kral olduğu ileri sürülmüştür. Tayfun Yıldırım, 2013, a.g.e., s. 236.

⁴⁵² Vladislav Ardzinba, a.g.e., s. 143.

⁴⁵³ A.g.e., ss. 148-149.

⁴⁵⁴ Baş MESEDİ unvanı, Hattilerden alınmış, kral oğlunun taşıdığı, *tuhkanti*- unvanıyla eşdeğerdedir. Ayrıca bu unvan kralın oğullarına, kral soyundan gelen ve kralın akrabası olan kişilere verilirdi. Vladislav Ardzinba, a.g.e., s. 194.

⁴⁵⁵ A.g.e., s. 143.

Katalog No 19:

İnandık Çömleği ikinci frizde yer alan figür, **Kat. No. 18**'den farklı olarak daha ince olduğu anlaşılan aynı tipte bir manto ve içlik giymektedir⁴⁵⁶. Mantonun sağ yakası iki kat ve biraz daha kısa durmakta, göğsün ortasında sonlanmaktadır. Figürün pazısında bir adet şerit bant görülmektedir. Bu metal bir bilezik (pazı bileziği) olabilir. Sol elini dua jesti olan yumruk biçiminde öne doğru uzatırken, sağ kolunu arkasından gelen kişiye uzatmaktadır. Vücut dili, arkasından gelen erkek figürü götüren bir rolde olduğuna işaret eder. Saçları kulak arkasından ense kısmına toplanmış ve ensesini örten bir görünümündedir. Figür iri halka küpe takmaktadır. Saçları ve pazının üzerindeki takısı siyah, ucu düz ayakkabısı ve didemi krem, teni kahvedir⁴⁵⁷. Hitit metinlerinde geçen Baş *MESEDİ*⁴⁵⁸ ya da 'Asa Adamı' olduğu düşünülmektedir⁴⁵⁹.

Baş *MESEDİ*'lerle birlikte törene saki'ler de katılmaktaydı⁴⁶⁰. **Kat. No. 19**'un arkasında onu takip eden üçüncü sıradaki figürün riton taşıdığı⁴⁶¹ görüşlerinden yola çıkarak bu figürün bir saki olduğunu ve **Kat. No. 19**'un sakiyi krala götüren baş *MESEDİ* olduğunu düşünülebilir.

Araba Çeken

Katalog No 20:

Hüseyinde Çömleği dördüncü frizde yer alan figür, ikinci frizde yer alan **Kat. No. 18** ile benzer kıyafet ve duruşla betimlenmiştir. Sol eli tipik dua jestinde çene hizasında yumruk şeklindedir. Sağ kolu ile arkasından gelen boğa koşumlu arabayı gideceği yere doğru yönlendirmek amacıyla arabanın boyunduruğunu⁴⁶² tutmaktadır. Arabacı olarak da tanımlanabilecek bir görüntüde olmasına rağmen, Baş *MESEDİ* olduğunu düşündüğümüz figür grubu ile ele alınma sebebi, kıyafetinin aynı çömlek üzerinde bulunan iki figür ile benzerlik göstermesidir. Boyundan başlayan kalın bir manto içine, yine kalın bir içlik giymektedir. Üst gövdesi oldukça heybetli bir görünümündedir. Figür çömlek üzerinde betimlenen diğer figürlerden ebat olarak farklı betimlenmiştir. Saçı

⁴⁵⁶ Özgüç, a3 tip kıyafet olarak belirtmiştir. Tahsin Özgüç, 1988, a.g.e., ss. 18, 20.

⁴⁵⁷ Tahsin Özgüç, 1988, a.g.e., s. 20.

⁴⁵⁸ Korumacıların Başı ya da Zıpkıncı Başı. Sedat Alp, 1999, a.g.e., s. 21.

⁴⁵⁹ A.g.e., s. 21.

⁴⁶⁰ Vladislav Ardzinba, a.g.e., s. 144.

⁴⁶¹ Tahsin Özgüç, 1988, a.g.e., s. 21.

⁴⁶² Araba koşulmuş hayvanların yürümelerini sağlamak için boyunlarına takılan bir tür alet. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5aca753349ec66.31741707 (Erişim tarihi: 08. 04. 2018).

siyah, teni ve boynundaki fular⁴⁶³ kahve, kıyafet krem renktedir. Ucu düz ayakkabı giymektedir.

Hüseyindedede Çömleği'nde yer alan betimlemelerin konusu İlkbahar Bayramı olarak yorumlanmıştır⁴⁶⁴. Ayrıca kral ve kraliçenin bayram törenlerinde kült gezilerine çıktıkları bilinmektedir⁴⁶⁵. Her ne kadar Hüseyindedede Çömleğinde at arabası⁴⁶⁶ yerine boğa koşumlu bir araba olsa da bunu Hititlerin boğa kültürüne olan bağlılığı ve sanatçısının mümkün olan en güçlü simgeleri⁴⁶⁷ çömlek üzerine yerleştirmek istemesine dayandırabiliriz.

Ayrıca metinlerde *GIŠ huluganni-/ hulukanni-/ huluganna-/ haluganni* olarak geçen araba iki tekerlekli ve boğa/sığır ile koşumlanan bir arabadır. Törenlerde tanrı heykellerinin taşınmasının yanında, kral ve kraliçenin de kullandığı da belirtilmiştir⁴⁶⁸. Tüm bu bilgilerden yola çıkarak, figürün yönlendirmekte olduğu arabanın içinde oturur pozisyondaki iki figürün kral ve kraliçe olduğu, **Kat. No. 20**'nin de arabayı yönlendiren bir figür olduğu düşünülebilir.

2.1.1.3. Tip 1C

Geyik Götüren

Katalog No 21:

Hüseyindedede Çömleği ikinci frizde yer alan figür boyundan kalçanın hemen altına inen, dar, yırtmaçsız, tek parçadan oluşan, uzun kollu, desensiz bir kıyafet giymektedir. Kıyafetin altında kalın kumaş bir içlik bulunmaktadır. İçlik diz kapağıyla bilek arasında bir yerde bitmektedir. Bel oyuntusunda sıkı görünümlü bir kemer takmaktadır. Figürün saçları kabarık, önden bombeli bir şekilde kulak arkasından ensede toplanmış ve enseyi örtmektedir. Figürün saçları siyah, teni, kemeri, ayakkabısı ve elinde tuttuğu yular kahve, kıyafet krem renktedir. Sol eliyle arkasından çekmekte olduğu geyiği sunak alanına doğru sürerken aynı zamanda dua jesti de yapmaktadır. Ucu düz ayakkabı giymektedir.

⁴⁶³ Genellikle boyna bağlanan, bir tür ince ipek kumaş.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5aca75951b6aa1.10927677
(Erişim Tarihi: 08. 04. 2018)

⁴⁶⁴ Tunç Sipahi ve Tayfun Yıldırım, 2004, a.g.e., s. 53.; Tayfun Yıldırım, 2013, a.g.e., s. 236.

⁴⁶⁵ Özlem Sir-Gavaz, a.g.e, s. 21.

⁴⁶⁶ Ardzinba, kral ve kraliçenin kült gezilerine at arabası ile yolculuk yaptıklarından bahseder. “*GIŠ huluganni*: at arabası, araba, kağrı, tahtı revan”, KUB XXIX, I, Vladislav Ardzinba, a.g.e., ss. 21, 27, 35, 71.

⁴⁶⁷ Örneğin teker, törenlerde arabanın kullanılması, arabanın veya tekerleğin Hint-Avrupa geleneklerine göre güneşi simgelemesi. A.g.e., s. 35.

⁴⁶⁸ Özlem Sir Gavaz, a.g.e, s. 217.

Yıldırım, geyiğin figürün elindeki ipe bağlı olduğunu belirtmektedir⁴⁶⁹. Figür Kastamonu-Kınık Kâsesinde yer alan **Kat. No. 53**'te olduğu gibi, elindeki yuları belindeki kemere sabitlemiş olduğu düşünülebilir. Aynı zamanda elinde de tutuyor olması, geyik üzerindeki hâkimiyeti vurgulamak ve götürürken daha rahat sürebilmek için bir başka yöntem olabileceğini akla getirmektedir. Geyik Anadolu'da köklü bir geçmişe sahiptir. İlk kez Anitta metninde bahsi geçen bu hayvanın Hititler tarafından tapınım görmüş, birçok kabartmalı tasvir sanatına motif olmuştur⁴⁷⁰.

2.1.2. Tip 2

Çalpara Çalan

Katalog No 22:

Küçük Hüseyindede Çömleği üzerinde yer alan figürün saçı siyah, teni kahve, pelerin, iç kıyafet, küpe ve çalparası krem renktedir. Figür, iri halka küpeler takmaktadır. Ayakları anatomik olarak gerçeklikten uzak olması -varsa- ayakkabıları hakkında fikir sahibi olmamızı engellemektedir.

Boyundan kalçanın hemen altına inen kıyafet baldırın orta kısımlarında bitmektedir. Bir içlik giyip giymediği belirgin olmasa da bulunduğu friz üzerinde yer alan diğer erkek figürler (akrobatlar hariç) hesap edilerek bir içlik giydiği ve çömeldiği için bunun seçilemedi düşünülmektedir. Aynı zamanda bu kıyafet tipinin pelerin ve tunik ikili kombinasyonu da olabileceği hesaba katılmalıdır. Çömelerek enstrüman çalmak için uygun bir esnekliğe sahip olduğu gözlemlenen kıyafetin üzerine dökümlü, kolları serbest bırakan boyundan bağlamalı, şal veya pelerin ile betimlenmiştir. İri küpeler takan figür, başka herhangi bir aksesuar kullanmamaktadır.

Katalogumuzda sadece iki kez gördüğümüz bu tip kıyafet, figürün pozisyonu gereği farklı bir forma girmiş olması sebebiyle böyle bir tip oluşturduğu, ayakta olması halinde pelerin görünümünün de farklı bir forma girebileceği düşünülebilir. Yani sanatçı burada figürün vücut şekline göre değişen bir kıyafet parçasını vurguluyor olabilir.

Figürün çalpara çalarken aynı zamanda çömelerek yapılan bir dans figürünü gerçekleştirdiği belirtilmiştir⁴⁷¹. Figürün karşısında aynı giyime sahip bir çalpara çalan

⁴⁶⁹ Tayfun Yıldırım, "Hüseyindede Tepsi'nde Bulunan Yeni Bir Kült Vazosu", *V. Uluslararası Hititoloji Kongresi bildirileri*, Çorum 02- 08 Eylül 2002, Aygül Süel (Ed.), Ankara, 2005, s. 765.

⁴⁷⁰ Hatçe Baltacıoğlu, 1996b, a.g.e., s. 4.

⁴⁷¹ Tayfun Yıldırım, "Hüseyindede Kabartmalı Vazosunda Betimlenen Dans Eden Bir Hititli", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Sayı: 41, Ankara, 2001, s. 4.

müziyen daha vardır. Aynı şekilde erkek figürlerin ayakta veya diz çökerek⁴⁷² çalpara çalması, Eski Hitit tasvir sanatında ilk kez bu çömlek üzerinde görülmektedir⁴⁷³. Figürün yer aldığı törenin yerel bir bayram töreni olduğu belirtilmiştir⁴⁷⁴. Bundan farklı bir bayram olan *Kilam Bayramı* töreninden bahseden metinlerde şarkıcıların ve müziyenlerin koştukları belirtilmiştir⁴⁷⁵. Koşmak gibi yüksek bir çaba gerektiren eylemlerin müziyenlerin hareket repertuarında olduğunu düşünebiliriz. Koşmak ve çömelmek, ardından kalmak, repertuarda üç ve belki daha fazla hareketin olduğunu tespit etmemizi sağlamaktadır.

2.1.3. Tip 3

Boyundan başlayıp kalçanın hemen altında biten, uzun kollu, bol görümlü, önu açılabilen desenli, kemersiz kıyafet. Figürlerin omuzlarından kollarına sarkan parçanın pelerin olduğu düşünülmektedir⁴⁷⁶. Katalogumuzda sadece Geyik Ritonu'nda yer alan bu kıyafet tipi, Tip 1 ile benzerlik gösterirken, içliğin, bu tipte ayak bileğine kadar ulaştığı ve üçgen bir biçimde bittiği görülmektedir. Ayrıca manto ve içliğin kenar bordürleri süslenmiştir. Süsleme saçak görünümündedir.

Geyik Riton üzerinde Kırkların Koruyucu Tanrısı'na sıvı sunu yapılan bir törende⁴⁷⁷ yer alan bu üç figür, hizmet eden kişiler⁴⁷⁸ olarak değerlendirilebilir. Figürler ortak bazı özellikler taşımaktadır. Bu özelliklerden bazıları:

Saçlar, alından kabarık bir biçimde arkaya yatırılmış, bir saç bandıyla⁴⁷⁹ kafa çevresinde sıkıca tutturulmuştur. Saçlar file görümlü bir çeşit toka ile boydan boya çizgisel olarak sarılıdır⁴⁸⁰. Darga, bu görünümü kalot başlık olarak yorumlamıştır⁴⁸¹. Bıyık ve sakalsız olarak tasvir edilmişlerdir. Yine tipik bir özellik olarak kulaklar kabarık ve oldukça büyüktür. Her üç figür de iri yuvarlak küpeler ve ucu kıvrık ayakkabı ile tasvir edilmişlerdir. Ayakkabılar bilekte biten, çizgisel süslüdür.

⁴⁷² Çömelerek enstrüman çalan bir diğer örnek 'çömelerek lir çalan Hititli'örneğidir. Figür sağa dönüktür ve izleyiciden tarafa dönük olan kolu ile enstrümanını çalmaktadır. Ahmet Ünal, 2016, a.g.e., s. 138. Res: 119.

⁴⁷³ Tayfun Yıldırım, 2013, a.g.e., s. 236.

⁴⁷⁴ Joan Aruz, a.g.e., s. 133.; Tayfun Yıldırım, 2013, a.g.e., s. 236.

⁴⁷⁵ Vladislav Ardzinba, a.g.e., ss. 42, 43.

⁴⁷⁶ Oscar White Muscarella, *Ancient Art, The Norbert Schimmel Collection*, Germany, 1974, Kat No: 125.

⁴⁷⁷ Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 39.; Sedat Alp, 1999, a.g.e., s. 86.; Güngör Karaoğuz, 2006, a.g.e., s. 157.

⁴⁷⁸ Darga figürlerin rahip olduğunu düşünmektedir. Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 39.

⁴⁷⁹ Şerit ya da file tanımlaması yapılmıştır. Müller-Karpe, Andreas, 2008, a.g.e., s. 181.

⁴⁸⁰ Oscar White Muscarella, a.g.e., Kat no: 125.

⁴⁸¹ Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 39.; Neşe Kırdemir, a.g.e., s.163.

Dini bir ritüeli tasviri olan riton kabartmaları, figürlerin tapınma hareketleri ve çevresinde kültüsel, dinsel unsurlar olarak bilinen, stilize ağaç⁴⁸², içi ok dolu okdanlık⁴⁸³, KUS *kursas*= deri posttan kalkan veya tulum (av çantası)⁴⁸⁴ toprağa saplı duran iki mızrak⁴⁸⁵ ve ince uzun yapılı sunak, Assur ve İran kabartmalarında görülen tütsü kabı veya tablasını⁴⁸⁶ anımsatmakta ve bu düşünceyi desteklemektedir⁴⁸⁷.

Gerek figürlerin kılık kıyafet, aksesuar ve vücut ölçüleri gibi etmenlerle birbirlerine benzemesi gerekse kült çömlerinde olduğu gibi geniş bir alanın olmayışı ve ‘kısıtlı bir alanda konu anlatımı’ gibi, çözümü stratejik bir öneme sahip bir sorunu ortadan kaldırmak açısından aynı kişinin farklı hareketlerinin tekrarlandığı düşünülebilir. Tunç Sipahi çalışmasında, bu sahneyi ‘üç ayrı aşamada gösterilmiş tapınım hareketi’ olarak yorumlamıştır⁴⁸⁸. Bu bilgiler ışığında figürlerin aynı kişi olabileceği, eylemlerin sırasıyla aynı kişi tarafından yapılan protokol eylemleri olduğu düşüncesi oluşmaktadır⁴⁸⁹. Benzer bir görüntünün I.Tukulti Ninurta’nın sunak önündeki iki aşamalı tapınım sahnesi de bu düşünceyi destekleyen bir diğer tasvirli eserdir.(Şekil 24) Aynı fiziksel özellikler ve aynı kıyafet içerisindeki iki figürün sunağa doğru ilerleyen ve ulaştıktan sonra sunağın önünde diz çöküp burada tapınma halinde betimlenmesi iki figürün aynı kişi olup, birden çok hamlesinin eser üzerinde tek yüzeyde aktarımının güzel bir örneğini oluşturmaktadır. Geyik Ritonu üzerindeki arka arkaya ilerleyen görüntüdeki figürlerin de benzer tasvir özellikleri taşıdıklarını düşündürmektedir.

Sıvı Sunu Yapan

Katalog No 23:

Figür, Geyik Riton üzerinde yer alan frizin 3. figürüdür. Elinde tuttuğu uzun ayaklı, gaga ağızlı testi⁴⁹⁰ ile toprak üzerine libasyon yaparken tasvir edilen figür, diğer eliyle sıkı

⁴⁸² Oscar White Muscarella, a.g.e., Kat no: 125; Hititçesi GIS *eya*- Sedat Alp, 1999, a.g.e., s. 87.

⁴⁸³ Hititçesi (KUS. E. MA. URU) Sedat Alp, 1999, a.g.e., s. 87.

⁴⁸⁴ Metinlerde (KUS *kursa*) Sedat Alp, 1999, a.g.e., s. 87.

⁴⁸⁵ İkili olarak ve başları aşağıya bakan mızraklar anıtsal Hitit sanatında görülmemekle birlikte birkaç mühürde, özellikle British Museum’daki 17804 no’lu mühürde ve Dresden mühüründe görülürler. Ayrıca mızraklar Hitit metinlerinde saygı duyulacak cisimler olarak belirtilmiştir. Oscar White Muscarella, a.g.e., Kat no: 125.; (^{GIS} *turi*-) Sedat Alp, 1999, a.g.e., s. 87.

⁴⁸⁶ Neşe Kırdemir, a.g.e., s. 164.

⁴⁸⁷ Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 39.

⁴⁸⁸ Tunç Sipahi, 2014, a.g.e., s. 25.

⁴⁸⁹ Tasvir sanatı açısından silindirik bir form üzerine işlenen sahnenin, kabın gövdesini çevirdikçe bir diğer figürün eylemine geçen, adeta bir stopmotion (fotoğraf ile aralıklarla filme alma yöntemi) görseli sunar.

⁴⁹⁰ Hit. *İspantuwa*. Sedat Alp, 1999, a.g.e., s. 22.

bir yumruk ile dua jesti yapmıştır⁴⁹¹. Darga bu figürün olasılıkla kral veya başrahip olabileceğini belirtir⁴⁹².

Ekmek Taşıyan

Katalog No 24:

Figür, Geyik Riton üzerinde yer alan frizin 4. figürüdür. Elinde taşıdığı kurs⁴⁹³ biçimli yuvarlak nesne ile farklı görüşleri barındırmaktadır. Bu görüşler arasında çalpara⁴⁹⁴ ve ekmek⁴⁹⁵ gibi nesnelere yer almaktadır. İki eliyle tuttuğu yuvarlak nesne tam küresel formda, ortasından ikiye bölen bir çizgi ve rastgele noktalarla bezenmiştir. Bu detaylar nesnenin yuvarlak biçimli bir ekmek olabileceğini düşündürmektedir⁴⁹⁶.

Çömelen Saki

Katalog No 25:

Figür, Geyik Riton üzerinde yer alan frizin 5. figürüdür. Çömelmış olan son figür⁴⁹⁷, sağ eliyle emzikli bir sıvı kabını⁴⁹⁸ takdim eder pozisyonda ileriye doğru uzatırken, Sol eliyle dua jesti yapmaktadır. İçki sunuculuğu Hitit Bayram törenlerinde önem verildiği metinlerde sık sık bahsedilmesiyle anlaşılmaktadır. Öyle ki, bir görevlinin en önemli sorumluluğu tanrı ya da tanrıçalara içki sunmasıdır. Hitit metinlerin göre içki sunucularının en belirgin özelliği ise çömelen gelmesidir⁴⁹⁹. Bir diğer adı 'saki' (LU SAGI, Hititçesi *hinkula-*)⁵⁰⁰ olan bu memurun iyi bilinen örneğini Geyik Ritonu üzerindeki frizde yer alan **Kat. No. 25** ile görmekteyiz. Çömelen saki'nin bir diğer sorumluluğu tören ekmeğini getirmek, bölmektir⁵⁰¹.

⁴⁹¹ Oscar White Muscarella, a.g.e., Kat no: 125.; Neşe Kırdemir, a.g.e., s.163.

⁴⁹² Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 39.

⁴⁹³ Kurs, MÖ. 2. Binde Mısır ve Önasya güneş ve ay sembolü olarak tasvir edilir. Elma gibi yuvarlak biçimli meyveler, tef veya çalpara ya da bir topu anlatmak için kullanılan kavram. Hatçe Baltacıoğlu, 1995b, a.g.e., s. 3.

⁴⁹⁴ Özgüç, bu benzetme için Bitik, İnadık, Alishar, Kabaklı, Alacahöyük, Boğazköy kabartmalı çömleklerini değerlendirerek bu sonucu çıkarmaktadır.

⁴⁹⁵ Hatçe Baltacıoğlu, 1995b, a.g.e., s. 3.; Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 39.; Sedat Alp, 1999, a.g.e., s. 86.; Oscar White Muscarella, a.g.e., Kat no: 125.; Güngör Karaoğlu, 2006, a.g.e., s. 157.; Andreas Müller-Karpe, 2008, a.g.e., s. 181.; Neşe Kırdemir, a.g.e., s. 164.

⁴⁹⁶ NINDA.GUR₄.RA, (kurban ekmeği). Fatma Sevinç Erbaşı, 2013, a.g.e., s. 88.; Ayrıca bkz: **Kat. No. 26**.

⁴⁹⁷ Metinlerde *parsnauwas*^{LU} SAGI olarak geçer. Sedat Alp, 1999, a.g.e., s. 87.

⁴⁹⁸ Alp, bu kabı 'kantaros' olarak yorumlamıştır. Sedat Alp, 1999, a.g.e., s. 29.; Aynı kap Müller Karpe tarafından 'gaga ağızlı testi' olarak yorumlanmıştır. Andreas Müller-Karpe, 2008, a.g.e., s. 181.

⁴⁹⁹ Sedat Alp, 1999, a.g.e., s. 72.

⁵⁰⁰ Hatçe Baltacıoğlu, 2003, a.g.e., s. 64.; Darga, bu figür için 'Olası rahip' yorumu yapmıştır. Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 39.

⁵⁰¹ Sedat Alp, 1999, a.g.e., s. 72.

2.1.4. Tip 4

Boyundan başlayan ve diz kapağı ile ayak bileği arasındaki seviyeye kadar uzanan uzunlukta kıyafet. Figürlerin, mantonun içine yere kadar uzanan bir içlik giydikleri görülmektedir. İçlik hafif üçgen bir hat çizer. İçliğin etek uçları ve mantonun kenar bordüründe çizgisel desenler vardır. Mantonun kolları bilek boyda uzun ve kol hatlarını belli edecek şekilde dar görünümündedir. Kıyafet kemersiz, bol, rahat, vücudu tamamen örten görünümde bir tip oluşturmaktadır.

Yumruk Biçimli Riton üzerinde birbirine benzer giyinmiş dört adet figür yer almaktadır. Başlarında boynuzlu yuvarlak bir başlık bulunmaktadır. Başlığın tepe bölgesi çizgisel desenle süslüdür. Bu çizgisel desen enseden mantonun içine doğru uzanmaktadır. Perrot ve Guillaume'n, **Kat. No. 42** ve **43** için belirtmiş olduğu, 'başlıktan enseye uzanan ve enseyi örten deri bir parça' görüşü bu figür grubunun başlığı için de geçerli olabileceği düşünülebilir. Bu başlığın görüldüğü figürlerde saç tamamen kapalıdır. Kulaklar abartılı bir şekilde iri olmakla birlikte küpeler de iri tasvir edilmiştir. Ayaklarında ucu kalkık ayakkabı görülmektedir.

Yuvarlak Nesne Taşıyan

Katalog No 26:

Figür Yumruk Biçimli Riton üzerinde yer alan frizin 4. figürüdür. Sol eliyle dua jesti yapmaktadır. Sağ elinde, başının hizasında havaya kaldırdığı yuvarlak biçimli bir ekmeği taşımaktadır. Aynı ekmeğin bir benzeri sunağın üzerinde de görülmektedir⁵⁰². Ekmeği sunmakla görevli olan figürün ismi ile ilgili farklı kavramlar kullanılmaktadır. Sofracı⁵⁰³, ekmeççi⁵⁰⁴ ve hatta saki⁵⁰⁵ olarak isimlendirilmiştir. Kullanılan farklı kavramların anlam bakımından ortak yönü, figürün ekmeği sunmakla görevli olduğudur. Figürün sağ elinde tutmakta olduğu ekmeğin *zippulasna* ekmeği olduğu belirtilmiştir.

Hititlerde ekmeği, dini törenlerin önemli bir parçasını oluşturuyordu⁵⁰⁶. Dini etkinliklerden bahseden metinlerinde ekmeğin kullanımına sıkça rastlamaktayız⁵⁰⁷. Alp'in

⁵⁰² Neşe Kırdemir, a.g.e., s.163.

⁵⁰³ Fatma Sevinç Erbaşı, 2013, a.g.e., s. 88.

⁵⁰⁴ Sedat Alp, 1999, a.g.e., s. 29.

⁵⁰⁵ A.g.e., s. 72.

⁵⁰⁶ Törenlerin içeriğine ve amacına yönelik dikkat çekmek için, bir kralın diğer bir krala görevini devrederken uyarısı; I Hattuşili'nin varisi Murşili'ye tanrılara karşı olan sorumluluğunu vasiyet ettiği pasaj: "(Tanrılar) konusunda saygılı davran! Ekmeklerini, sunu şarabını, etlerini ve yer sofrasını (onlar için) hazırla, onları geciktirme ve sakın geri kalma! Eğer ertelersen bu kötülükle sonuçlanır."

⁵⁰⁷ Hititler dini kutlamalara yılın büyük bir bölümünü ayırırlardı. Hititlerin tören takviminde 165 tören yer almaktaydı. Yazılı olmayan yerel bayramlar da dâhil edildiğinde bu sayı yükseliyor olmalıdır. Bu törenlerde

de belirttiği gibi, saki olarak değerlendirdiğimizde ekmek taşıyan figürün aynı zamanda kralın arkasındaki ‘çömelen saki’⁵⁰⁸ olabileceği düşünülebilir. Birbirini tekrarlayan sahnelerin olabileceği fikri, Küçük Hüseyindede Çömleği üzerindeki frizde ‘bull leaping’ sahnesi için tartışılan bir konudur⁵⁰⁹. Her ne kadar ekmek taşıyan figürün arkasında, birbirinden ayrı hareketler yaparken görülen çalpara çalan ve asa taşıyan figürler bu fikirle ters düşse de çömlek sanatçısının saki ve ekmekçiyi ayrı ayrı tasvir etme sebebi dua jestini gösterme çabası olabileceği düşünülebilir.

Lir Çalan

Katalog No 27:

Figür Yumruk Biçimli Riton üzerinde yer alan frizin 5. Figürüdür. Tören alayını takip eden figür elinde yürürken çalınabilen⁵¹⁰ lir taşımaktadır. Bu lir örneği Alp’in belirttiğine göre Anadolu’da yaygın görülen bir tip olmakla birlikte Geç Hitit Dönemi’ne kadar kullanımı sürmüştür⁵¹¹. Kabartmalı eselerde genel olarak görülen dua jesti bu figürde görülmemektedir. Bunun sebebini figürün tören esnasında çalışırken tasvir edilmiş olmasından kaynaklandığı düşünülebilir. Ayrıca Hemen arkasında kıyafet ve enstrüman bakımından aynı olan bir figür daha bulunmaktadır. Figürün aynı frizde yer alan **Kat. No. 26** gibi tekrarlayan bir görüntü oluşturmuş olması muhtemeldir⁵¹². Tören esnasında, törene özgü ilahi ya da şarkıların okunması sırasında müzisyenlerin hafif bir adak melodisi çaldığı veya belirli bir ritmin kalıplarının tekrarlandığı ile ilgili teoriler ileri sürülmüştür⁵¹³. Figür, Hüseyindede ve İnadık Çömleği üzerinde görülen, büyük ve küçük modeli bulunan lirten farklı bir modeli taşımaktadır.

kullanılan ekmekler çeşitliydi. Tanrı tasvirlerinin olduğu yerde sunaklara bırakılan ekmekler el, parmak, dil, inek, domuz, bazen de yüzük, top ve tekerlek biçiminde oluyordu. Trevor Bryce, 2003, a.g.e., s. 205.; Ayrıca üzerinde ay, yıldız, güneş resmi olan ekmeklerin kurban ekmeği olarak kullanıldığı da bilinmektedir. Malzeme bakımından da ekmeklerin çeşitleri bulunmaktaydı. Mayalı, tatlı, ekşi, yağlı ekmek, yıkanmış un ekmeği vs. Ebat farklılıkları da özel olarak belirtilmişti; iri, küçük, kalın ve uzun. Ayrıca sıcak, beyaz, siyah, yumuşak, ekmekler tanrılara sunulan diğer ekmek çeşitleridir. Esmâ Reyhan, a.g.e., s. 106. Ayrıca dini törenlerden bahseden metinlerde kurban ekmeklerinin sayılarının ne kadar olacağı da belirtilmiştir. Vladislav Ardzinba, a.g.e., s. 56. Kıyafetinin yanında ekmek farklılıkları sebebiyle katalogumuzda ayrıca yer verilen bir diğer figür, Geyik Biçimli Riton üzerinde yer alan **Kat. No. 24**’tür.

⁵⁰⁸ Alp, Saki’nin bayram törenlerinde görevlerinden birinin içki sunmak dışında kırılacak kurban ekmeğini getirmek, bazen bölmek ve geri getirmek” olduğunu belirtmiştir. Sedat Alp, 1999, a.g.e., s. 72.

⁵⁰⁹ Bkz, **Kat. No. 46**.

⁵¹⁰ Tahsin Özgüç, 1988, a.g.e., s. 29.

⁵¹¹ Sedat Alp, 1999, a.g.e., s. 29.

⁵¹² Arka arkaya lir çalan figürler, Zincirli Kabartması ve Karatepe Kabarmalarında MÖ. 700 civarında görülmekle birlikte bu kabartmalardaki lirler şekil bakımından birbirlerinden ayrılmakta, farklı kişilerin betimi oldukları anlaşılmaktadır.

⁵¹³ Cenk Celasin ve Ş. Şehvar Beşiroğlu, a.g.e., s. 42.

Çalpara Çalan

Katalog No 28:

Figür Yumruk Biçimli Riton üzerinde yer alan frizin 7. figürüdür. Tören alayını takip eden figür, elinde birbirine bir sap ile bağlı görünümde çalpara taşımaktadır⁵¹⁴. Bu haliyle katalogta yer alan diğer çalpara tiplerinden farklılık göstermektedir. Figürün sol eli, çalparayı tutarken aynı zamanda dua jesti yapar görünümündedir. Bu görünümüyle el jesti **Kat. No. 71**'e benzemektedir.

Asa Taşıyan

Katalog No 29:

Figür Yumruk Biçimli Riton üzerinde yer alan frizin 8. figürüdür. Tören alayını takip eden figür, elinde uzun bir asa taşımaktadır. Bu sebeple 'asa taşıyıcı' olarak tanımlanmaktadır⁵¹⁵. Asası, **Kat. No. 55**'in lituus'u gibi belirli aralıklarla çizgisel desenlerle süslenmiştir. Aynı şekilde bu asanın da değerli madenden yapıldığını ya da değerli maden ile süslendiği düşünülebilir. Asa tuttuğu eli ile aynı zamanda dua jesti yapmaktadır. El jesti frizdeki diğer dua jesti yapan figürlerinki ile aynı görünümündedir. Önündeki diğer dört figürden farklı olarak mantosunun ve içliğin kenar bordürleri daha fazla süslenmiştir.

2.1.5. Tip 5

Boyundan başlayıp diz kapağının üzerine biten uzunlukta, etekli, uzun kollu, kemerli, tek parça kıyafet. Etek diz boyunda düz inen, desensiz ve yırtmaçsız bir görünümündedir. Kıyafetin boyun kısmı ne çok açık ne çok kapalı, hafif 'V' biçimlidir. Bu kıyafette en dikkat çekici detay, kurdele şeklinde tokalı bir kemerle kıyafetin bel yerinden sıkı bir şekilde bağlı olmasıdır. Kemerin etek ucuna kadar uzanan bir parçası bulunmaktadır. Baltacıoğlu bu tip kıyafetlerin Assur Ticaret Kolonileri Döneminden itibaren var olduğu belirtmiştir⁵¹⁶.

⁵¹⁴ Sedat Alp, 1999, a.g.e., s. 29.

⁵¹⁵ LU^{GIS}GIDRU' Asa Adamı, UGULA LU^{MESGIS}GIDRU Asa Adamlarının İdarecisi, GAL LU^{MES}GIS GIDRU Asa Adamlarının Başlı/Büyüğü'. Savaş Özkan Savaş, 2006, a.g.e., s. 644.; Alp 'Asa Adamı' demiştir. Sedat Alp, 1999, a.g.e., s. 29.

⁵¹⁶ Hatçe Baltacıoğlu, 1995a, a.g.e., s. 4.; Hatçe Baltacıoğlu, "Alaca Höyük Sfenksli Kapı'ya Ait Akrobatlar Kabartması", *Olba I*, Mersin Üniversitesi, Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi Yayınları – I, Serra Durugönül, Emel Erten Yağcı, Murat Durukan (Ed.), Mersin, 1998, s. 1.

Lavta Çalan

Katalog No 30:

Figür Alacahöyük Duvar Kabartmaları Sfenksli Kapı Batı Kulesine ait ilk kabartma sahnesinde yer alır. Figürün baş kısmı günümüze sağlam ulaşmamıştır. Bu sebeple saç ya da aksesuarı ile ilgili kesin bir tespitte bulunmak günümüz için mümkün değildir. Fakat Lennep, çalışmasında, figürün günümüzde halen çiftçiler tarafından kullanılmaya devam eden, güneşten korumak için başın arkasına takılan eşarp-şal gibi bir aksesuarın varlığından söz etmektedir⁵¹⁷. Ucu kalkık ayakkabı giymektedir.

Çalgının sapından püskül sarkıtılmıştır⁵¹⁸. Bu müzik aletini çalan kişinin elleri göğüs veya bel hizasındadır. Hitit metinlerine göre, kült törenlerinde müzik eşliğinde dans edilip şarkı söyleniyordu. Fakat yazılı belgelerde henüz herhangi bir nota ile ilgili bir bilgiye rastlanılmamıştır. Fakat figürün elinde tutmuş olduğu çalgı aletinin üzerinde çizgilerle tasvir edilmesi bir nota sistemine hâkim olunduğuna işaret olabilir⁵¹⁹.

Kılıç Yutan

Katalog No 31:

Figür Alacahöyük Duvar Kabartmaları Sfenksli Kapı Batı Kulesine ait ikinci kabartma sahnesinde yer alır. Figürün başında takke biçimli bir başlık bulunmaktadır. Takkenin altındaki saç bağlı değildir. Enseyi tamamen örter ve bele doğru bırakılmış ucu dışa doğru kıvrıktır. İri halka küpeli ve ucu kalkık ayakkabı ile tasvir edilmiştir. Elinde tutmuş olduğu kılıcın kabzası, katalogumuz içerisinde yer alan figürlerin beline takmış olduğu kabzalar ile uyumludur.

Figür bir akrobat grubu içerisinde betimlenmiştir. Saz çalan **Kat. No. 30**'a dönük olduğu için zurna çaldığı, merdiven gösterisinin gerisinde durduğu için kılıç yuttuğu⁵²⁰ ya da kılıcı yutmayıp sadece dudaklarının arasına aldığı ve kılıcı dengede tuttuğu⁵²¹ ve bir müzisyen grubunun üyesi olduğu⁵²² gibi farklı yorumlar yapılmıştır. Yorumlar farklı olsa da Ahmet Ünal'ın (^{LU}GIR) 'hançer adam' olarak belirtmesi akrobat teorileri

⁵¹⁷ Lennep, Henry J. Van. *Travels in Little Known Parts of Asia Minor; with Illustrations of Biblical Literature and Researches in Archaeology*, Vol: II, London, 1870, s. 138.

⁵¹⁸ Hatçe Baltacıoğlu, 1995a, a.g.e., s. 5. Benzer bir görüntü Alişar kabartmalı çömlek parçası üzerinde saz çalan figürün elindeki çalgı aletinde de görülmektedir. Uzun saplı telli çalgının sap bitiminde kazıma bezeme ile belirtilmiş püskül detay **Kat. No. 30** ile benzerdir. Ahmet Ünal, 2016, a.g.e., s. 191, Res:153.

⁵¹⁹ Tayfun Yıldırım, 2002, a.g.e., s. 5.

⁵²⁰ Machteld J. Mellink, "Observations on the Sculptures of Alaca Hüyük", *Anadolu (Anatolia)*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Sayı: 14, 1970, s. 16.; Konstantin S. Nossov, *Hittite Fortifications c. 1650-700 BC.*, Osprey Publishing, New York, 2008, s. 57.; Ahmet Ünal, 2015b, a.g.e., ss. 100, 101.

⁵²¹ Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 142.

⁵²² Jhon Garstang, a.g.e., s. 260.

kesinleştirmiştir⁵²³. Alacahöyük, akrobat betimleri ile yerel Hatti dinini ve geleneğini yansıtmaktadır⁵²⁴.

Merdivene Çıkan

Katalog No 32:

Figür Alacahöyük Duvar Kabartmaları Sfenksli Kapı Batı Kulesine ait ikinci kabartma sahnesinde yer alır. İki eli havada merdiven üzerinde tasvir edilen figürün görünüşü, **Kat. No. 36** ile farklı bir etnik kökenden gelmiş olabileceği, genel görünümün aksine kısa tasvir edilmiş olmalarının da cüce olduklarından kaynaklandığı ileri sürülmüştür⁵²⁵.

Garstang ve Lenep, figürün farklı ışık açılarıyla incelendiği zaman elinde bir alet olan bir duvar işçisi olduğunu, merdivenden tutunmadan durabilmesinin de ellerinin aletle dolu olmasından kaynaklandığını belirtmiştir⁵²⁶. Fakat ağırlıklı görüş, figürün akrobat olduğu yönündedir⁵²⁷.

Saçının çoğunluğu tıraşlıdır. Tepede kalan bir grup saç ise ortadan ikiye ayrılarak bir kısmı öne, bir kısmı ise arkaya, kuyruk şeklinde bırakılmıştır. Katalogumuz içerisinde sadece Alacahöyük Kabartmalarında karşılaşılan bu saç modeli Hitit tasvir sanatı için de tektir⁵²⁸. Bu saç modeliyle ilgili Darga yorumunu Suriye stili saç⁵²⁹ olarak belirtirken, Baltacıoğlu, bunu Ureus yılanının baş süsü⁵³⁰ olarak açıklamıştır. Figür ucu kalkık ayakkabı giymektedir. Hitit İmparatorluk Dönemi'ne tarihli tören mitlerinde, merdiven, merdiven reisi, merdiven ile göğe yükselmekten bahseden (GI KUN, GIS KUN₅) metinler yer almaktadır⁵³¹.

⁵²³ Hatçe Baltacıoğlu, 1998, a.g.e., s.14.; LÜGİR: Kılıcın/Haçerin Adamı (/Kılıç Yutan Adam). Savaş Özkan Savaş, "Silahlar: "Hitit Tanrılarının ve Krallarının Gücü" II, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 2, Ankara, 2014, s. 241.

⁵²⁴ Ahmet Ünal, 2015b, a.g.e., s. 100.

⁵²⁵ A.g.e. Ek olarak cüce oluşlarının kanıtı olarak patlıcan biçimli buruna, kıyafetlerin ve fiziki tiplerinin farklı oluşuna dayandırılmıştır.

⁵²⁶ Jhon Garstang, a.g.e., s. 259.; Henry J. Van Lenep, a.g.e., s. 137.

⁵²⁷ Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 139.; Ahmet Ünal, The Textual Illustration Of The "Jester Scene On The Sculptures Of Alaca Hoyuk ", *Anatolian Studies*, Vol: 44, British Institute, Ankara, 1994, s. 213.; Hatçe Baltacıoğlu, "Alaca Höyük Sfenksli Kapı Kabartmalarında Tasvir Edilen Tören", Ankara, 1996d, s. 3.

⁵²⁸ Hatçe Baltacıoğlu, 1998, a.g.e., s. 3.

⁵²⁹ Darga, bu saç stilini, Mısır-Kadeş savaşını betimleyen rölyeflerden, Hititlerin Suriyeli tarafları arasında piyade ve savaş arabacılarının kullanımında olduğunu belirtir. Hatti kralını destekleyen Halpa/Halep prensinin O-rantes /Asi nehri ile ilgili betimlerinde yine aynı saç ile karşılaşılmaktadır. Aynı şekilde Suriyeli esirler arasında da görülmektedir. Kıyafet olarak uzun kıyafetler içersinde tasvir edilmişlerdir. Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., ss. 138-139.; Ünal da yabancı kökenli ifadesini kullanmıştır. Ahmet Ünal, 2015b, a.g.e., s.100.

⁵³⁰ Hatçe Baltacıoğlu, 2006a, a.g.e., s. 26.

⁵³¹ Vladislav Ardzinba, a.g.e., s. 160.

Yay-Mızrak Taşıyan

Katalog No 33:

Figür Hanyeri-Gezbel kaya kabartmasında yer alır. Figürün Prens /Kral Kuwalanamuva olduğu belirtilmiştir⁵³². Öldükten sonra tanrılaşmış Hitit kralı ikonografisine⁵³³ uygun olarak tasvir edilmiştir⁵³⁴. Başında tek boynuzlu kalot başlık takmaktadır⁵³⁵. Kulağı iri ve halka küpe ile tasvir edilmiştir. Figürün kemerinde⁵³⁶ hançer⁵³⁷, sağ elinde mızrak, sol elinde omzuna yasladığı yay görülmektedir. Mızrağı tutarken aynı zamanda dua jesti yapmaktadır. Bu üç silah tipik “krallık simgesi” olarak belirtilmiştir⁵³⁸. **Kat. No. 33**’de, her üç silah da görülmektedir. Törenlerde kılıç/hançer ve yay, adak hediyeleri ve krallık simgesi olarak görülür. Aynı zamanda Fırtına Tanrısının ve dağ tanrılarının simgesi ok–yay, Kırların Koruyucu Tanrısının (^DLAMMA/KAL-) simgesi mızrak, olduğu bilinmektedir⁵³⁹. Benzer betimleme tarzını Karabel, Fraktin, Hemite, Hatıp, İmamkulu kabartma örneklerinde de görmekteyiz. Figür ucu kalkık ayakkabı giymektedir.

Katalog No 34:

Figür İmamkulu kabartmasında yer almaktadır. Yerel bir kral tasviri olduğu belirtilmiştir⁵⁴⁰. K. Kohlmeyer figürün yazıttaki ismini *Kuwalanamuva* olarak okumaktadır⁵⁴¹. Figürün yanında yer alan ‘*kral oğlu/prens*’ hiyeroglifi bulunmaktadır⁵⁴².

Sağa dönük, sol ayak önde yürür pozisyonda tasvir edilmiştir. Aşınmış kabartma yüzeyinin yarattığı sorunlar figürün detaylarının yorumlanmasını ve aksesuar - kıyafet

⁵³² Kay Kohlmeyer, *Acta Praehistorica et Archaeologica*, Berlin, 1983, s. 90.; Ahmet Ünal, 2002, a.g.e., s. 149.; Kübra Ensart, “Rs 17.159 nolu IV. Tuthaliya’nın Mühür Baskısındaki Küçük Tanrı Figürü II. Murşili midir?”, *Anadolu/Anatolia*, Sayı: 30, 2006, s. 91.; Jhon David Hawkins, a.g.e., s. 4.

⁵³³ Ensart, yazıtlara göre öldükten sonra kabartmalara işlenen prens ve kralların tanrı olduğunu ve mızrak ve yay taşıdıklarını belirtmiştir. Kübra Ensart, 2006, a.g.e., s. 91.

⁵³⁴ Ayrıca kralların tanrı kıyafeti giymesi ayinlerde de mümkündür. Kral tanrı gibi giyinerek tören sırasında tanrı fonksiyonu üstlenirdi. Vladislav Ardzinba, a.g.e., s. 71.

⁵³⁵ Ünal bu başlık için ‘bere’ ifadesini kullanmıştır. Ahmet Ünal, 2015a, a.g.e., s. 27.

⁵³⁶ Hançerin duruş şekli bir kemere takılı olduğunu düşündürmektedir. Fakat Ünal, bu aksesuarın varlığının belli olmadığını belirtir. Ayrıca kabartmanın Hemite Kaya Kabartması’nın birebir aynı olduğunu ve hançerin Hemite figüründe ilmekle eteğe bağlı olduğundan bahseder. Ahmet Ünal, 2015a, a.g.e., s. 27.

⁵³⁷ Savaş, ‘hançer’, Ensart, ‘kılıç’ olarak ifade etmiştir. Savaş Özkan Savaş, 2014, a.g.e., s. 229.; Kübra Ensart, 2006, a.g.e., s. 91.

⁵³⁸ Savaş Özkan Savaş, 2014, a.g.e., s. 229.

⁵³⁹ A.g.e., ss. 229, 237.

⁵⁴⁰ Turgut Yiğit vd., a.g.e., s. 172.

⁵⁴¹ Hurri etkili bu ismin bir diğer örneği Hanyeri kabartması üzerinde de görülmektedir. Benzer tipteki anıtların ait olduğu MÖ. 13. yy’da, yoğun Hurri etkileri Kizzuwatna’dan Orta Anadolu’ya yayılımı bilinmektedir. Bölgede yoğun Hurri iskanı olabileceğini akla getirmektedir. Turgut Yiğit vd., a.g.e., s. 173.; Kay Kohlmeyer, a.g.e., s. 84, 85.

⁵⁴² A.g.e.

bilgisini incelememizi güçleştirmektedir⁵⁴³. Fakat üzerinde taşımakta olduğu mızrak-yay-kılıç üçlü silah donanımı, daha önce Hatıp, İmamkulu, Fraktin, Hanyeri, Hemite ve Taşçı kabartmalarında gördüğümüz figürlerle benzer olduğunu akla getirmektedir.

2.1.5.1. Tip 5A

Boyundan başlayıp diz kapağının üzerinde biten uzunlukta, etekli, uzun kollu, kemerli, tek parça kıyafet. Kıyafetin 5A'dan ayrıldığı tek detay etek ucunun, bacakların birleştiği noktaya doğru verev inmesidir. Bu görünüm hafif 'V' şeklindedir. Etek bacağın yanlarına doğru yükselirken gövdenin ön ve arasına doğru uzar görünümündedir. Bu kıyafet tipinin görüldüğü figürlerden **Kat. No. 35** ve **37** aşınma ve tam olarak bitirilememe⁵⁴⁴ sebebiyle vücudun diğer detayları tam anlaşılammaktadır, Fakat eteğin verev hattı tipolojisini anlamamıza olanak sağlamıştır. Kemerli, diz hizasındaki etekli kıyafet Anadolu'da Assur Ticaret Kolonileri Dönemi'nden itibaren beri bilinmekte, örnekleri Hitit İmparatorluk Dönemi'nde de görülmektedir⁵⁴⁵.

Hayvan Taşıyan

Katalog No 35:

Figür Alacahöyük Duvar Kabartmaları Sfenksli Kapı Batı Kulesine ait ilk kabartma sahnesinde yer alır. Figürün baş kısmı günümüze sağlam ulaşamamıştır. Bu sebeple saç ya da aksesuarı ile ilgili kesin bir tespit bulunmak günümüz için mümkün değildir. Ucu kalkık ayakkabı giymektedir.

Elinde, birçok araştırmacının farklı görüşler belirttiği bir figürü taşır şekilde betimlenmiştir. H. J. Van Lennep'e göre bu figür bir maymun⁵⁴⁶, Georges Perrot'a göre,

⁵⁴³ Darga, figürün üzerindeki kıyafet tipinin 'diz boyu(?) giysi' olarak tanımlamıştır. Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 180.

⁵⁴⁴ Hatçe Baltacıoğlu, "Alaca Höyük Sfenksli Kapı'ya Ait Altı Kült Görevlisi Kabartması Konusunda Bazı Gözlemler", Ankara, 1995d, s. 2.

⁵⁴⁵ Hatçe Baltacıoğlu, 1995d, a.g.e., s.1. Halep Müzesinde bulunan Geç Hitit Dönemi'ne ait boks yapan kanatlı ve erkek bedeninde tasvir edilmiş iki figür betimi üzerinde Tip 5A tipi kıyafet görülmektedir. Kıyafetin tüm detayları aynı olmakla birlikte saç görünüşü ve jestler oldukça farklıdır. Tipik, öne doğru adım atan bir tasvirin dışına çıkılarak izleyiciye dönük olan bacağın havada, karşı figüre hücum eder gibi dinamik bir biçimde tasvir edilmişlerdir.. Görsel için bkz: Ahmet Ünal, *Eski Anadolu'da ve Hititlerde Eğlence, Müzik, Dans, Oyun, Yarış, Akrobasi, Spor, Sirk ve Gladyatör Oyunları*, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara, 2016, s. 279. Res: 212. Ayrıca bir diğer örnek, Ortaköy-Şapınuva (Çorum)'da D binasının önünde ortostat üzerinde bir figür görülmektedir. Kıyafet tipi Tip 5A ile uyumlu olmakla birlikte, sola dönük, bir adımı önde, sol elinde omzuna yasladığı yay ve kemerle omzuna asılı okdanlık, sağ elinde mızrak olduğu anlaşılan figürün silah ekipmanları ve kıyafet görünümü ile tanırsal bir özellikler taşıdığı anlaşılmaktadır. Görsel için bkz: Aygül Süel ve Mustafa Süel, Ortaköy – Şapınuva, *Arkeoatlas Dergisi*, Necmi Karul (Ed.), Sayı: 2011/1, 2011, s. 300. Tell Açana'dan ele geçen ve Antakya Arkeoloji Müzesi'nde yer alan (III?) Tuthaliya ve eşinin kabartması olduğu ileri sürülen eser üzerinde erkek figür yine Tip 5A tipi kıyafet görülmektedir. Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 148. Res: 153.

⁵⁴⁶ Henry J. Van Lennep, a.g.e., s.139.

bir kurban edilmek üzere taşınan tavşan veya yavru tavşan⁵⁴⁷, Eduard Meyer, tanınmayan hayvanın kurban olduğunu⁵⁴⁸, Macqueen'e göre, köpek ya da maymun⁵⁴⁹, olabileceğini ileri sürerken Henri Frankfort ise bu fikre katılır ve köpeğin eğitilmiş olabileceğini belirtir⁵⁵⁰. Sedat Alp ise 'kurban hayvanı veya hayvan şeklinde kurban içkisi' olduğunu söyler⁵⁵¹. Emre ise küçük bir hayvan, olasılıkla bir riton olduğu taşıdığı ifade etmiştir⁵⁵². Th. Macridy ve J. Garstang tarafından üflemlenmiş bir çalgı, gayda, tulum gibi bir müzik aleti olarak yorumlanmıştır⁵⁵³. Garstang ayrıca bir trompet olabileceğini de belirtmiştir⁵⁵⁴.

Yazılı kaynaklarda tapınak görevlilerine yönelik olarak, köpek ve bununla beraber domuzun tapınaklardan uzak tutulması ile ilgili direktiflerin olduğu, kurban hayvanı olamayacağı belirtilmiştir⁵⁵⁵. Ek olarak yavru köpeğin güneş tanrısının karşısında elde tutulduğu bilgisi de mevcuttur⁵⁵⁶. Bu çağda Anadolu'da görülmeyen bir figür olan hayvanı elle arkadan destekleme motifi⁵⁵⁷, Mısır tasvirlerinde görülen hayvan biçimli kap taşıyan figürlerinkine benzetilmektedir⁵⁵⁸. Boğazköy Hattuşa'da ele geçen bir kap parçasının üzerine betimlenmiş erkek figürün elinde iki eliyle tuttuğu ve havaya kaldırdığı bir hayvan başı görülmektedir⁵⁵⁹. Detayları net olarak seçilebilen figürün duruş ve giyim özelliklerindeki benzerlikler bir yana taşımakta olduğu objenin olasılıkla bir sığır başı olması, **Kat. No. 35**'in de benzer türde bir obje taşıyor olduğunu akla getirmektedir.

Akrobat

Katalog No 36:

Figür Alacahöyük Duvar Kabartmaları Sfenksli Kapı Batı Kulesine ait ilk kabartma sahnesinde yer alır. Takke biçimli başlık takmaktadır. Başlığın kenarlarında kalın bir hat geçmektedir. Alına gelen kısımda boynuz biçimli süsü vardır. Eduard Meyer, bu başlık

⁵⁴⁷ Georges Perrot ve Charles Chipiez, *History of Art in Sardina, Judae, Syria and Asia Minor*, I. Gonino (Ed.) Vol: II, Chapman and Hall, London, 1890, s. 164.

⁵⁴⁸ Eduard Meyer, *Reich und Kultur der Chetiter*, Band I. Berlin, 1914, s. 79.

⁵⁴⁹ J. G. Macqueen, a.g.e., s. 159, res: 136-141.

⁵⁵⁰ Henri Frankfort, *The Art and architecture of the Ancient Orient*, 27, Nikolaus Pevsner (Ed.), Penguin Books, London, 1954, ss. 127, 128.

⁵⁵¹ Sedat Alp, 1999, a.g.e., s. 27.

⁵⁵² Kutlu Emre, 2002a, a.g.e., s. 488.

⁵⁵³ Hatçe Baltacıoğlu, 1995a, a.g.e., s. 1.

⁵⁵⁴ Jhon Garstang, a.g.e., s. 262.

⁵⁵⁵ *Huwarlu*'nun bir Hitit Ritüeli'nde kral ve kraliçeyi kötülükten korumak için besili bir köpek yavrusu kullanılır. Ayrıca, ritüellerde evcil hayvanlara nazaran daha az sıklıkla kullanılırdı. Billie Jean Collins, "The Puppy in Hittite Ritual", *The American Schools of Oriental Research*, Vol: 42, No: 2, 1990, s. 212.

⁵⁵⁶ Hatçe Baltacıoğlu, 1995a, a.g.e., s. 3.

⁵⁵⁷ A.g.e., s. 3.

⁵⁵⁸ A.g.e., ss. 3-4.

⁵⁵⁹ Kurt Bittel, 1976, a.g.e., s. 164, res: 177.

görünümünün başı çevreleyen bir bant olduğunu belirtmiştir⁵⁶⁰. Figür iri kulak ve iri halka küpe ile tasvir edilmiştir. Sağ eliyle dua jesti yapmaktadır. Belindeki kemerin üç halka gözü oldukça belirgindir. Ucu kalkık ayakkabı giymektedir.

Asa Tutan

Katalog No 37:

Figür Alacahöyük Sfenksli Kapı Batı Kulesi İç Yüzey’de yer alır. Figür, her ne kadar bitirilmemiş olsa da⁵⁶¹ etek ucundaki verev hat, kıyafet tipolojisini anlamız açısından imkân tanımaktadır. Figür sol elini göğüs hizasında yukarı kaldırmıştır. Aynı zamanda vücuduyla birleştirir görünümde dua jesti yapmaktadır. Karşılıklı durduğu figürle birlikte bir asayı ortasından sağ eliyle tutmaktadır⁵⁶². Figür iri kulaklı ve iri halka küpe ile tasvir edilmiştir. Saçları kısa ve ensede yukarı doğru kıvrılmış olarak işlenmiştir.

2.1.5.2. Tip 5B

Figürler tam işlenmemiş, taslak görünümde⁵⁶³ olmasına karşılık vücut hatları, aksesuar ve kıyafet detaylarının ne olduğu seçilebilmektedir⁵⁶⁴. Boyundan başlayıp kalçanın altında biten uzunlukta etekli⁵⁶⁵, uzun kollu, kemerli, tek parça kıyafet. Yakası yuvarlak üst kıyafet, desensiz olmakla birlikte kabarık, heybetli görünümde dir. Etek ucu, bacakların birleştiği noktaya doğru verev inmektedir. Etek bacağın yanlarına doğru yükselirken gövdenin ön ve arasına doğru uzar, bacak arasında bir sivri uzantı oluşturur. Eteğin ön yüzünde, bacak arasına doğru yay biçimli çizgisel desenler işlenmiştir. Bu desenler çift çizgi halinde kemerden etek ucuna inen hatta bağlanmaktadır. Ayrıca eteğin bordüründe de bir şerit bant halinde bir desen görülmektedir.

Lituus’u Omzunda Taşıyan

Katalog No 38:

Fraktin Kaya Kabartması kısım A’da⁵⁶⁶ yer alan figür Fırtına tanrısı olarak belirtilmiştir⁵⁶⁷. Tanrının başında tek boynuzlu konik başlık yer almaktadır. Boynuz

⁵⁶⁰ Eduard Meyer, a.g.e., s. 80.

⁵⁶¹ Hatçe Baltacıoğlu, “Alaca Höyük...”, s. 1.

⁵⁶² Baltacıoğlu, figürün tam işlenmediği için ellerin ters olarak algılandığını belirtir. Baltacıoğlu’na göre asayı tutan el sağ, dua jesti sol el ile yapılmaktadır. Hatçe Baltacıoğlu, 1995d, a.g.e., s.1.

⁵⁶³ Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 177.

⁵⁶⁴ Kurt Bittel, 1976, a.g.e., s.176. res.198.

⁵⁶⁵ Alp ve Savaş, Tip5C grubunda yer alan III. Hattuşili’nin kısa pantolon giyiyor olduğunu ileri sürmüştür. Sedat Alp, “Hitit Metinlerinde GIS *kalmuş* LITUUS ve HUB.BI – küpe”, *Belleten*, Türk Tarih Kurumu, Cilt: XII Sayı: 46, Ankara, 1948, s. 309.; Savaş Özkan Savaş, 2014, a.g.e., ss. 239, 240.

⁵⁶⁶ Savaş Özkan Savaş, 2001, a.g.e., s. 99.; Aynı kısımda III Hattuşili de (**Kat. No. 38**) yer almaktadır.

⁵⁶⁷ Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 176. Res: 179.

oldukça iri betimlenmiştir. İri burunlu, iri kulaklı ve iri halka küpeli tasvir edilmiştir. Figür sağ elini göğüs hizasında kaldırmış ve *lituus*'unu omzunda taşımaktadır. Hitit ikonografisinde kralların elinde sıkça karşılaşılan bu eşyanın⁵⁶⁸ bu kez tanrının elinde olması katalogumuzdaki eserleri içerisinde yer alan tanrı figürleri arasında tek örnektir. Belinde hilal biçimli kabzası olan Tipik Hitit kılıcı gövdenin arkasında kalacak şekilde takılıdır. Sol elinde tuttuğu üçgen biçimli şekil “iyilik/sağlık” anlamına gelmektedir⁵⁶⁹. İri betimlenmiş ayaklarında ucu abartılı biçimde kıvrık duran ayakkabılar giymektedir.

Sıvı Sunu Yapan

Katalog No 39:

Fraktin Kaya Kabartması kısım A'da yer alan figür III. Hattuşili⁵⁷⁰ betimi olduğu belirtilmiştir. Kral Hitit sanatında MÖ. 2 bin yılın başında Hitit sanatında sık görülen bir sunağın⁵⁷¹ dibindeki kova görünümlü bir kaba libasyon⁵⁷² yapmaktadır⁵⁷³. Hititçe genellikle toprağa yapılan sıvı sunu⁵⁷⁴ burada bir kabın⁵⁷⁵ içersine yapılmaktadır. Göğüs hizasına kaldırdığı eliyle omzunda yasladığı yay'ını⁵⁷⁶ taşımaktadır. Sol elini göğüs hizasında kaldırmış, MÖ. 13. yy da mühür sanatında sıklıkla görülen modelini taşımaktadır.

Başında tek boynuzlu, konik biçimli başlık⁵⁷⁷ vardır. Başlığın tanrı figürününkiyle aynı olmasının Hattuşili'nin kendisini tanrısallaştırdığının bir işareti olarak değerlendirilebilir. Ardzinba ise kralın törenlerde tanrı işlevi görüyor olabileceğini belirtmiştir. Figürün belinin sol tarafında tanrısallık simgesi hilal kabzalı bir hançer/kılıç

⁵⁶⁸Vladislav Ardzinba, a.g.e., s. 127.

⁵⁶⁹ Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 178.

⁵⁷⁰ Savaş Özkan Savaş, “Hititler’de “Fırtına Tanrısı” ile “Boğa Kültü” Üzerine Bazı Gözlemler ve Yorumlar”, *Archivum Anatolicum*, Sayı: 5, 2002, s. 121.; Robert L. Aleksander, Contributions to the Interpretation of the Fraktin Reliefs”, *III. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri Çorum 16-22 Eylül 1996*, Ankara, 1998, s. 15.

⁵⁷¹ MÖ. II. bin yılın başında Hitit sanatında görülen bir tip olan sunak yer alır. Robert L. Aleksander, a.g.e., s. 16.; Ayrıca bu sunak tipi Alacahöyük Batı Kulesi Köşe Orthostatlarında, Hüseyinde Çömleği 2. ve 3. Frizde, İnandık Çömleği 1. 2. 3. Frizlerde de görülmektedir. Sunak, Büyük Hitit Krallık Döneminin tipik bir modelini oluşturmaktadır. Kırdemir, a.g.e., s. 162.; Fakat bu sunakların tasvirli eserlerde gördüğümüz tipinin prototipini İnandık Çömleği oluşturmaktadır. Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., ss. 62,172.

⁵⁷² Fatma Sevinç Erbaşı, 2013, a.g.e., s. 65.; Hititçe *ispant-* libasyon anlamına gelmektedir.

⁵⁷³ Jürgen Seeher, 2011, a.g.e., s. 148.

⁵⁷⁴ Fatma Sevinç Erbaşı, 2013, a.g.e., s. 67.; Sıvı sununun toprağa yapılmasındaki amaç yeraltı tanrılarına ulaştırmakla ilgilidir.

⁵⁷⁵ Darga, kabın iki veya bir çıkıntıya sahip olduğunu, sıvı libasyonun bu kabın içine akıtıldığını ve olasılıkla yanan bir ateşi söndürme töreninin yerine getirildiğini belirtmiştir. Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 179.

⁵⁷⁶ Yay, Tanrı Nupatik’le de ilişkilidir, ayrıca bu örnekte gördüğümüz yay’ın, altından olabileceğini belirtmiştir. Savaş Özkan Savaş, 2014, a.g.e., ss. 239, 240.

⁵⁷⁷ Ardzinba, bu tip başlığın bir tören metninde geçen (KUB VII, 3, 13-16) GIS *kargara* sözcüğünün ‘boynuz’ kelimesiyle ilintili olduğunu ve başlığın tepsine bağlı bir yün şerit takılı olduğunu ileri sürmüştür.

görülmektedir⁵⁷⁸. Benzer betimleme tarzını Karabel, Hanyeri, Hemite, Hatıp, İmamkulu kabartma örneklerinde de görmekteyiz. Kabza sol tarafta görülürken, kılıç gövdenin arkasından geçmekte ve figürün kalça hizasında yay ile paralel uzanmaktadır. Şekil bakımından kralinkinden farklıdır. Ayrıca karşısında duran tanrı figüründen daha modern işlenmiş olduğu ileri sürülmüştür⁵⁷⁹. İri betimlenmiş ayaklarında, ucu abartılı biçimde kıvrık ayakkabılar giymektedir.

Yay-Mızrak Taşıyan

Katalog No 40:

Figürün *Kurunta* olduğu belirtilmiştir⁵⁸⁰. Figür Hatıp kabartmasında yer alır. Figür sağa dönük, sol adımı öne atılmış, yürür pozisyonda betimlenmiştir. sağ elinde tuttuğu yay omzuna dayalıdır. Sol elinde tuttuğu mızrak ve kemerine takılı hilal kabzalı tipik Hitit kılıcı ile, benzerlerini Karabel, Fraktin, Hemite, Hanyeri ve İmamkulu kabartmalarında gördüğümüz standart betim özelliğini taşımaktadır.

Figürün başında önde iki boynuzu olan, kenarı şerit süslü konik biçimli başlık görülmektedir. Başlığın altından ensede kısa saç tıraşı görülmektedir. İri ve yuvarlak formda betimlenmiş kulağında iri halka küpe vardır. Figürün kıyafet özellikleri, boyundan başlayıp baldır hizasında biten, etek ucu hafif V biçiminde her iki bacağın ortasında birleşim gösteren bir görünümde dir. Aynı V biçimli verev birleşim noktası boyun kısmında da vardır. Bu görünüm figürün göğsünde bir kabartı varmışçasına vurgulanmıştır. Ucu kalkık ayakkabı giymektedir.

Katalog No 41:

Figürün *Tarkasnawa* olabileceği belirtilmiştir⁵⁸¹. Figür Karabel kabartmasında yer almaktadır. Figür sağa dönük, bir adımını öne atmış, yürür pozisyonda tasvir edilmiştir. Başında, önde tek boynuzlu konik biçimli başlık görülmektedir. Figürün sağ elinde tuttuğu omzuna yaslanmış yay, sol elindeki mızrak ve kemerine takılı tipik Hitit kılıcı Fraktin, Hanyeri, Hemite, Hatıp, İmamkulu kabartma örneklerinde olduğu gibi krallık simgesi⁵⁸² olarak yorumlanmaktadır. Hiyerogliflerin çözülmesiyle figürün önemli kişiliğine değinilmiştir.

⁵⁷⁸ Kılıcın daha net bir görüntüsü için **Kat. No. 49**'a bakınız.

⁵⁷⁹ Robert L. Aleksander, a.g.e., s. 16.

⁵⁸⁰ Figürün solunda yer alan hiyeroglif yazıtta "Büyük Kral Kahraman (Muwatalli'nin oğlu, Büyük Kral (Kahraman) Kurunta) yazmaktadır. Turgut Yiğit vd. a.g.e., s. 146, 149.

⁵⁸¹ Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 183.; Turgut Yiğit vd., a.g.e., s.111.

⁵⁸² Aynı zamanda Fırtına Tanrısının ve dağ tanrılarının simgesi ok-yay, Kırkların Koruyucu Tanrısının (D^LLAMMA/KAL-) simgesi mızrak, olduğu bilinmektedir. Savaş Özkan Savaş, 2014, a.g.e., s. 229.

Figürün boyundan başlayan kıyafeti, diz kapağın üzerinde bitmekte ve bacakların birleşim noktasına doğru V biçiminde verev inmektedir. Eteğin biyesinde üç adet çizgi ile süslene mevcuttur. Bunun gerçek bir elbise modelinin kaya kabartması üzerinde yansıtılmaya çalışılan ince işçilikli bir süsleme olabileceği de akla gelmektedir. Aynı zamanda figürün pazıları üzerinde de aynı çizgi detaylar⁵⁸³ göze çarpmaktadır. Bu çizgilerle olasılıkla bir desenin aktarıldığı akla yatkındır. Ucu sivri ayakkabı giymektedir.

2.1.6. Tip 6

Boyundan başlayıp diz kapağının üzerinde biten uzunlukta etekli, uzun kollu, kemerli, tek parça kıyafet. Yuvarlak yakalı üst, kabarık bir görüntüdür. Kabartmada çene altından geçen kalın bir hat, üst gövdede de bir kıyafet olduğunu düşündürmektedir⁵⁸⁴. Eteklik bölümü ise düz bir şekilde iner, dizleri ve baldırın ön kısmını açıkta bırakan kısıklıktadır. Eteğin arka bölümü ise diz kapağının altına kadar uzanan üçgen bir görünümündedir. Eteğin sağ ve sol yandan ortada birleştirilmek suretiyle giyilen ve kemerle tutturulan bir kıyafet türü olabileceği düşünülmektedir. Bu görünüm yırtmaç olarak da yorumlanmaktadır⁵⁸⁵ Eteğin orta alanından etek ucuna inen bir şerit⁵⁸⁶ etek ucunu kenar kısmından takip eder. Kıyafet bel yerinden kalın bir kemerle sıkıca tutturulmuştur.

Tanrı I

Katalog No 42:

Gavurkale Kaya Kabartması'nda sol tarafta yer alan figür, daha ince ve genç görümlü şekilde tasvir edilmiştir. Sağ figüre kıyasla daha askeri donanımlı olarak tasvir edilen figürün kemerinde asılı duran, tipik Hitit kılıcı olarak bilinen hilal kabızalı hançer⁵⁸⁷ görülmektedir. İri kulaklı, halka küpelidir. Saçları, dirsek hizasında çıkıntı yapan, ucu yukarı hafif kalkık tasvir edilmiştir⁵⁸⁸. Fakat aynı zamanda ensede boyun kenarına kadar işlenmiş bir hat görülmektedir. Bu hat, Perrot ve Guillaume tarafından 'başlıktan enseye uzanan ve enseyi örten deri bir parça' olarak yorumlanmıştır⁵⁸⁹. Figür önünde tek boynuzu olan bir konik başlık takmaktadır. Ucu yukarı kalkık ayakkabı giymektedir. Sağ el çene

⁵⁸³ Turgut Yiğit vd., a.g.e., s.111.

⁵⁸⁴ Kurt Bittel, 1976, a.g.e., s. 179, res: 199.

⁵⁸⁵ Ali Özcan, a.g.e., s. 383.

⁵⁸⁶ A.g.e. Bu şeridin benzerleri katalogumuzda yer alan Yazılıkaya tanrı tasvirleri ve Boğazköy Kral? Kabartması üzerinde de görülmektedir.

⁵⁸⁷ Savaş Özkan Savaş, 2014, a.g.e., s. 229.

⁵⁸⁸ Ali Özcan, a.g.e., s. 384.

⁵⁸⁹ Georges Perrot ve E. Guillaume, a.g.e., s. 3.

hizasında ileriye uzatılmış, dua jesti yaparken, sol el yine yumruk şeklinde göğüs hizasında tasvir edilmiştir.

Tanrı II

Katalog No 43:

Gavurkale Kaya Kabartması'nda sol tarafta yer alan figür, sol figüre kıyasla daha yaşlı ve heybetli bir görünümde tasvir edilmiştir. Ali Özcan, Tanrı I ile bir kabartma grubu oluşturan figür için, “belden yukarı kısımları çıplak” ifadesini kullanmıştır. Aynı tip kıyafeti giyen ardı ardına tasvir edilmiş bu iki figür konu bakımından birbiriyle ilişkili iki figür olabilir. Kral-tanrı veya tanrı-genç tanrı ikilisi olabileceği düşünülmektedir. Kohlmeyer, iki figürü savaş tanrısı, prens veya iki kral olarak yorumlanabileceği belirtmiştir. Eduard Meyer de figürlerin tanrı olduğunu belirtmiştir⁵⁹⁰. Bu düşünce başlıklarda yer alan boynuz sayısının hiyerarşide işareti olması ile desteklenmektedir⁵⁹¹. Sol tarafta, katalogumuza çok tahrip görmüş olduğu için alamadığımız fakat araştırmacılar tarafından oturan tanrıça olarak tarif edilen⁵⁹² bir figüre doğru yürür pozisyonda dua jesti ile tasvir edilmişlerdir.

Figürün belinde kemer ya da hançer görülmemekle birlikte belinin sol kenarında hilal biçimli bir izin oluşu bu figürün de bir kemer ve hançer ile tasvir edilmiş olabileceği düşündürmektedir⁵⁹³. Figür tüm çenesini kalın bir şekilde kapatan bir sakal ile tasvir edilmiştir. Sakal-bıyık canlılık, gençlik ve kahramanlık sembolü olarak Hititler tarafından tanrı figürlerinde tercih edilen bir detaydır⁵⁹⁴. Sakallı ve iri burunlu figür daha yaşlı bir görünüm çizer. Hitit metinlerinde *zamankur* olarak isimlendirilen sakal⁵⁹⁵, Kuzey Suriye-Mezopotamya etkilidir⁵⁹⁶. Irene Winter, saç ve sakalın vücudun erkeksi duruşuyla birleştiğini belirtmiştir⁵⁹⁷.

Figür iri kulaklı ve iri burunludur. Başında önde üç, arkada tek boynuzlu, tepesi sivri konik bir başlık giymektedir. Boynuz sayısının Hitit ikonografisinde hiyerarşiyi göstermek için kullanıldığı bilinmektedir. Boynuz sayısı arttıkça tanrının derecesi de o

⁵⁹⁰ Eduard Meyer, a.g.e., s. 74.; Hans Henning Von Der Osten, a.g.e., s. 64.

⁵⁹¹ Kay Kohlmeyer, a.g.e., s. 47.

⁵⁹² Tanrı olarak da yorumlanmıştır. Kay Kohlmeyer, a.g.e., s. 46.

⁵⁹³ Ali Özcan, a.g.e., s. 384.

⁵⁹⁴ Hripsime Haroutunian, “Bearded or Beardless? Some Speculations on the function of the Beard among the Hittite”, *Recent Developments in Hittite Archaeology and history, Papers in Memory of Hans G. Güterbock*, Aslıhan Yener, Harry A. Hoffner (Ed.) Indiana, 2002, s. 21.

⁵⁹⁵ A.g.e., s. 43.

⁵⁹⁶ Ali Özcan, a.g.e., s. 384.

⁵⁹⁷ Hripsime Haroutunian, a.g.e., s. 44.

oranda artmaktadır⁵⁹⁸. Bu anlamda soldaki figürden hiyerarşik olarak daha yüksek bir tanrı olduğunu söyleyebiliriz. Başlığının arkasında **Kat. No. 33**'de görüldüğü gibi enseyi örten deri bir parça görülmektedir. Ayrıca figürün saçı aynı şekilde dirsek hizasında çıkıntı yapan, ucu yukarı hafif kalkık tasvir edilmiştir. Figür de ucu yukarı kalkık ayakkabı giymektedir. Sağ el çene hizasında ileriye uzatılmış, dua jesti yaparken, sol el yine yumruk şeklinde göğüs hizasında tasvir edilmiştir.

Yay-MızrakTaşıyan

Katalog No 44:

Hemite kabartmasında yer alan figür, sola dönük, bir adımı önde betimlenmiştir. Güzergah ile ilgili önemli bir noktayı vurgulamak amacıyla bu tür anıtların yapıldığı bilgisinin yanında, bölgesinde hâkim bir otorite olabileceği ve bu şekilde tasvir konusu olduğu düşünülmektedir⁵⁹⁹.

Figürün başında takke biçimli, kenarında çift çizgi süslemesi olan bir başlık görülmektedir. Başlık Yazılıkaya Tanrı Pirinkir'in başındaki başlık ile benzeşmektedir. Tepesi şişkin ve yuvarlatılmış başlık, başı çepeçevre sararken aynı zamanda alın ve enseyi büyük oranda örtmektedir. Aynı zamanda bu başlık tipini Erk. Kıy. Tip 11'deki figürlerin başında görülen başlık tipleriyle de benzeştirmek mümkündür.

Figürün sol elindeki yay omzuna dayalıdır. Sağ elinde mızrak tutmakta ve öne doğru uzatmaktadır. Benzer betimleme tarzını Karabel, Fraktin, Hanyeri, Hatıp, İmamkulu kabartma örneklerinde de görmekteyiz. Belinde hilal kabzalı tipik Hitit kılıcı görülmektedir. Seeher'in değindiği, Hitit sanatının bir kuralı olan, -silahı izleyiciye dönük olmayan tarafa betimleme-⁶⁰⁰ özelliğinin burada uygulanmadığı görülmektedir. Aynı durum Hatıp Kabartmasında da görülmektedir (**Kat. No 41**).

Figürün kıyafet özellikleri, boyundan başlayan ve diz üstünde biten, önden yırtmaçlı bir görünümündedir. Eteğin ön kısmı düz bir şekilde iner, dizleri ve baldırın ön kısmını açıkta bırakırken, arka bölümü diz kapağının altına kadar uzanan üçgen bir görünümündedir. Kıyafetin boyun kısmında hafif V biçiminde göğsü kabarık gösteren bir birleşim noktası görülmektedir. Kıyafet olasılıkla uzun kolludur. Ucu kalkık ayakkabı giymektedir.

⁵⁹⁸ Vladislav Ardzinba, a.g.e., s. 238.

⁵⁹⁹ Turgut Yiğit vd., a.g.e., s. 184.

⁶⁰⁰ Jürgen Seeher, 2011, a.g.e., s. 67.

2.1.6.2. Tip 6A

Topuz Taşıyan

Katalog No 45:

Boyundan başlayıp kalçanın altında biten uzunlukta, dar, yuvarlak yakalı, uzun kollu kıyafet. Katalogumuz içerisinde sadece, Fırtına Tanrısı⁶⁰¹ olarak belirtilen figür üzerinde görülmektedir. Kıyafetin eteklik bölümü diz kapağının arka kısmına doğru üçgenimsi bir şekilde uzayan görünümündedir. Üst gövdedeki kıyafet göğüs kafesini ortaya çıkaracak kadar dar bir görünümündedir. Bel oyuntusunda göğsün ortasına doğru yükselen bir şerit süs vardır. Ayrıca şeritler kolları bilekten pazılara kadar eşit aralıklarla sarmaktadır. Eteğin ön kısmında iç içe V biçimde çizgisel desenler görülmektedir. Eteğin ucunda kalın bir bant bordür desenini oluşturmaktadır.

Figürün saçı, kat kat uzun, gür bir örgü görünümündedir. Figür aynı zamanda gür bir sakal –bıyıkla tasvir edilmiştir. Sakal canlılık, gençlik ve kahramanlık sembolleri olarak yorumlanmıştır. Hititler genel olarak Mısır tasvirleri dâhil olmak üzere sakalsız tasvir edilirken tanrı sınıfı bıyık ve sakallı tasvir edilmişlerdir⁶⁰². Başındaki başlıkta ise şakaklardan alnın ortasına doğru uzanan bir şerit, önde boynuz görüntüsü kazanmaktadır.

Figürün ense kısmında, **Kat. No. 42-43**'de olduğu gibi başlığının altından çıkan ve enseyi örten bir örtünün olabileceğini akla getiren bir görüntü mevcuttur. Ucu kalkık ayakkabı giymektedir. Metinlerde tanrı sıralamasının en başında gelen Fırtına Tanrısı⁶⁰³, Anitta metninde geçen en yüksek tanrı olarak bilinmektedir. Hitit panteonuna göre, bazen Göğün Fırtına Tanrısı olarak da belirtilen bu tanrı için;

“Ülke, yer, gök ve insanlarıyla fırtına tanrısındır. O, Labarnayı (kralı) yönetici hükümran yaptı (onu vekil tayin etti ‘maniyahhatallas’) ve ona Hatti ülkesinin tümünü verdi. Labarna tüm ülkeyi yönetsin”⁶⁰⁴.

İfadesi geçmektedir. IBoT I 30⁶⁰⁵ Metinlere göre KUB XXVII 1 Rs. 37’de Fırtına Tanrısının simgesi dağlar⁶⁰⁶ ve GIS-TUKUL yani topuz ile özdeşleşmiştir⁶⁰⁷. Yumruk

⁶⁰¹ Sedat Alp, 1999, a.g.e., s. 29.

⁶⁰² Hripsime Haroutunian, a.g.e., s. 44.

⁶⁰³ Oliver Gurney, a.g.e., s. 120.; Savaş Özkan Savaş, 2002, a.g.e., s. 101. dipnot: 32.

⁶⁰⁴ Savaş Özkan Savaş, 2002, a.g.e., s. 102.

⁶⁰⁵ Savaş Özkan Savaş, 2006, a.g.e., s. 638. dipnot: 20.; Savaş Özkan Savaş, 2002, a.g.e., s. 102.

⁶⁰⁶ Savaş Özkan Savaş, 2002, a.g.e., s. 115.

⁶⁰⁷ Savaş Özkan Savaş, 2006, a.g.e., ss. 638, 639.; Ayrıca Metinlerde topuzun başka tanrılarla da anıldığı görülür, ZABABA onu elinde tutuyor [“Tanrı ZABABA: Ayakta duran (bir) erkek heykeli giymişten(dir), sağ elinde (bir) GISTUKUL tutar, sol elinde (bir) kalkan tutar”] - KUB XXX 2 Vs.II 17-20. Savaş Özkan Savaş, 2002, a.g.e., ss. 115, 118.

Biçimli Riton üzerinde görülen Fırtına Tanrısının adı Anadolu hiyeroglifi ile “Tanrı-Topuz” olarak ifade edilmiştir⁶⁰⁸. Fırtına tanrısı topuzunu genel olarak omuzda taşırken bu tasvirinde farklı olarak havaya kaldırmıştır⁶⁰⁹.

Çiviyazılı kaynaklara göre Fırtına tanrısını birçok kentte kültü bulunmakta ve çeşitli şekillerde betimlenmektedir. Mısır panteonunda da karşımıza çıkan bu tanrı, Anadolu örneklerinde iki dağın üzerine basar şekilde boğa dizginlerini tutarken tasvir edilmiştir⁶¹⁰. **Kat. No. 45**'in de sol elinde tuttuğu eşyanın bir dizgin olma ihtimali bu ifade ile güçlenmektedir⁶¹¹.

J. Siegelova'ya göre GESPU ‘yumruk/gürz’ (büyük bakır kalkan) olarak çevrilmiştir⁶¹². Savaş, son dönemlerde “yumruk biçimli kap” olarak yayınlanmış kabın bir silah olabileceğini belirtmiştir⁶¹³. J. Siegelova'nın çevirisi olan GESPU, gerçekten de bir kalkan görevi görüp, vahşi bir hayvanın istemsizce açabileceği zarardan korunmak için ele giyilen/takılan bir aksesuar olabileceği düşünülebilir. Kültürel amaçlı içki kabı olarak bilinen form, şahincinin elini⁶¹⁴ sembolik bir şekilde ifade ediyor olabileceği düşünülmüştür. Canby de, güçlü bir pençe darbesinden korunmak için bir kılıfın şart olduğunu, Hititlerin tipik ‘dua jesti’⁶¹⁵ formunda tasarlanmış ritonu bundan esinlenerek yapılmış olabileceğini belirtmiştir. Canby bu formu eldiven çatısı altında incelemektedir⁶¹⁶. Özyar da bu kap formu ile ilgili aynı görüşü desteklemektedir⁶¹⁷. Karpe şahinci eldiveni ile ilgili Hitit metinlerinde belirtilmediğini fakat Anadolu sanatında tasvirlerinin olduğu belirtmektedir⁶¹⁸. Buna ek olarak **Kat. No. 86**'in de sol elinde tutmuş

⁶⁰⁸ Savaş Özkan Savaş, 2002, a.g.e., s. 118,119.; Savaş'ın belirttiği üzere, diğer benzer örnekler, Halab'ın “boğa koşumlu-arabalı –sürücü(Boğazköy kil bulla)” ve İmamkulu Kaya Kabartması'dır.

⁶⁰⁹ Savaş Özkan Savaş, 2006, a.g.e., s. 638.

⁶¹⁰ Savaş Özkan Savaş, 2002, a.g.e., s. 98.

⁶¹¹ Fırtına Tanrısı sık sık boğaya binerken veya boğanın dizginlerini tutarken tasvir edilirdi. Savaş Özkan Savaş, 2002, a.g.e., s. 103.

⁶¹² KUB XXXVIII 1 Vs. 1 1-9= Tarammeka Şehri Kült Envanter Metni (Gümüş Yumruk), Savaş Özkan Savaş, 2006, a.g.e., s. 636.

⁶¹³ Savaş Özkan Savaş, 2002, a.g.e., s. 113.

⁶¹⁴ Canby bu ifade için ing. ‘Falconary’s Hand’ ifadesini kullanmıştır. Konu akışına uygun olarak çevirisi, anlamından uzaklaşmaması ‘açısından şahinci eli’ olarak belirtilmiştir. Türkçe literatürde kullanılan terim ‘Meşin eldiven’dir. Ayrıca yine kuşları elde tutabilmek için kullanılan bir başka eşya da Çağçır’dır. Eldivenle kuşun ayağına bağlanan ip anlamına gelmektedir. Anadolu’da halen yapılmakta olan Atmacacılık sporu ağırlıklı olarak Rize şehrindeki yerel avcılar tarafından sürdürülmektedir. Bu kavramların yerel kullanım gördüğünün belirtilmesi tarafımızca zorunlu olarak görülmüştür.

⁶¹⁵ Parmaklardan dördü bileğe doğru dik açıyla kapatılırken, baş parmağın işaret parmağına sıkıca bastırarak kapatıldığı, aynı zamanda tüm tırnakların da rahatça görülebildiği bir form. Jeanny Vorys Canby, “Falconary (Hawking) in Hittite Lands”, *Journal of Near Eastern Studies*, Vol: 61, No: 3, 2002, s. 169.

⁶¹⁶ Jeanny Vorys Canby, 2002, a.g.e., ss.169-170.

⁶¹⁷ Aslı Özyar, 2006, a.g.e., ss. 138, 139.

⁶¹⁸ Andreas Müller-Karpe, 2008, a.g.e., s. 182.

olduğu şahinin, vahşi bir yırtıcı hayvan oluşu sebebiyle korunmak amaçlı, yumruk şeklinde metal bir koruyucu takmış olabileceği akla gelmektedir.

2.1.7. Tip 7

Boyundan başlayıp kalçanın hemen altında biten, uzun kollu, dar, önü kapalı kıyafet tipi⁶¹⁹. Bel oyuntusu kalın bir kemerle tutturulmuştur. Eteklik bölümünün kısası oluşunun hareket kabiliyetini engellemeyecek bir formda olduğu düşünülebilir. Desen veya buna benzer başka bir ayrıntı tasviri yoktur.

Akrobat

Katalog No 46:

Küçük Hüseyindede Çömleği'nde yer alan figür boğanın sırtında ters köprü yaparken tasvir edilmiştir. Bu hareket Hitit tasvirli sanatında ilk kez görülmektedir⁶²⁰. Figürün yer aldığı frizde arka arkaya iki figür daha bulunmaktadır. Bu figürler ters takla atan ve zıplayan olmak üzere iki farklı hareketi daha uygulamaktadır. Tek bir alanda yapılan bu hareketler tek bir kişinin yapmış olduğu bir akrobatik hareketin evreleri olabileceği düşünülmüştür. Darga da bu fikri desteklerken⁶²¹, Güterbock bu sahne özelliği için “süreklilik gösteren” ifadesini kullanmıştır⁶²². Saçı kısa, ayakları çıplak betimlenmiştir. Kulağı ve küpesi iri bir şekilde tasvir edilen figürün saçı siyah, kıyafet, küpe krem, kemer, ten kahve renktedir.

Katalog No 47:

İnandık Çömleğinde yer alan figür ters takla atarken tasvir edilmiştir. Özgüç, yanında yer alan **Kat. No. 48**'e göre daha küçük görünmesinin yükseğe sıçradığı için sanatçının göstermek istediği perspektif olarak açıklamıştır⁶²³. Figürün saçı siyah, kıyafet krem, ten ve kemer kahve renktedir.

⁶¹⁹ Katalogta yer almayan bir diğer örnek Boğazköy'den ele geçmiş kabartmalı çömlek parçalarından birinde Tip 7 kıyafet tipiyle uyumlu görünümde bir figür yer almaktadır. Boğa sırtına atlamaya veya üzerinde zıplama hareketi için bir hazırlık yapmakta olduğu ileri sürülmektedir. Ahmet Ünal, 2016, a.g.e., s. 252. Res: 191. Kolların duruş özellikleri omuzdan yay gibi kalça hizasına inen görünümündedir. Bu tasvir özellikleri Küçük Hüseyindede Çömleği üzerinde dansçı kadınlar tasvirinde de (**Kat. No. 103-104**) görülmektedir.

⁶²⁰ Özlem Sir Gavaz, a.g.e., s. 38.

⁶²¹ Muhibbe Darga, 2011a, a.g.e., s. 219.

⁶²² Tunç Sipahi, 2014, a.g.e., s. 25.

⁶²³ Özgüç, a2 tip kıyafet olarak belirtmiştir. Tahsin Özgüç, 1988, a.g.e., ss. 18, 24.

2.1.7.1. Tip 7A

Akrobat

Katalog No 48:

İnandık Çömleği dördüncü frizde yer alan figür, boyundan başlayıp diz üstünde biten, uzun kollu, vücuda oturan, yırtmaçsız, desenli kıyafet ile betimlenmiştir. Kıyafet tek parça bir kıyafetten oluşmaktadır⁶²⁴. Kıyafet vücudun hatlarını belli eden bir ölçüde ve yuvarlak yakalıdır. Bel oyuntusunda sıkı bir kemer yer alır. Saç ve kıyafetin üzerindeki desenler siyah, ten, kemer kahve, kıyafet⁶²⁵ ve küpe krem renkte olup ayağında herhangi bir ayakkabı görülememektedir.

Yakada, kol kenarlarında ve etek bordürlerinde kalın bir desen şeridi yer alır. Yakada yer alan desen bir fular gibi yuvarlak yakanın üzerinde üçgen bir görüntüdedir. Pazıların üzerine denk gelen desenler bileğe doğru dikine, etek bordüründeki çizgiler verev, boyundaki desenler ise zikzaklar şeklinde betimlenmiştir.

Figürün saçları kısa, kulakları iri ve halka küpeli tasvir edilmiştir. Akrobatik bir hareket yaparken tasvir edilmiş figürün gövdesi cepheden tasvir edilmiş olsa da sağ tarafta havada ters takla atan partnerine (**Kat. No. 47**) bakarken görülmektedir. Sanatçı şölen havasının anlık bir tasvirini yansıtmıştır. Alp, figürü kutsal birleşme ritüeline eşlik eden dansçı olarak yorumlamıştır⁶²⁶.

2.1.8. Tip 8

Dua Eden

Katalog No 49:

Kral? Kabartması. Hattuşa doğu sur duvarında, kapının solunda yer alan figür kaslı, heybetli ve genç görümlü tasvir edilmiştir. Kıyafet olarak sadece bir etek giymektedir⁶²⁷. Etek vücuda tam oturan, dar, kısa ve bordüründen başlayarak üste doğru 7 şerit bant halinde desenlidir⁶²⁸. Desenleri sağ ve sol yana verev çizgili, zikzak ve

⁶²⁴ Özgüç, bu tip için a2 demıştır. Tahsin Özgüç, 1988, a.g.e., s. 18.

⁶²⁵ Alp, hokkabazların kırmızı kıyafet giydiklerini belirtir. Sedat Alp, 1999, a.g.e., s. 59.

⁶²⁶ Sedat Alp, 1999, a.g.e., s. 51.

⁶²⁷ Bryce, bu eteği tanımlamak için 'kilt' ifadesini kullanmaktadır. Trevor Bryce, 2003, a.g.e., s. 258.

Hitit eteklerini tanımlamak için yaygın olarak kullanılan kavram 'kilt' olmaktadır. Bu kavram tam olarak doğru anlamında kullanılmamaktadır. İskoçlara özgü bir kıyafet tipi olan kilt, daha geç bir dönemde ortaya çıkmakla birlikte form olarak da Hitit etek modellerini tanımlamak için yeterli değildir.

⁶²⁸ Aynı tip etek motifi için bkz: MÖ. 14-13. yy tarihli Zara çıkışlı Tunç Tanrı heykeli (Amasya Müzesi), bir diğer örnek ise MÖ. 14-13 yy Lattakya çıkışlı Tunç Heykelcik, (Louvre Museum).

spiralden oluşmaktadır⁶²⁹. Eteğin ön yüzünde kemerden başlayarak iki yana açılan, saçak görülmektedir. Bu saçak eteğin boyunu aşarak sağ bacağın üzerine kadar uzanmaktadır. Eteğin üst yüzeyinde işlevsiz, estetik amaçla yapılmış, hareketlilik katan bir detay olduğu düşünülebilir.

Etek bel oyuntusuna kemer ile sıkıca tutturulmuştur. Kemer tokasız, kalın görünümündedir. Model olarak birbirine çengelle geçen formda olduğu düşünülebilir. Kemerinin sol yanına sıkıştırılmış, kabzası hilal biçimli, ucu kıvrık tipik Hitit kılıcı⁶³⁰ betimlenmiştir.

Figürün saçları uzun, serbest bir biçimde sırtına doğru bırakılmış, uçları hafif yukarı kalkmış görünümündedir. Başında çift boynuzlu⁶³¹ bir miğfer⁶³² görülmektedir. Boynuzlar figürün bir tanrı olduğunu, fakat boynuz sayısının iki olması, tanrının yüksek bir tanrı olmadığını belirten önemli bir işarettir. Ayrıca miğferin tepesinden bir sorguç, sırtın ortalarına kadar inmektedir. Yüzün tamamını örten yanaklık bölümleri miğferin tam anlamıyla bir savaşçı miğferi olduğuna işaret etmektedir.

Figür, sağ elinde tuttuğu baltayı göğsüne bastırmaktadır. Sol eliyle sıkı bir yumruk yapmaktadır. Parmaklar bileğe dikey, başparmak ise yumruğun tepesinde karşıya bakar şekilde tipik Hitit dua jestini sergiler⁶³³. Ayakları çıplak olarak betimlenmiştir.

2.1.8.1. Tip 8A

Boyundan başlayıp kalçanın altında biten uzunlukta, dar, yuvarlak yakalı, uzun kollu bir kıyafet⁶³⁴.

⁶²⁹ Bu tip etekliğin bir benzeri Assur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde, MÖ. 18. yy'a tarihli Kültepe Kaniş Karumunda ele geçen kurşun heykelcik üzerinde görmekteyiz. Yalnızca bu heykelcik örneğinde etekliğin boyu daha uzun ve bol görünümündedir. Görsel için bkz: Belma Kulaçoğlu, a.g.e., Kat no. 121. s.103.

⁶³⁰ Savaş, bu silah için 'kısa bir kama' ifadesini kullanmıştır. Savaş Özkan Savaş, 2014, a.g.e., s. 242.

⁶³¹ Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 126.

⁶³² Miğfer Hititçe: *kupahi-* (Hurr. *Kuwa ahi*)^{TUG}SAG.DUL, Savaş Özkan Savaş, 2014, a.g.e., s. 228.

⁶³³ Hattuşa şehrine girenleri ve çıkanları selamlayan el olarak da yorumlanmaktadır. Trevor Bryce, 2003, a.g.e., s. 258.

⁶³⁴ Katalogta yer almayan bir diğer örnek buluntu yeri belli olmayan Louvre Müzesi'nde yer alan altından yapılmış ayakta tanrı heykelcikleri'dir. Figürler bir adımı önde, iki eli göğüs hizasındadır. Kısa etekliğinin biyesinde çentiklerle yapılmış desenler, **Kat. No 50**'deki gibi düzenli bir şekilde eteği çevreler. Bir diğer örnek Boğazköy Müzesinde yer alan taş blok kaide üzerine işlenmiş olan (III?) Tuthaliya kabartmasıdır. Sağ elinde mızrak tutmaktadır. Mızrak havaya kaldırılmış olarak tasvir edilmiş ve eserde dinamik bir görüntü sağlanmıştır. Figürün başında boynuzlu başlık görülmektedir. Bu başlık tipini katalogumuzda **Kat. No. 51**'in başında görmekteyiz. Kulağındaki halka küpeler oldukça iri betimlenmiştir. Ucu sivri ayakkabı giymektedir. Görsel için bkz: Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 104, 192. Res: 104-105, 196.

^DLAMA LİL

Katalog No 50:

^DLAMA LİL⁶³⁵. Figür Geyik Riton üzerinde yer alan frizin 2. figürüdür. Alp'in 'Genç Tanrı'⁶³⁶ olarak yorumladığı figür, frizdeki ikonografik özellikler, kültüsel eşyalar ve geyik motifi gibi unsurlar göz önüne alındığında, Kırların /Savaş Alanlarının Koruyucu Tanrısı ^DLAMA LİL olduğu belirtilmiştir.

Boyundan başlayıp kalçanın altında biten uzunlukta⁶³⁷, dar, yuvarlak yakalı, uzun kollu bir kıyafetle betimlenmiştir. Eteğin bordürleri verev çizgileriyle süslüdür. Bu desenin bir saçak olduğu düşünülebilir. Bu süslemenin yırtmaç olabileceği ilk olarak akla gelse de eteğin ucuyla birleşmiyor oluşu bu ihtimali ortadan kaldırmaktadır. **Kat. No. 49**'da görülen saçak detayıyla benzerlik göstermekle birlikte, bir çeşidini oluşturmaktadır.

Figürün göğsünün altında yuvarlak bir toka görülmektedir. Sırttan öne doğru gelen ve yuvarlak tokayla birleşen ikişerli şerit görülmektedir. Figür sağ elinde Hitit metinlerinde ^{GIS}kalmus⁶³⁸ olarak geçen ucu kıvrık asa⁶³⁹, diğer elinde bir kuş tutmaktadır. Kuşun cinsinin şahin olduğu belirtilmiştir⁶⁴⁰.

Figürün başında, alından başlayarak bütün baş çevresini saran bir bant görülmektedir. Bu baş aksesuarının benzeri **Kat. No. 70**'te de tasvir edilmiştir. Başa saran ve enseden itibaren tüm baş bölgesini örten görünümüdür. Saça file görünümü kazandıran⁶⁴¹ süs, kulağı dışarıda bırakarak kalça altına kadar uzanmaktadır. Bu aksesuarın üzerinde zikzaklar ve bordüründe dikine çizgi desenler yer almaktadır. Ayakkabılar bilekte biten, çizgisel süslü ucu kıvrık modeldir.

⁶³⁵ Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 39.; Andreas Müller-Karpe, 2008, a.g.e., s. 181. Hitit metinlerinde panteon sıralaması Fırtına Tanrısı ile başlar Güneş Tanrısı ve Kırların /Doğanın Koruyucu Tanrısı ile devam eder. Bu anlamda ^D-LAMA önemli bir yere sahiptir.

⁶³⁶ Sedat Alp, *Hitit Güneşi*, TÜBİTAK, 2003, ss. 8-10.

⁶³⁷ Karpe bu kıyafeti 'kilt' olarak tanımlamıştır. Andreas Müller-Karpe, 2008, a.g.e., s. 181.

⁶³⁸ Otoritenin bir sembolü olarak yorumlanmıştır. A.g.e.

⁶³⁹ Sedat Alp, 1999, a.g.e., s. 20.

⁶⁴⁰ Oscar White Muscarella, a.g.e., Kat no: 125.; Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 39.; <http://www.metmuseum.org/art/collection/search/327399> (Erişim Tarihi: 02. 08. 2017) kaynağında şahin/doğan olarak geçer.

⁶⁴¹ Oscar White Muscarella, a.g.e., Kat no: 125.

2.1.8.2. Tip 8B

Dans Eden

Katalog No 51:

Boğazköy-Sarıkale'nin doğusunda Tapınak VII'de ele geçen fildişi figürin, dans eden bir savaşçı tanrı motifi oluşturduğu belirtilmiştir. Figürün kıyafeti boyundan başlayıp, kalçanın altında biten uzunlukta, kısa kollu, dar ve etekliği desenlidir. Etek vücuda tam oturan, dar, kısa ve bordüründen başlayarak üste doğru şeritler halinde desenle süslüdür. Etek bel oyuntusuna kemer ile sıkıca tutturulmuştur. Kemer kuşak şeklinde bele sarılıdır. Kuşak biçimli kemerin bağlanan uçları önde etek ucuna kadar sarkıtılmış görünümündedir. Ayrıca bu sarkan parçalar burğu şeklinde ve iki adettir. Kemerinin ön kısmına sıkıştırılmış, kabzası yuvarlak biçimli, ucu sivri bir hançer betimlenmiştir.

Figürün başlığı dört adet boynuzla çevrili⁶⁴² ve konik biçimlidir⁶⁴³. Başlığın altındaki saç hator biçimli⁶⁴⁴ olarak tanımlanmıştır. Alında boncuk dizisi şeklinde saç kâkülleri gösterilmiştir. Saç bukleleri boynun yanlarından göğüs üstünde spiral bir şekilde dönerek şekillendirilmiştir. Bu spiral görünümdeki iki saç frizörünün arasında kolye olduğunu gözlemlenen iki hat geçmektedir.

2.1.9. Tip 9

Boyundan başlayıp kalçanın hemen altında biten, kısa kollu⁶⁴⁵, dar, etekliği yırtmaçlı, desensiz, kemerli kıyafet tipi. Katalogumuzda avcı ve tanrı figürlerinin üzerinde görülmektedir⁶⁴⁶. Boynu hafif 'V' şeklindedir⁶⁴⁷. Kıyafet oldukça dar, vücuda sıkı bir

⁶⁴² Bu sayı dört ve üç olarak değişmektedir. Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 110.; üç, Ayşe Toker, a.g.e., s. 557.

⁶⁴³ Aynı başlığın profil görünümü için Boğazköy Müzesinde yer alan taş blok kaide üzerine işlenmiş olan (III?) Tuthaliya kabartması net bir görüntü sağlamaktadır. Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 198, Res: 196.

⁶⁴⁴ Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 110.

⁶⁴⁵ Bu kıyafetin üst gövdesindeki bölüm için 'kısa kollu gömlek' ifadesi kullanılmıştır. Kutlu Emre ve Aykut Çınaroğlu, "A Group of Metal Vessels From Kınık – Kastamonu", *Aspect of Art and Iconography: Anatolia and Its Neighbors, Studies in Honor of Nimet Özgüç*, Machteld J. Mellink, Edith Poroda, Tahsin Özgüç, (Ed.), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1993, s. 686.

⁶⁴⁶ Katalogta olmayan benzer tipte giyimli diğer bir örnek Kaman-Kalehöyük kabartmalı çömleği üzerinde görülmektedir. At üzerinde ayakta duran figür 'At tanrısı Pirwa' olarak tanımlanmıştır. Figürün sol ayağı öne atılmış görünümündedir. Kalçadan yukarısı kırık olduğu için figürün detayları tam olarak anlaşıl原因amamaktadır. Etekliğin boyu baldır hizasında olup içlik giymemektedir. Kompozisyon olarak **Kat. No. 50**'de gördüğümüz ^DLAMA LİL ve Eskiyaapar çömlek parçaları arasında ele geçen **Kat. No. 52** ile katalogumuzda yer verilmiş Kırkların Koruyucu Tanrısı olarak tanımlanan figürlerle benzerlik göstermektedir. Kıyafet görünümü ve desensiz oluşu, vücut pozisyonu figürün anlaşılabilen detayları ile kıyafet tipini Tip 9 ile benzer olduğu anlaşılmaktadır. Görsel için bkz: Ahmet Ünal, 2016, a.g.e., s. 259. Res: 196.; Geyik üzerinde duran bir diğer örnek Çorum Yeniköy'den ele geçen MÖ. 14-13 yy'a tarihli tanrı kabartması üzerinde görülmektedir.

şekilde oturmaktadır. Bel oyuntusunda kalın bir bant şeklinde kemerle tutturulmuştur. Süs, desen veya herhangi bir aksesuar görülmez. **Kat. No. 49** ve **51**'de görülen tanrı kıyafeti modellerine nazaran bu tip sade bir görünüm çizer. Emre ve Çınaroğlu, bu tipin, Assur Ticaret Kolonileri Dönemi'nden beri bilinen ve Hitit İmparatorluk Dönemi'nde yaygın olarak görülen bir tip olduğunu belirtmiştir⁶⁴⁸. Aşınmadan dolayı belirgin olmamakla birlikte üst gövdede herhangi bir kıyafet olmadığı düşünülmektedir⁶⁴⁹. Üst gövdenin çıplak, tek bir etekten oluşan giyim tarzının Anadolu'ya Kuzey Suriye'den geldiği ileri sürülmüştür⁶⁵⁰.

Bütün figürler ucu kalkık ayakkabı giymektedir. Bu ayakkabı tipi savaş esnasında askerlerce giyilen bir tip olmasının yanında, yürüyüş ayakkabısı olarak da kullanılmış olduğu yorumlanmıştır⁶⁵¹. Kulaklarında iri halka küpe görülür.

Geyik Üstünde Duran

Katalog No 52:

Figür, Eskiypar Çömleği frizlerinde yer almaktadır. Eserin parçalar halinde olması sebebiyle sahne bilgisine ulaşılamamıştır. MÖ. 14 yy tarihli Geyik Riton üzerinde görülen Kırkların Koruyucu Tanrısı **Kat. No. 50** ile benzerlik göstermekte, çömlek üzerindeki örneği ile ilk kez karşılaşılmaktadır⁶⁵². Figürün işleniş özellikleri metal ritonda olduğu gibi ince ve detaylı görünmektedir. Daha önce bu örnekler en erken Kültepe-Karum II Katına tarihli silidir mühürlerde görülmektedir⁶⁵³. Aynı zamanda Eskiypar'da Koruyucu Tanrı kültürünün varlığını ispat etmesi açısından önemlidir.

Sola dönük pozisyonda, bir adım önde, sol elinde omuzda taşınan lituus, sağ elinde bir kuş tutmaktadır. Önde tek boynuzlu konik başlık takmaktadır. Kompozisyon olarak Tip 9'da yer alan geyik, at, aslan gibi hayvanlar üzerinde duran figürlerle kıyafet bakımından uyumludur. Belma Kulaçoğlu, a.g.e., Kat no: 140. S. 120.

Ayrıca benzer giyimli bir başka örnek de Dövlek (Sivas-Şarkışla)'ten ele geçen MÖ. 16-15. yy'a tarihli bronz heykelcik üzerinde görülmektedir. Figür şakaklarında boynuzları olan konik biçimli başlık takmaktadır. Belma Kulaçoğlu, a.g.e., Kat no: 137. S. 118.; Konya'da bulunmuş bronz tanrı heykelciği de (Tübingen Üniversitesi özel koleksiyonu) bir diğer örneği oluşturmaktadır. olası savaş tanrısı olarak tanımlanmıştır. Taşra işçiliğinin bir ürün olarak yorumlanan heykelcik MÖ. 16. yy'a tarihlendirilir. Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 37, Res: 15 s. 36.; Gaziantep'te yer alan Çağdın Kabartması üzerinde yer alan sağa dönük adım atar görünümdeki erkek figür, sağ elinde bir mızrak tutmaktadır. Tip 9 kıyafet tipine uygun olarak, baldır hizasında biten kısa etekli kıyafeti ile bir örnek oluşturmaktadır. Turgut Yiğit vd., a.g.e., s. 190, 191.

⁶⁴⁷ Katalogumuzda Tip 9'a giren figürler için Emre ve Çınaroğlu, derin bir 'V' yaka olduğunu, profilden daha net görebilmemiz adına Amasya Heykelciği'ni örnek göstermektedir. Bkz: Kurt Bittel, 1976, a.g.e., s. 147, res: 148.

⁶⁴⁸ Kutlu Emre ve Aykut Çınaroğlu, a.g.e., s. 686.

⁶⁴⁹ Fakat Seeher, 69-80 arasında yer alan 12 tanrı kabartmasında üst gövdede gömlek-cekete benzeri bir kıyafetin varlığından söz eder. Jürgen Seeher, 2011, a.g.e., s. 23.; Jürgen Seeher, 1999, a.g.e., s. 145.

⁶⁵⁰ Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 128.

⁶⁵¹ Trevor Bryce, *Hittite Warrior*, Osprey, UK. 2007, s. 17.

⁶⁵² Tahsin Özgüç, 1988, a.g.e., s. 53.

⁶⁵³ Tunç Sipahi, 2012, a.g.e., s. 9.

Figür, sağa doğru yürür şekilde, bir geyiğin üzerinde sol bacağı öne atılı bir biçimde betimlenmiştir. Figür baldır hizasında biten bir etek giymektedir. Bel oyuntusunda sıkıca tutturulmuş bir kemer kıyafeti ikiye ayırmakla birlikte sıkı bir görünüm oluşturmaktadır. Olasılıkla elinde **Kat. No. 50**'ye bakarak kısa uçlu lituus tutuyor olduğunu akla getirmektedir. Sivri uçlu ayakkabı giymektedir.

Ok Atan Avcı

Katalog No 53:

Kastamonu- Kınık Kâsesi üzerinde ikinci frizde yer alan figür sağ tarafa dönük, yürür şekilde, sol elinde yay, sağ elinde ok tutarken betimlenmiştir⁶⁵⁴. Kemerinde asılı şekilde duran kılıç, tipik Hitit kılıcı olup, hilal kabzalı ve hafif kıvrık uçludur. Ucu yere bakan bir görünümündedir. Aynı zamanda kemerin sol tarafından bir ip sarkmaktadır. Bu ip, figürün önünde duran geyiğin çenesine bağlıdır. Bu geyiğin evcilleştirilmiş olduğu ve diğer geyikleri cezbetmek amacıyla avcılıkta kullanıldığı belirtilmiştir⁶⁵⁵. Emre ve Çınaroğlu, kemerin buluntular ışığında metal malzemeden olduğunu belirtmiştir⁶⁵⁶.

Başında yuvarlak, tek boynuzu olan bir başlık bulunmaktadır. Başlığın altından çıkan saçlar kulak arkasından ensede gür bir görünüm oluşturmuştur. Kulağında iri halka küpe görülmekte, ucu kalkık ayakkabı giymektedir. Sağ eliyle çene hizasında tuttuğu ok'u, gerdiği yay'dan atarken betimlenmiş, bu da dinamik bir görünüm kazandırmıştır. Anadolu tasvir sanatında yay ve ok kullanan figürlerin en erken örnekleri, Assur Ticaret Koloni Dönemi'nin erken evrelerinde 'Anadolu stili' mühür baskılarında görülmektedir⁶⁵⁷. Figür, Hitit insanının avcılıkta kullanmış olduğu yöntemleri ve silahları⁶⁵⁸ göstermesi açısından önemli bir örnektir. Vücut hatlarının işlenişindeki detaylar ve ince yapılı tasvir edilmiş olması genç olduğunu düşündürmektedir.

Boynuzun başlıklarda Tanrıların hiyerarşisini belirtmek için kullanıldığı ve boynuz sayısı arttıkça rütbenin de arttığı bilinmektedir⁶⁵⁹. Figürün tek boynuzlu başlığı, bir tanrıyı

⁶⁵⁴ 1956'da H. G. Güterbock'un yayınlamış olduğu bir makalede, Boğazköy Arşiv binası A'da ele geçen mühürlerdeki av sahneleri, Alacahöyük'te yer alan ok-yay ile avlanma sahnelerine işaret ettiğini belirtmiştir. J. V. Canby Alacahöyük kabartmaları incelenmiştir. S. Alp, K. Bittel, H. G. Güterbock, E. Von der Osten tarafından kabul gören ortak görüş üç eserin de yay ve ok ile bir geyik avı gerçekleştirilmektedir. Kutlu Emre ve Aykut Çınaroğlu, a.g.e., s. 689.

⁶⁵⁵ Hatçe Baltacıoğlu, 1995c, a.g.e., s. 4.

⁶⁵⁶ Assur Ticaret Kolonileri Devri Geç Evresine ait bir mezarda yuvarlak tokalı geniş metal bir kemer bulunmuş ve bu kemerin kenarında dikiş delikleri olduğu ve repousse tekniğinde spiral motifleri olduğu keşfedilmiştir. Bu bulgular ışığında kemerin metal olabileceği çıkarımı yapılmıştır. Kutlu Emre ve Aykut Çınaroğlu, a.g.e., ss. 687,688.

⁶⁵⁷ Kutlu Emre ve Aykut Çınaroğlu, a.g.e., s. 689.

⁶⁵⁸ Katalogta yer alan silah tipleri için başlık: Silahlar.

⁶⁵⁹ Vladislav Ardzinba, a.g.e., s. 238.

temsil ettiğini ya da tanrısal bir eylem içinde olduğunu düşündürmektedir. Figürün, Hititlerin baş tanrıları için kutsal olarak gördüğü hayvanları bir tören için avladığı düşünülebilir. Diğer bir ifadeyle üzerindeki hançer, ok, yay ve tanrısal başlık gibi simgelerin yanında, Yazılıkaya A odasında sık bir şekilde tasvir edilen kıyafet tipinin benzerini giyiyor olması, ritüel amaçlı bir av ya da ritüelde kurban edilmek üzere yakalanacak olan hayvanları avladığı sahne içinde olabileceğini akla getirmektedir⁶⁶⁰.

Katalog No 54:

Figür Alacahöyük Duvar Kabartmaları Sfenksli Kapı Batı Kulesine ait kabartma sahnesinde yer alan figür elinde yay ve ok'uyla bir dizinin üzerinde çömelerek sağ tarafında yer alan hayvana ok atarken betimlenmiştir. Bu görüntü figüre dinamik bir görünüm kazandırmıştır.

Figür bu pozisyonuyla, ayrıldığı kıyafet tipini en verimli örneğini yansıtmaktadır. Yırtmaç, çömelme hareketiyle bacağıın her ikisini birden açığa çıkarmıştır. Tasvirlerde genellikle bir çizgi hat olarak gördüğümüz yırtmacın fonksiyonunu görmemiz açısından önemli bir figürdür.

Eski mühürler üzerinde görülen av sahneleri, Hitit İmparatorluk Dönemine tarihli tek örneği Alacahöyük'te görülmektedir⁶⁶¹. Av sahnesi Hititlerin üçüncü binyıldan devraldıkları ve Demir çağına kadar kullandıkları favori Anadolu motiftir⁶⁶².

Başında yuvarlak, tek boynuzu olan bir başlık bulunmaktadır. Başlığın altından çıkan saçlar kulak arkasından ensede gür bir görünüm oluşturmakta ve enseyi tamamen örtmektedir. Kulağında iri halka küpe görülmekte, ucu kalkık ayakkabı giymektedir.

Mızraklı Avcı⁶⁶³

Katalog No 55:

Kastamonu- Kınık Kâsesi üzerinde birinci frizde yer alan figür sağ tarafa dönük, iki eliyle tuttuğu mızrağıyla yürür şekilde betimlenmiştir. Mızrağı ve tutuş şekli dışında tüm görsel özellikleri **Kat. No. 56** ile aynıdır. Kemerinde asılı şekilde duran kılıç, tipik Hitit

⁶⁶⁰ Kutlu Emre ve Aykut Çınaroğlu da figürün tanrı mı yoksa insan mı olduğuna, başlığın benzerinin tasvir edildiği başka örneklerle karşılaştırarak tespit etmeye çalışmıştır. Bu örnekler İmamkulu, Gezbeli, Hemite Kaya Kabartmaları'ndaki figürlerdir. Katalogumuzda yer alan Hanyeri-Gezbel Kaya Kabartması için bkz: **Kat. No. 33.**; Kutlu Emre ve Aykut Çınaroğlu, a.g.e., s. 686.

⁶⁶¹ Hatçe Baltacıoğlu, 2006a, a.g.e., s. 26.

⁶⁶² Jeanny Vorys Canby, 1989, a.g.e., s. 111.

⁶⁶³ Katalogta yer almayan bir diğer mızraklı avcı tasviri Norbert Schimmel koleksiyonunda yer alan Selimli çömlek parçası üzerinde görülmektedir. Figür sağ dönük pozisyonda, iki eliyle tuttuğu mızrağıyla kendisine dönük ala geyiği avlarken tasvir edilmiştir. Figürün üzerindeki kıyafet tipi tip 9 ile uyumlu olmakla birlikte eteklik bölümünde çizgi bezeme tekniğiyle dalga motifler işlenmiştir. Görsel için bkz: Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 62, Res: 45.

kılıcı olup, hilal kabzalı ve hafif kıvrık uçludur. Ucu yere bakan bir görünümündedir. Başında yuvarlak, tek boynuzu olan bir başlık bulunmaktadır. Başlığın altından çıkan saçlar kulak arkasından ensede gür bir görünüm oluşturmuştur. Kulağında iri halka küpe görülmekte, ucu kalkık ayakkabı giymektedir. Figür, Hitit insanının avcılıkta kullanmış olduğu yöntemleri ve silahları göstermesi açısından önemli bir örnektir.

Figür önünde duran domuzu mızrakla vurmaya hazırlanmaktayken betimlenmiştir⁶⁶⁴. Anadolu tasvir sanatında ‘mızrakla avlanma’nın en erken örneklerini Erken Tunç Çağı’na tarihli Kültepe’den ele geçen mermer idolden bilmekteyiz⁶⁶⁵.

Katalog No 56:

Kastamonu- Kınık Kâsesi üzerinde birinci frizde yer alan figür sol tarafa dönük, iki eliyle tuttuğu mızrağıyla yürür şekilde betimlenmiştir. Mızrağı ve tutuş şekli dışında tüm görsel özellikleri **Kat. No. 55 ve 53** ile aynıdır. Kemerinde asılı şekilde duran kılıç, tipik Hitit kılıcı olup, hilal kabzalı ve hafif kıvrık uçludur. Ucu yere bakan bir görünümündedir. Başında yuvarlak, tek boynuzu olan bir başlık bulunmaktadır. Başlığın altından çıkan saçlar kulak arkasından ensede gür bir görünüm oluşturmuştur. Kulağında iri halka küpe görülmekte, ucu kalkık ayakkabı giymektedir.

Mızrakla avlanma sahnesine örnek Kurt Bittel’in yayınladığı Selimli Çömleği’dir. Norbert Schimmel koleksiyonu Metropolitan Museum’da yer alan eser, Hitit İmparatorluk Dönemi Geç Evre’ye ait olan parçada geyik avı sahnesi yer almaktadır. Avcı iki geyiğin arasında durmaktadır. Avcı geyiklerden ebat olarak oldukça küçük betimlenmiştir. Bir diğer sahne de Ini-Teşup’a ait bir silindir mühür üzerindedir. Figür boynuzlu başlık giymekte ve Kınık Kâsesi’ndeki **Kat. No. 56** gibi mızrak bacalarının arkasına almış görünümde ve aslana saplamak üzere tasvir edilmiştir⁶⁶⁶.

Katalog No 57:

Figür Alacahöyük Duvar Kabartmaları Sfenksli Kapı Batı Kulesine ait kabartma sahnesinde yer alır. Figürün baş kısmı günümüze sağlam ulaşamamıştır. Bu sebeple saç ya da aksesuarı ile ilgili kesin bir tespitte bulunmak günümüz için mümkün değildir. Yalnızca kulağı ve omzundan gövdesine inen kemer görünümünde bir parça belirgindir. Darga bu parça için bir silah veya kalkanı taşıyama yarayan bir aksesuar olabileceğini belirtmiştir.

⁶⁶⁴ Kutlu Emre ve Aykut Çınaroğlu, a.g.e., s. 690.

⁶⁶⁵ Nimet Özgüç, ‘mızrakla aslan avı’nın ise Assur Ticaret Kolonileri Erken Dönemi Anadolu’da bir silindir mühür üzerinde görüldüğünü belirtmiştir. Kutlu Emre ve Aykut Çınaroğlu, a.g.e., s. 690.

⁶⁶⁶ Kutlu Emre ve Aykut Çınaroğlu, a.g.e., s. 690.

Aynı zamanda bir başka örneğini Bitik Çömleği'nde testi taşıyan **Kat. No. 5**⁶⁶⁷, olarak belirtir.

Hitit imparatorluk döneminin 'mızrakla av' sahnesinin en iyi bilinen örneğini oluşturur. Burada aslan iki köpek tarafından köşeye sıkıştırılır. Arka ayakları üzerinde ayağa kalmış aslanı mızrakla vuran görünümde tasvir edilmiştir⁶⁶⁸. Av sahnesine farklı bir yorum olarak Darga, bu av sahnesinin **Kat. No. 71** ile birlikte kral ve kraliçenin libasyon sahnesine bir arka plan oluşturan gösteri oluşturduğunu, avcı motifinin, kralın doğa güçlerini yenip üstün insan figürü kralın bir sembolü olarak tasvir edildiğini belirtmiştir⁶⁶⁹.

Anadolu tasvir sanatında 'mızrakla avlanma'nın en erken örneklerini Erken Tunç Çağı'na tarihli Kültepe'den ele geçen mermer idolden bilmekteyiz. Nimet Özgüç, 'mızrakla aslan avı'nın ise Assur Ticaret Kolonileri Erken Dönemi Anadolu'da bir silindir mühür üzerinde görüldüğünü belirtmiştir⁶⁷⁰.

Dua Eden Tanrı

Katalog No 58:

Yazılıkaya A Odası sol duvarda yer alan figür bilinmeyen beş tanrı figürünün ikincisidir⁶⁷¹. Figür, tipik Hitit tarzında adım atarken profilden, üst gövdesi cepheden, bir kol göğüs hizasında, diğer kol öne doğru uzatılmış olarak betimlenmiştir. Figür, iki eli de boş olarak ve her iki eli yumruk şeklinde dua jesti ile betimlenmiş olması ile dikkat çekmektedir. Figürün başında, önde bir adet boynuzu olan dikey çizgilerle bezeli, konik biçimli başlık görülmektedir. Başlık son derece detaylı işlenmiştir ve kulağı açıkta bırakmaktadır. Kulağı iri betimlenen figürde, iri halka küpe görülmektedir. Ayağında ucu kalkık ayakkabı giymektedir.

Katalog No 59:

Tanrı Pirinkir⁶⁷². Yazılıkaya A Odası sol duvarda yer almaktadır. Mezopotamya kökenli⁶⁷³ tanrı, Orta Hitit Döneminden başlayarak Hitit dininde önemli bir yere sahiptir. Aynı zamanda İhtar'ın başka bir tipi olarak da düşünülmüştür⁶⁷⁴. Hem tanrılar hem de

⁶⁶⁷ Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 151.; Katalogumuzda **Kat. No. 4** de aynı askıyla sıvı kabı taşıran betimlenmiştir.

⁶⁶⁸ Kutlu Emre ve Aykut Çınaroğlu, a.g.e., s. 690.

⁶⁶⁹ Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 152.; Eduard Meyer, a.g.e., s. 82.

⁶⁷⁰ Kutlu Emre ve Aykut Çınaroğlu, a.g.e., s. 690.

⁶⁷¹ 18 ve 22 no'lu tanrılar bilinmeyen tanrı olarak belirtilmiştir. Jürgen Seeher, 1999, a.g.e., s. 40.

⁶⁷² Jürgen Seeher, 2011, a.g.e., s. 53.

⁶⁷³ Gerry Beckmann, "The Goddess Pirinkir and Her Ritual from Hattusa (CTH 644)", *KTEMA*, Civilisations De L'orient, de la Grece et de Roma Antiques, No: 24, Strasbourg, 1999, s. 28.

⁶⁷⁴ Hatçe Baltacıoğlu, "Güneş Kursları, Alaca Höyük ve Arinna", *Hayat Erkanal'a Armağan, Kültürlerin Yansıması*, Betül Avunç (Ed.), 1. Basım, Homer Kitabevi, İstanbul, 2006b, s. 131.

tanrıçalar arasında yer alır⁶⁷⁵. Hitit sanatındaki tasvirlerinde cinsiyeti ile ilgili tartışılan bir konumdadır. Bir metinde bayan/sahibe/hâkime (*allai*, GASAN, BELTU) sıfatlarıyla birlikte anılan Pirinkir, insan biçimiyle hem erkek hem tanrı olarak betimlenmiştir. Yazılıkaya A Odasındaki şekli tanrı olarak bulunmaktadır⁶⁷⁶.

Figür, tipik Hitit tarzında adım atarken profilden, üst gövdesi cepheden, bir kol göğüs hizasında, diğer kol öne doğru uzatılmış olarak betimlenmiştir. Figür, iki eli de boş olarak⁶⁷⁷ ve her iki eli yumruk şeklinde dua jesti ile betimlenmiş olması ile dikkat çekmektedir.

Figürün başında, yuvarlak takke biçimli, desensiz, süssüz, saçı tamamen örten bir başlık görülmektedir. Başlığı Yazılıkaya A Odasında yer alan Güneş Tanrısı ve IV. Tuthaliya'nın başlığıyla aynı olup, Iştar/Şausga ve Ay Tanrısı KUŞUH/Arma gibi omuzlarının arkasından yükselen iki kanat ile tasvir edilmiştir⁶⁷⁸. Kulağı iri betimlenen figürde, iri halka küpe görülmektedir. Ayağında ucu kalkık ayakkabı giymektedir.

Orak Taşıyan Tanrı

Katalog No 60:

Yer Altı Tanrısı⁶⁷⁹. Yazılıkaya A Odası sol duvarda yer almaktadır. Figür, tipik Hitit tarzında adım atarken profilden, üst gövdesi cepheden, bir kol göğüs hizasında silahın kabzasını tutarken, diğer kol yüze çevrili dua pozisyonunda betimlenmiştir.

Figürün başında, önde bir adet boynuzu olan konik biçimli başlık görülmektedir. Başlık son derece detaylı işlenmiştir ve kulağı açıkta bırakmaktadır. Kulağı iri betimlenen figürde, iri halka küpe görülmektedir. Sağ elinde tuttuğu orağı⁶⁸⁰ omzuna yaslamış şekilde⁶⁸¹, koşar vaziyette betimlenmiştir⁶⁸². Bu görsel aktarım, savaştan önce tanrıların koşmalarına dair bir sahne olarak yorumlanmıştır⁶⁸³.

Hitit İmparatorluk Çağında kıvrık ucun hançer, orak ve kılıçlarda uygulandığı birçok örnekte görülmektedir⁶⁸⁴. Bu uygulama, uçların saplama ve delme özelliğini yok

⁶⁷⁵ A.g.e.

⁶⁷⁶ A.g.e.

⁶⁷⁷ Seeher 'olasılıkla silahsız 'olarak belirtir. Jürgen Seeher, 1999, a.g.e., s. 137.

⁶⁷⁸ Gerry Beckmann, a.g.e., s. 28.; Hatçe Baltacıoğlu, 2006b, a.g.e., s. 131.

⁶⁷⁹ Figür A Odasında 12, B odasında 12 adet olup toplam 24 adettir. (Seeher'e göre 69-80 no'lu aralık) betimlenmiştir. Jürgen Seeher, 2011, a.g.e., ss. 100, 104.

⁶⁸⁰ Bryce bu silah tipine 'pala biçiminde kılıç' ifadesini kullanır. Trevor Bryce, 2007 a.g.e., s. 17.

⁶⁸¹ Jürgen Seeher, 2011, a.g.e., s. 37.; Seeher aynı zamanda bu orak için 'silah' ifadesini kullanmıştır.

⁶⁸² Oliver Gurney, a.g.e., s. 167.

⁶⁸³ Trevor Bryce, 2007 a.g.e., s. 17.

⁶⁸⁴ **Kat. No. 49, 53, 55, 56**, katalogumuzda en net görülebilen örneklerdir.

edeceğinden, savaş için kullanılan bir alet olmaktan çok bir simge olarak törenlerde kullanılmış olabileceğini düşündürmektedir. Ayağında ucu kalkık ayakkabı giymektedir.

Topuz Taşıyan Tanrı

Katalog No 61:

Yazılıkaya A Odası sol duvarda yer alan figür bilinmeyen beş tanrı figürünün ilkidir⁶⁸⁵. Figür, tipik Hitit tarzında adım atarken profilden, üst gövdesi cepheden, bir kol göğüs hizasında topuzunun kabzasını tutarken, diğer kol öne doğru uzatılmış ve dua pozisyonunda betimlenmiştir.

Figür kabartma grubunda topuz taşıyan figürler içerisinde oldukça genç bir görünümde betimlenmiştir. Sakalsız, ince yapılı tasvir edilen figürün saçı beline kadar uzun, ucu yukarı doğru kıvrılan bir şekilde betimlenmiştir.

Figürün başında, önde bir adet boynuzu olan, dikey çizgilerle bezeli, konik biçimli başlık görülmektedir. Başlık son derece detaylı işlenmiştir ve kulağı açıkta bırakmaktadır. Kulağı iri betimlenen figürde, iri halka küpe görülmektedir. Ayağında ucu kalkık ayakkabı giymektedir.

Katalog No 62:

Hurri Hava Tanrısı Teşup⁶⁸⁶. Yazılıkaya A Odası ana sahnede yer almaktadır. Figür, tipik Hitit tarzında adım atarken profilden, üst gövdesi cepheden, bir kol göğüs hizasında topuzunun kabzasını tutarken, diğer kol öne doğru uzatılmış ve dua pozisyonunda betimlenmiştir.

Başında dört sıra boynuzlu konik biçimli başlık yer almaktadır. Başlık son derece detaylı işlenmiştir ve kulağı açıkta bırakmaktadır. Kulağı iri betimlenen figürde, iri halka küpe görülmektedir. Başlığın altından uzun bir saç sırtından beline kadar uzanmaktadır. Kol arkasından saçın ucu yukarı doğru kıvrılarak biter.

Sağ elinde tuttuğu topuzu⁶⁸⁷ omzuna yaslamış şekilde, Mamni ile Hazzi⁶⁸⁸ isimli dağ tanrılarının üzerine basarken betimlenmiştir⁶⁸⁹. Figür aynı zamanda gür bir sakal – bıyıkla tasvir edilmiştir. Sakal canlılık, gençlik ve kahramanlık sembolleri olarak yorumlanmıştır. Hititler genel olarak Mısır tasvirleri dâhil olmak üzere sakalsız tasvir edilirken tanrı sınıfı bıyık ve sakallı tasvir edilmişlerdir. Kemerinin sol yanında hilal

⁶⁸⁵ 18 ve 22 no'lu tanrılar bilinmeyen tanrı olarak belirtilmiştir. Jürgen Seeher, 1999, a.g.e., s. 40.

⁶⁸⁶ Jürgen Seeher, 1999, a.g.e., s. 138.; Jürgen Seeher, 2011, a.g.e., s. 65.

⁶⁸⁷ Hit. ^{GIS}hatalla-, hatanti-?, ^{URUDU}dupiyali- Süm. ^{GIS}TUKUL / (^{GIS})SAG.GUL Savaş Özkan Savaş, 2014, a.g.e, ss. 228, 229.

⁶⁸⁸ Katalogumuzda örnek bir kıyafet tipi taşınması sebebiyle 'Kat. No. 131' olarak yer almaktadır.

⁶⁸⁹ Jürgen Seeher, 2011, a.g.e., s. 65.

biçimli kabzası olan ucu yukarı doğru kıvrık kılıç takılıdır. Ucu kalkık ayakkabı giymektedir.

Katalog No 63:

Fırtına/Hava Tanrısı olarak yorumlanan figür İmamkulu kabartması üzerinde, Hurri ve Serri isimli iki boğanın⁶⁹⁰ koşumlandığı arabanın üzerinde görülmektedir⁶⁹¹. Araba üç dağ tanrısının üzerinde yer almaktadır. Bunun yanında figür sağa dönük, sol ayak öne dizden bükük uzanmış, sağ bacak gergin görünümündedir. Bu pozisyon hücum eden⁶⁹² güçlü bir görünüm kazandırmıştır.

Sağ elinde tuttuğu topuz ve kemerine takılı tipik hilal kabzalı Hitit kılıcı görülmektedir. figür ayrıca sol eliyle boğa koşumlu arabasının hakimiyetini sağladığı yuları tutarken görülmektedir. Benzer bir sahneyi Yumruk Biçimli Riton üzerindeki **Kat No 45'de** görmekteyiz. Benzerliklerin olduğu iki eser karşılaştırıldığında eserlerin malzemeleri ile ilgili farkların figürlerin detaylarını etkilediği, bununla birlikte İmamkulu kabartmasında tasvir sanatçısının verdiği hücum/atağa kalkma duygusunun daha etkili olduğu gözlemlenmektedir.

Figürün başında önde ve arkada dörder adet boynuzlu, konik biçimli başlık görülmektedir. Figürün saçları uzun, beline kadar uzanmakta, ucu yuvarlatılmış bir görünümündedir. Figürün kıyafet detayları belirgin olmasa da baldır hizasında, düz kesimde biten bir etek giydiği belirgindir. Ucu kalkık ayakkabı giymektedir.

Balta Taşıyan Tanrı

Katalog No 64:

Hepat ile Teşup'un oğlu Sarumma⁶⁹³. Hit. LUGAL-*ma*⁶⁹⁴. Yazılıkaya A Odası ana sahnede yer almaktadır. Figür, tipik Hitit tarzında adım atarken, profilden, üst gövdesi cepheden, bir kol göğüs hizasında baltasının kabzasını tutarken⁶⁹⁵, sağ kolu ise yumruk şeklinde ve altındaki yaban kedisinin⁶⁹⁶ yularını tutarken tasvir edilmiştir.

⁶⁹⁰ Tasvirde tek bir tane boğa görülmekte, çivi yazılı metinler yardımıyla bu boğanın iki adet olduğu anlaşılmaktadır. Turgut Yiğit vd., a.g.e., s. 173.

⁶⁹¹ At arabalı sahnelerin olduğu kabartmalar İmparatorluk Dönemi'nin başlarından bilinmektedir. Arabalı Fırtına tanrısı tasvirleri Geç Hitit Dönemi'nde Malatya-Aslantepe ortostatlarından tanınmaktadır. Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 180, 181.

⁶⁹² Turgut Yiğit vd., a.g.e., s. 173.

⁶⁹³ Sarrumma/Sarruma. Kizzuwatna kökenli bir tanrı olan Sarruma, Güneydoğu Anadolu ve Kuzey Suriye'de tapınılan bir tanrıdır. Kült merkezi Kumanni şehridir. Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 187.

⁶⁹⁴ Savaş Özkan Savaş, 2014, a.g.e., s. 229.

⁶⁹⁵ Kurt Bittel vd, *Yazılıkaya, Architektur, Felsbilder Inschriften und Kleinfunde*, Heinz Otto, JHC. Leipzig, 1941, s. 87.

⁶⁹⁶ Jürgen Seeher, 2011, a.g.e., s. 67.

Figürün başında, önde altı adet boynuzu olan, dikey çizgilerle bezeli, konik biçimli başlık görülmektedir. Başlık son derece detaylı işlenmiştir ve kulağı açıkta bırakılmaktadır. Başlığın altından uzun bir saç sırtından beline kadar uzanmaktadır. Kol arkasından saçın ucu yukarı doğru kıvrılarak biter. Kulağı iri betimlenen figürde, iri halka küpe görülmektedir.

Kalın şerit bant görünümlü kemerinin sağ yanında hilal biçimli kılıcı asılıdır. Seeher genellikle Hitit sanatının bir kuralı olan, -silahı izleyiciye dönük olmayan tarafa betimleme- özelliğinin burada uygulandığını belirtir⁶⁹⁷. Ucu kalkık ayakkabı giymektedir.

2.1.10. Tip 10

10 tipindeki figürlerin tamamı tanrılardan oluşmaktadır. Tanrı olmalarının en büyük işareti ise giymiş oldukları başlık tipinin tanrısal öğeler içeriyor olmasıdır. Figürler, bel oyuntusundan başlayıp kalçanın altında biten, kısa, desensiz bir etek üzerine derin bir yırtmacı olan ve yere kadar uzanan ikinci bir etek giymektedir. Darga, bu kıyafet tipinin iki parçadan oluştuğunu belirtir⁶⁹⁸. Seeher, bu ikinci eteklik için pelerin ifadesini kullanmıştır⁶⁹⁹. Bittel, bu ikinci etek görünümüne arka bacağı örten kıyafet ifadesini kullanarak sadece belin altını örten bir kıyafet türü olduğunu belirtmiştir⁷⁰⁰. Bu kıyafet tipi, içte kısa eteklik ve üstünde önü açıkta bırakan ve belden kemerle bağlanan bir manto, hafif kumaştan uzun ceket veya ince bir gömlek olabilir. Figürün sol kolundan yere kadar uzanan bir parça, üzerindeki ikinci bir eteklik görüntüsünün, üst gövdeden itibaren devam eden bir kıyafetin devamı olduğunu gösterir niteliktedir. Yazılıkaya Kaya Kabartmalarında 9 kez tekrar eden bu kıyafet tipinde her seferinde aynı detay belirgin şekilde vurgulanmıştır.

Kıyafeti geniş bant görünümlü bir kemer, bel oyuntusunda sıkı bir şekilde tutmaktadır⁷⁰¹. Bütün figürler ucu kıvrık ayakkabı giymektedir. Bu ayakkabı tipi savaş esnasında askerlerce giyilen bir tip olmasının yanında, yürüyüş ayakkabısı olarak da kullanılmış olduğu yorumlanmıştır⁷⁰². Kulakları iri betimlenen figür, iri halka küpe ile tasvir edilmiştir.

⁶⁹⁷ A.g.e.

⁶⁹⁸ Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 155.

⁶⁹⁹ Jürgen Seeher, 2011, a.g.e., s. 58.

⁷⁰⁰ Kurt Bittel, *Boğazköy Rehberi*, Ankara Turizmi, Eski Eserleri Sev.Der. Yay. Ankara, 1975, s. 61.

⁷⁰¹ Bu kemer için 'korse' ifadesi kullanılmıştır. Kurt Bittel vd, a.g.e., s. 109.

⁷⁰² Trevor Bryce, 2007 a.g.e., s. 17.

Dua Eden Tanrı

Katalog No 65:

Yazılıkaya A Odası sol duvarda yer alan figür bilinmeyen beş tanrı figürünün beşincisidir⁷⁰³. Figür tipik Hitit tarzında öne doğru adım atarken, tüm vücudu çoğunluğun aksine profilden betimlenmiştir. Bir kol çene hizasında yüze çevriliyken, diğer kol hafif öne uzanmış olmak suretiyle her iki eli de dua pozisyonundadır. Figürün, her iki eli de boş olması dikkat çekmektedir.

Figürün başında, önde bir adet boynuzu olan dikey çizgilerle bezeli, konik biçimli başlık görülmektedir. Başlık son derece detaylı işlenmiştir ve kulağı açıkta bırakmaktadır. Başlığın sivri ucu öne doğru kıvrılmış, hafif hilal görünüm oluşturmaktadır. Kulağı iri betimlenen figürde, iri halka küpe görülmektedir. Ayağında ucu kalkık ayakkabı giymektedir.

Katalog No 66:

Ay Tanrısı KUŞUH⁷⁰⁴. Figür Yazılıkaya A Odası sol duvarda yer almaktadır⁷⁰⁵. Figür tipik Hitit tarzında öne doğru adım atarken profilden, üst gövdesi cepheden, iki kolu dirsekten bükülmüş ve elleri ileriye gösterir şekilde betimlenmiştir. Kemerinin ve elinin boş olması dikkat çekmektedir. Omuzlarında yukarı doğru uzanan iki adet kanat görülmektedir.

Konik başlığın sivri ucu öne doğru kıvrılmış, hafif hilal görünüm oluşturmaktadır. Bittel, bu hilal biçimindeki görünüme ‘kanat’ yorumunu getirmiştir⁷⁰⁶. Başlık figürün başını tepe bölümünü örtmekte ve saç tıraşını belirgin bir şekilde sergilemektedir. Saçı uzun, dirseğin arkasından ucu yukarı doğru kıvrılarak bitmektedir. Kulağı iri betimlenen figürde, iri halka küpe görülmektedir. Ucu kalkık ayakkabı giymektedir.

Topuz Taşıyan Tanrı

Katalog No 67:

Figür Yazılıkaya A Odası sol duvarda yer almaktadır. Tanrının kim olduğu belirsizdir. Figür tipik Hitit tarzında öne doğru adım atarken profilden, üst gövdesi cepheden, iki kolu dirsekten bükülmüş ve sol eli dua jestinde, sağ elinde topuz tutarken betimlenmiştir. Figür, gür bir sakal-bıyık ile betimlenmiştir. Sakal, köşegen bir çizgide, göğüs hizasında sonlanmaktadır. Saçı uzun, dirseğin arkasından ucu yukarı doğru kıvrılarak bitmektedir. Ayağında ucu kıvrık ayakkabı giymektedir.

⁷⁰³ 18 ve 22 no’lu tanrılar bilinmeyen tanrı olarak belirtilmiştir. Jürgen Seeher, 1999, a.g.e., s. 40.

⁷⁰⁴ Oliver Gurney, a.g.e., s. 124.; Kurt Bittel, 1975, a.g.e., s. 62.

⁷⁰⁵ 18 ve 22 no’lu tanrılar bilinmeyen tanrı olarak belirtilmiştir. Jürgen Seeher, 1999, a.g.e., s. 40.

⁷⁰⁶ Kurt Bittel, 1975, a.g.e., s. 62.

Katalog No 68:

Hatti ülkesinin Fırtına Tanrısı olduğu belirtilmiştir⁷⁰⁷. Figür Yazılıkaya A Odası sol duvarda yer almaktadır. Figür tipik Hitit tarzında öne doğru adım atarken profilden, üst gövdesi cepheden, iki kolu dirsekten bükülmüş ve sol elinde mızrak, sağ elinde topuz tutarken betimlenmiştir.

Konik başlığın sivri ucunda boğa⁷⁰⁸ oturmaktadır. Başlığında boğa betimi olan tek figürdür. Teşup'un ardında yer alması ve Teşup gibi iki dağı simgeleyen şekildeki konilerin⁷⁰⁹ üzerinde durması ile figür kabartma grubunda sıra dışı bir görünüm çizer. Figür, gür bir sakal-bıyık ile betimlenmiştir. Sakal, köşegen bir çizgide, göğüs hizasında sonlanmaktadır. Saçı uzun, dirseğin arkasından ucu yukarı doğru kıvrılarak bitmektedir. Kemerinde hilal biçimli kabzası olan bir kılıç yer almaktadır. Kulağı iri betimlenen figürde, iri halka küpe görülmektedir. Ayağında ucu kalkık ayakkabı giymektedir.

Hançer Taşıyan Tanrı

Katalog No 69:

Tanrı Kumarbi⁷¹⁰. Yazılıkaya A Odası ana sahnede yer almaktadır. Figür tipik Hitit tarzında öne doğru adım atarken profilden, üst gövdesi cepheden, iki kolu dirsekten bükülmüş ve elleri ileriye gösterir şekilde betimlenmiştir. Elinin boş olması dikkat çekmektedir. Dağı simgeleyen koni biçimli yüksek kaide üzerinde durmaktadır.

Figürün başında, olasılıkla boynuzlu, dikey çizgilerle bezeli, konik biçimli başlık görülmektedir. Başlık son derece detaylı işlenmiştir ve kulağı açıkta bırakılmaktadır. Kulağı iri betimlenen figürde, aksesuar aşınma dolayısıyla belirlememiştir. Başlığın altından uzun bir saç sırtından beline kadar uzanmaktadır. Kol arkasından saçın ucu yukarı doğru kıvrılarak bitmektedir. Figür, gür bir sakal-bıyık ile betimlenmiştir. Sakal, köşegen bir çizgide, göğüs hizasında sonlanmaktadır. Kalın şerit bant görünümlü kemerinin sağ yanında hilal biçimli kılıcı asılıdır. Ayağında ucu kalkık ayakkabı giymektedir.

2.1.11. Tip 11

Boyundan başlayan ve ayak bileklerine kadar uzanan, bol, tek parça manto. Kol boyu uzundur. Önü açılabilen kıyafetin içte ikinci bir iç kıyafeti bulunmaktadır. Özellikle

⁷⁰⁷ 'Olasılıkla'. Gök tanrısının dağlar üzerinde durmasından yola çıkılarak bu düşünce ileri sürülmüştür. Jürgen Seeher, 2011, a.g.e., ss. 64-65. İsmi ile ilgili farklı görüşler bulunmaktadır. Teşup'un kardeşi, Jürgen Seeher, 1999, a.g.e., s. 138. ; Hava Tanrısı, Kurt Bittel, 1975, a.g.e., s. 62.

⁷⁰⁸ Jürgen Seeher, 2011, a.g.e., ss. 64-65.

⁷⁰⁹ A.g.e.

⁷¹⁰ Jürgen Seeher, 1999, a.g.e., s. 138.; Jürgen Seeher, 2011, a.g.e., s. 64.; Nebatat tanrısı olarak belirtmiştir. Kurt Bittel, 1975, a.g.e., s. 62.

bu kıyafet ile betimlenen figürlerin ana sahne içerisinde oldukları gözlemlenmiştir. Bu kıyafetin görüldüğü figürler, lituus taşırken, libasyon yaparken, sunak önünde dua jestinde, sığ kase uzatırken tasvir edilmişlerdir⁷¹¹.

Sıvı Sunu Yapan

Katalog No 70:

Kral betimi olduğu ifade edilmiştir⁷¹². Figür Yumruk Biçimli Riton üzerinde yer alan frizin 2. figürüdür. IV Tuthaliya olduğu belirtilen figür Fırtına Tanrısı (**Kat. No. 45**) ile arasında duran sunağın⁷¹³ önüne sağ eliyle gaga ağızlı bir testiden libasyon yapmaktayken tasvir edilmiştir. Sol eliyle dua jesti yaparken, aynı zamanda Hitit ikonografisinde sıkça rastlanan⁷¹⁴ *lituus*'u⁷¹⁵ tutmaktadır. Figürün elinde tuttuğu örnek çizgisel desenlidir. Lituus'ların krallar tarafından kullanılmasından dolayı altından olabileceği tahmin edilmektedir⁷¹⁶. Figürün elindeki *lituus*'un üzerindeki çizgilerin desenlerin altın süs olabileceği düşünülebilir.

Figürün başında, alından başlayarak bütün baş çevresini saran bir bant görülmektedir. Bu baş aksesuarının benzeri **Kat. No. 50**'de de tasvir edilmiştir. Başlı saran ve enseden itibaren tüm baş bölgesini örten görünümüdür. Saça file görünümü kazandıran⁷¹⁷ süs, kulağı dışarıda bırakarak mantonun içine uzanmaktadır. Kulağı iri betimlenen figür, iri halka biçimli küpe takmaktadır.

Boyundan başlayan ve ayak bileklerine kadar uzanan, bol, tek parça manto. Mantonun arka bölümü, ön kısmına göre yere degecek kadar uzunlukta, bol görünümüdür. Mantonun kollardan sarkan kenar bordürleri çizgisel desenlidir. Bu desen içte ve dışa olmak üzere mantonun bütün kenar bordürünü çevreler.

Manto, göğüs ve omuz kısmında kabarık, heybetli durmaktadır. Bu görüntü bu kıyafetin kalın bir kumaştan olabileceğini akla getirmektedir. Mantonun, kolları dar,

⁷¹¹ Benzer bir örnek Hattuşa'da, 2 no'lu tonozlu odanın arka duvarında yer alan Güneş Tanrısı kabartmasıdır. Aşağı doğru taşıdığı lituus ve dua jesti ile Tip 11'in diğer figürleriyle benzerlik göstermektedir. Görsel için bkz: Jürgen Seeher, 2011a, a.g.e., s. 303.

⁷¹² Bu kral figürünün 'III. Tuthaliya' olduğu ileri sürülmüştür. Savaş Özkan Savaş, 2006, a.g.e., s. 644.; Fatma Sevinç Erbaşı, 2013, a.g.e., s. 73.; Alp, bu figürün III. Tuthaliya olduğunu belirtmiştir. Sedat Alp, 1999, a.g.e., s. 29.; Collins ise II veya III olarak belirtmiştir. Billie Jean Collins, 2007, a.g.e., s. 133.

⁷¹³ Sunak Hititlerin özgün sunak formudur. Neşe Kırdemir, a.g.e., s. 163.; Aynı sunak tipini, katalogumuz içerisinde yer alan eserlerden Hüseyinde ve İnadık Çömleği'nde ve Alacahöyük Duvar Kabartmaları'nda görmekteyiz.

⁷¹⁴ Vladislav Ardzinba, a.g.e., s. 127.

⁷¹⁵ KUB, X, 21, I, 1-1, 6 Vladislav Ardzinba, a.g.e., ss. 127,128. Hitit krallarının bayram merasimlerinde kullandıkları krallık simgesi. Sedat Alp, 1948, a.g.e., ss. 301, 302-306.

⁷¹⁶ A.g.e.

⁷¹⁷ Oscar White Muscarella, a.g.e., Kat no: 125.

hatları belli eden bilek boydadır. Omuzdan öne gelen kısım aynı zamanda elin bir hamlesiyle kolu mantonun içine alabilecek şekildedir. Bu hareket pelerin, şal gibi aksesuarlarda sık görülen bir detaydır. Mantonun kollardan sarkan desenli kenar uçları köşegen bitmektedir. Figür ucu kalkık ayakkabı giymektedir.

Lituus Aşağı Doğru Taşıyan

Katalog No 71:

Figür Alacahöyük Duvar Kabartmaları Sfenksli Kapı Batı Kulesi'nde yer alır. Figür bir kral betimidir⁷¹⁸. Fırtına Tanrısı ile arasında duran sunağın önünde, sol eliyle dua jesti yaparken tasvir edilmiştir. Aynı zamanda Hitit ikonografisinde sıkça rastlanan *lituus*'u tutmaktadır. Figürün elinde tuttuğu örnek desensizdir.

Figürün başında alından başlayıp başın etrafını saran yuvarlak biçimli bir başlık görülmektedir. Aynı tip başlığı Yazılıkaya A Odası 34 no'lu tanrı olan Güneş Tanrısında görmekteyiz⁷¹⁹. Kulağı iri betimlenen figür, iri halka biçimli küpe takmaktadır.

Boyundan başlayan ve ayak bileklerine kadar uzanan, bol, tek parça manto giymektedir. Mantonun arka etek ucu hafif bir kuyruk yapmaktadır. Kol uzunluğu ise bilek boydadır⁷²⁰. Mantonun kollardan sarkan desenli kenar uçları üçgen bir biçimde bitmektedir. Göğüs ve omuz kısmında kabarık, heybetli durmaktadır. Bu görüntü **Kat. No. 70**'te olduğu gibi bu manto tipinin de kalın bir kumaştan olabileceğini akla getirmektedir. Figür ucu kalkık ayakkabı giymektedir.

Katalog No 72:

IV. Tudhaliya olduğu belirtilmiştir⁷²¹. Figür Yazılıkaya A Odası'nda sağ duvarda yer almaktadır. Figür sol eliyle *lituus*'unu tutarken, yumruk şeklindeki sağ elini ileriye doğru uzatmaktadır. Pul pul bir desenle iki dağı simgeleyen⁷²² stilize iki dağ çıkıntısının üzerine basarken betimlenmiştir. Alp, bu dağ betimlerinin kralın öldükten sonra tanrılaşmış olduğuna işaret ettiğini belirtmektedir⁷²³.

Sağ kolu dirsekten hafif büküktür. Figürün başında, alından başlayarak bütün baş çevresini saran yuvarlak bir başlık giymektedir. Bu baş aksesuarının benzeri Yazılıkaya A Odası 34 no'lu Güneş Tanrısı figürünün başında da görülmektedir. Ensede başlığın

⁷¹⁸ Hatçe Baltacıoğlu, 1995b, a.g.e., s. 1.; Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 135.; Maurice Vieyra, *Hittite Art*, London, 1955, s. 118. Res: 28.

⁷¹⁹ Kurt Bittel, 1948, a.g.e., s. 589.

⁷²⁰ Baltacıoğlu kol boyunu kısa olarak belirtir. "Hatçe Baltacıoğlu, 2006b, a.g.e., s. 135.

⁷²¹ Billie Jean Collins, 2007, a.g.e., s. 96.; Jürgen Seeher, 2011, a.g.e., s. 83. IV. Tuthaliya, B galerisinde Tanrı Şarruma'nın kolu altında yine aynı kıyafet ile betimlenmiştir.

⁷²² Jürgen Seeher, 2011, a.g.e., s. 83.

⁷²³ Sedat Alp, 1948, a.g.e., s. 308.

altından çıkan saç mantonun içine doğru uzanmaktadır. Kulakları iri tasvir edilen figür iri halka küpe takmaktadır.

Üzerinde uzun, önü açık, arka etek ucu hafif üçgen biten bir manto giymektedir. Mantonun üzerinde bir pelerin olduğu belirtilmiştir⁷²⁴. Kıyafetin oluşturduğu perspektif dolayısıyla kemer görülememektedir. Fakat belinde hilal biçimli kılıç asılı olması bu aksesuarın varlığına işaret eder. Ayağında ucu kalkık ayakkabı görülmektedir.

Katalog No 73:

Figür II Muwatalli olarak tanımlanmaktadır⁷²⁵. Figür sola dönük yürür pozisyonda betimlenmiştir. Sağ kol dirsekten bükük, çene hizasında dua eder şekilde, sol kol lituus göğüs hizasında tutmaktadır.

Figürün başında takke biçimli başlık vardır. Başlığın biyesinde çift çizgi geçmektedir. Bunun süsleme amacıyla yapılan bir detay olduğu akla gelmektedir. Figürün omuzlarından mantonun etek ucuna kadar uzanan üçgen bitimli bir aksesuar görülmektedir. Bu aksesuarın şal olma ihtimali, Taşçı B Çizimine bakarak güçlenmektedir.

Figürün tutmakta olduğu lituusun kıvrık ucu yere doğru bakmaktadır. Lituusların tutuluş biçimlerine göre, figürün Yazılıkaya A Odasında yer alan kral betimi ve Alacahöyük duvar kabartmaları Batı ortostatlarında görülen kıyafetle benzerliği dikkat çekmektedir. Ucu sivri ayakkabı giymektedir.

Dua Eden

Kat No 74:

Figür Taşçı B çiziminde yer alan tek figürdür. Figür Taşçı B çiziminde olduğu gibi sağa dönük, her iki kolu dirsekten bükük, sağ kol yüze çekili dua jestinde, sol kol iyilik sembolü taşımaktadır⁷²⁶.

Figürün üzerinde boyundan başlayıp, yere uzanan bir manto görülmektedir. mantonun üzerinde üçgen bitimi olan bir şal detayı bulunmaktadır. Şal kolun pazılarından dökümlü bir biçimde salınmaktadır.

Figürün başında takke biçimli başlık vardır⁷²⁷. Başlığın önünde tek boynuz görülmektedir. Boynuzlu başlık ve uzun manto gibi kralsal giyim şeklinin figürün önemli bir konumdan birinin tasviri olabileceğini düşündürmektedir⁷²⁸. Ayrıca dua jesti ile iyilik

⁷²⁴ Jürgen Seeher, 2011, a.g.e., s. 83.

⁷²⁵ Mikro Novak ve Ekin Kozal, a.g.e., s. 34.; Turgut Yiğit vd., a.g.e., s. 188.

⁷²⁶ Turgut Yiğit vd, a.g.e., s. 168.

⁷²⁷ Kay Kohlymeyer, a.g.e., s. 78, 79.; Turgut Yiğit vd, a.g.e., s. 169.

⁷²⁸ Figürün tanrı veya kral olamayacağı ile ilgili görüşler bulunmaktadır. Turgut Yiğit vd, a.g.e., s. 169.

sembolünün bir benzerinin de Fraktin kaya kabartmasında kısım A'da yer alan ve Fırtına Tanrısı olarak tanımlanan figürün elinde de görmekteyiz.

2.1.12. Tip 12

Tip 12'yi oluşturan figürlerin tamamı Alacahöyük Duvar Kabartmaları Batı Kule'de yer almaktadır. Figürler boyundan başlayıp ayak bileğine kadar uzanan bir içlik ve diz kapağından biraz altta bir manto ile betimlenmiştir. İçlik üçgen bir şekilde sonlanmaktadır. Mantonun kolları bilek boyda ve kol hatlarını belli edecek şekilde dar görünümündedir. Ayrıca omuzlardan sarkan bir parça, bedenin yan bölümünü diz hizasına kadar örtmektedir. Tüm kıyafet kemersiz, bol, rahat, vücudu tamamen örten görünümde bir tip oluşturmaktadır. Mantonun önünün açık olduğu bir yiv ile gösterilmiş olduğu düşünülmektedir⁷²⁹.

Bu tip kıyafet giyen figürler çoğunlukla aşınmış olmakla birlikte **Kat. No. 78**'in yuvarlak biçimli bir başlık giyiyor olması diğer figürlerin de benzer başlık giyiyor olabileceğini düşündürmektedir. Bütün figürler ucu kalkık ayakkabı giymektedir. Figürlerin tamamı ayrıca metal bilezik⁷³⁰ takmaktadırlar.

Lituus'u Havaya Kaldıran

Katalog No 75:

Figür Alacahöyük Duvar Kabartmaları Sfenksli Kapı Batı Kulesi'nde yer alır. Sağa doğru yürür şekilde betimlenmiştir. İki eli de havadadır. Olasılıkla bir eliyle yumruk yaparken diğeriyle ucu kıvrık kısa bir aleti tutmaktadır. Baş bölümü yoğun aşınma sebebiyle yorumlanamamaktadır. Sağlam kalan kulağında, halka biçimli küpe⁷³¹ olduğu görülmektedir.

Figürü Perrot ve Chipiez, rahip^{LU} SANGA, Hit. ^{LU} *sankun(n)i*-⁷³², Macridy, "kurban sunucu"⁷³³, Darga, ^{LU} MUHALDIM veya ^{LU} SUKUR olarak yorumlamaktadır⁷³⁴. Gerek kıyafet tipindeki kombinasyon (manto-uzun içlik) gerekse kabartmada, tören alayının kral

⁷²⁹ Hatçe Baltacıoğlu, 2003, a.g.e., s. 60.

⁷³⁰ HAR.SU, Hatçe Baltacıoğlu, 2003, a.g.e., s. 61.; HAR.SU= Bilezik: El-Halkası, David Michael Weeks, *Hittite Vocabulary: An Anatolian Appendix to Buck's Dictionary of Selected Synonyms in the Principal Indo-European Languages: A Dissertation Submitted in Partial Satisfaction of the Requirements for the Degree Doctor of Philosophy in Indo-European Studies, University of California, Los Angeles, 1985, s.94.*

⁷³¹ (HUB.BI/Hit. *Istamahura*-) Küpe. Hatçe Baltacıoğlu, 2003, a.g.e., s. 61.

⁷³² David Michael Weeks, a.g.e., s. 240.; papazın birçok türü için genel terimdir.

⁷³³ Hatçe Baltacıoğlu, 2003, a.g.e., s. 62.

⁷³⁴ Georges Perrot ve Charles Chipiez, a.g.e., s. 164. **Kat. No. 76** ile birlikte.

ve kraliçeye yakın, onları takip eden bir pozisyonda olmalarıyla, figür önemli bir kişilik olduğu izlenimini uyandırmaktadır. Figür ucu kalkık ayakkabı giymektedir.

Ucu Kıvrık Kılıç Taşıyan

Katalog No 76:

Figür Alacahöyük Duvar Kabartmaları Sfenksli Kapı Batı Kulesi'nde yer alır. Sağa doğru yürür şekilde betimlenmiştir. Sağ eli yumruk şeklinde çene hizasında, diğer eliyle ucu yukarı doğru hafifçe kıvrık⁷³⁵ bir bıçak ya da hançer tutmaktadır. Ayrıca sağ bileğinde ikili bilezik görülmektedir.

Ucu kıvrık kılıçların delici ve saplanma özelliklerinin kaybolmasından dolayı savaş aleti veya kullanım gören bir alet olmaktan daha çok dini törenlerin bir parçası olarak kullanıldığını bilmekteyiz. Ayrıca Törenlerde kılıç/hançer adak hediyesi olarak veya krallığın simgesi olarak kullanıldığı da bilinmektedir. Bu figür de, **Kat. No. 75** gibi rahip, aşçı, kurban sunucu gibi görevlerin sorumlusu olarak yorumlanmıştır. Baş bölümü yoğun aşınma sebebiyle yorumlanamamaktadır. Ayağında ucu kalkık ayakkabı giymektedir.

Hayvan Çeken

Katalog No 77:

Figür Alacahöyük Duvar Kabartmaları Sfenksli Kapı Batı Kulesi'nde yer alır. Sağa doğru yürür şekilde betimlenmiştir. Sağ eli yumruk şeklinde çene hizasında, diğer eliyle arkasından getirmekte olduğu kurban hayvanının yularını tutmaktadır.

Törenlerde kurban hayvanlarını getiren, kesen ve etlerini sunan görevli ^{LU}MUHALDİM olarak belirtilmiştir⁷³⁶. Perrot ve Chipiez ise figürün bir rahip olduğunu ve **Kat. No. 75** ve **76** figürleriyle aynı görevde olduğunu yorumlamıştır⁷³⁷. Baş bölümü yoğun aşınma sebebiyle yorumlanamamaktadır. Ayağında ucu kalkık ayakkabı giymektedir.

Sap Delikli Balta Taşıyan

Katalog No 78:

Figür Alacahöyük Duvar Kabartmaları Sfenksli Kapı Batı Kulesi Köşe Ortostatları İç Yüzey'de yer alır. Figür sola dönük bir şekilde betimlenmiştir. İki eliyle tuttuğu sapa geçirilmiş ay biçimli baltayı vücuduna paralel bir şekilde tutmaktadır.

⁷³⁵ Hatçe Baltacıoğlu, 2003, a.g.e., s. 60.

⁷³⁶ Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 144.

⁷³⁷ Georges Perrot ve Charles Chipiez, a.g.e., ss. 165, 166.

Elinde tutmuş olduğu asa/balta'nın L 173/M 288b no.lu hiyeroglifle aynı olması sebebiyle figürün aşçı olduğu veya Mızrak Adamı olduğu ileri sürülmüştür⁷³⁸. Başında yuvarlak biçimli başlık giymektedir. İri tasvir edilmiş kulağında halka küpe görülmektedir. Ayağında ucu kalkık ayakkabı giymektedir.

2.1.13. Tip 13

Boyundan ayak bileklerine kadar uzunlukta, gövdeyi tamamen örten, bol, rahat görünümde, uzun kollu, kemersiz, desensiz-süslü kıyafet⁷³⁹. Bu kıyafet tipinin belirgin bir özelliği olarak kadınlar tarafından da kullanım gördüğü gözlemlenmektedir. Katalogumuzda yer alan tasvirli eserler içerisinde 'eş zamanı-ortak kullanım gören kıyafet tipi' olarak yer almaktadır⁷⁴⁰.

Oturan Figürler

Katalog No 79:

Hüseyindedede Çömleği ikinci frizde yer alan figür sağ eli yumruk şeklinde yüzüne doğru çekiliyken, sol elinde sığ kâseyi öne doğru uzatmaktadır. Başında, tepe kısmını örten yuvarlak formda bir başlık giymiştir. Figürün saçları uzun, alından başlayıp, enseye doğru kulak arkası yapılarak toplanmış, sırttan mantonun içine doğru uzanan bir görünümde. Oturduğu oturak kısa arkalıklı, olasılıkla dört ayaklı, yüksek bir formda olup, figürün ayaklarını yerden kesmektedir. Kıyafet ve ayakkabı krem, ten ve oturak kahve, saç siyahtır. Ucu düz ayakkabı giymektedir.

Katalog No 80:

Bitik Çömleği en üst frizde yer alan figür sol elinde sığ kâse⁷⁴¹ tutmakta, sağ eliyle karşısındaki figüre doğru uzatmakta⁷⁴² veya dua jesti yapmaktadır. Figürün saçları uzun, alından başlayıp, enseye doğru kulak arkası yapılarak toplanmış, sırttan beline doğru uzanan bir görünümde. Figür ayrıca arkalıksız küp biçimli bir oturakta oturmaktadır. Figürün başında, şakaklarından başlayıp başının çevresini saran bir şerit görülmektedir. Bu

⁷³⁸ Sap delikli balta/Çift gözlü balta için bkz: **Kat. No. 78, 17.**

⁷³⁹ Katalogta yer verilmeyen bir diğer örnek Yağrı steli üzerinde karşılıklı oturan kadın ve erkek figürlerdir. Kadın-erkek ortak kullanımında olan bu kıyafet tipi Yağrı Steli ile net bir örnek oluşturmaktadır. Tasvir bir ziyafet sahnesini konu almaktadır. Ortada bir sunak ve figürlerin elinde sığ kase (GAL kabı) bulunmaktadır. Tip 13'te yer alan figürlerle tasvir özellikleri benzerlik göstermektedir. Ayrıca GAL kabıyla oturur pozisyonda bir diğer örnek Kayalıpınar Kabartması'dır. Figür sağa dönük pozisyondadır. Turgut Yiğit vd., a.g.e., s. 115, 116.

⁷⁴⁰ Özgüç, bu tip için b1 demiştir. Tahsin Özgüç, 1988, a.g.e., s. 18.

⁷⁴¹ Darga 'içki kupası' demiştir. Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 55.

⁷⁴² Özgüç, karşısındaki figürü kadın olarak tanımlar ve duvağını açmak için uzandığını belirtir. Tahsin Özgüç, 1958, a.g.e., s. 6.

bir başlığın başa oturan parçası olarak yorumlanabilir. Ucu kalkık ayakkabı giymektedir. İri halka küpe ve bilezik takmaktadır. Figürün saçları ve kıyafeti siyah renkte, oturak ayakkabı ve ten kırmızı, kâse, küpe ve bilezik krem renktedir.

Figürün bulunduğu sahnenin dört cephesi de kapalıdır⁷⁴³. Sanatçı özel ve kapalı bir alan betimlemeyi amaçlamış olmalıdır. Bu alan tapınak olarak yorumlanmıştır⁷⁴⁴. Karşısında oturan kadın⁷⁴⁵ figürden iri tasvir edilmiştir. Figürün kim olduğu ve bu sahnede yapmakta olduğu eylem konusunda çeşitli görüşler bulunmaktadır. Soylu olarak yorumlanan figürün, kadının duvağını açarken içki kâsesini sunduğu ortak görüştür⁷⁴⁶. Figürün çift olarak kutsal oldukları sahnenin de kutsal evlenme olduğu da görüşler arasındadır⁷⁴⁷.

Katalog No 81:

İnandık Çömleği birinci frizde yer alan bu figürün saçları alından enseye doğru toplanmış ve kıyafet içine sokulmuştur⁷⁴⁸. Elinde tuttuğu kâse ve oturak kırmızı astarlı, kıyafeti krem, teni kahve saçları siyah renktedir. Elindeki kadehi, çömleğe uzatırken veya içindeki içecekten bir kısım almak için elini uzatırken⁷⁴⁹ tasvir edilmiştir.

Oturduğu oturak **Kat. No. 82**'den farklı bir görünüm çizer. Oturak üçayaklı ve öne doğru hafif meyilli bir yapıdadır. Oldukça alçak, arkalıksız, hafif, pratik bir görünümündedir. Sanatçı törendeki belli başlı protokolleri tasvir ederken Hitit mobilyalarındaki çeşitliliği de yansıtma amacı gütmüş olabilir. Yer aldığı frizde, karşısındaki **Kat. No. 82** ile bir sahneyi paylaştığı ve metinlerde "*NAPTANU GAL*" (büyük yemek) olarak geçen ziyafet sahnesi olduğu düşünülmüştür⁷⁵⁰. Özgüç, **Kat. No. 82**'den daha alttaki bir tanrıyı temsil ettiğini⁷⁵¹, Alp ise, Hitit panteonunun baş tanrı ve tanrıçası Arinna'nın Güneş Tanrıçası olduğunu belirtir. Bunun bir işareti olarak tanrıça figürünün taburesinin alçak oluşunun Hititlerin ataerkil aile yapısına bağlamaktadır⁷⁵².

İnandık Çömleğinde *Ezen hassumas* töreninin aşamaları işlenmiştir. *Ezen hassumas* törenlerinde prens tarafından düzenlenen ayinleri içeriyordu. Prens ayinsel mekânları ve

⁷⁴³ Darga bu bölüm için tapınak veya saray pavyonu demiştir. Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 55.; Kurt Bittel, 1976, a.g.e., s.143.

⁷⁴⁴ Tahsin Özgüç, 1958, a.g.e., s. 3.; metinlerde *siunas pir* 'tanrının evi', Sedat Alp, 1999, a.g.e., s. 20.

⁷⁴⁵ Tahsin Özgüç, 1958, a.g.e., s. 6.; Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 56.; Sedat Alp, 1999, a.g.e., s.17.

⁷⁴⁶ Tahsin Özgüç, 1958, a.g.e., s. 6.; Sedat Alp, 1999, a.g.e., s.17.; Charles Burney, a.g.e., 42.

⁷⁴⁷ Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 56.; Charles Burney, a.g.e., s. 42.

⁷⁴⁸ Özgüç, bİ tip kıyafet olarak belirtmiştir. Tahsin Özgüç, 1988, a.g.e., ss. 18, 19.

⁷⁴⁹ Tahsin Özgüç, 1988, a.g.e., s. 19.

⁷⁵⁰ Sedat Alp, 1999, a.g.e., s. 22.

⁷⁵¹ Tahsin Özgüç, 1988, a.g.e., s. 19.

⁷⁵² Sedat Alp, 1999, a.g.e., s. 22.

aşçı evini ziyaret ettiği, çok sayıda ziyafet sofrası kurulduğu bilinmektedir⁷⁵³. Çömlekte işlenen konulara detaylı bir şekilde bakıldığında içerik olarak ritüel birleşme, duvak açma sahnesi, libasyon sahnesi ve son olarak altar önünde alçak oturakta oturma sahnesi yer aldığı görülür. Alp'in birinci ve üçüncü frizlerin ana sahnelerinde yer alan (ritüel birleşme ve libasyon) erkeklerin bir prens olduğu⁷⁵⁴ ve törenin mutfakta gerçekleşmesi⁷⁵⁵ bilgilerinden yola çıkarak bu sahnenin bir prens tarafından gerçekleştirilen ziyafet olduğu çıkarımı yapılabilmektedir.

Aynı zamanda katalogumuzda yer alan karşılıklı oturur pozisyondaki figürlerin kadın ve erkek ikili figürlerinden oluşması, tanrı-tanrıça, karı-koca ya da en basit deyişle kadın-erkek olarak yorumlanmasına sebep olmaktadır. Figür ucu düz ayakkabı giymektedir.

Katalog No 82:

İnandık Çömleği birinci frizde yer alan bu figür elinde sığ bir kâse tutmakta ve önünde duran çömleğe uzatmaktadır. Karşılıklı aynı kıyafetleri giyen bir figürle oturmaktadır⁷⁵⁶. Bu iki kişi sahne bütünlüğüne bakıldığında kutsal kişiler olduğu yorumu yapılmıştır⁷⁵⁷.

Alp, figürün bir tanrı olduğunu, hatta Hitit panteonunun baş tanrısı Fırtına tanrısı olduğunu ileri sürmüştür. Bu sebeple oturduğu oturak Hitit metinlerinde tanrının oturduğu oturak anlamına gelen *GIS.SU.A* olarak belirtir⁷⁵⁸. Diğer eliyle dua jesti yapmaktadır. Figür bir yemek sahnesinin (*NAPTANU GAL*) katılımcısı olarak yorumlanmıştır. Alp, aynı zamanda mobilya ile ilgili açıklık kapanır olduğunu da ileri sürmektedir⁷⁵⁹. Figürün saçları uzun, toplu bir görünümde kulak arkasından sırtına uzanmış beline kadar siyah renkte, teni kahve, kıyafet, sığ kâse krem, tabure ayakları kırmızı, birleşim noktası krem renktedir. Ucu düz ayakkabı giymektedir.

⁷⁵³ Vladislav Ardzinba, a.g.e., s. 54.

⁷⁵⁴ Sedat Alp, 1999, a.g.e., ss. 19, 20.

⁷⁵⁵ Hatçe Baltacıoğlu, 2003, a.g.e., s. 83.

⁷⁵⁶ Alp, sahnedeki konu bütünlüğüne bakarak karşılıklı oturur şekillerinin tanrı-tanrıça çifti olabileceğini hatta karı-koca oldukları yorumunu yapmıştır. Ayrıca kadın olarak yorumlanan kişinin önünde ekmek, **Kat. No. 82**'nin önünde ise altar oluşu kadın-erkek, tanrı-tanrıça düşüncesini destekleyen kanıtlardır. Sedat Alp, 1999, a.g.e., s. 22. Özgüç, bI tip kıyafet olarak belirtmiştir. Tahsin Özgüç, 1988, a.g.e., ss. 18, 19.

⁷⁵⁷ Tahsin Özgüç, 1988, a.g.e., s. 19.

⁷⁵⁸ Sedat Alp, 1999, a.g.e., s. 22.

⁷⁵⁹ A.g.e.

Katalog No 83:

Figürün Fırtına Tanrısı olduğu belirtilmiştir⁷⁶⁰. Alacahöyük Duvar Kabartmaları arasında yer alan figür, sağ eliyle tuttuğu GAL kabından içerken, sol kolunu dirseğinin altından beline dolamakta ve bir topuz tutmakta ve profilden⁷⁶¹ betimlenmiştir. Kolların bu çapraz görünümü Hitit tasvir sanatında ilk kez Alacahöyük kabartmalarında görülmekte olup⁷⁶², aynı zamanda, genellikle ayakta betimlenen Fırtına Tanrısının oturur pozisyonda betimlendiği tek örnek olmaktadır⁷⁶³. Hititlerin yabancı olduğu bu tasvir özelliği Mısır kabartma, fresk ve firavun betimlerinde görülmektedir⁷⁶⁴.

Bu yine Hitit sanatında ilk kez görülen, tanrı figürünün oturduğu tahttır⁷⁶⁵. Figür arkasında ve önünde dörder adet boynuz bulunan konik biçimli bir başlık takmaktadır. Başlık boynuzla birlikte dikine çizgilerle bezeli, baş çevresinde çift sıra çizgi bir şerit geçmektedir. Başlığın altındaki saç, kulak arkasından sırtına uzanmakta ve belinin hizasında ucu kıvrılarak bitmektedir. Figür gür sakal-bıyık ile tasvir edilmiş olup kulağında iri halka küpeler görülmektedir. Ayaklarında ucu kalkık ayakkabı giymektedir.

Katalog No 84:

Yazılıkaya A Odası giriş bölümündeki duvarda yer almaktadır. Üzerindeki hiyeroglif yazıttan tanrı olduğu tespit edilen figür, konik biçimli tek boynuzlu başlık takmaktadır. Profilden betimlenmiş olup **Kat. No. 83** ile benzerlik göstermektedir. Başında konik biçimli, ön kısmında tek boynuzu olan yüksek bir başlık takmaktadır. Çizimlere göre, bir tabla üzerine arkalıksız bir taht üzerinde görülmektedir. Bir tablanın üzerindeki küp biçimli bir oturak üzerinde oturmaktadır.

Figürün önündeki sunak/masanın diğer tarafında bir kadın figür oturmaktadır⁷⁶⁶. Benzer sahneler, Hüseyindedede, İnandık, Bitik gibi kült çömlerinde karşılıklı oturma sahneleri ile benzerlik gösterir.

Katalog No 85:

Tahtta oturan erkek figürü. Eflatunpınar Kutsal Havuzunda yer alan figür, yüksek bir taht üzerinde otururken, tamamen cepheden tasvir edilmiştir. Başında tepesi yuvarlatılmış konik biçimli başlığın⁷⁶⁷ detayları belirgin değildir.

⁷⁶⁰ Ali Özcan, a.g.e., s. 379.

⁷⁶¹ Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 146.

⁷⁶² A.g.e., s.135.

⁷⁶³ Hatçe Baltacıoğlu, 2006a, a.g.e., s. 27.

⁷⁶⁴ Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 145.

⁷⁶⁵ Bkz: Başlık: Mobilyalar.

⁷⁶⁶ Jürgen Seeher, 2011, a.g.e., s. 85.

⁷⁶⁷ Erkanal, başlığı tanımlarken 'sivri serpuş' ifadesini kullanmaktadır. Armağan Erkanal, a.g.e., s. 288.

2.1.13.1. Tip 13A

Oturakta Oturan

Katalog No 86:

Oturan tanrı figürü. Geyik Riton üzerinde yer almaktadır. Sol elinde bir yırtıcı kuş tutarken⁷⁶⁸ aynı zamanda elini yumruk şeklinde dua jestinde ileri doğru uzatmaktadır. Sağ elindeki sığ kâseyi⁷⁶⁹ çene hizasında tutarken tasvir edilmiştir. Figür tam profilden betimlenmiştir. Ayrıca bacak ve ayakların profil betimlenmesi Mısır sanatından Hitit tasvir sanatına geçen bir diğer özelliktir⁷⁷⁰. Önünde bir sunak olmasına karşılık oturarak betimlenmiştir.

Oturan Tanrı figürü, Hitit mühürlerinde ve Dresden mühürlerinde karşılaşılan bir sahnedir⁷⁷¹. Figür X biçimli hayvan bacağı şeklinde bacakları olan⁷⁷² bir oturakta oturmaktadır. Boyundan ayak bileklerine kadar uzanan, uzun kollu, bol, desenli, süslü kıyafet giymektedir.

Eteliğin kenar bordürleri kalın bir bant halinde desen ile süslenmiştir. Kol manşetleri de oldukça bol ve saçak süslüdür. Figürün başında, önde bir adet boynuzu olan dikey çizgilerle bezeli, konik biçimli başlık görülmektedir. Başlık son derece detaylı işlenmiştir ve kulağı açıkta bırakılmaktadır. Başlığın altından çıkan saçlar enseyi boynun yanlarına kadar örtmekte ve üzerindeki kıyafetin içine doğru uzanmaktadır. Ensede gür bir görüntü oluşturan saçların detayları çizgisel desenle belirtilmiştir. Her iki bileğinde ikili bilezik yer almaktadır. Ucu kıvrık ayakkabıları çizgisel desenlidir⁷⁷³.

2.1.14. Tip 14

Elleri Havada Duran

Katalog No 87:

İnandık Çömleği birinci frizde yer alan figürün yukarıya kaldırdığı kolu eksik olduğu için yapmakta olduğu eylem sadece sahneye bakarak tahmin edilmektedir. Kıyafeti

⁷⁶⁸ Kuşun 'şahin' olduğu ifade edilmiştir. Oscar White Muscarella, a.g.e., Kat no: 123.

⁷⁶⁹ Darga 'içki kupası' demiştir. Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 55.

⁷⁷⁰ A.g.e., s. 146.

⁷⁷¹ Oscar White Muscarella, a.g.e., Kat no: 125.

⁷⁷² Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 39.

⁷⁷³ A.g.e.

siyah⁷⁷⁴, ayakkabısı kırmızı renktedir. Uzun saçları, kulak arkasından arkaya topluca bırakılmış, şerit görünümündedir. Ucu düz ayakkabı giymektedir.

Figürün, karşısında yüz yüze dönük olduğu, aynı tipte giyinmiş bir partneri bulunmaktadır. Bulunduğu sahne incelendiğinde Özgüç, çalpara çaldıklarını veya dua ettiklerini ileri sürer⁷⁷⁵. Alp, figürün partneri ile birlikte elleri havada dans eden kadın olabileceklerini, kadın olmaları durumunda ise tapınak fahişeleri olabileceklerini ileri sürer⁷⁷⁶. Çığ ise, rahip ve rahibelerin koro halinde şarkılar söyleyip, çeşitli hareketlerle dans ettiklerini bazılarının ellerini havaya kaldırarak döndüklerini ifade eder⁷⁷⁷.

Çalgıcıların yanında profesyonel şarkıcıların varlığı bilinmektedir⁷⁷⁸. Ayrıca Hititlerin korolarının olduğu metinlere göre dinsel törenlerin sadece müzik eşliğinde kutlandığı belirtilmiştir⁷⁷⁹. Bu bilgiler ışığında koronun eserde frize sığdırılmak kaygısıyla küçük bir bölümüne yer verilmiş olduğu veya koronun aslında iki kişiden oluştuğu düşüncesi ortaya çıkmaktadır. Figürün partneriyle karşılıklı duruşu şarkı söylüyor olabileceğini düşündürmektedir.

İnandık Çömleğindeki törenin *Ezen hassumas* olduğu görüşünden yola çıkarak, bu bayramın anlatıldığı yazılı kaynaklarda hizmetçilerin Tanrıça Ariniti şerefine şarkı söylediği belirtilir⁷⁸⁰. Bu ayinlerde ocak önüne değirmen taşı konur ve buğday öğütülürdü⁷⁸¹. Aynı frizde, yere oturmuş önündeki yuvarlak görünümdeki aletle iş üzerinde tasvir edilmiş figürün öğütme işi yaptığı⁷⁸² görüşünden yola çıkarak, karşılıklı bu iki figürün hizmetçi-şarkıcı oldukları düşünülebilir. Ayrıca kült töreninde yer alan kişilerden erkek-kadın şarkıcıların olduğu, “Hattice, Luvice, Hurrice, Babilce” şarkı söyledikleri bilinmektedir⁷⁸³. İçinde kıyafet kelimesinin geçtiği bir şarkıdan üç mısra aşağıdadır:

“*Neşa giysileri, Neşa giysileri, bağla beni, bağla!*”

⁷⁷⁴ Özgüç bi tip kıyafet olarak belirtmiştir. Tahsin Özgüç, 1988, a.g.e., ss. 18,19.

⁷⁷⁵ Özgüç, iki müzisyen arasında bulunan figürün, konunun akışı gereği çalpara çalıyor olabileceğini fakat çalpara çalan figürler arasında bu tip bir kıyafetin giyilmiyor oluşundan dolayı, karşılıklı dua eden iki figür olduklarını belirtir. Tahsin Özgüç, 1988, a.g.e., s. 19.

⁷⁷⁶ Sedat Alp, 1999, a.g.e., s. 23.

⁷⁷⁷ Muazzez İlmiye Çığ, *Hititler ve Hattuša: İhtar'ın Kaleminden*, Kaynak Yayınları 4. Basım, İstanbul, 2005, s. 55.

⁷⁷⁸ Muazzez İlmiye Çığ, a.g.e., s. 200.; Belkıs Dinçol, *Eski Önasya ve Mısır'da Müzik*, Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul, 2003, s. 4.

⁷⁷⁹ Muazzez İlmiye Çığ, a.g.e., s. 200.

⁷⁸⁰ Vladislav Ardzinba, a.g.e., s. 64.

⁷⁸¹ A.g.e., s. 56.

⁷⁸² Metinlerde LU^{NA}_4ARA – erkek öğütücü ya da $MUNUS^{NA}_4ARA$ kadın öğütücü, Sedat Alp, 1999, a.g.e., s. 24.; Özgüç bu figür için çanak-çömlek hazırlamakta olduğunu ileri sürmüştür. Tahsin Özgüç, 1988, a.g.e., s. 18.

⁷⁸³ Sedat Alp, 1999, a.g.e., s. 1.; Esmâ Reyhan, a.g.e., s. 98.; Muazzez İlmiye Çığ, a.g.e., s. 200.

Götür beni annemin yanına! Bağla beni!

*Götür beni oğullarımın yanına! Bağla beni!*⁷⁸⁴

2.1.15. Tip 15

Boyundan ayak bileklerine kadar uzunlukta, gövdeyi tamamen örten, bol, rahat görünümde, uzun kollu, kemerli, desensiz-süssüz kıyafet⁷⁸⁵.

Divanda Oturan Erkek

Katalog No 88:

Figür Hüseyinde Çömleği üçüncü frizde yer almaktadır. Boyundan ayak bileklerine kadar uzunlukta, gövdeyi tamamen örten, bol, rahat görünümde, uzun kollu, kemerli, desensiz-süssüz kıyafet. Kemer kalın bir bant halinde ben oyuntusunda kıyafete sıkı bir görünüm kazandırmıştır. Bu kıyafet tipinin belirgin bir özelliği olarak kadınlar tarafından da kullanım gördüğü gözlemlenmektedir. Katalogumuzda yer alan Tasvirli eserler içerisinde eş zamanı-ortak kullanım gören ikinci kıyafet tipi olarak yer almaktadır.

Figür divan⁷⁸⁶ üzerinde sola dönük olarak otururken, sol elinde tuttuğu sığ kâseyi, karşısındaki kadın figüre doğru uzatmaktadır. Sağ eli yumruk şeklinde yüzüne dönük olarak görülmektedir. Başında yuvarlak, başın sadece tepe kısmını örten bir başlık yer alır. Saçları uzun, kemerin içinde bırakılmış, oradan etek ucuna kadar devam eden bir görünümüdür. Saç siyah, kıyafet krem, ten ve kemer kahve renktedir. Ucu düz ayakkabı giymektedir.

2.1.16. Tip 16

Başı ve kulağı örten bu kıyafet tipi tek parça halinde, ayak bileklerine kadar uzanan, önü kapalı bir görüntüdedir. Sümerliler'de İnanna'nın mabedinde bulunan tapınak fahişelerinin (Süm. ^{MUNUS}KAR.KID)⁷⁸⁷ başlarını diğer kadınlardan kolaylıkla ayırt edilebilmeleri için örttükları bildirilmiştir⁷⁸⁸. Hititlerin kıyafet seçenekleri arasına bu tipin de girmiş olduğu görülmektedir. Fakat aynı zamanda İnandık Çömleği en üst frizde yer

⁷⁸⁴ Muazzez İlmiye Çığ, a.g.e., s. 200.

⁷⁸⁵ Katalogta yer almayan diğer bir örnek Norbert Schimmel koleksiyonundan bronz Sarkışla tören baltası üzerinde görülmektedir. Baltanın uç kısmında, kolları dirsekten bükük, elleri havada aslan başı üzerindeki sahneyi kucaklarken betimlenmiş figür Dağ Tanrısı olarak tanımlanmakta ve Tip 15'in net bir örneğini oluşturmaktadır. Başında konik başlık görülmektedir. Görsel için bkz: Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 108,109, Res: 110.

⁷⁸⁶ Alp, İnandık Çömleğinde yer alan aynı tipteki mobilya için 'yatak' ifadesini kullanmıştır. Sedat Alp, 1999, a.g.e., s. 19.

⁷⁸⁷ Sedat Alp, 1999, a.g.e., s. 19.

⁷⁸⁸ Muazzez İlmiye Çığ, a.g.e., s. 31.

alan kutsal birleşme sahnesinde öne eğilmiş kadın figürün kıyafetinde başı örten bir detayın olmaması dikkat çekmektedir. Figürün saçları açıktır, kıyafeti boyundan başlayan boydadır.

Yazılı metinlerde MUNUS.MESKARKID sayısı farklı olarak geçmekte fakat hep çoğul bir sayıda törenlerde yer almaktadırlar. 15, 12 gibi sayılarda olabilecekleri gibi 2 kişi oldukları bilinmektedir⁷⁸⁹. Alp İnandık Çömleğindeki ikili figür için rahip olabileceklerini belirtmiştir. Fahişelerin ve rahiplerin aynı metinlerde geçtiği bir pasaj için:

“Kral çadırdan çıkınca ocağın yanında duran marnuwanda- bira havuzunun yanına geçer. İki çıplak hokkabaz havuzun içinde çömelmiş (vaziyettedirler). Tanrı Titiutti-‘nin rahibeleri ve fahişelerin başı marnuwan- bira havuzuna doğru üç defa koşarlar, Fahişelerin başı tahta bir hançer tutar. Titiutti- rahibinin önünde koşar (vaziyettedir). Rahibin elinde ise bir asa vardır. ... Onlar, havuzdaki hokkabazların sırtına üç defa bira dökerler, sonra hokkabazlar havuzdan ayağa kalkarlar ve üç defa boru öttürürler ve giderler” (KUB 2.3 II 11 Vdd.)⁷⁹⁰

Dua Eden

Katalog No 89:

Figür İnandık Çömleği üçüncü frizde yer almaktadır. Figür sola doğru, tören alayını takip eden bir görünümde. Sağ eli yumruk şeklinde, yüzüne doğru çevrili, dua jesti yapmaktadır. Ucu düz ayakkabı giymektedir. Kıyafet krem⁷⁹¹, ayakkabıları çömleğin rengiyle aynı olup kırmızı renktedir.

Lituus’u Omuzda Taşıyan

Katalog No 90:

Figür İnandık Çömleği üçüncü frizde yer almaktadır. Figür sola doğru, tören alayını takip eden bir görünümde. Sağ elinde tuttuğu *lituus*’unu omzuna yaslamış şekilde tasvir edilmiştir. Ucu düz ayakkabı giymektedir. Kıyafet krem, ayakkabıları ve *lituus*’u çömleğin rengiyle aynı olup kırmızı renktedir.

⁷⁸⁹ 15 MUNUS.MESKAR (KUB LVII 76 öy. 17; KUB LVIII 63 ILI7), 12 MUNUS.MESKAR.KID (IBoT i 29 ay.48.)
2 MUNUS.MESKAR.KID (KBo XXV 14 n 4; KBo xv 9 IV 6). Bu sayı bazen tek olabilmektedir. Turgut Yiğit, “Hititçe Çivi Yazılı Metinlerde MUNUS(MES)KAR.KID”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 19, Sayı: 30, 1997, s. 291,292. Ayrıca bkz: dipnot: 22, 23, 24.; 12 sayısı için bkz. Vladislav Ardzinba, a.g.e., s. 345.

⁷⁹⁰ Esma Reyhan, a.g.e., s. 109.

⁷⁹¹ Özgüç, b3 tip kıyafet olarak belirtmiştir. Tahsin Özgüç, 1988, a.g.e., ss. 18, 23.

2.1.16.1. Tip 16A

Başı ve kulağı örten kıyafet tek parça halinde, ayak bileklerine kadar uzanan, önu açık bir görüntüdedir. Öndeki açıklık çizgi şeklindeki bir yiv ile belirtilmiştir.

Dua Eden

Katalog No 91:

Figür Hüseyindedede Çömleği üçüncü frizde yer almaktadır. Figür sola doğru, tören alayını takip eden bir görünümüdür. Sağ eli yumruk şeklinde, yüzüne doğru çevrili, dua jesti yapmaktadır. Ucu düz ayakkabı giymektedir. Kıyafet krem, ayakkabıları çömleğin rengiyle aynı olup kırmızı renktedir.

Lituus'u Omuzda Taşıyan

Katalog No 8:

Figür Hüseyindedede Çömleği üçüncü frizde yer almaktadır. Figür sola doğru, tören alayını takip eden bir görünümüdür. Sağ elinde tuttuğu *lituus*'unu omzuna yaslamış şekilde tasvir edilmiştir. Ucu düz ayakkabı giymektedir. Kıyafet krem, ayakkabıları ve *lituus*'u çömleğin rengiyle aynı olup kırmızı renktedir.

2.2. Kadın Kıyafetleri Tipolojisi

Hitit kadını, çağdaşı olduğu diğer toplumlar olan Mısır, Girit, Mezopotamya gibi büyük medeniyetlerin kadınlarından sade, süsten uzak ve tek düze bir giyim tarzı benimsemiştir⁷⁹². Tasvirli belgeler ışığında görüldüğü üzere, her eser grubu içerisinde yer alan kadın figürler birbirinin aynı stilde kıyafetler içerisinde betimlenmektedir. Kadınlar tasvirlerde çoğunlukla baştan ayak bileklerine veya boyundan ayak bileklerine uzanan vücudu örten tipte kıyafet çeşitleri içerisinde görülmektedir. Kadın figürlerin tasvir edildikleri eser örnekleri içerisinde çizgi dışı denilebilecek örnekler Yazılıkaya Kaya Kabartmaları içerisinde görülmektedir. Yazılıkaya'da görülen bu kıyafet çeşitlemesinin tasvir edilen figürlerin tanrıçalar grubu olmasından kaynaklı olduğu da akla getirilmelidir.

Hitit kadınının kıyafetleri KUB XXIX 4 ö.y. I satır 44-46 (CTH 481)de verilmiştir⁷⁹³.

Kıyafetler takımlar halinde satılmakta ve bu şekilde de kullanılmaktaydı⁷⁹⁴. Bir bakımdan kombine edilmiş kıyafetlerin hazır paketler halinde satışı yapıldığı veya birbirine

⁷⁹² Muhibbe Darga, 1984, a.g.e., s. 85.

⁷⁹³ A.g.e., s. 88.; Albrecht Goetze, a.g.e., s. 49, dipnot: 20, 22.

uygun parçaların kullanımlarının kurallaştırıldığı da düşünülebilir. Sturtevant'ın ^{TUG}KAPALLU olarak belirttiği, çift olarak giyilen bir çeşit kıyafet şeklinde tanımlanan kıyafet tipi bir örnek olarak düşünülebilir⁷⁹⁵.

“TUG sa-ra-a-hu-it-ti-ya-an-za I^{TUG}E.İB MAS-LU I^{TUG}ka-ri-ul-li I^{TUG}lu-pa-an-ni-is ITUGka-lu-up-pa-as I-NU-TIM ^{TUG}E.İB TA-HAP-SI, I-NU-TIM TU-TI-IT-TUM KU.BABBAR *ki-i* SA SAL^{TIM}.”

“Bir yukarı çekilmiş elbise, bir işlemeli tunika, bir üste örtülen manto, bir başlık, bir iç elbise, bir takım kemerli tunika, bir takım gümüşten göğüs süsü, bunlar kadınındır”⁷⁹⁶.

Türkoğlu, bu listenin bir saray kadınına ait olabileceğini belirtmiştir. Saray dışından sıradan bir Hitit kadının, çoğunlukla ithal edilen kıyafetlerin fiyat bakımından değerlendirildiğinde, karşılayabileceğinin çok üstünde olduğunu da ifade etmiştir⁷⁹⁷.

TUG.SİG – ince kıyafet⁷⁹⁸.

^{TUG}NIG.LAM.MES tören/festival kıyafeti⁷⁹⁹. Darga, tek parça olan bu kıyafet tipini kadın ve erkeğin ortak giyebildiği kıyafetler arasında göstermiştir⁸⁰⁰. Friedrich, ritüel metinlerinde geçen bu tip kıyafetin farklı renklerinin ‘saray’ tarafından kraliçelere hediye olarak verildiğini belirtmiştir⁸⁰¹.

^{TUG}*kussadi/kusisi/kusitti*, tören kıyafeti. Aynı zamanda kralın tören kıyafeti olarak da belirtilmiştir.

^{tug}*kariulli* ve ^{tug}*kaluppas*: uzun kıyafet. Kadınların başlıca kıyafeti olarak belirtilmiştir⁸⁰². Bir kıyafet tipi olan *kariulli*'yi giymek için kullanılan fiil *saisiya* olan başlıklar için kullanılan fiil ile aynıdır. Sturtevant, başlıklı kıyafet olarak tanımlamıştır⁸⁰³. Bu bilgi ile kadının başını örten kıyafetin, ayaklarına kadar uzanan bir kıyafet olduğu sonucu doğmaktadır. Goetze, Kargamış Woolley II levhalarından B 19-22 kabartmalarında görülen kıyafeti ‘kadın için olan manto’ olarak belirtmektedir. Aynı zamanda *kaluppas* Hitit kadınlarının bir iç kıyafeti olabileceği ve *karuilli*'nin altına giyilen bir içlik

⁷⁹⁴ Sabahattin Türkoğlu, a.g.e., s. 29.

⁷⁹⁵ Edgar H. Sturtevant, a.g.e., s. 71.

⁷⁹⁶ Muhibbe Darga, 1984, a.g.e., s. 86.; Sabahattin Türkoğlu, a.g.e., s. 29.

⁷⁹⁷ Sabahattin Türkoğlu, a.g.e., s. 29.

⁷⁹⁸ Albrecht Goetze, a.g.e., s. 51.

⁷⁹⁹ Albrecht Goetze, a.g.e., s. 56.; Vladislav Ardzinba, a.g.e., s. 238.

⁸⁰⁰ Muhibbe Darga, 1984, a.g.e., s. 87.

⁸⁰¹ Johannes Friedrich, a.g.e., s. 120.

⁸⁰² Albrecht Goetze, a.g.e., s. 61.

⁸⁰³ Edgar H. Sturtevant, a.g.e., s. 72.

olabileceği ileri sürülmüştür⁸⁰⁴. Darga toga'ya benzeyen bir kıyafet olarak tanımlarken⁸⁰⁵, Friedrich, konik başlığa işaret eden bir tanım getirmiştir⁸⁰⁶. *kariya-* örtmek/kapamak anlamına geldiğinden etimolojik olarak anlamlı olmaktadır⁸⁰⁷.

^{TUG}GU boyun kıyafeti, şal/eşarp biçiminde aksesuar. Hurri kültürüne özgü beyaz atkıyı ifade etmektedir⁸⁰⁸.

^{TUG}GU.E.A boynu açıkta bırakan kıyafet, 'gömlek'. Ayak bileklerine kadar uzanmaktadır. Her ne kadar erkek kıyafeti olarak geçmekteyse de kadın kıyafetleri arasında da yer almaktadır.

^{TUG}GAD-DAM.MES bir çeşit ayak kıyafeti.

^{TUG}*seknu-* başı örten ve sırtta dökülen bir aksesuar. 'şeffaf örtü' olarak tanımlanmaktadır.(KUB XXV 37 I 8 II 17)⁸⁰⁹.

^{tug}BAR.SI ve ^{tug}*lupannis: ishiyal-* (Hit.) bant,⁸¹⁰ baş bandı, saç kurdelesi⁸¹¹, baş sargısı⁸¹².

^{tug}BAR.SI SA₅ kırmızı saç bandı⁸¹³. Kadına özgü bir kıyafet tipidir⁸¹⁴.

^{tug}BAR.SI'nın Hitit yazılı metinlerinde içerdiği anlam IX 15 iii 1 ff rahip ve rahibeleri işaret etmektedir. Her iki cinsiyetin de kullanımında olabileceği düşünülen kıyafet tipleri arasında tanımlanmaktadır.

^{TUG}SA(G).GA.DU iç çamaşırı olan kıyafet tipi olasılıkla kadınların da kullanımındaydı.

2.2.1. Tip 1

Boyundan başlayarak ayak bileklerine kadar uzanan, uzun kollu, bol, kemerli, desensiz, süssüz kıyafet. Bel oyuntusunda kalın bir kemerle sıkıca tutturulan kıyafet olasılıkla tek parçadır. Etek boyu ön ve arkada eşit olup eteklik kabarık görünümündedir⁸¹⁵.

⁸⁰⁴ Albrecht Goetze, a.g.e., s. 61.

⁸⁰⁵ Muhibbe Darga, 1984, a.g.e., s. 87.

⁸⁰⁶ Johannes Friedrich, a.g.e., s. 101.

⁸⁰⁷ A.g.e., s. 100.

⁸⁰⁸ Muhibbe Darga, 1984, a.g.e., s. 87.

⁸⁰⁹ A.g.e., dipnot: 13a.; Edgar H. Sturtevant, a.g.e., s. 166.

⁸¹⁰ Johannes Friedrich, a.g.e., s. 86.; Edgar H. Sturtevant, a.g.e., s. 58.

⁸¹¹ Albrecht Goetze, a.g.e., ss. 61, 62.; Muhibbe Darga, 1984, a.g.e., s. 88.

⁸¹² Aynı zamanda ^{TUG}BAR.TE de 'baş bağı' olarak tanımlanmıştır. Edgar H. Strutevant, a.g.e., s. 140, 141.

⁸¹³ Albrecht Goetze, a.g.e., ss. 61, 62.; Muhibbe Darga, 1984, a.g.e., s. 88. ; Vladislav Ardzinba, a.g.e., s. 241.

⁸¹⁴ Albrecht Goetze, a.g.e., ss. 49, 61.

⁸¹⁵ Katalogta yer almayan fakat Tip 1 ile benzer giyimde olduğu belirlenen bir diğer eser Boğazköy'den ele geçen kabartmalı çömlek parçalarıdır. Çömlek parçaları üzerinde yer alan kadın figürler kolları dirsekten bükük, havaya kaldırılmış, dans ederken cepheden tasvir edilmişlerdir. Ahmet Ünal, 2016, a.g.e., s. 182. Res: 136. Bir diğer örnek, Kebe Kabartması üzerinde sağa dönük yürür vaziyette profilden tasvir edilmiş kadın

Bu kıyafet tipi katalogumuzda eşya taşıyan, çalpara çalan, aşçı, nadiren de tanrıça olduğu belirtilen figürlerin üzerinde görülmektedir.

Eşya Taşıyan

Katalog No 93:

Hüseyinde Çömleği üçüncü frizde yer alan figür sağa dönük, profilden betimlenmiştir. Figür yukarı kaldırdığı elinde bir eşya taşımaktadır. Bunun bir kült gereci (^{GIS}*eya-*)⁸¹⁶ olduğu belirtilmiştir⁸¹⁷. Olasılıkla sehpa/tabla ya da taşınabilen ocak/mangal taşımaktadır. Siyah renkteki tablanın üzerinde krem renkli alanın ateşi temsil ettiği ve bu eşyanın metal portatif bir mangal/ocak olduğu ileri sürülmüştür⁸¹⁸. İnadık Çömleği'nde de benzer bir sahne bir erkek figür ile karşımıza çıkmaktadır. Taşınan eşyanın ağırlık bakımından tek bir kişi tarafından taşınabilir bir değerde olduğu görülmektedir. Özellikle İnadık Çömleğinde bir erkek tarafından taşındığı betimlenen bir kült gerecinin bu çömlekte bir kadın tarafından taşınıyor olarak betimlenmesi taşınan eşyanın hafif veya minyatür olabileceğini düşündürmektedir. Özellikle bir alt friz olan ikinci frizde **Kat. No. 79**'un oturduğu oturağın, **Kat. No. 93**'ün elindeki eşya ile benzer olması bu eşyanın bir oturma olduğu düşündürmektedir. Ayrıca aynı frizde yer alan minyatür olarak tasvir edilmiş tapınağın duvarları arkasında iki figürün oturduğu büyük divanın bir minyatürü olabileceği de düşünülebilir. Aynı zamanda, aynı şekilde boyanmış olması bu düşünceyi desteklemektedir.

Saçları, enseden eteğe uzanan bir şerit halinde gösterilmiştir. Kulağı iri, yüz hatları genç betimlenmiş figürün kemer dışında herhangi bir aksesuarı bulunmamaktadır. Kıyafet ve saç siyah, ten kahve, kemer ve ayakkabı krem renkte olup, elindeki tören eşyası siyah krem ve kahve renkleriyle karışık renklerde betimlenmiştir. Tasvir sanatçısı eşyanın desenini aktarmak için boyama yoluyla bir aktarım tercih etmiş olmalıdır. Figür ucu düz ayakkabı giymektedir.

betimidir. her iki eli de öne doğru uzatmaktadır. Başında silindirik başlıktan sarkan bir örtü diz kapağı hizasına kadar uzanmaktadır. Bu başlık tipi Kargamız Tören Alayı'nda Kubaba ve rahibelerin başlığı ve örtüsünü andırmaktadır. Turgut Yiğit vd, a.g.e., s. 154, 155.

⁸¹⁶ Hatçe Baltacıoğlu, 1996b, a.g.e., s. 6.

⁸¹⁷ Tayfun Yıldırım, 2013, a.g.e., s. 236.

⁸¹⁸ Tayfun Yıldırım, 2005, a.g.e., s. 767.

Dans Eden

Katalog No 94:

Hüseyinde Çömleği dördüncü frizde yer alan figür, iki müzisyen arasında, sağa dönük, iki eli havada ve profilden betimlenmiştir. Parmakları restorasyon ile tamamlanmış olsa da frizdeki konumu ve konu akışına göre dans ettiği düşünülmüştür⁸¹⁹. Saz çalan erkek ve çalpara çalan kadın arasında müzik eşliğinde ritmik dans ettiği söylenebilir⁸²⁰.

Kıyafet, krem, saç, kemer ve ayakkabı siyah renktedir. Saçları, enseden eteğe uzanan bir şerit halinde gösterilmiştir. Kulağı iri, yüz hatları genç betimlenmiş figürün kemer dışında herhangi bir aksesuarı bulunmamaktadır. Ucu düz ayakkabı giymektedir.

Yazılı metinlerden ellerini havaya kaldırarak dans edilen bir dans türü ilk kez tasvirli bir eser üzerinde bu figürle karşılaşılmıştır. Ellerin yukarı kaldırıldığı ve parmakların şıkırdatıldığı bir dans türü, yazılı belgelerden tanınmakla birlikte⁸²¹, bu dönemin tasvir sanatında ilk defa görülmektedir⁸²². Hititçe, dans etmek *tarku (wai)*- ya da iteratif şekliyle *tawisk-* 'tir⁸²³. Dansçılara *tarwisgala-?*⁸²⁴, parmaklarını şıkırdatan dansçıya *tarpaskana-* denmektedir⁸²⁵. Sümerogram olarak köçek–^{LU}HUB.BI anlamına gelen bir ifade kullanılmıştır⁸²⁶.

Dinsel törenlerde ve bayramlarda dans, tek bir kişinin veya bir grup dansçının gösterisi ile sergileniyordu. Ardzinba, kral ve kraliçenin yer aldığı törenlerde katılımcılardan bazılarının, örneğin müzisyenler, şarkıcılar, alkışçılar, dansçılar eşlik ediyor olduğunu belirtir⁸²⁷. Ünal törenlerde yapılan dansları uygulayan kişilerin ağırlıklı olarak kadınlardan oluştuğunu belirtmiştir⁸²⁸.

Bazen profesyonel bazen amatör kişilerce uygulanan dansın, yazılı metinlerde kimler tarafından uygulanabileceğine kadar detaylı bilgiler yer almaktadır. Yiğit, bayram törenlerinde GAL^{MUNUS.MES}KAR.KID ve^{MUNUS}SANGA DTetewatti, önden yürür ve dansı bitirir ifadesinden yola çıkarak bu kişilerin dans eden kadınlar olduğunu ifade etmiştir⁸²⁹. Profesyonel anlamda dans etme görevi *zintuhi-* kadınlarındaydı. Yazılı metinlerde başka

⁸¹⁹ Tayfun Yıldırım, 2001, a.g.e., s. 3.

⁸²⁰ A.g.e.

⁸²¹ A.g.e., s. 5.

⁸²² A.g.e.

⁸²³ Sedat Alp, 1999, a.g.e., s. 52.

⁸²⁴ A.g.e., s. 20.

⁸²⁵ Ahmet Ünal, 2015, a.g.e., s. 93.

⁸²⁶ Sedat Alp, 1999, a.g.e., s. 20.

⁸²⁷ Viladislav Ardzinba, a.g.e., s. 74.

⁸²⁸ Ahmet Ünal, 2015b, a.g.e., s. 93.

⁸²⁹ Turgut Yiğit, 2002, a.g.e., s. 292.

işlerle görevli olmasına karşılık dans eden diğer kişiler *hapi*- adamları, tanrı kadınları, kurt, ayı maskeli adamlar, saki aşçı, *tarassiy*e- müzisyenler, okçular doktorlar, beyler ve son olarak parmak şıklatan *tarpaskana* kadınları metinlerde dans ettiğini bildiğimiz kişilerdir⁸³⁰.

Çalpara Çalan

Katalog No 95:

Hüseyinde Çömleği dördüncü frizde yer alan figür, sola dönük, iki eliyle tuttuğu çalparayı başının hizasında çalarken betimlenmiştir. Figür frizinin konu akışının ters yönüne dönük hem dansçı kadına bakarken hem de müziğini icra ederken betimlenmesi sahnenin anlık görüntüsünü yansıtması açısından önemlidir.

Kadın çalparacılar yazılı metinlerde ^{MUNUS}*hazgara/hasgara/hasqara/hasava* olarak geçmektedir⁸³¹. Bir töreni anlatan pasajda çalparacı kadınlardan tanrıyı neşelendiren kişiler olarak bahsedilmektedir. (KUB XVII, 35, I, 33; III, 8) Tanrıyı ise *hasgara/hazgara/hasava* kızları neşelendirirler⁸³². Figürün kıyafeti ve saçları siyah, kemeri, ayakkabısı ve çalparası krem, teni kahve renktedir. Ucu düz ayakkabı giymektedir.

Katalog No 96:

İnandık Çömleği dördüncü frizde yer alan figür, sağa dönük yürürken, iki eliyle tuttuğu çalparayı göğüs hizasında çalarken betimlenmiştir. Figürün boyun kısmının diğer figürlerden daha uzun olarak betimlenmesinin çalpara çalarken aynı zamanda şarkı da söylediğini gösterdiği düşünülmüştür⁸³³.

Figürün saçları kulak arkasında toplanmış, enseden sırtta ve kemerin içinden etek ucuna kadar uzun tasvir edilmiştir. Figürün saçları siyah, teni, ayakkabısı ve kemeri kahve, kıyafet ve çalpara krem renktedir⁸³⁴. Ucu düz ayakkabı giymektedir.

Belirsiz

Katalog No 97:

Bitik Çömleği'nde yer alan figürün belden yukarısı kırıktır. Sırtını, tapınak olduğu düşünülen kutsal evlilik sahnesine dönmüş, yürür pozisyonunda betimlenmiştir. Özgüç etek

⁸³⁰ Ahmet Ünal, 2015b, a.g.e., s. 93.

⁸³¹ Sedat Alp, 1999, a.g.e., s. 19.; Vladislav Ardzinba, a.g.e., s. 104.

⁸³² Vladislav Ardzinba, a.g.e., s. 104.

⁸³³ Hatçe Baltacıoğlu, 1996b, a.g.e., s. 11.

⁸³⁴ Özgüç, b2 tip kıyafet olarak belirtmiştir. Tahsin Özgüç, 1988, a.g.e., ss. 18, 24.

kısımında bir yırtmaç olduğunu ifade eder⁸³⁵. Çömleğin tarihine ve tasvir sanatındaki özelliklere göre bu tip kıyafet giyen kadın figürlerin çalpara çalan, el çırpan, dans eden ve yemek yapan figürlerde görülmesi **Kat. No. 97**'yi de hizmet eden kişilerden biri olabileceğini düşündürmektedir. Özellikle İnandık Çömleği dördüncü frizde kutsal birleşme sahnesine arkasını dönen çalpara çalan kadın figürü ve Hüseyindedede Çömleği dördüncü frizde konunun akış yönü olan sağ tarafın tersine, sırtı dönük durması bu figürün de çalpara çalan bir figür olabileceğini düşündürmektedir. Kemer ve ayakkabı kahve, kıyafet krem renktedir. Ucu kalkık ayakkabı giymektedir.

Katalog No 98:

Figür sola dönük pozisyonda betimlemiştir. Karışısında yer alan anı giyimde başka bir kadın figürle karşılıklı durmaktadır. Bu sahne Hüseyindedede Çömleği dördüncü frizde yer alan karşılıklı dans sahnesi ve İnandık Çömleği dördüncü frizinde yer alan karşılıklı müzisyen-dansçı sahnesini anımsatmaktadır. (Şekil 5a) Aynı görünümde kıyafet ile betimlenmiş üç adet figür Eskiyyapar Çömlek grubunda tespit edilmiştir.

Ayakkabı kırmızı, kıyafet krem renktedir. Bol ve kabarık görümlü etek, en yaygın görülen kemer tipi olan bant biçimli kemer ile tutturulmuştur. Ucu düz ayakkabı giymektedir.

Aşçı

Katalog No 99:

^{LU}MUHALDIM - aşçı⁸³⁶. İnandık Çömleği birinci frizde yer almaktadır. Figür iki eliyle tuttuğu yuvarlak başlı bir sopa⁸³⁷ yardımıyla önünde duran GANNUM⁸³⁸ üzerindeki kült çömleğini⁸³⁹ törende tüketilmek üzere yiyecek veya içecek hazırlamaktadır. Figürün

⁸³⁵ Tahsin Özgüç, 1958, a.g.e., s. 6.

⁸³⁶ Sedat Alp, 1999, a.g.e., ss. 20, 23.; Hatçe Baltacıoğlu, 2003, a.g.e., ss. 70, 63.; Tayfun Yıldırım, 2008, a.g.e., s. 837.

⁸³⁷ Tahsin Özgüç, 1988, a.g.e., s. 20.; Baltacıoğlu 'kepçe' demiştir. Hatçe Baltacıoğlu, 2003, a.g.e., s. 70.

⁸³⁸ Sedat Alp, 1999, a.g.e., s. 23.

⁸³⁹ Özgüç, bu çömleği 'yayık' olarak açıklamıştır. Baltacıoğlu bu görüşü destekler ve aşçının elindeki aleti iki eliyle sertçe yayığın dibine doğru vurduğunu ve Anadolu'da yakın bir tarihe kadar kullanılmış olan yayık yapma hareketi ile sütü dövdüğünü ifade etmektedir. Yayık olarak kullanılan kabın Hitit yazılı kaynaklarında *makkuya-/makkuyan-* olarak geçtiği belirtir. Sümer yazılı kaynaklarına göre süt dövme işleminin uzun sürmesi dolayısıyla şarkı ve dans eşliğinde yapılmakta olduğu belirtilmiştir. Hititli sanatçının Mezopotamya'da olduğu gibi bu işlemin müzikle yapıldığını göstermek amacıyla figürü lir ve saz çalan iki müzisyen ve dans eden iki kadının? yakınında betimlemiş olmalıdır. Alp, bu form için küp ifadesini kullanmıştır. Ayrıca İnandık Çömleği üçüncü frizde yer alan altar ve divan arasındaki küp'e işaret ederek, bir çeşit destekle duran, bereketi simgeleyen sivri dipli kurban ekmeği küpü ifadesini kullanmıştır. Buna metinlerde, DUS *harsiyalli-*'i işaret olarak gösterir. Tahsin Özgüç, 1988, a.g.e., s. 20.; Sedat Alp, 1999, a.g.e., ss. 20, 23.; Hatçe Baltacıoğlu, 2003, a.g.e., ss. 80, 81.

cinsiyeti⁸⁴⁰, kim olduğu ve ne yaptığıyla ilgili çeşitli görüşler bulunsa da, aşçı olduğu ile ilgili düşünceler ortaktır.

Sopa kırmızı, kıyafet krem, kemer, ten kahve, saç siyah renktedir. Saçları şerit halinde ensesinin üzerinden eteğe doğru inmektedir. Başı yaptığı işe, önündeki çömleğe dönük, dikkatli ve odaklanmış bir şekilde tasvir edilmiştir. Kıyafeti oldukça sade görünümde olan figür geniş bir kemer takmaktadır⁸⁴¹.

Hitit metinlerinde geçen bir görevli olan kadın aşçıların (SAL / MUHALDİM) Hitit tasvir sanatındaki ilk ve şimdiye kadarki tek örneğini İnandık Çömleğindeki **Kat. No. 99** oluşturmaktadır⁸⁴². Ayrıca Çömlek üzerinde yer alan törenin aşçı ile sonlandırılması törenin Hitit metinlerinde E^{LU}MUHALDIM olarak geçen mutfakta gerçekleştiğini düşündürmüştür⁸⁴³.

Aşçılar Hitit yazılı kaynaklarında saray (E.GAL) ve tapınak (E.DINGİR^{LIM}) görevlileri olarak geçmekte olup, hem kadın hem de erkeğin yaptığı bir iş olarak geçmekte ve her bir görevlendirme için farklı bir unvan almaktadırlar. Metinlerde Aşçılar (^{LUMES}.MUHALDIM), Baş aşçı (GAL^{LUMES}.MUHALDIM), Aşçıların Baş (UGULA^{LUMES} MUHALDIM), olarak geçmektedirler⁸⁴⁴.

El Çırpan

Katalog No 100:

İnandık Çömleği dördüncü frizde yer alan figür, sağa dönük, iki elini birleştirerek öne doğru uzatmış ve profilden betimlenmiştir. Ayrıca dikkat çeken bir diğer özelliği ise frizdeki kadın figürlerden belirgin bir şekilde kısa tasvir edilmiştir. Diğer figürlerin başları friz üst sınırına değecek kadar uzunlukta belirtilmişken bu figürün boyunun çok daha kısa tasvir edilmiş olmasının bir sebebi olabileceği düşünülebilir.

Figürün frizdeki konumu ve konu akışına göre el çırdığı düşünülmüştür. Arkasındaki çalpara çalan kadın ve önündeki akrobatik hareketler yapan figüre bakıldığında konu akışına uygun olarak ritme ayak uydurduğu veya eliyle ritim oluşturduğu söylenebilir.

⁸⁴⁰ Koç, figürün bir erkek olduğunu, karıştırdığı kabın İnandık Çömleği ile aynı formda olup içinde bira ya da şarabın, bal veya şerbet ile karıştırılıyor olduğunu belirtmiştir. İlker Koç, a.g.e., s. 22.

⁸⁴¹ Tahsin Özgüç, 1988, a.g.e., s. 20.; Özgüç b2a tip kıyafet olarak belirtmiştir. Tahsin Özgüç, 1988, a.g.e., ss. 18, 20.

⁸⁴² Hatçe Baltacıoğlu, 2003, a.g.e., s. 71.

⁸⁴³ A.g.e., s. 83.

⁸⁴⁴ A.g.e., s. 63.

Kıyafet, krem, saç, kemer ve ayakkabı kahve renktedir.⁸⁴⁵ Ucu düz ayakkabı giymektedir. Saçları, enseden sırtta uzanan bir şerit halinde gösterilmiştir. Figürün kemer dışında herhangi bir aksesuarı bulunmamaktadır.

Yazılı metinlerde alkışçıların, eğlence, dans ve müziğin olduğu yerde yer aldıkları bilinmektedir⁸⁴⁶. Alkışçı, Hititçe metinlerde LU ALAN.ZU olarak geçmektedir⁸⁴⁷. Törenlerde şu eylemler görülmektedir. 'eğilerek selam vermek, dua etmek, oturmak/ayakta durmak, yemek/içmek, kurban vermek, adamak, söylemek/yakarmak, dans etmek, şarkı söylemek, el çırpma, (alette) çalmak' vb.⁸⁴⁸. Törenlerde şarkı söylenirken veya dua edilirken *Alantsu Neferi*'nin el çırparak alkışladığı ve bu görevin özellikle bu kişide olduğu da belirtilmektedir. Bu kişi "kadın alkışçı"⁸⁴⁹ olarak belirtilmiştir⁸⁵⁰. Ardzinba, alkış çırpan kişilerin kırmızı renkte giyindiklerini de belirtir⁸⁵¹.

Tanrıça

Katalog No 101:

Hutena⁸⁵². Yazılıkaya A Odası sağ duvarda yer alan figür, kabartma grubunun farklı bir tipini oluşturmaktadır. Figür sola dönük, olasılıkla sol kolu dirsekten bükük ve avuç içi yüzüne dönüktür. Sağ eli yumruk şeklinde hafif dirsekten bükük ileri doğru uzandığı düşünülebilir. Yer aldığı kabartma dizisindeki tanrıçaların betimleniş özelliklerine göre duruşunun benzer olabileceği akla gelmektedir. Figürün başındaki başlığın Yazılıkaya kadın tasvirleri içerisinde özgün bir şekle sahip olduğu gözlemlenmektedir. Bittel ve Naumann, başlığın tanımını yaparken kabartma grubunda görülen ikinci bir tip olarak belirler ve 'mazgal' tanımını yapmaktadırlar. (Diğer örnek **Kat. No. 115**) Ayrıca Assurbanipal'in eşi Assur-Sarrat'ın bir stelde başına takmış olduğu başlığın bu başlıkla benzer olduğunu belirtmiştir. (Şekil 25) Saçı başlığının altından enseye dökülmekte ve sırtına doğru uzanmaktadır. Kulağında iri küpe görülmektedir.

⁸⁴⁵ Özgüç, b2 tip kıyafet olarak belirtmiştir. Tahsin Özgüç, 1988, a.g.e., ss. 18, 24.

⁸⁴⁶ Vladislav Ardzinba, a.g.e., s. 95.

⁸⁴⁷ Ahmet Ünal, 2015b, a.g.e., s. 93.

⁸⁴⁸ Vladislav Ardzinba, a.g.e., s. 80.

⁸⁴⁹ A.g.e., s. 95.

⁸⁵⁰ A.g.e.

⁸⁵¹ A.g.e., s. 153.

⁸⁵² Jürgen Seeher, 1999, a.g.e., s. 139.; Jürgen Seeher, 2011, a.g.e., s. 75.;

Dua Eden

Katalog No 102:

Figür Taşçı A çiziminde yer almaktadır. Figür önünde bulunan iki erkek figürün arkasında, sağ doğru yürür pozisyonda tasvir edilmiştir. Sağ kolu dirsekten bükük, öne doğru uzanmış, dua jestindedir⁸⁵³. Figür katalog eseleri arasında dua jesti ile tasvir edilen ikinci kadın figürdür. Diğer bir örneği Alacahöyük Batı Kulesi Köşe orthostatlarında görmekteyiz. (**Kat. No. 120**)

Figürün başında, alından başlayıp kulakları örten ve başı çepeçevre sararak sırttan bele, kemer hizasına inen bir başlık görülmektedir⁸⁵⁴. Şakak üstünde bir yuvarlak rozet görülmektedir. Bunun aksesuarı başa tutturma unsuru olabileceği akla gelmektedir. Belinde şerit kemer görülmektedir.

Figürün kıyafet detayları net olmasa da boyundan yere uzanan, bileklere kadar örtülü, tipik Hitit kadınının giysisi olduğu anlaşılmaktadır.

2.2.2. Tip 2

Boyundan başlayarak ayak bileklerine kadar uzanan, uzun kollu, bol, kemerli, desensiz, süslü kıyafet. Bel oyuntusunda kalın bir kemerle sıkıca tutturulan kıyafet olasılıkla tek parçadır. Etek boyu ön ve arkada eşit olup eteklik kabarık görünümündedir. Etekliğin üzerinde vücudun sadece ön kısmına denk gelen bir ikici bir eteklik görülmektedir. Bu ikinci eteklik önlük⁸⁵⁵ görünümündedir. Bu kıyafet tipinin görüldüğü figürler katalogumuz içerisinde dans eden ve çalpara çalan figürlerde görülmektedir. Figürlerin tamamı ucu düz ayakkabı giymekte ve aksesuar olarak halka küpe takmaktadır.

Dans Eden

Katalog No 103:

Küçük Hüseyindede Çömleğinde yer alan **Kat. No. 103**, **Kat. No. 104** ile el ele cepheden betimlenmiştir⁸⁵⁶. Bunun yapılış amacının sanatçının dans hareketindeki inceliği yansıtmaya kaygısı olduğu düşünülebilir.

⁸⁵³ Havaya kaldırılmış olarak tasvir edilen kolun sol kol olduğu ile ilgili görüşler bulunmaktadır. Turgut Yiğit vd, a.g.e., s. 167.

⁸⁵⁴ Bu başlık tipi için 'uzun bezli başlık' tanımı yapılmıştır. Turgut Yiğit vd, a.g.e., s. 167.

⁸⁵⁵ Bele bağlanan örtü.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5acb234bba8e32.45360127 (Erişim Tarihi: 09.04.2018)

⁸⁵⁶ Benzer bir sahne, Boğazköy'de ele geçen kabartmalı çömlek parçaları üzerinde yan yana duran iki erkek figürün tasvirinde görülmektedir. figürler Tip 7 giyimli olup, kolların tasvir edilmiş detayları Kat. No. 103 ve

Figürün saçı kabarık, uzun ve kulak arkasından ensede toplanmış ve bu hizada kesilmektedir. Kulağı iri, halka küpe ile betimlenmiştir. Ayağında ucu düz ayakkabı giymektedir. Figürün saçı, alttaki etekliği ve ayakkabısı siyah, zil takılı kalın kemer kahve, üstteki etekliği ve üst gövdedeki ikinci kat gömleği ve kulağındaki iri hakla küpesi krem renktedir. Solundaki figürün elinden tutmaktadır. Bu sebeple sol kolu biraz kısa tasvir edilmiştir.

Bu figürde dikkat edilmesi gereken asıl konu figürün boynunun hafif yukarıya dönük olmasıdır. Bunu, yanındaki partneriyle karşılaştırmalı incelemede daha net görmekteyiz. Yazılı metinlerden var olduğu bilinen şarkıcıların önemli bir örneği olabileceği düşünülebilir. Yapılan bu dans bugün Anadolu'da halay olarak bildiğimiz dansın benzeridir. Günümüz Anadolu'sunun kıyafetlerini çağrıştıran kıyafetleriyle el ele dans eden kadınların bellerindeki kemer püskülleri, bugün de olduğu gibi, o dönemin giyim tarzını bize yansıtmaktadır. Kadın dansçılar, Hitit yazılı belgelerinde sözü edilen danslarla ilgili bilgileri tam olarak doğrulayan figürlerdir.

Kabartmalı çömleklerde aktarılan konulara bakıldığında her zaman önemli anların canlandırılmış olduğu görülmektedir. Müzik icrası, dans, akrobasi, libasyon, kurban sahneleri gibi etkinlikler simgesel olarak aktarılmıştır⁸⁵⁷. Dans eden yan yana iki kadın motifi betimlenirken hiçbir detayın atlanmadığı görülmektedir. Müzik esnasında veya müzikle şarkı söylendiği ve *halliyara*, *sahtarili* adındaki görevliler ve şarkıcı kadın unvanına sahip kişiler şarkı söylerdi. Hititçe metinlerde (*ishamiyatalla-*), ^{sal}SIR- şarkıcı kadın olarak geçmektedir⁸⁵⁸. Metinlerde şarkı söyleyenlerden çoğul olarak bahsedilmesi bu kişilerin sayı bakımından birden fazla olduğuna işaret etmektedir⁸⁵⁹.

Katalog No 104:

Küçük Hüseyindedede Çömleğinde yer alan figür, **Kat. No. 103** ile el ele cepheden betimlenmiştir. Sağındaki figürün elinden tutmaktadır. Bu sebeple sağ kolu biraz kısa tasvir edilmiştir. El ele tutuşarak dans eden iki figür olarak betimlenmiş sahne, Eski Hitit tasvir sanatında ilk kez karşılaşılan bir sahnedir. Dansın bir halay türü olduğu, aynı zamanda şarkı da söylediği belirtilmiştir⁸⁶⁰.

104 ile aynıdır. Figürler el ele tutuşmuş dans eder görünümündedirler. Görsel için bkz: Ahmet Ünal, 2016, a.g.e., s. 205. Res: 160.

⁸⁵⁷ Hatçe Baltacıoğlu, 2003, a.g.e., s. 70.

⁸⁵⁸ Vladislav Ardzinba, a.g.e., ss. 93, 251.

⁸⁵⁹ A.g.e., s. 93.

⁸⁶⁰ Tayfun Yıldırım, 2001, a.g.e., ss. 1, 5.

Figürün saçı, alttaki etekliği ve ayakkabısı siyah, zil takılı kalın kemer kahve, üstteki etekliği ve üst gövdedeki ikinci kat gömleği ve kulağındaki iri hakla küpesi krem renktedir. Figürün saçı kabarık, uzun ve kulak arkasından ensede toplanmış ve bu hizada kesilmektedir. Kulağı iri, halka küpe ile betimlenmiştir. Ayağında ucu düz ayakkabı giymektedir.

Çalpara Çalan

Katalog No 105:

Hüseyindedede Çömleği üçüncü frizde yer alan figür, belden yukarısı kırık olduğundan benzer figürler yardımıyla tamamlanmıştır⁸⁶¹. Sağa dönük, iki eliyle tuttuğu çalparayı başının hizasında çalarken tasvir edildiği tahmin edilerek tamamlanan figürün kıyafeti, kemeri ve saçı siyah, önlüğü krem renktedir. Ucu düz ayakkabı giymektedir.

Katalog No 106:

Küçük Hüseyindedede Çömleği'nde yer alan figürün saçları kulak arkasında toplanmış, enseden sırta ve kemer hizasında sonlanmaktadır. Kulağı iri betimlenen figürün iri halka küpeler taktığı görülür. Saçı iç etekliği ve çalparanın ipi siyah, ten, ayakkabı ve kemer kırmızı, önlük çalpara ve küpe krem renktedir. Boynu yukarı doğru dönük tasvir edilen figürün **Kat. No. 103** gibi çalpara çalarken aynı zamanda şarkı söylediği de düşünülebilir.

Figürün omuzlarından kollarının üzerine devam eden bir sıra halinde püskül görülmektedir. Püskül omuz ve dirsek arasındaki alanda başlayıp bitmektedir. Süs amaçlı veya elinde çalmakta olduğu çalparanın sesine ilave bir ses eklemek için takılmış bir kıyafet-enstrüman olabileceği akla gelmektedir. Aynı püskül görüntüsü, figürün arkasında yer alan el ele tutuşmuş ve dans ettikleri düşünülen iki kadın figürde de (**Kat. No. 103-104**) görülmekte, farklı olarak onların kemerlerine takılı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Figür, elinde tutmuş olduğu çalpara modeliyle de farklı bir örnek oluşturmaktadır⁸⁶². Yazılı metinlerde çalgıların kaç adet olacağına belirlenmiş olmasının yanında ne giyecekleri konusunda da kurallar mevcuttur⁸⁶³. Bu anlamda figürün çalpara ve kıyafetinde yer alan püskül detayının, frizde yer alan diğer iki kadın figürden farklı

⁸⁶¹ Tamamlama aşamasında İnandık Çömleği'nin çalgıcı kadınları örnek alınarak tamamlanmıştır. Ortak olan özellikleri önündeki sağa doğru yürüyen iki figürün, İnandık çömleğindeki figürlerle (Erkek Kıyafetleri Tip 16A ve B'de yer alan figürler) benzerliği ve eteğinin üzerinde yer alan, farklı renkteki ikinci bir etekliğin varlığıdır. Tayfun Yıldırım, 2002, a.g.e., s. 766.

⁸⁶² Bkz: Enstrümanlar - Çalpara.

⁸⁶³ Sedat Alp, 1999, a.g.e., ss. 52, 53, 59, 60.; Tunç Sipahi, 2005, a.g.e., s. 663.

oluşunun belirli kurallar çerçevesinde böyle olduğu akla gelmektedir. Ucu düz ayakkabı giymektedir.

Katalog No 107:

İnandık Çömleği üçüncü frizde yer alan figür sağa dönük, aynı şekilde betimlenmiş partneriyle arka arkaya tören alayını takip ederken betimlenmiştir. İki eliyle tutmuş olduğu çalpara çene hizasındadır. Saç siyah, kıyafet, çalpara ve küpe krem, belindeki püsküller ve ten kahve renktedir⁸⁶⁴. Figürün saçları kulak arkasında toplanmış, enseden sırta uzanmakta ve kemer hizasında sonlanmaktadır. Ucu düz ayakkabı giymektedir.

Katalog No 108:

İnandık Çömleği dördüncü frizde yer alan figür sağa dönük, tören alayını takip ederken betimlenmiştir. İki eliyle tutmuş olduğu çalpara çene hizasındadır. Saç siyah, kıyafet, çalpara krem, kemer ve ayakkabı kahve renktedir⁸⁶⁵. Figürün saçları kulak arkasında toplanmış, enseden sırta uzanmakta ve kemer hizasında sonlanmaktadır. Ucu düz ayakkabı giymektedir.

2.2.3. Tip 3

Boyundan başlayıp ayak bileklerine kadar uzanan, uzun kollu, bol, kemersiz, süssüz kıyafet. Bu kıyafet tipi ile betimlenmiş figürler katalogumuzda genel olarak oturan tanrıçalar üzerinde görülürken istisnai bir figür olan kraliçe Puduhepa'da da görülmektedir. Kraliçenin idari kişiliğinden kaynaklanan bu durum tasvir sanatına da yansımıştır. Fakat Puduhepa figürünün tasviri ile kıyafetin ayaktaki duruş detayları da görülmektedir. Her ne kadar Fraktin tam bitirilmemiş olarak belirtilse de eteğin uçları eşit düzeyde olduğu anlaşılmaktadır.

Oturan Figürler

Katalog No 109:

Disk Başlıklı "Tanrıça". New York Metropolitan Müzesi Norbert Schimmel Koleksiyonunda yer alan figür, otururken cepheden tasvir edilmiştir. Oturduğu taht⁸⁶⁶, kare

⁸⁶⁴ Özgüç, b2 tip kıyafet olarak belirtmiştir. Tahsin Özgüç, 1988, a.g.e., ss. 18, 23.

⁸⁶⁵ Özgüç, b2 tip kıyafet olarak belirtmiştir. A.g.e., ss. 18, 46.

⁸⁶⁶ Canby, taht kavramını kullanırken, Ensart sandalye ifadesi kullanmıştır. Jeanny Vorys Canby, "The Child in Hittite Iconography", *Ancient Anatolia, Aspects of Change and Cultural Development, Essays in Honor of Machteld J. Mellink*, Jeanny Vorys Canby, Edith Poroda, Brunilde Sismondo Ridgway, Tamara Stech (Eds.), The University of Wisconsin Press, London, 1986, s. 57.; Kübra Ensart, 2017, a.g.e., s. 3.

bir tablanın üzerinde olup, her iki kenarında ikişerli aslanpençesi şeklinde kolçakları bulunan kısa arkalıklı⁸⁶⁷ bir formadadır⁸⁶⁸.

Figürün yüz hatları orta yaşlı denilebilecek şekilde betimlenmiştir. Burnu kemerli, iri göz ve kalın kaş kemerli, dudak kenarlarındaki hatlar belirgin, yaşlı bir yüz ifadesi bulunan figür vücut ölçüleri bakımından da hafif toplu, betimlenmiştir.

Kulakları belirgin bir şekilde görülemeyen figürün küpeleri halka biçimli ve oldukça iri betimlenmiştir. Aynı biçimli halkalar biraz daha büyük çapta her iki omuzun üzerinde görülmektedir. Boynu çember şeklinde dolanan bir kolye görülmektedir. Boyundan ayak bileklerine kadar kesintisiz devam eden kıyafet ile betimlenmiştir. Kıyafetin uzun kolu üzerinde omuzdan bileklere kadar uzanan çift şerit şeklinde bir desen görülmektedir. Desen bilekte manşet hattında kesilmektedir.

Figürün başındaki başlık disk biçimlidir. Başlığın sıkıca örttüğü saçlar kulak arkasından kalın bir örgü ile sırta dökülmektedir. Figürün iki dizinin ortasında bir erkek figürü⁸⁶⁹ çıplak bir şekilde oturmaktadır. Hiçbir kraliyet ikonografisine sahip değildir⁸⁷⁰. Çocuk iki elini göğüs hizasında havaya kaldırarak birleştirir. Canby, bunun bir yetişkin jesti olduğunu belirtmiştir⁸⁷¹. Darga, bu sahnenin Mısır etkili olduğu ifade eder⁸⁷². Kadın figür, elleri havada, kucağındaki çocuğun düşmesi durumunda yakalamaya hazır şekilde betimlendiği ileri sürülmüştür⁸⁷³. Cepheden tasvir edilmiş figürün Yazılıkaya Kaya Kabartmaları A Odası'nda yer alan tanrıçaların⁸⁷⁴ el jestinin başka bir açıdan bu şekilde görünebileceği de akla getirilmelidir. Etek, ucundan hafif öne çıkmış ayağında ucu kıvrık ayakkabı görülmektedir.

⁸⁶⁷ Ensart bu taht için 'arkalıksız' ifadesini kullanmaktadır. Kübra Ensart, 2017, a.g.e., s. 3.

⁸⁶⁸ Katalogumuzda yer almayan bir diğer örnek Alacahöyük'ten ele geçen oturan tanrıça heykelciğidir. Hitit İmparatorluk Dönemine tarihlendirilmiştir. Tip 3 giyimli olup, **Kat. No. 109** ile benzer bir tahta oturmaktadır. Arkalıksız tahtın ayakları toynak biçimlidir. Ayrıca figürün başındaki başlığın **Kat. No. 113** ile benzer olduğu görülmektedir. Işın demeti ya da çiçek yaprağı gibi desenlerle süslü başlık figürün Güneş Tanrıçası olabileceğini akla getirmektedir. Ayşe Toker, a.g.e., Kat no: 111, s. 557. Bir diğer örnek de Tell Açana'dan ele geçen (III?) Tuthaliya ve eşinin kabartması olduğu belirtilen örnek üzerinde görülmektedir. Kadın figür, sağa dönük, eli dua jestinde, erkek figürün arkasından onu takip ederken tasvir edilmiştir. Üzerinde görülen kıyafetin Tip 3 ile benzerliği dikkat çekmektedir. Bu kompozisyon Alacahöyük Duvar Kabartmaları'nda yer alan ve Katalogumuzda **Kat. No. 120** olarak numaralandırılmış figürle benzeşmektedir. Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 148. Res: 153.

⁸⁶⁹ Darga, oğlu olduğunu ileri sürmektedir. Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 102.

⁸⁷⁰ Kübra Ensart, 2017, a.g.e., s. 2.

⁸⁷¹ Jeanny Vorys Canby, 1986, a.g.e., s. 57.

⁸⁷² Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 102.

⁸⁷³ Jeanny Vorys Canby, 1986, a.g.e., s. 57.

⁸⁷⁴ Bkz: Katalogumuzdaki örnekler için: **Kat. No. 115, 118.**

Katalog No 110:

Alacahöyük Sfenksli Kapı Doğu Kule'de yer almaktadır. Profilden tasvir edilmiş kadın figürün sol elinde bir eşya, sağ elinde ise sığ bir kâse görülmektedir. Darga, figürün sol elindeki eşya için 'olası bir ayna' yorumunu yapmaktadır⁸⁷⁵. Şekli itibariyle halihazırda Alacahöyük'te yapılan kazılardan ele geçen altın bir kupa,(Şekil 26) figürün elinde tutmakta olduğu eşyanın bir kupa olabileceğini düşündürmektedir. Tablalı, dört ayaklı, kare formlu bir oturak üzerinde oturmaktadır. Ayrıca oturak modeli katalogumuzdaki oturak formlarından farklı bir çeşit oluşturmaktadır. Hitit mobilyacılığındaki çeşitliliği anlamamız açısından önemlidir.

Figürün başında disk biçimli başlığın ufak bir formu olabilecek türde bir başlık gözlemlenmektedir. Ensert, bu düşünceyi desteklemektedir⁸⁷⁶. Ardzinba'nın **Kat. No. 120** için belirtmiş olduğu başörtüsü bu figür için de geçerli olabileceği, sırtından beline ve oturağa kadar ulaşan bir parçanın varlığından dolayı düşünülebilir. Ayağında ucu kıvrık ayakkabı giymektedir.

Katalog No 111:

Fraktin Kaya Kabartması kısım B'de⁸⁷⁷ yer alan figürün Tanrıça⁸⁷⁸ olduğu belirtilmiştir. Figür, karşısında yer alan kraliçe Puduhepa'dan farklı olarak daha kısa işlenmiştir⁸⁷⁹. Detaylar oldukça azdır. Tam olarak bitirilmemiş olduğu düşünülmektedir⁸⁸⁰. Tanrıça figürü kısa arkalıklı bir oturakta oturmaktadır. Ayakları hafif yüksekçe bir altılığın üzerine basarken tasvir edilmiştir. Sağ elinde sığ bir kâse ile Puduhepa'ya kadeh kaldırırken betimlenmiştir⁸⁸¹. Sol elinde bir nesne tutmaktadır. Başında disk biçimli bir başlık vardır⁸⁸². Ucu kalkık ayakkabı giymekte ve yer aldığı kabartma grubundaki erkek figürlerin ayakkabılarından daha sade bir görünümde⁸⁸³.

Katalog No 112:

Disk Başlıklı "Tanrıça". Eflatunpınar Kutsal Havuzu'nda yer alan figür, oturur pozisyonda cepheden tasvir edilmiştir. Bittel'e göre, figür kutsallığı simgeleyen bir

⁸⁷⁵ Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 144, 145.; Muhibbe Darga, Anadolu'da Kadın, On Bin Yıldır Eş, Anne, Tüccar, Kraliçe, YKY, İstanbul, 2013, s. 210.

⁸⁷⁶ Kübra Ensert, 2017, a.g.e., s. 4.

⁸⁷⁷ Savaş Özkan Savaş, 2001, a.g.e., s. 99. Aynı kısımda Kraliçe Puduhepa da yer almaktadır.

⁸⁷⁸ Olasılıkla Hepat (^DHIPATU), Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 179.; Robert L. Aleksander, a.g.e., ss. 15,16.; Savaş Özkan Savaş, 2001, a.g.e., s. 107.; Ali Özcan, a.g.e., s. 379.; Savaş Özkan Savaş, 2001, a.g.e., s.100.; dipnot: 42.

⁸⁷⁹ Robert L. Aleksander, a.g.e., s. 16.

⁸⁸⁰ Darga, 1992, a.g.e., s. 179.

⁸⁸¹ A.g.e.

⁸⁸² Tanrıçanın başındaki başlığın diğer örnekleri için bkz: **Kat. No. 109, 110, 111, 112, 113, 114.**

⁸⁸³ Robert L. Aleksander, a.g.e., s. 16.

tanrıçadır. Figürün başında disk biçimli bir başlık görülmektedir⁸⁸⁴. Laroche, Fırtına Tanrısının eşi ^DTaru ile eşit olduğunu belirtir. Darga ise Güneş Tanrıçası olduğunu belirtmiştir⁸⁸⁵. Ayrıca Hitit çiviyazılı belgelerinde oturur pozisyonda kadın heykelciklerinden bir su kaynağı ile ilgili bir pasajında şu cümle yer almaktadır:

*“Majestem (kutsal) Büyük Kaynak için, demirden oturur vaziyette bir kadın heykeli yaptı. Fırtına Tanrısı'nın tapınağına onları taşıdı”*⁸⁸⁶.

Katalog No 113:

Disk başlıklı “Tanrıça”. Eflatunpınar Kutsal Havuzu’nda yer alan figür oturur pozisyonda cepheden tasvir edilmiştir. Figürün başında, büyük, disk biçimli bir başlık görülmektedir. Başlığın benzer formdaki başlıklardan farkı desenli olmasıdır. Sivri bir ok biçimindeki desen başlığın tüm yüzeyini yan yana dizilerek çevrelemektedir. Benzer şekilde desenle süslenmiş bir diğer başlık örneği Alacahöyük’ten ele geçen tanrıça heykelciğinde görülmektedir⁸⁸⁷. Desenlerin, ilkbaharı simgeleyen çiçekleri temsil ediyor olabileceğini akla getirmektedir. Ayrıca katalogumuz içerisindeki aynı tip başlıklar içerisindeki tek desenli başlıktır. İri hala küpe takmaktadır. Ayakları görülmemektedir.

Kraliçe Puduhepa

Katalog No 114:

Fraktin Kaya Kabartması Kısım B’de⁸⁸⁸ yer alan figürün Kraliçe Puduhepa⁸⁸⁹ olduğu belirtilmiştir. Tam olarak bitirilmemiş olduğu düşünülmektedir⁸⁹⁰. Bu sebeple detaylar oldukça azdır. Detaylar az olmasına rağmen kıyafetin hatları belirgindir. Daha çok oturur pozisyonda betimlenen tanrıça figürlerinin üzerinde görülen bir kıyafet ile betimlendiği anlaşılmaktadır. Bulduğu kabartma yüzeyinde en iri figür olarak betimlenmiştir⁸⁹¹.

Figür ayakta, önünde oturan tanrıça figürüne sıvı sunu yaparken tasvir edilmiştir⁸⁹². Hititçe genellikle toprağa yapılan sıvı sunu⁸⁹³ burada bir kabın⁸⁹⁴ içersine yapılmaktadır.

⁸⁸⁴ Bu başlık için Darga, ‘güneş kursu’, Karaoğuz, ‘serpuş’, Ensert ‘disk başlık’ ifadesini kullanmışlardır. Güngör Karaoğuz, 2001, a.g.e., s. 55.; Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 186.; Kübra Ensert, 2005, a.g.e., s. 35. Emmanuel Laroche, a.g.e., s. 45.; Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 186.; ⁸⁸⁵ Güngör Karaoğuz, M.Ö. II. Binde Konya Bölgesi Hitit Kaya Anıtları ve Yazıtları Üzerine Bazı Gözlemler”, 2001 Yılı Anadolu Medeniyetleri Müzesi Konferansları, Müze Eserleri Turistik Yayınları, Ankara, 2001, s. 56.

⁸⁸⁶ Güngör Karaoğuz, 2001, a.g.e., s. 56.

⁸⁸⁷ Kurt Bittel, 1976, a.g.e., s. 161, res: 172.

⁸⁸⁸ Savaş Özkan Savaş, 2001, a.g.e., s. 99.; Aynı kısımda Kraliçe Puduhepa da yer almaktadır.

⁸⁸⁹ A.g.e., s. 107.

⁸⁹⁰ Darga, 1992, a.g.e., s. 179.

⁸⁹¹ Robert L. Aleksander, a.g.e., s. 16.

⁸⁹² Jürgen Seeher, 2011, a.g.e., s. 148.; Fatma Sevinç Erbaşı, 2013, a.g.e., s. 74.

Başında disk biçimli başlık ile betimlenmiştir. Disk biçimli başlığın profilden tasvir edildiğinde sivri konik biçimli bir şekilde görüldüğünü Börker-Klähn ve Börker çalışmasında belirtmiştir⁸⁹⁵. Figürün iri kulağı belirgindir. Kulağı başlığın dışında bırakılmıştır ve iri halka küpe takmaktadır. Ucu kalkık ayakkabı giymektedir.

2.2.4. Tip 4

Hepat

Katalog No 115:

Hurri Güneş Tanrıçası Hepat⁸⁹⁶. Yazılıkaya A odası ana sahnede yer alır. Figür bir panter? üzerinde sola dönük olarak Teşup ile (**Kat. No. 62**) karşı karşıya betimlenmiştir. Tanrıçanın altındaki panterin Hitit metinlerinde herhangi bir tanrının hayvanı olarak geçmemesi⁸⁹⁷ dikkat çekicidir. Sol kolu dirsekten bükük ve avuç içi yüzüne dönük olarak görülmektedir. Sağ eli yumruk şeklinde hafif dirsekten bükük ileri doğru uzanmaktadır.

Boyundan başlayıp ayak bileklerine kadar uzanan bol, uzun kollu, pilili etekli kıyafet giymektedir. Olasılıkla tek parça olan kıyafeti bel oyuntusunda kalın bir kemer sıkı bir şekilde tutmaktadır. Üst gövdedeki parçanın kemerin bağlanması ile büzülmüş olabileceği veya hali hazırda büzgülü olabileceği düşünülebilir. Eteklik bölümünde yer alan pililer eşit aralıklarla tekrarlanmakta ve etek ucu arkada üçgen bir şekilde kuyruk benzeri uzun bir görüntü oluşturmaktadır. Macqueen, bu kıyafet tipinin ve başlığın Yazılıkaya'da sık bir şekilde tekrarlanması tanrısal betimlemelerde görülse de, başrahibe sıfatıyla kraliçelerin de giymiş olabileceğini belirtir⁸⁹⁸.

Figürün başında silindirik formda yüksek bir başlık vardır⁸⁹⁹. Başlık dikine çizgiler ve tepe kenarlarında yüksek ve alçak girinti çıkıntılarda bir sur duvarına benzeyen görünümündedir. Hrouda, başlığın Kizzuvatna etkili olduğu belirtmiştir⁹⁰⁰. Ardzinba ise figürün, kabartma grubunda yer alan bütün kadın figürlerle birlikte başına bir başörtü takılı olduğunu ve başından kemere oradan da etek ucuna uzanan parçanın bu başörtü olduğunu

⁸⁹³ Fatma Sevinç Erbaşı, 2013, a.g.e., s. 67.; Sıvı sununun toprağa yapılmasındaki amaç yer altı tanrılarını ulaştırmakla ilgilidir.

⁸⁹⁴ Darga, kabın iki veya bir çıkıntıya sahip olduğunu, sıvı libasyonun bu kabın içine aktırıldığını ve olasılıkla yanan bir ateşi söndürme töreninin yerine getirdiğini belirtmiştir. Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 179.

⁸⁹⁵ Kübra Ensert, 2017, a.g.e., s. 4.

⁸⁹⁶ Kurt Bittel, 1976, a.g.e., s. 209.; Jürgen Seeher, 2011, a.g.e., s. 67.

⁸⁹⁷ A.g.e., s. 106.

⁸⁹⁸ J. G. Macqueen, a.g.e., ss. 110-111.

⁸⁹⁹ Macqueen, bu başlık tipi için 'polos' ifadesini kullanmıştır. A.g.e., ss. 110-111.

⁹⁰⁰ Barthel Hrouda, "Eflatunpınar, nur ein hethitisches Bildwerk?", *Hayat Erkanal'a Armağan, Kültürlerin Yansıması*, Betül Avunç (Ed.), Homer Kitapevi, 2006. Harry A. Hoffner, "Hititler Anadolu'sunda Yasal ve Sosyal Kurumlar", Çev. Sevgül Çilingir, *Tarih Okulu*, Cilt: 2010, Sayı: VI, 2010, s. 428.

belirtmiştir⁹⁰¹. Başlığının altından çıkan saçlar kulak arkasından enseye ve sırtına uzanmakta, kemer hizasında sonlanmaktadır. Kulağı iri tasvir edilen figür halka küpe takmaktadır. Ucu kalkık ayakkabı giymektedir.

2.2.4.1. Tip 4A

Boyundan başlayıp ayak bileklerine kadar uzanan bol, uzun kollu, pilili etekli kıyafet. Eteklik bölümü arka kısmında üçgen bir şekilde bitmekte ve kuyruk görünümü oluşturmaktadır. Eteğin bel oyuntusunda kalın bir kemer kıyafeti sıkı bir şekilde tutmaktadır. Kıyafetin üst gövde bölümü düz, desensiz bir görünümündedir.

Tanrıçalar

Katalog No 116:

Ninatta⁹⁰². Yazılıkaya A odası sol duvarda yer alır. Figür sağa dönük olarak Sol kolu dirsekten bükük ve avuç içi yüzüne dönük olarak görülmektedir. Sağ eli yumruk küresel gövdeli ve ince uzun saplı bir forma sahip bir eşya taşımaktadır. Bu eşyanın ayna olduğu ileri sürülmüştür⁹⁰³. Erkek figürlerde olduğu gibi cepheden betimlenmiştir.

Kıyafetin yuvarlak yakalı üst bölümü, dar, göğsün ortasında dikine inen bir çizgi hatla belirtilmiş bir detayı bulunmaktadır. Bu detayın, gömlek gibi önden kapanarak giyilen bir çeşit üst kıyafetine ait olabileceği akla gelmektedir. Olasılıkla tek parça olan kıyafeti bel oyuntusunda kalın bir kemer sıkı bir şekilde tutmaktadır. Eteklik bölümünde yer alan pililer eşit aralıklarla tekrarlanmakta ve etek ucu arkada üçgen bir şekilde kuyruk benzeri uzun bir görüntü oluşturmaktadır. Ayakları tamamen örten uzunlukta ve dalgalanan bir görüntüdedir. Olasılıkla bu eteğin yürürken aldığı şekli vurgulamak için sanatçının vermiş olduğu bir detay olabilir. Figürün başında, yuvarlak, tepe noktasından kaskın kenarına kadar inen kalın bir şerit detayı bulunan başlık, başı çepeçevre sarmaktadır.

Katalog No 117:

Kulitta⁹⁰⁴. Yazılıkaya A odası sol duvarda yer alır. Figür sağa dönük olarak Sol kolu dirsekten bükük ve avuç içi yüzüne dönük olarak görülmektedir. Sağ elinde boynuz formunda bir eşya taşımaktadır. Bu eşyanın merhem kabı olduğu ileri sürülmüştür⁹⁰⁵. Sağ

⁹⁰¹ Vladislav Ardzinba, a.g.e., s. 68.

⁹⁰² Jürgen Seeher, 2011, a.g.e., s. 58.

⁹⁰³ A.g.e., s. 60.; Jürgen Seeher, 1999, a.g.e., s. 137.

⁹⁰⁴ Jürgen Seeher, 2011, a.g.e., s. 58.

⁹⁰⁵ A.g.e.; Jürgen Seeher, 1999, a.g.e., s. 137.

elinde taşıyor olarak betimlendiği eşya dışında betimlenme özellikleri Ninatta ile tamamen aynıdır.

Katalog No 118:

Teşup ile Hepat'ın kızı, ALANZU⁹⁰⁶. Yazılıkaya A odası ana sahnede yer alır. Figür sola dönük olarak çift başlı bir kartal üzerinde betimlenmiştir. Sol kolu dirsekten bükük ve avuç içi yüzüne dönük olarak görülmektedir. Sağ eli yumruk şeklinde hafif dirsekten bükük ileri doğru uzanmaktadır.

Boyundan başlayıp ayak bileklerine kadar uzanan bol, uzun kollu, pilili etekli kıyafet. Olasılıkla tek parça olan kıyafeti bel oyuntusunda kalın bir kemer sıkı bir şekilde tutmaktadır. Kıyafetin üst gövdedeki bölümü **Kat. No. 115**'ün aksine düz, büzgüsüzdür. Eteklik bölümünde yer alan pililer eşit aralıklarla tekrarlanmakta ve etek ucu arkada üçgen bir şekilde kuyruk benzeri uzun bir görüntü oluşturmaktadır.

Figürün başında silindirik formda yüksek bir başlık vardır⁹⁰⁷. Başlık dikine çizgiler ve tepe kenarlarında yüksek ve alçak girinti çıkıntılarda bir sur duvarına benzeyen görünümündedir. Başlığının altından çıkan saçlar kulak arkasından enseye ve sırtına uzanmakta, kemer hizasında sonlanmaktadır. Kulağı iri tasvir edilen figür halka küpe takmaktadır. Ucu kalkık ayakkabı giymektedir.

2.2.4.2. Tip 4B

Sausga

Katalog No 119:

İştar'ın eril görünümündeki tasviri Sausga⁹⁰⁸. Yazılıkaya A Odası sol duvarda yer alan figür tipik Hitit tarzında öne doğru adım atarken profilden, üst gövdesi cepheden, iki kolu dirsekten bükülmüş ve elleri ileriye gösterir şekilde ve silahsız betimlenmiştir. Omuzlarında yukarı doğru uzanan iki adet kanat görülmektedir.

Eril tanrıça, altta dizin hemen üzerinde biten bir iç etek ve üzerinde sık pilili bol, arkası uzun ve üçgen biten bir ikinci eteklikle betimlenmiştir. Darga, yazılı belgelerde geçen bu kıyafet tipini XXIX öy I 44 (CTH 481) ... TUG sara huittianza / yukarı çekilmiş kıyafet olarak belirtmiştir⁹⁰⁹. İkinci etek sol bacak ile sağ bacağın arasından geçerken tasvir edilmesini, yürüyüşün eteğe vermiş olduğu şeklin yansıtılmaya çalışılması

⁹⁰⁶ Jürgen Seeher, 2011, a.g.e., s. 69.

⁹⁰⁷ Macqueen, bu başlık tipi için 'polos' ifadesini kullanmıştır. J. G. Macqueen, a.g.e., ss. 110-111.

⁹⁰⁸ Jürgen Seeher, 2011, a.g.e., s. 60.; Oliver Gurney, a.g.e., s. 117.

⁹⁰⁹ Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 157.

olarak düşünülebilir. Sol omzundan yere kadar sarkan bir pelerin giymektedir. Pelerinin alt giyim ile birleşik olmadığı pilisinin olmamasından anlaşılmaktadır. Belinde orta kalınlıkta bir kemer sıkı bir şekilde eteği belde sıkıca tutmaktadır. Kemerinin ve elinin boş olması dikkat çekmektedir.

Figürün başında, önde bir adet boynuzu olan dikey çizgilerle bezeli, konik biçimli başlık görülmektedir. Başlık son derece detaylı işlenmiştir ve kulağı açıkta bırakmaktadır. Kulağında iri halka küpe görülmektedir. Başlığın altındaki saç, kulak arkasından sırtına uzanmakta ve belinin hizasında ucu kıvrılarak bitmektedir. Ucu kalkık ayakkabı giymektedir.

Babil'in büyük aşk ve savaş tanrıçası olan tanrıça, Hurrice Sausga ismini almaktadır. III. Hattuşili kendisinin koruyucu tanrısı olarak seçmiştir. Genellikle bir aslan üzerinde ayakta ve kanatlı olarak betimlenirken, Yazılıkaya'da yardımcıları Ninatta ve Kulitta ile betimlenmiştir⁹¹⁰.

2.2.5. Tip 5

Dua Eden

Katalog No 120:

Figürün bir kraliçe olduğu belirtilmiştir⁹¹¹. Figür Alacahöyük Duvar Kabartmaları Sfenksli Kapı Batı Kulesine yer alır. Sağ kolu dirsekten bükük çene hizasında dua jesti yaparken, sol kolu, sağ kolunun altından çapraz bir şekilde göğüs altından bedeni saran görünümde, profilden betimlenmiştir. Kolların bu duruşu Hitit tasvir sanatında bir ilk olup, Mısır sanatının etkilerini taşımaktadır. Aynı tasvir Alacahöyük kabartmaları erkek tasvirlerinden **Kat. No. 83**'de görülmektedir⁹¹².

Başında tahribattan geriye kalan kısımda bir başlık olduğu gözlemlenmektedir. Bu başlığın Fraktin Kaya Kabartmalarında yer alan Hepat ve Puduhepa örneklerinde olduğu gibi (**Kat. No 111-114**) disk biçimli başlığın yandan görünümü ve kısa bir formu olabileceğini akla getirmektedir. Ensert de bu düşünceyi desteklemektedir⁹¹³. Başlığın altından çıkan saçlar kulak arkasından enseye ve oradan tüm sırtta ve etekliğe uzanan bir görünümde tasvir edilmiştir. Bu görünüm saça veya başlığa takılan ek bir aksesuarın

⁹¹⁰ Oliver Gurney, a.g.e., s. 117.

⁹¹¹ Kurt Bittel, 1976, a.g.e., s. 191, res: 214.; Kraliçe, başrahibe unvanıyla da anılmaktadır. Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 135.

⁹¹² Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 135.

⁹¹³ Ensert, çalışmasında bu bilgiye dair genel bir değerlendirme yapmaktadır. Kübra Ensert, 2017, a.g.e., s. 4.

varlığını düşündürmektedir. Ardzinba, figürün başında belirgin olmasa da bir başörtü olduğunu bu örtünün omuzlarına dökülen bir şal olduğunu belirtmiştir⁹¹⁴.

Kulağında iri halka küpe ve sol bileğinde iki adet halka bilezik olduğu belirtilmiştir. Bu özelliğiyle figür küpe dışında başka bir takı ile tasvir edilmiş ilk figür olma özelliğini de taşımaktadır⁹¹⁵. Ayrıca sol elinde yuvarlak bir nesne taşıdığı da belirtilmiştir⁹¹⁶. Ucu kalkık ayakkabı giymektedir.

Boyundan ayak bileklerine kadar uzanan, vücudu tamamen örten, uzun kollu, etekliği pilili⁹¹⁷ kıyafet. Etekliğin pilili bölümü göğüs altından başlamakta, genişleyerek etek ucuna doğru verev çizgiler halinde eteği çevrelemektedir. Bu çizgiler sol kolun durduğu hizada başlamaktadır. Bu görüntü figürün omuzlarının üzerine bir şal veya bolero⁹¹⁸ tarzı bir ikinci kıyafet giymiş olabileceğini akla getirmektedir.

2.2.6. Tip 6

Sadece yüzü ve ayakları açıkta bırakan, uzun, bol, desensiz kıyafet. Kıyafette kol bölümü belirgin değildir. Başın tepesinden çenenin altına, oradan da kolları içine alarak önde kapanan bir model olduğu düşünülebilir. Özgüç, yüzü açıkta bırakan manto⁹¹⁹ olarak yorumlamıştır. Alp bu tip kıyafet için çarşaf ifadesini kullanmıştır⁹²⁰.

Oturan Figürler

Katalog No 121:

Hüseyinde Çömleği üçüncü frizde yer alan figür, bir divan üzerinde sağa dönük oturur şekilde, profilden betimlenmektedir. Karşılıklı oturduğu erkek figürden sığ bir kâse almak için elini ona uzatırken tasvir edilmiştir. Benzer bir sahne tören tasvirlerinin yer aldığı bir başka çömlek olan Bitik Çömleği'nde **Kat. No. 122**'de görülmektedir.

Aynı şekilde her iki kadın figür de aynı kıyafet içerisinde betimlenmiştir. Burada tasvir sanatçısının göstermek istediği bir detay dikkat çekicidir. Bitik Çömleğindeki kadın figürün üzerindeki kıyafette olmayan bir detay olarak kıyafetin boyun kısmına denk gelen

⁹¹⁴ Ayrıca bu kıyafet tipini Yazılıkaya A Odası sağ duvarda yer alan tanrıçaların kıyafetleriyle benzerlik gösterdiğini belirtmiştir. Vladislav Ardzinba, a.g.e., s. 68.

⁹¹⁵ Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 145.

⁹¹⁶ Hatçe Baltacıoğlu, 1995b, a.g.e., s. 3.

⁹¹⁷ A.g.e., s. 2.

⁹¹⁸ Kısa ceket.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5acb2350ab4353.93783999 (Erişim Tarihi: 09.04.2018)

⁹¹⁹ Tahsin Özgüç, 1958, a.g.e., s. 14.

⁹²⁰ Sedat Alp, 1999, a.g.e., s. 19.

kısımda bir hat görülmektedir. Bunun bir kat izi olabileceği gibi, kıyafetin başörtü veya başlık⁹²¹ ile başı örten bir bölümün olabileceği de düşünülmektedir. Bu çizginin tasvir sanatçısının daha detaylı bir çalışması olabileceği gibi farklı tür bir kıyafet tipi de olabilir.

Ayrıca figürün kıyafeti siyah, başındaki başlık/başörtü krem, ten kahve renktedir. Özellikle iki ayrı renkle vurgulanan bu kıyafet tipinin bu amaçla böyle tasvir edildiği düşünülebilir. Ucu düz ayakkabı giymektedir.

Katalog No 122:

Bitik Çömleğinde yer alan figürün kıyafeti, sadece yüzü ve ayakları açıkta bırakan, uzun, bol, desensiz ve kolsuz bir görünümüdür. Alp bu figürü tanımlarken ‘çarşaf veya pelerin giymiş gelin’ ifadesini kullanmıştır⁹²². Bittel ve Özgüç ise, tanrıça olarak yorumlar⁹²³. Figürün teni, ayakkabıları ve oturağı kahve, kıyafeti krem renktedir. Herhangi bir aksesuar belirgin değildir. Ucu kalkık ayakkabı giymektedir.

Yer aldığı sahne dolayısıyla **Kat. No. 80** ile birlikte değerlendirilmiştir⁹²⁴. Bu sebeple figürün, karşısında oturan erkek figürdeki gibi, soylu⁹²⁵, kutsal bir varlık⁹²⁶ ve sahnenin de bir evlenme sahnesi olduğu görüşleri bu figür için de geçerli olmaktadır.

2.3. Karışık Yaratıklar

Aslan Adam I

Katalog No 123:

Aslan Adam⁹²⁷. Figür Eflatunpınar Kutsal Havuzu’nda yer almaktadır. Geleneksel betimin dışında cepheden atlant gibi⁹²⁸ kolları yukarı kalkık üstündeki taş bloğu halindeki güneş kursunu kaldırırken betimlenmiştir. Baş haricindeki tüm vücudu insan biçimlidir. Üzerinde uzun kollu üst, bel oyuntusunda şerit bant halinde sıkı görünümlü bir kemer ve içte kısa bir etekliğin üzerinde derin yırtmaçlı ikinci bir etekliğin görüntüsü ile Erkek

⁹²¹ Darga bu detay için ‘kapüşon’ ifadesini kullanmıştır. Muhibbe Darga, 1984, a.g.e., s. 85. Muhibbe Darga, 2011a, a.g.e., s. 209.

⁹²² Muhibbe Darga, 2011a, a.g.e.

⁹²³ Kurt Bittel, 1976, a.g.e., s. 142.; Özgüç, tanrıçanın oturağını, oturuşunu ve yapılış üslubunu Kaniş Karumu Ib katından ele geçen altın damga mührü ile benzerlikleri olduğunu belirtir. Tahsin Özgüç, 1958, a.g.e., s. 16.

⁹²⁴ Hitit tasvir sanatında birbirine dönük figürlerin genellikle birlikte değerlendirildiği gözlemlenmektedir. Çömlek üzerindeki tasvirlerde en alttan başlayıp yukarı doğru ve hep sağa doğru yapılan okumalar dışında, karşılıklı oturan veya farklı bir eylem yapan figürlerde konu akışına uygun, ayrı bir sahne olarak ele alındığı gözlemlenmektedir. Tunç Sipahi, 2005, a.g.e., 662.; Tunç Sipahi, “Son Yıllardaki...”, s. 24.

⁹²⁵ Tahsin Özgüç, 1958, a.g.e., s. 6.; Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 56.; Charles Burney, a.g.e., s. 42.; Sedat Alp, 1999, a.g.e., s. 17.

⁹²⁶ Tahsin Özgüç, 1958, a.g.e., s. 6.; Sedat Alp, 1999, a.g.e., s. 17.; Charles Burney, a.g.e., s. 42.

⁹²⁷ Armağan Erkanal, a.g.e., s. 289.; Kutlu Emre, 2002a, a.g.e., s. 490.; Yiğit Erbil, a.g.e., s. 149.

⁹²⁸ Armağan Erkanal, a.g.e., s. 289.

Kıyafetleri Tip 10 ile oldukça uyumludur. Figür, üzerindeki kıyafetin duruş pozisyonu sebebiyle en iyi örneğini temsil etmektedir.

Dıştaki eteğin bedeninin çevresinde dolanan ve bedeninin ön-sağ köşesinde toplanıp sağ bacağı daha çok açıkta bırakan bir kesimi vardır. Bir başka deyişle eteğin iki kenarının birleşen bir görünümü yoktur. Bu görünüm, dıştaki uzun eteğin iki ucunun, bele dolanmak suretiyle giyildiğini veya kemerle bir bütün olduğunu akla getirmektedir. Üst gövdesinin aşınma sebebiyle net bir tahlili yapılamamaktadır. Kemerinde silah, başında başlık yoktur. Aşınmadan dolayı ayakkabı belirlenmemiştir.

Aslan Adam II

Katalog No 124:

Aslan Adam⁹²⁹. Yazılıkaya Kaya Kabartmaları A odasından B odasına geçişte dar bir geçit üzerinde yer almaktadır. Boyundan aşağısı insan biçiminde, pençeli, aslan başlı ve kükrecer gibi sağa dönük bir şekilde yürür gibi betimlenmiştir. Figürün sırtında çift kanat görülmektedir. Ayakları çıplak betimlenmiştir.

Üzerinde, bel oyuntusunda kalın bir kemerle tutturulan kısa bir etek yer almaktadır. Etek kalça altında düz bir biçimde bitmektedir. Bu tip kıyafeti Erkek Kıyafeti Tip 9'da görmekteyiz. Göğüs ortasında bir çift çizgi boyundan karın kısmına kadar inmektedir. Bu çift çizgi üst gövdede de bir kıyafet parçasının yer aldığına işaret edebileceği akla gelmektedir.

Boğa Adam

Katalog No 125:

Boğa Adam⁹³⁰. Eflatunpınar Kutsal Havuzunda yer alır. Boyundan aşağısı insan, başı boğa biçimli karışık yaratık olarak tasvir edilmiştir. Atlant gibi kolları yukarı kalkık üstündeki taş bloğu kaldırırken betimlenmiştir. Kuyruğu bacaklarının arasından yere doğru uzanmaktadır.

Katalog No 126:

Tanrısal boğa Hurrıs. Hurrıs, Neris ile birlikte Yazılıkaya Kaya Kabartmaları A Odası sol duvarda yer almaktadır. Başında iki adet boynuz, enseden bel hizasında kadar uzanan uzun, ucu kıvrık biten bir saç görülmektedir. Sol kolunda kalın bir bilezik ile

⁹²⁹ Seeher figürü 'demon' olarak tanımlamıştır. Jürgen Seeher, 2011, a.g.e., s. 93.

⁹³⁰ A.g.e.

betimlenmiştir. Kalçanın arkasından, yere kadar uzanan ucu kalın püsküllü bir kuyruk uzanmaktadır.

Bel oyuntusunda bir kemer görülmektedir. İki eliyle birden yatık bir hilal taşımaktadır. Yanlarda ikişer uzantısı olan dikdörtgen bir zemin⁹³¹ üzerinde dururlar. Bu zemin yeryüzünü, ellerinde taşıdıkları sembol ise gökyüzünü sembolize etmektedir⁹³².

Kılıç Tanrı

Katalog No 127:

Kılıç Gövdeli Yer altı Tanrısı Nergal⁹³³. Yazılıkaya B Odası sol duvarda yer alan figür, omuz kısımlarında birer adet ağız açık, pençeleri öne doğru uzanmış aslan taşımaktadır. Bu bölüm ve kılıç arasında birer adet tam profilden betimlenmiş aslan görülmektedir. Aslanlar oturur pozisyonda başları aşağı gelecek şekilde tasvir edilmişlerdir. Bu aslanlarda da ağız açık, boyunda çift çizgi boğum görülmektedir. Aslanların bilezik taktığı görülmektedir. Tüm tasvirlerde vücut hatları sert çizgilerle belirginleştirilmiştir. En alt bölüm kılıç ile sonlanmaktadır.

Tüm bu tasvir özellikleri ile yere saplanmış görüntüsü oluşturmanın amaçlandığı düşünülmüştür. Seeher, tasvirin önünde saplanmış görüntüsünü destekleyecek bir sekinin olabileceğini ileri sürmüştür⁹³⁴. Göğsün ortasında boyundan aşağı uzanan bir çizgi görülmektedir. Benzer bir detay **Kat. No. 124**'da de görülmektedir. Bu çizginin bir kıyafetin detayı olarak düşünülebilir. Önü açılıp kapanabilen bir ceket, gömlek veya bolero gibi önden açılıp giyilen bir kıyafet tipi olabileceği akla gelmektedir.

Başında, önde tek, yanda çifter şekilde üç dizi boynuzlu konik biçimli başlık giymektedir. Başlığın tepesinde bir çıkıntı, başlığın arkasından tekrar gövde ile birleşmektedir. Bu başlık tipi katalogumuzda tek örnektir. Kulağı iri işlenen figürün, halka küpe taktığı görülmektedir.

⁹³¹ Jürgen Seeher, 2011, a.g.e., s. 53.

⁹³² Armağan Erkanal, a.g.e., s. 289.

⁹³³ Ömür Harmanşah, a.g.e., s. 572.; Seeher, bu tanrıya 'Kılıç Tanrısı', Gurney 'Kama Tanrısı' tanımı getirmektedir. Jürgen Seeher, 2011, a.g.e., s. 113.; Oliver Gurney, a.g.e., s. 168.

⁹³⁴ Jürgen Seeher, 2011, a.g.e., s. 114.

*Dağ Tanrıları*⁹³⁵

Katalog No 128:

Tanrı⁹³⁶. Yumruk Biçimli Riton üzerinde yer alır. Boyundan başlayan ve alt gövdeye uzanan olasılıkla tek parça bir kıyafet giymektedir. Bel oyuntusunda kalın bir kemer ile sıkıca tutturulmuş kıyafetin kolları dirsek hizasında bitmektedir. Sol kol pazısının üzerinde çizgisel desenlerle süslenmiş bir bant⁹³⁷ görülmektedir. Bu bant, **Kat. No. 19**'un kolundaki bant ile benzerlik gösterir.

Belden aşağısındaki desenler, Hitit dağlarına benzetilmiştir⁹³⁸. Figürün üzerindeki kıyafetin kalça hizasında yaprak desenli süslerle örtü olması tam olarak tipoloji belirtmemizi engellemektedir. Etekliğin genişleyen bir model olduğu izlenimi uyandıracak şekilde ön ve arkasında bir hattın oluşu, üst gövdedeki parça, kemer ve alta doğru uzayan etek görüntüsü Erkek Kıyafetleri Tip 15, Tip 5 ve Tip 5A ile benzerlikler taşıdığını göstermektedir. Ayrıca Etekliğin ön ve arkasında ikişerli, diğerleri irili ufaklı olmak üzere yaprak dizileri ile süslüdür.

Başında öne ve arkaya uzanan detayları çizgilerle belirtilmiş saç demetleri veya tasvir sanatında bir çeşit başlık modeli görülmektedir. Başlık alın kısmında tek boynuzlu süslüdür⁹³⁹. Yüz hatları iri işlenmiş figür sakallı, uzun saçlıdır. Saçlar bele kadar uzanmakta ve ucu kıvrılarak bitmektedir.

Sol kolu başının hizasında dua jesti yaparken aynı zamanda bir obje tutmaktadır. Bu objenin aşağı doğru damla biçimli olduğu gözlemlenmektedir. **Kat. No. 9**'un elinde tutmuş olduğu objenin detaylı işlenmiş süslü bir versiyonu olabileceğini akla getirmektedir. Ayrıca kolunda iki adet bilezik görülmektedir. Ayakları görülmez.

Alp, figürün tören alayının en arkasında olmasının Hitit protokollerine uygun olamayacağından yola çıkarak, Kral Tuthaliya'nın bir dağ tanrısı gibi tasvir edilmiş olduğu belirtir⁹⁴⁰. Savaş, figürün, Ormanın Koruyucu Tanrısı olabileceğine işaret eder (KUB LII

⁹³⁵ Eski Anadolu Hitti sanatında bilinen dağ tanrısı betimleri MÖ. 13 yy'dan itibaren görülmektedir. III. Hattuşili vePuduhepa'nın döneminde Hurri etkisiyle tanrıları da benimsenmiştir. Ek olarak Dağ tanrısı Hurri-Mitanni kökenlidir. Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 181.

⁹³⁶ Alp bu figür için, insan figürlerinin arkasına bir tanrının olamayacağı fikrinden yola çıkarak, bunun Koç maskesi takmış III. Tuthaliya olabileceğini fikrini ileri sürmüştür. Örnek olarak, British Museum'da yer alan, bir Hitit kralının kuş maskesi taktığı ve kült törenine hizmet ettiği sahnenin yer aldığı Eski Hitit mührünü ve Ashkmolean koleksiyonunda yer alan Eski Hitit mührünü göstermektedir. Sedat Alp, 1999, a.g.e., s. 29.

⁹³⁷ Savaş, bu bant için "arma" ifadesini kullanmaktadır. Savaş Özkan Savaş, 2006, a.g.e., s. 641.

⁹³⁸ A.g.e.

⁹³⁹ Savaş, başlığı, "boynuz kenarlı, dalgalı yapraklardan oluşan taç" olarak tanımlamıştır. Savaş Özkan Savaş, 2006, a.g.e., s. 641.

⁹⁴⁰ Sedat Alp, 1999, a.g.e., s. 29.

100 2:) AN.TAH.SUM bayramının 32. gününde (CTH 617) ^DLAMMA ^{GIS}TIR, kült törenlerinin anlatıldığı metinlerde özel bir tanrı başlığıyla bulunduğu belirtilmiştir⁹⁴¹.

Törenlerin yapıldığı orman, Tauris kenti yakınlarındaydı. Bu törenlerde tanrılara sunulan adaklar, *danna ekmeği*, / KUB, 18, III, 14, 17-21/, tatlı ekmek, *punniki ekmeği*, antahsum bitkisi', *taval, valhi* içkileri ve şarap adak olarak sunulurdu /KUB XXV, 18, V, 14/⁹⁴². Bir başka tören metinlerindeyse (KUB X, 91) şafak vakti tanrı heykelinin mabetten çıkarılıp, arabaya konulduğu ve Taviniya ormanına götürüldüğü ve bu heykelin önünde ayin yapıldığı belirtilmiştir⁹⁴³.

Katalog No 129:

Dağ tanrısı. Yazılıkaya Kaya Kabartmaları A Odası sol duvarda yer almaktadır. Sağa doğru dönük durağan tasvir edilmiştir. Kolları dirsekten bükük, yumruk yaptığı elleri ileri doğru uzanmaktadır. Elleri boş olarak betimlenmiştir.

Bel oyuntusundan başlayarak yere kadar uzanan çan biçimli bir etek görünümündeki kısım, kıyafeti çağrıştıracak biçimdedir. Eteklik gibi duran bu kısım, ayakları tamamen örter. Etekliğin ön yüzünde, daha önce kadın figürlerde gördüğümüz 'önlük' olarak açıklanabilecek ek bir eteklik görülmektedir⁹⁴⁴. **Kat. No 130** ve **131** gibi etekliğin yanlarından üçer adet ucu yere doğru kıvrılan çıkıntı görülmektedir. Bu çıkıntılar diğer figürlerde olduğu gibi su kaynağını temsil eden bir detay olarak betimlenmiştir.

Başında konik biçimli bir başlık görülmektedir. Enseden sırta dökülen saçlar kabarık bir hat oluşturmaktadır. İri hakla küpe takmaktadır. Uzun göğüs hizasında köşegen kenarlarla sonlanan bir sakal görülmektedir.

Katalog No 130:

Dağ tanrısı. Figür Yazılıkaya Kaya Kabartmaları A Odası sol duvarda yer almaktadır. Sağa doğru dönük durağan tasvir edilmiştir. Kolları dirsekten bükük, yumruk yaptığı elleri ileri doğru uzanmaktadır. Elleri boş olarak betimlenmiştir.

Bel oyuntusundan başlayarak yere kadar uzanan çan biçimli bir etek görünümündeki kısım, kıyafeti çağrıştıracak biçimdedir. Balık pulu gibi görünen bir şeklin üst üste tekrarından oluşan desen görüntüsü üç sıra halindedir. Bu görüntünün

⁹⁴¹ Özkan Savaş, 2006, a.g.e., s. 641.; Vladislav Ardzinba, a.g.e., s. 22.

⁹⁴² Ayrıca bu tanrı için 'Ormanın Fırtına Tanrısı' ifadesi de kullanılır. Vladislav Ardzinba, a.g.e., s. 22.

⁹⁴³ Vladislav Ardzinba, a.g.e., ss. 166, 291.

⁹⁴⁴ Bkz: Kad. Kıy. Tip 2.

dağların yüzeyindeki kaya ve vadilerin sembolik görüntüsü olabileceği düşünülmüştür⁹⁴⁵. Eteklik gibi duran bu kısım, ayakları tamamen örter. Bu da figürün durağan görüntüsünü desteklemektedir. Seeher dağ tanrılarının ayakları olamayacağından bu görüntünün bir kıyafet parçası olmak yerine kutsal bir dağın şeklinin kastedildiğini ifade etmiştir⁹⁴⁶. Etekliğin sağ ve sol yanından ucu yere doğru kıvrılan üçer adet çıkıntı görülmektedir. Bu çıkıntıların su kaynaklarını ifade ettiği belirtilmiştir⁹⁴⁷.

Önünde tek boynuzu olan konik biçimli başlık giymektedir. Başlık çizgisel desenlerle süslüdür. Konik başlığın tepesinde tıpkı **Kat. No 68**'de olduğu gibi bir süs yer almaktadır. Bu süs tipik Hitit kılıçlarının kabzalarında görülen hilal biçiminin bir benzeridir. Figür sakal ile betimlenmiştir. Sakal göğüs hizasına kadar uzanan köşegen hatlara sahiptir. İri kulağında halka küpe takmaktadır.

Katalog No 131:

Hazzi Dağ Tanrısı⁹⁴⁸. Mamni ile birlikte Yazılıkaya Kaya Kabartmaları A Odası ana sahnede Tanrı Teşup'u sırtında taşır vaziyette tasvir edilmiştir. Öne doğru eğilen figürün sırtı oldukça büyük bir kambur ile profilden betimlenmiştir.

Başında önde tek boynuzlu konik biçimli başlık görülmektedir. Başlık çizgisel desenli olup ucu öne eğik, hafif hilal görünümündedir. Başlığın altından çıkan saçlar enseden bele kadar uzanmakta ve ucu yukarı doğru kıvrılarak sonlanmaktadır. Kolları dirsekten hafif kıvrık, elleri çene hizasında birleşmiş ve dua eder pozisyonda betimlenmiştir. Kulağında iri halka küpe ve yüzünde gür, uzun, köşegen hatlı sakal ile betimlenmiştir.

Bel oyuntusundan başlayarak yere kadar uzanan çan biçimli etek görünümündeki kısmın üzerinde daha önce **Kat. No. 129**'da da gördüğümüz ek bir önlük görülmektedir. Uzun bir etekliğin üzerinde, daha kısa ikinci bir eteklik gibi duran bu önlük görünümü katalogumuzda yer alan erkek kıyafetleri içerisinde sadece Dağ Tanrılarında görülmektedir⁹⁴⁹. Bel oyuntusunda kalın bant şeklindeki bir kemerle sıkı bir görünümde tutturulmuştur. Etekliğin her iki yanından **Kat. No. 129, 130**'da olduğu gibi sivri ucu kıvrık çıkıntılar görülmektedir. Aynı şekilde su kaynağını temsil ettiği düşünülebilir.

⁹⁴⁵ Jürgen Seeher, 2011, a.g.e., s. 37.

⁹⁴⁶ A.g.e., s. 37.

⁹⁴⁷ A.g.e., ss. 38-39.

⁹⁴⁸ A.g.e., s. 65.

⁹⁴⁹ Aynı detay Mamni Dağ Tanrısında görülmemektedir.

Katalog No 132:

Dağ Tanrısı. Figür Eflatunpınar Kutsal Havuzunda en alt sırada yan yana dizili olarak beş adet betimlenmiştir. Figürün başında kulağı dışarıda bırakan bir başlık yer almaktadır. Başlığın kenar hattı üç kabartma çizgi ile başı sarmaktadır. Başlık silindirik, tepesi yuvarlatılmış ve hafif uzun olup, önde üç adet kabartma biçiminde boynuz ile süslüdür⁹⁵⁰. Yüz hatları ve kulağı iri işlenmiştir. Kulağında küpe yoktur. Kolları dirsekten hafif kıvrık, elleri çene hizasında birleşmiş ve dua eder pozisyonda betimlenmiştir.

Bel oyuntusundan başlayarak yere kadar uzanan çan biçimli etek görünümündeki kısmın üzerinde **Kat. No. 130**'da olduğu gibi kaya ve tepelikleri simgelediği düşünülen kabartmalı üç sıra üst üste çıkıntılar görülmektedir. Ayrıca su sisteminin sirkülasyonunu sağlamak adına bu sözü edilen çıkıntıların aralarında delikler bulunmaktadır. Deliklerden biri kemer üzerindedir. Kemer kalın bir bant halinde olup belde sıkıca tutturulmuş bir görünümündedir.

Eflatunpınar Kutsal Havuzunda yapılan çalışmalarda suyun boşaltılmasıyla ortaya çıkarılan Dağ Tanrıları grubu, diğer dağ tanrısı tasvirlerinin etek bölümlerinde yer alan ucu sivri, kısa çıkıntılarının (Bkz: **Kat. No. 129, 130, 131**) ne ifade ettiğini anlamlandırmaya olanak sağlamıştır⁹⁵¹.

Hayvan Maskeli Erkek**Katalog No 133:**

Hayvan Maskesi Taktığı düşünülen figür Alacahöyük Duvar Kabartmaları Batı Kulesi Köşe Ortostatları İç Yüzey'de yer almaktadır. Aşınma dolayısıyla kıyafet tipini belirlemek günümüz için mümkün değildir. Sağ kolu dirsekten bükük, göğüse çekili, eli yumruk yapılmış görünümdeyken, sol eli dirsekten hafif bükük, eli yumruk şeklinde çene hizasındadır. Adım atarken sağ dönük tasvir edilmiştir.

Figürün baş kısmı büyük oranda kırıktır. Sağlam kalan çene bölgesi insan anatomisine pek uymayan bir görüntüye sahiptir. Bu tasvirin insandan çok bir hayvan çenesine benzediği düşünülmektedir⁹⁵². Kollar, eller, gövde ve bacaklar insana ait

⁹⁵⁰ Bu başlık tipini Fasıllar Anıtı'nda, sağ elini havaya kaldırırken cepheden tasvir edilmiş tanrı figüründe de görmekteyiz. Görsel için bkz: Belma Kulaçoğlu, a.g.e., Kat no: 144. s. 123. Diğer örnekler ise Hattuşa'dan ele geçen fildişi Dağ tanrısı heykelciğinde görülmektedir. Görsel için bkz: Ali Dinçol, a.g.e., s. 256. Ayrıca Sarkışla tören baltası üzerinde, Dağ Tanrısı üzerinde yükselen ve Güneş Tanrısı olarak tanımlanan figürde görmekteyiz. Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 109.

⁹⁵¹ Jürgen Seeher, 2011, a.g.e., s. 38.

⁹⁵² Hatçe Baltacıoğlu, 1995d, a.g.e., s. 2.

özelliklerde tasvir edilirken yüzün ön bölümünün hayvan başını andıran bir görüntüde olması 'karışık' bir görüntü oluşturmaktadır. Bu görüntünün maske ile sağlandığı ileri sürülmektedir⁹⁵³.

Yazılı kaynaklarda hayvan maskesi takan kişiler hakkında bazı bölümler yer almaktadır. Figürün hangi hayvanın maskesini taktığını kesin olarak belirlemek mümkün olmamakla birlikte, belirli pasajlarla bu maskenin görünümündeki benzer maskelerle ilgili bilgiler yer almaktadır. Metinlerde dini törenlerde yer alan kişiler arasında sayılan hayvan maskeli kişiler sadece Alacahöyük Duvar Kabartmalarında görülmekte⁹⁵⁴, katalogumuzda tek örneği oluşturmaktadır. Araştırmacılar, ayinlere katılan köpek, kurt, aslan, ayı adamların çeşitli hayvanları çağrıştıran maskeleri taktıklarını ve derilerine büründüklerini ileri sürmüşlerdir⁹⁵⁵.

Hitit insanı, tanrılarla hayvanlar yoluyla bağlantı kurmuş veya tanrılarla hayvanlar yoluyla simgeleştirmişlerdir⁹⁵⁶. Hayvanların kılığına girmek, hayvan hareketlerini taklit etmek, hayvan sesleri çıkarmak ve bu hareket ve seslerle çeşitli danslar oluşturmak ve bunları ayinlerde gerçekleştirmek Hitit ritüellerinin bir parçasını oluşturmaktadır⁹⁵⁷. Baltacıoğlu, figürün bir köpek adam veya kurt adamı temsil edebileceğini belirtmiştir⁹⁵⁸.

Metinlerde KI. LAM bayramına ait pasajlarda geçen 'Köpek Adam'⁹⁵⁹ törenlerde bir köpeğin hareketlerini taklit ederken aynı zamanda mızrak taşır ve şarkı söyler ve krala hediye getirmekle yükümlüdür. Köpek adamların hayvan toplayıp ellerinde meşale veya mızrak tuttıkları için nöbetçi/çoban olabileceği ileri sürülmüştür. Tethesnas Bayramı'na ait metinlerde ise 'Köpekli Kapının Adamları'⁹⁶⁰ denilen bir görevli grubundan söz edilmektedir⁹⁶¹. Ardzinba, Köpek Adamlar'ın ayin zamanında köpek gibi uluduklarını belirtmiştir⁹⁶².

Zarpiya Töreni'nde törene katılan sekiz genç erkekten birine teke postu giydirildiğinden söz edilmektedir. Daha sonra bu kişi kurt gibi ulumaktadır (KUB IX, 31, II, 9-12)⁹⁶³. Olasılıkla bu kişi 'Kurt Adam'dır⁹⁶⁴. Bayram törenlerinden bahsedilen

⁹⁵³ A.g.e.

⁹⁵⁴ Hatçe Baltacıoğlu, 2006a, a.g.e., s. 27.

⁹⁵⁵ Vladislav Ardzinba, a.g.e., ss. 47-48.

⁹⁵⁶ A.g.e., s. 47.

⁹⁵⁷ A.g.e., ss. 47,48.

⁹⁵⁸ Hatçe Baltacıoğlu, 1995d, a.g.e., s. 4.

⁹⁵⁹ LU.UR.GI7, DU.GUD, LUMES-UR.TUR DINGIR^{MES}, LU.UR.TUR DINGIR ve LU-UR.TUR.

⁹⁶⁰ LUMES-KA (.GAL) UR.GI, Hatçe Baltacıoğlu, 1995d, a.g.e., s. 2.

⁹⁶¹ A.g.e., s. 2.

⁹⁶² Vladislav Ardzinba, a.g.e., s. 47.

⁹⁶³ A.g.e., s. 48.

metinlerde kurt adamlar bilinmektedir (KUB L VII, 76-78)⁹⁶⁵. Metinlerde Tanrı Pirwa kültünde adı geçen ‘Keçi Adam’⁹⁶⁶ Çoban, Keçi Çoban olarak çevrilmiş, tören sırasında bir çocuğa keçinin derisinin giydirildiği belirtilmiştir⁹⁶⁷.

Yine KILAM bayramına ait başka bir fragmanda leopar derisi⁹⁶⁸ ve leopar kafası’ndan⁹⁶⁹ bahsedilmekte, Tanrı Tetishapi Bayram töreninde ‘Leopar Adam’⁹⁷⁰ dansının olduğundan söz edilmektedir⁹⁷¹. Aynı tanrı için ‘Ayı Adam’⁹⁷² bu törenlerde hokkabazların ayaklarını ovalamakla görevli kişiler olarak bildirilmiştir. Bibliothque Nationale’de yer alan bir mühürün en alt sahnesinde kurt, kuş ve aslan tasvirlerinin yanında ayı maskeli tapınak görevlilerin yer alması törende bu kişilerin bulunduğu görsel bir kanıtı olarak görülmektedir⁹⁷³.

Metinlerde aynı zamanda bir ‘Aslan Adam’dan⁹⁷⁴ da söz edilmektedir. Törenlerde görev alan bu kişiler daha az görülmektedir⁹⁷⁵. Yazılıkaya B Odasında yer alan **Kat. No. 124**’da bir aslan başı ile tasvir edilmiş figür ile kanatları dışında benzerlik göstermektedir. Hattilerin Takkeha –dTakkiho(un) adlı aslan biçimli bir tanrılarının olması bu hayvanın kutsallığına işaret etmektedir. Ayrıca ayinlerde aslan biçiminde kaplar kullanılmaktaydı⁹⁷⁶.

Hititler için önemli hayvanlar arasında olan boğa da maskesi kullanılan hayvanlar arasındadır. Yazılı belgelerde adı geçen ‘Boğa Adam’ın⁹⁷⁷ törenlere katılıp katılmadığı bilinmemekle birlikte, farklı tipte eserler üzerinde örnekleri mevcuttur⁹⁷⁸.

Katalog No 134:

Boğa maskeli erkek⁹⁷⁹. Eskiypar çömlek parçaları arasına son dönem kazılarında ele geçmiştir. Hitit tasvir sanatında bir ilk olan figür, sağ elinde tutmuş olduğu hayvanın

⁹⁶⁴ Hatçe Baltacıoğlu, 1995d, a.g.e., ss. 2-3. ^{LU}-UR.BAR.RA.

⁹⁶⁵ Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 65.

⁹⁶⁶ Hatçe Baltacıoğlu, 1995d, a.g.e., s. 4.

⁹⁶⁷ A.g.e., s. 4.

⁹⁶⁸ ^{KUS} kursas UG.TUR. A.g.e., s. 3.

⁹⁶⁹ SAG.DU UG.TUR. A.g.e., s. 3.

⁹⁷⁰ ^{LU} UG.TUR/ ^{LU} PIRIG.TUR/ ^{LU} parsana. Hatçe Baltacıoğlu, 1995d, a.g.e., s. 3.

⁹⁷¹ A.g.e.

⁹⁷² Hartagga- Rukiye Akdoğan, “Boğazköy Metinlerinde Geçen Bazı Hayvan İsimleri”, *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1989 Yıllığı*, Müze Eserleri Turistik Yayınları, Ankara, 1990, s. 63.

⁹⁷³ Hatçe Baltacıoğlu, 1995d, a.g.e., s. 4.

⁹⁷⁴ ^{LU}-UR.MAH. A.g.e., s. 3.

⁹⁷⁵ A.g.e.

⁹⁷⁶ Vladislav Ardzinba, a.g.e., s. 133.

⁹⁷⁷ ^{LU}.MES-GU₄.MAH. Hatçe Baltacıoğlu, 1995d, a.g.e., s. 3.

⁹⁷⁸ Darga, “boğa maskesi taşıyan kült personeli” olarak tanımlar. Ugarit’te bulunmuş olan üçlü (trias) tanrılar grubunun ortada yer alan figürün boğa başlı olduğu belirtir. Kıbrıs’ta MÖ. 1. Binyılda, Hava Tanrısı ile ilgili olarak boğa adamların varlığına işaret eder. Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 65.

bacaklarını, arkaya doğru uzatmakta ve aynı zamanda vücudu cepheden görülmektedir. Bu hayvanın bir aslan olduğu düşünülmektedir⁹⁸⁰. (Şekil 5c) Bir ilk olarak yorumlanan figure bir benzer örnek, Amasya Müzesi'nde bulunan bir çömlek parçası üzerinde bir kadın figürde de görülmektedir. Benzer şekilde sağ eliyle tuttuğu hayvanı baş aşağı sallandırmakta ve diğer tarafa doğru yürür pozisyonda betimlenmiştir. Kadın figürün elinde taşımakta olduğu hayvanın yavru kopek olabileceği değerlendirilmiştir⁹⁸¹. (Şekil 27) Aslan gibi güçlü bir hayvanın baş aşağı tutulmuş olması kutsal varlığın otoritesini geçersiz kılmaktadır⁹⁸². Aynı zamanda boğa kültürünün önemini ve gücünü vurgulaması açısından da önem taşıdığı akla gelmektedir⁹⁸³. Figürün kıyafeti açık krem, teni, kemer kırmızı astarlı olup çömleğin rengi ile aynıdır⁹⁸⁴.

2.3.1 Bölüm Sonu Değerlendirmesi

2.3.1.1. Erkek Kıyafetleri Genel Değerlendirmesi

Erkek Kıyafetleri'nde; tipoloji yapılırken 16 farklı tip tespit edilmiştir. (Tablo 6) Bu tipler zaman zaman kendi içlerinde ufak detaylarla birbirlerinden ayrılmışlardır. En yaygın görülen kıyafet tipi, Tip 1 olarak belirlenmiştir. MÖ. 17. – 16. yüzyıllarda yaygın olarak giyildiği belirlenen Tip 1, a, b, c ve d alt başlıklarına ayrılmıştır. Kemer veya başka herhangi bir aksesuar kullanılmayan sade bir görüntü oluşturan bu kıyafet, kısa, kalça altında biten gömlek ve içine giyilen üçgen hatlı bir içlikle tamamlanmaktadır. Tip 1 maddelerinin birbirlerinden farkı, üste giyilen gömleğin ön kısmında açık, kapalı, katlanarak kapanması gibi detaylarla birbirinden ayrılmasıdır. Katalogumuzda lir, çalpara ve saz çalan, kılıç taşıyan, sıvı kabı ve katı yiyecek kabı, eşya veya sunak taşıyan, araba çeken, boğa süren, getik götüren, dua eden ve tapınan, libasyon yapan, rehberlik yapan

⁹⁷⁹ Boğa maskeli erkek veya boğa adam tasvirli çömlek parçası Boğazköy'den ele geçmiştir. Figür sola dönük, başının hizasına kaldırdığı tutamaklı çalparasını çalarken tasvir edilmiştir. Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 61. Res. 44.

⁹⁸⁰ Tunç Sipahi, 2014, a.g.e., s. 36.

⁹⁸¹ Katalogta yer verilemeyen bu kadın figür, Kad. Kıy. Tip 1 giyim içerisinde görülmektedir. Boyundan başlayıp ayak bileklerine kadar uzanan, desensiz, süssüz bir elbise tipindedir. Elbise siyah renkte, kemer kırmızı, ayakkabı kahve renktedir. figür sağ doğru dönük, sol kol dua jestinde betimlenmiştir. Amasya Müzesi. Thomas Moore, Old Hittite Polychrome Relief Vases and the Assertion of Kingship in 16th Century BCE Anatolia, The Graduate School of Economics and Social Sciences of İhsan Doğramacı Bilkent University, In Partial Fulfillment of the Requirements of the Degree of Master of Arts, Ankara, 2015, s. 37.

⁹⁸² Tunç Sipahi, 2014, a.g.e., s. 37.

⁹⁸³ Hayvan maskeli tasvir edilmiş ve katalogta olmayan diğer benzer örnekler, Boğazköy'de ele geçen koç/boğa başlı figür çalpara çalmaktadır. Bir diğer örnek de Elbistan-Karahöyük'tendir. Buradaki örnek de belden aşağısı insan belden yukarı boğa biçimindedir. Tunç Sipahi, 2014, a.g.e., s. 37.

⁹⁸⁴ Tunç Sipahi, 2014, a.g.e., s. 36.

figürlerin üzerinde görülmektedir. Eski Hitit Kabartmalı çömlerinde sık bir şekilde betimlenen ve Eski Hitit Dönemi'nde yaygın olarak görülen bu kıyafet tipi genellikle törenlerde hizmet eden kişiler üzerinde tasvir edildiği gözlemlenmiştir.

Tip 2, Tip 1 ile çağdaştır. İçliksiz, kısa bir gömlek ve omuzlardan dökülen bir pelerin ile betimlenen figür çalpara çalmaktadır. Bu anlamda Tip 2'nin, Tip 1'de görülen müzisyen kıyafetiyle benzer olduğu, stil bakımından farklar taşıdığı gözlemlenmektedir.

Tip 3, benzer kıyafet unsurlarını barındırırken, içlik yere kadar uzanmakta, gömlek daha bol ve koldan sarkan bir bölüm görülmektedir. Bununla birlikte kıyafet süslü bir görünümündedir. Tip 1 ve 2'nin benzeri olarak, Tip 3, saki, sıvı sunu yapan, ekmek taşıyan figürler üzerinde görülmektedir. Tasvir edilen tören içerisinde hizmet eden kişiler oldukları görülmekte ve Tip 1 ve 2 ile ortak bir özellik taşımaktadır.

Tip 4 başlığı altında değerlendirilen kıyafet tipinde, boyundan başlayan ve diz kapağı ile ayak bileği arasındaki seviyeye kadar uzanan midi boy bir manto ve köşegen hatlı bir içlik ile görülen bu tip kıyafet, yuvarlak nesne taşıyan, lir, çalpara çalan, asa taşıyan kişiler üzerinde görüldüğü tespit edilmiştir. Böylelikle Tip 1, 2 ve 3'te görüldüğü gibi hizmet eden kişiler oldukları ve sadece MÖ. 15-14 yy'a tarihlendirilmiş olan Yumruk Biçimli Riton üzerindeki sahne içerisinde görülmeleri, saray ve çevresinde görev alan kişilere giyilen kıyafetlerin değişim ve yeniliklerini gözler önüne sermektedir.

Tip 5, a ve b başlıkları altında küçük detaylarla değişen bir tarz farkının olması sebebiyle ayrı olarak değerlendirilmiştir. Tip 5, tek parça kıyafetin boynu V biçimli olup bel yerinden kurdele biçimli kemer ile tutturulmuş, içliksiz bir görünümle Tip 1, 2, 3 ve 4'te görülen hizmet eden kişilerin sık kullandığı kıyafet tarzının dışında bir görünüm çizmiştir. Bu kıyafet tipi, lavta çalan, kılıç yutan, merdivene çıkan ve Prens Kuvalanamuva olarak tanımlanan figürler üzerinde görülmektedir. Benzer kıyafetlerin içinde tasvir edilen bu figürler sosyal statü olarak birbirinden uzak bir konumda bulunarak ilginç bir tablo çizmektedir. Bu tablo kraliyet, saray çevresinde yer alan kişilerin kıyafet seçimlerinin birbirine yakın olmasının doğal ve akla yatkın bir görünümüdür. Tip 5a'nın Tip 5 tipinden ayrıldığı tek detay etek ucunun, bacakların birleştiği noktaya doğru verev inmesidir. Bu tipi, hayvan taşıyan, asa taşıyan ve akrobat olarak tanımlanan tören alayının hizmetli kişileri olarak tasvir edilen figürler üzerinde görmekteyiz. Aynı zamanda figürler başlık takmaktadır. Başlık MÖ. 17 yy'da görülen akrobatların başında görülmemektedir. Bunun sebebi figürlerin ters takla, köprü gibi hareketlerle enerjik sahneleri canlandırırken tasvir edilmiş olmalarından kaynaklanmaktadır. Başlığı başında

tutabilecek pozisyondan uzak oluşları sebebiyle mi yoksa başlığın akrobat kıyafet repertuarında olmayışından kaynaklı olup olmadığı belirlenememiştir. Tip 5b ise etek ucu a tipinde olduğu gibi verev inmesinin yanında süslü olması da ufak fakat ayrı bir kategoride değerlendirilmesi gereken bir detaydır. Bu süslemenin tören alayı içerisinde kişilerin konumlanması, sosyal statü, mesleki ustalık gibi görsel işaretlerin kullanılmış olabileceğini de akla getirmektedir. Bu gibi küçük detayların tasvir sanatçısının belirtmeye değer görmesinden yola çıkarak önemli olduğu akla gelmelidir. Ayrıca lituus'u omzunda taşıyan, sıvı sunu yapan figürlerce giyilmiş bir kıyafet tipi olarak tespit edilmiş olup, bu figürler kral ve tanrı olarak yorumlanmıştır. A, b ve c'nin stil bakımından birbirine yakın fakat sosyal statü anlamında zıt noktalarda bulunan kişilerce giyilmiş olarak tasvir edilmesi önemlidir.

Tip 6, iki farklı başlık altında incelenmiştir. Eteğin arka bölümü ise diz kapağının altına kadar uzanan üçgen bir görünümde olması farklı bir tip olarak görülmektedir. Tip 6 ve Tip 6a'nın tiplerinin ayrıldığı detay, a tipinde süslemelerin artmış olmasıdır. Genel olarak 6 tipindeki kıyafetler tanrılar tarafından giyilmiştir. Topuz taşıyan tanrı ve Fırtına Tanrısı bunun yanı sıra tanımlanamayan iki farklı tanrı üzerinde de tespit edilmiştir.

Tip 7 ve 7a, akrobatların giydiği bir kıyafet tipidir. Belden sıkıca tutturulan kemer, kısa bir eteklik gibi genel görünümü bulunmaktadır. Akrobat kıyafetlerinin MÖ. 17 yy'da Tip 7-7a başlığı altında, kısa etek, sıkı bir kemer ile görülürken; MÖ. 14 yy'da (Tip5b) uzun etek, püsküllü, kurdele biçimli kemer değişime uğradığı belirlenmiştir. Yapılan akrobatik hareketlerdeki hareketliliği kısıtlamayacak tipte bir kıyafet tipi tercih edilmeye devam etmiştir.

Tip 8, a ve b tiplerinde incelenmiş olup, bu tipteki tüm figürler tanrı olarak tanımlanmıştır. Ortak özellik olarak desenli kısa etek, kalın, süslü bir kemerle tutturulmuştur. Bu kıyafet tipinin görüldüğü figürler Kral? Kabarması, Dans Eden Tanrı, ^DLAMA LİL olarak tespit edilmiştir. Figürlerin birbirlerinden ayrıldığı noktalar başlık tipleridir. Kemer ve başlık tipleri ünük birer örnektir.

Tip 9, Boyundan başlayıp kalçanın hemen altında biten, kısa kollu, dar, etekliği yırtmaçlı, desensiz, kemerli kıyafet tipi olarak tespit edilmiş olup, ok atan tanrı, mızraklı avcı, dua eden tanrı, orak taşıyan tanrı, topuz taşıyan tanrı, balta taşıyan tanrı tiplerinde görülmektedir. Tanrısal bir kıyafet tipi olarak tespit edilmiştir. Kemer bir aksesuar olmanın yanında silahların takılabildiği bir eşya olarak görülmektedir. Ayrıca süsten uzak,

hareketsiz, yırtmaçsız bu giyim tipi, tanrısal kostüm denilebilecek düzeyde standart bir görünüm çizmektedir. Tip 1'den sonra en sık kullanım gören kıyafet tipidir.

Tip 10 kıyafet tipinde görülen tüm figürler Yazılıkaya Kaya Kabartmaları'nda yer alan tanrılardan oluşmaktadır. Dua Eden Tanrı, Topuz Taşıyan Tanrı, Hançer Taşıyan Tanrı gibi tanrı figürlerinin ortak giyim şekli olmuştur. Figürler, bel oyuntusundan başlayıp kalçanın altında biten, kısa, desensiz bir etek üzerine derin bir yırtmacı olan ve yere kadar uzanan ikinci bir etek giymektedir. Bu Tip 9'da görülen kıyafet tipinin üzerine giyilen ikinci bir etekliğin derin yırtmaçlı ve yere kadar uzanan görüntüsünü oluşturmaktadır. Tip 9 ve 10'da görülen tanımlamaya yardımcı aksesuarlar başlık ve kemer olarak görülmektedir. Kemer bu tipte de kıyafeti bele sabitlemenin dışında silahların takılması için kullanılan bir eşya olarak kullanılmıştır. Başlık hiyerarşiyi belirten özelliği ile konik biçimlidir. Bunun dışında her iki tipin ortak diğer özelliği benzer kalkık uçlu ayakkabı ile görülmeleridir.

Tip 11'in görüldüğü figürlerde uzun, önü açık, arka etek ucu hafif üçgen biten bir manto görülmektedir. Mantonun üzerinde bir pelerin olduğu belirtilmiştir. Bu tip kıyafetlerin kral olarak tanımlanan figürlerin giymekte olduğu tespit edilmiştir. Sıvı sunu yapan kral, lituus'u aşağı doğru taşıyan kral figürleri üzerinde görülmektedir. Figürler, tanrıya libasyon yapmak ve kraliyet sembolü olan lituus'u taşırken dua jesti ile bir kolunu havaya kaldırmak gibi tanımlayı kolaylaştıran sahneler içerisinde betimlenmişlerdir. Katalogumuzdaki Tip 11 giyimli kral betimleri, MÖ. 15. ve 13. yy arasında görülmektedir.

Tip 12 kıyafet tipinin görüldüğü tüm figürler Alacahöyük Duvar Kabartmaları Batı Kule'de yer almaktadır. Figürler boyundan başlayıp ayak bileğine kadar uzanan bir içlik ve diz kapağından biraz altta bir manto ile betimlenmiştir. Ayrıca kıyafetin görüldüğü figürlerin lituus'u havaya kaldıran, ucu kıvrık kılıç taşıyan, hayvan çeken, sap delikli balta taşıyan kişilerce giyilmiş olduğu belirlenmiş olup bu kişilerin tören alayında çeşitli görevlerde yer alan kişiler oldukları belirlenmiştir. Özellikle, hayvan çeken figür dikkat çekmektedir. MÖ. 17 yy'da da tasvir edildiği görülen benzer figür, kısa etek, üçgen kesim içlik giyerken (Tip 1), hayvana dönük, asası havaya kalkık biçimde tasvir edilmiştir. Tip 12'nin işaret ettiği kıyafet tipi ise, Tip 1'in daha uzun içlik ve manto boyu ile olan haliyle aynı stili işaret etmektedir.

Tip 13, a ve b olmak üzere üç farklı alt başlık altında incelenmiş olup etek ucunda yer alan süsleme ile birbirinden ayrılmaktadır. Boyundan ayak bileklerine kadar uzanan, gövdeyi tamamen örten, bol, rahat görünümde, uzun kollu, kemersiz, süslü/süssüz kıyafet

tipidir. Bu tip kıyafetler tahtta oturan figürler üzerinde görülmektedir. Uzun olmayan eteğin kullanımı her dönemde görülürken tek parça, uzun etekli erkek kıyafeti Hitit erkeğinin sık kullanmakta olduğu bir diğer kıyafet tipidir. Tek parça, süslü ve süssüz olabilen kıyafet tipi tanrı kıyafeti olarak ele alınmıştır. Hiyerarşi bakımından üst sıralarda olduğu çeşitli atribütlerle belirtilen bu kişiler, sunak önünde otururken, sığ kâse tutarken ve kendisine libasyon yapıldığı sahnelerde görülmekle birlikte genellikle oturur pozisyonda tasvir edilmişlerdir. Yaptıkları işlere ve içinde bulunduğu sahne dolayısıyla yapılan çıkarımda bu kişilerin insan şeklinde tasvir edilmiş tanrı veya kral olabileceğini akla getirmekte ve sınıflandırılması yapılabilmektedir. Tip 13a, Kad. Kıy. Tip 3 ile benzerlik göstermektedir. Kadın figürlerle ortak olan bir diğer özellik kraliçe Puduhepa dışındaki tüm örneklerin oturur pozisyonda olmasıdır.

Tip 14, boyundan başlayıp ayak bileklerine kadar uzanan, gövdeyi tamamen örten, bol, rahat görünümde, uzun kollu, kemersiz, süssüz, önü açılabilen kıyafet tipidir. Karşılıklı duran iki figürün benzer biçimde giyinmesi çift halinde görev alan bir çeşit görevlinin tasviri olduğunu düşünmektedir. Bu kişilerin karşılıklı şarkı söyleyen şarkıcılar olabileceği fikrinin ileri sürülmesinden yola çıkarak bu kişilerin görevli kişiler olduğu akla gelmektedir. Ayrıca Tip 13 ile benzerliği dikkat çeker. Tip 14, MÖ. 17 yy giyimini temsil ederken, zaman içerisinde bu kıyafet tipinin görevli kişilerden çok, üst tabakadan kişilerce giymeye başlandığı gözlemlenmektedir.

Tip 15, Boyundan ayak bileklerine kadar uzanan, gövdeyi tamamen örten, bol, rahat görünümde, uzun kollu, kemerli, desensiz-süssüz kıyafet olarak tanımlanmıştır. Eski Hitit Dönemine tarihli çömler üzerinde görülen bu tip erkek kıyafeti aynı zamanda kadın figürlerle ortak giyilen bir kıyafeti temsil etmektedir. Ayrıca bu tip giyimli kişiler kral olarak tanımlanmaktadır. Eski Hitit Döneminde, MÖ. 17 yy'da, yere kadar uzanan kemerli kullanılan bu kıyafet tipi, MÖ. 14 yy'da Tip 13a olarak oturan figürlerde tanrı kıyafeti olarak da karşılaşılmaktadır. Bu tip için, yere kadar uzanan, vücudu tamamen örten kıyafet tipinin Hitit ritüellerinde giyilen değişmez bir kostüm olduğu çıkarımı yapılabilmektedir. İster tanrı olsun ister kral ya da görevli, bu kıyafetin ritüeller açısından erkek giyiminde bir önem teşkil ettiği anlaşılmaktadır. Aynı şekilde tip 11'de de gördüğümüz ve figürün kral olarak tanımlandığı kıyafet, yine yere kadar uzanmakta ve süslü ve önü açılabilen manto ile tüm vücudu örten, bol görünümün sağlandığı görülmektedir. Ayrıca tip 15'in Kad. Kıy. Tip 1 ile benzerlik gösterdiği de tespit edilmiştir. (Tablo 7)

Tip 16 iki başlık altında incelenmiş olup, önu kapalı ve açık iki farklı model ile birbirinden ayrılmaktadır. Başu ve kulağı örten bu kıyafet tipi tek parça halinde, ayak bileklerine kadar uzanan, önu kapalı bir görünüdedir. Dua eden ve lituus'u omuzda taşıyan olmak üzere iki farklı tip figür grubunda görölmektedir. Bu kıyafetin baş çevresinden başlayarak yere kadar yek pare bir biçimde tüm vücudu örtmesi, kıyafetin döneminin yanında, tasvir sanatı ve giyim konusundaki seçenekleri bize göstermesi açısından önemlidir. Ayrıca katalogta aldığımız eserler içerisinde görölen ritüellerde bu kıyafeti giyen figürlerin ortalama olarak sayılarının az olması bu kişilerin üst düzey kişiler olabileceğini akla getirmektedir. Lituus biçimli asa taşıyan figürün, kraliyet sembolü olan lituusa benzer bir aksesuar ile betimlenmesi de buna işaret etmektedir. Tip 16'nın aynı zamanda kadın figürler tarafından giyilen Tip 6 olarak belirlenmiş kıyafet tipiyle benzerlik göstermektedir. Tip 15'te olduğu gibi erkek-kadın ortak giyilen kıyafetler arasında değerlendirilmiştir. (Tablo 7)

2.3.1.2. Kadın Kıyafetleri Genel Değerlendirmesi

Kadınlar kıyafet bakımından erkeklerden az çeşide sahiptir. Bununla birlikte kıyafetlerin tekdüze bir görünümü vardır. Genellikle desensiz, düz, baş, el ve ayakları açıkta bırakacak kadar kapalı ve gösterişten uzak, birbirinin aynı denilebilecek giyim şekli göze çarpmaktadır. Çağdaşı olduğu diğer toplumlara (Mısır, Girit, Mezopotamya) bakıldığında dönemin modasına hakim bir konumda ve coğrafyada olmasına karşın Hititler, kadın kıyafetlerindeki çeşitlerin azlığı ile dikkat çekmektedir. (Tablo 8) Yazılı kaynaklar ve katalogta yer alan tasvirli eserler ışığında, kadınların hangi statüde olursa olsun sade bir giyim tarzını benimsediği anlaşılmaktadır. MÖ. 17. yy'dan başlayarak MÖ. 13. yüzyıla kadar uzanan bir kronolojide oluşturduğumuz katalog eserleri üzerindeki sahnelerde yer alan kadın figürlerin kıyafet çeşitlerinin çok değişim geçirmeden ve çizgisini bozmadan yüzyıllarca kullanım gördüğü görölmektedir. Özellikle Hitit halkı tarafından önem verilen ritüellerde yer aldığı görölen kadınların, müzisyen, eşya taşıyan, dans eden ve el çırpan? ve kraliçe olduğu belirtilen veya tanrıça olarak tanımlanan figürlerin ortak bir giyim tarzı benimsedikleri görölmektedir. Özellikle MÖ. 13. yy Yazılıkaya Duvar Kabartmalarında yer alan tanrıçaların kıyafetlerdeki belirgin değişiklik sadece pili olmakta, bütün kadın figürler tek tip giyinmektedir.

Kadın figürlerin kıyafet ve aksesuar çeşitlerinin az olarak yorumlanmasının bir değer sebebinin tasvirli eserler içerisinde sayıca az olması olarak da yorumlanabilir. Bir eser üzerinde görölen figürlerin çok azını kadın figürler oluşturmaktadır. Bu durum

kadınların günlük yaşam içerisinde kullandığı tüm kıyafet ve tamamlayıcı eşyaları tanımamızı zorlaştırmaktadır. Sanatçının ritüel töreni aktarırken, belirli görevleri icra eden erkek figürlere odaklanmış olduğu, bu sebeple kişilerin tanımlanmasını ve tanınmasını kolaylaştırmak için erkek figürlerin kıyafetlerine daha çok çeşit kazandırıldığı ya da var olan çeşitleri, kişilerin ayırt edilmesini kolaylaştırmak için daha çok ayırıştırarak sunduğu varsayılabilir. Buna en güzel örneği yazılı kaynaklarda kadına atfedilen kıyafetlerin çeşidinden anlamaktayız. Kadın kıyafetlerinin en süslü dönemini MÖ. 13 yy'a tarihli Yazılıkaya Duvar Kabartmalarında görmekteyiz. Burada görülen etek içine sokulmuş pilili gömlek ve sık pilili uzun etek tanrıçaların tasvir edildiği en süslü kıyafet olarak bilinmektedir. Pililerin Hitit İmparatorluk Dönemi'nde kıyafet süsleme repertuarına girmesinden sonra sadece kraliçe ve tanrıçalar grubunda görmekteyiz. Alacahöyük Duvar kabartmalarında kraliçe pilili etek giyerken, oturan tanrıça düz, bilek boyda kıyafet giymektedir. Bunun sonucu olarak erkek figürlerde olduğu gibi kadın figürlerde de kişileri ayırtırmak ve birbirinden farklı kişiler olduğunu belirtmek için farklı kıyafetler içerisinde tasvir edildikleri sonucunu da çıkarabilmekteyiz. Aynı kişinin farklı bir sahnesi olarak algılanmaması için sanatçının almış olduğu bir önlem olabileceği de akla gelmektedir.

Kadın Kıyafetleri'nde; tipoloji yapılırken 6 farklı tip tespit edilmiştir. Tip 1, boyundan başlayarak ayak bileklerine kadar uzanan, uzun kollu, bol, kemerli, desensiz, süssüz kıyafet olarak tanımlanmıştır. Eşya taşıyan, dans eden, çalpara çalan, aşçı, el çırpın (şakşakçı) ve tanrıça gibi kişilerce giyildiği belirlenmiştir. MÖ. 17. yy'dan 13. yy'a kadar uzun bir süreç içerisinde değişmeden kullanım görmüştür. Ayrıca sosyal statü bakımından ayırım gözetmeksizin her zümreden kişilerce giyilmiştir. Katalog geneline bakıldığında ağırlıklı olarak görevli kişilerce giyildiği gözlemlense de, Hitit kadın kıyafetlerinde her kesimden kişinin giyebildiği bir kıyafet olduğu anlaşılmaktadır. Erkek kıyafetlerinde değinilen önemli bir konu kadın kıyafetleri için de geçerlidir. Tasvir edilen sahnelerin önemli ritüellerden birer kesit olması sebebiyle tanrı-tanrıça, kral-kraliçe gibi üst düzey kesimin dışındaki görevli kesimin de sosyal statü bakımından önde gelen kişilerden oluştuğu akla getirilmelidir. Ayrıca erkek kıyafetleri tip 15 ile benzerlik taşıması bakımından önemlidir. Ortak giyilen kıyafetler arasında değerlendirilmiştir. (Tablo 7)

Tip 2 boyundan başlayarak ayak bileklerine kadar uzanan, uzun kollu, bol, kemerli, desensiz, süslü kıyafet olarak tanımlanmakta, dans eden ve çalpara çalan figürlerce giyilmektedir. Bu kıyafet, MÖ. 17-16 yy arasında İnandık ve Küçük Hüseyinde de çömlükleri üzerinde yer almaktadır. Birden fazla eser üzerinde görülen bu kıyafetin

ritüellerde müzik konusunda alınan önlemleri göstermesi açısından önemlidir. Müziği tamamlayıcı, mesleki açıdan uyumlu görünen kıyafetin ünük bir görüntüsü olduğu anlaşılmaktadır. Tip 1 ile benzerlikler taşımasının yanında bel yerinde ve kol üzerindeki hareketli görünümdeki zil olabilecek eklentiler kıyafeti farklı bir açıdan değerlendirmemizi sağlamıştır. Bu görüntüsüyle sıradışıdır.

Tip 3 boyundan başlayıp ayak bileklerine kadar uzanan, uzun kollu, bol, kemersiz, süssüz kıyafet olarak tanımlanmıştır. Bu tip kıyafet oturan figürler ve ek olarak sıvı sunu yapan tek kraliçe olma özelliğini taşıyan Puduhepa üzerinde görülmektedir. Oturan figürlerin tanrıça olduklarına dair çeşitli görüşlerin olmasının yanında, benzer bir kıyafetin erkek kıyafetleri tip 13a'da görülmesi ve bu tipin kadın-erkek ortak kullanımında olduğu göstermektedir.

Tip 4, a ve b, boyundan başlayıp ayak bileklerine kadar uzanan bol, uzun kollu, pilili etekli kıyafet olarak tanımlanmaktadır. Hepat, Şauşga ve Yazlıkaya Kaya Kabartmalarında yer alan tüm tanrıçalar grubunu kapsayan kıyafet tipidir. Gömlek kısmında yer alan pili bakımından ikiye ayrılan kıyafet tipi a ve b başlıkları altında incelenirken, kadın kıyafetleri arasında ünük olan Şauşga'nın kıyafeti ayrı bir yere sahiptir. Bacakların arasından geçen ve üçgen kesim bir kuyruğu olan eteklikle betimlenen Şauşga, eril bölümde dişli haliyle yer almaktadır. Tip 4b olarak katalogta yer alan Şauşga'nın kıyafeti, verev pilili ve özgün tarzdadır.

Tip 5 boyundan ayak bileklerine kadar uzanan, vücudu tamamen örten, uzun kollu, etekliği pilili kıyafet olarak tanımlanmıştır. Eteklik bölümündeki verev çizgiler tip 4'te görülen pililerden farklı tipte bir pili çeşidini temsil ediyor olmalıdır. MÖ. 14 yy Alacahöyük Duvar Kabartmaları'nda yer alan bu tip, katalogumuzda tek tipi oluşturmaktadır. Ayrıca Kraliçe figürü üzerinde betimlenmiş bu kıyafet, kraliçenin Mısır etkili kol pozisyonu ve sıvı sunu önünde yer alması, Hitit sanatı için bir yenilik oluşturmaktadır.

Tip 6, başı ve kulağı örten, tek parça halinde, ayak bileklerine kadar uzanan, önu kapalı bir kıyafet olarak tanımlanmıştır. Oturan figürler üzerinde görülmektedir. Erkek kıyafetleri ile ortak kullanımda olan kıyafetler arasındadır. Erkek kıyafetleri Tip 16'da görülen bu kıyafet erkek figürler ayakta ve yürürken, kadın figürlerse divanda otururken tasvir edilmişlerdir. (Tablo 7) Bu sebeple kadın ve erkeğin bu kıyafeti kullanma amaçlarının farklı olduğu çıkarımı yapılabilmektedir. Bitik Çömleği örneğinde görüldüğü gibi kadın figür kutsal evlilik sahnesi anında tasvir edilmiş, kıyafet birnevi gelinlik görevi

ile kullanılmıştır. Erkek figürlerin yer aldığı sahneler İnanlık ve Hüseyindede Çömlekleri gibi çağdaş bir eser üzerinde tören alayını takip eden kişiler olarak tasvir edilmişlerdir.

2.3.1.3. Karışık Yaratıklar Genel Değerlendirmesi

Karışık Yaratıklar'da; tipoloji yapılırken birbirinden bağımsız olarak değerlendirilen figürlerin özgün bir kıyafet ile tasvir edildikleri gözlemlenmiştir. (Tablo 9) Bağlı olduğu eser grubu içerisinde erkek ve kadın figürlere konu bakımından yakın fakat kıyafet bakımından ayrılan bir çizgi görülmektedir. Eflatunpınar Kutsal Havuzu'nda yer alan, Aslan Adam I, üzerinde uzun kollu üst, kemer ve içte kısa bir etekliğin üzerinde derin yırtmaçlı ikinci bir etekliğin görüntüsü ile Erk. Kıy. Tip 10 ile oldukça uyumludur. Tip 10 Yazılıkaya Duvar Kabartmaları'nda sıkça karşılaşılan bir tiptir ve Aslan Adam I ile çağdaştır. Yazılıkaya Kaya Kabartmalarında yer alan Aslan Adam II'nin ise, üzerinde, bel oyuntusunda kalın bir kemerle tutturulan kısa bir etek yer almaktadır. Bu tip kıyafeti Erk. Kıy. Tip 9'da görmekteyiz. Bu da tarih bakımından MÖ. 15. yy'dan itibaren görülmeye başlanan 13 yüzyıla kadar devam eden kıyafet geleneğini göstermektedir. Boğa Adam Eflatunpınar Kutsal Havuzu ve Yazılıkaya Kaya Kabartmaları olmak üzere iki farklı örnekte görülmektedir. Bel oyuntusunda görülen kemer ile üst gövdede olasılıkla bir kıyafet yer almaktadır. Kemerin altında, alt gövde boğa bacakları olması dolayısıyla herhangi bir kıyafet görülmemektedir. Karışık yaratıklar arasında başlığı, sahne içerisindeki konumu ve üzerinde durduğu platform bakımından ilginç bir örnek olabilecek dua eden tanrı figürüdür. Yumruk Biçimli Riton üzerinde en sonda yer alan tanrı etekliğin genişleyen bir model olduğu izlenimi uyandıracak şekilde ön ve arkasında bir hattın oluşu, üst gövdedeki parça, kemer ve alta doğru uzayan etek görüntüsü Erkek Kıyafetleri Tip 15, Tip 5 ve Tip 5A ile benzerlikler taşıdığını göstermektedir. Kılıç Tanrı figürü, Yazılıkaya B Odası sol duvarda görülmektedir. Göğüs hizası itibariyle kılıç biçimli ilerleyen alt gövdesi dışında, üst gövdede görülen detay (**Kat. No. 124**) Aslan Adam II'de görülmektedir. Aynı eser grubu içinde olmaları sebebiyle Kılıç tanrının da alt gövdede Aslan Adam gibi kısa, yırtmaçlı etek giymiş olabileceğini akla getirmektedir. Dağ Tanrısı figürleri karışık yaratıkların yaygın karşılaşılan bir tipidir. Yazılıkaya Kaya Kabartmaları ve Eflatunpınar Kutsal Havuzunda sık bir biçimde tasvir edilmiş ve her biri farklı bir stil sergilemiştir. **Kat. No 129**, etekliğin yanlarından su fışkırtmasını temsil eden sivri çıkıntılarla, **Kat. No. 130** etekliğinde aynı zamanda minyatür dağ tepelerini simgeleyen motif ile, **Kat. No 131** (Hazzi Dağ Tanrısı) üzerinde Tanrı Teşup'u taşımak için sırtını eğmesinin yanında, sıradışı

saç tipi ve etekliğinden fıskıran su simgeleriyle birbirlerinden farklı görünümünü ortaya koymaktadırlar. Eflatunpınar Kutsal Havuzunda yer alan dağ tanrısı ise cepheden tasvir edilmesiyle, başlığı ve etekliğindeki dağ tepeliklerindeki diziliş ile diğer üç dağ tanrısından farklı bir görünüm çizmektedir.

Karşık yaratıklar başlığı altında incelenmesi tarafımızca uygun bulunan, temsil etmiş olduğu karaktere uygun olarak sınıflandırmada bu başlık altında yer alması gereken hayvan maskeli erkek figürü, Alacahöyük Duvar Kabartmaları'nın sıradışı bir örneğini oluşturmaktadır. Boyundan aşağısı bir insan olarak tasvir edilen figürün baş bölgesi bir hayvan başı şeklindedir. Bunun bir maske yardımıyla elde edildiği yaygın görüşler arasındadır. Boğa Adam örneklerinde olduğu gibi alt gövdenin kalın baldırlarla sergilenmiş olması kıyafetsiz olabileceğini akla getirmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AKSESUARLAR, SİLAHLAR, ENSTRÜMANLAR

3.1. Aksesuarlar

3.1.1. Başlıklar

^{tuğ}BAR.SI⁹⁸⁵ ^{tuğ}*lupannis*⁹⁸⁶ başlık. Hem kadın hem erkek için kullanılan başlık, özellikle kralın tören kıyafetleri arasında olduğu belirtilmiştir. Madenden olduğuna işaret eden kült envanter metinleri şöyledir: VBoT 87 a.y. IV 2 II lu-pa-an-ni-es GUSKIN GAR.RA 2(lupanni altın kaplama)⁹⁸⁷.

Katalogumuzda yer alan ve erkek figürlerde görülen başlık tipleri takke biçimli başlık, konik biçimli başlık, miğfer başlık, taçlı başlık olmak üzere dört farklı tipte görülmektedir. (Tablo 10) Bu başlıklar altında tipler kendi içlerinde ufak değişimlerle birbirinden ayrılmaktadır.

Başlıklar ve başlıkların ön kısmında yer alan boynuz süslemeler bir rütbe ve hiyerarşi göstergesiydi⁹⁸⁸. Başlığın geri kalan bölümünün şekli moda ile beraber değişirken, başlığın figürlerin üzerindeki simgesel etkisi değişmemektedir.

Takke biçimli başlıklar, katalogumuzda sekiz farklı tipe ayrılmaktadır. Darga, bu takke başlıklar için kalot ifadesini kullanmıştır⁹⁸⁹. Ünal ise, **Kat. No. 33**'de görülen önde tek boynuzlu takke biçimli başlık için bere tanımını yapmaktadır⁹⁹⁰. Eduard Meyer, **Kat. No. 36**'nın başındaki başlık içinse başı çevreleyen bir bant olduğunu belirtmiştir⁹⁹¹. Türkoğlu, kral olarak tanımlanabilecek figürlerin başında görülen (**Kat. No. 18, 79, 80(?), 71**) malzemenin keçeden olabileceği belirtmektedir⁹⁹².

Hiyeroglif işareti olarak da kullanılan⁹⁹³ konik biçimli başlıkların katalogumuzda onaltı farklı tipi görülmektedir. Hitit tasvirli eserlerinde yoğun olarak karşılaşılan bir başlık

⁹⁸⁵ Saç bandı/Kafa bandı olarak geçmektedir. (*Akk.*) Albrecht Goetze, a.g.e., s. 61.

⁹⁸⁶ Vladislav Ardzinba, a.g.e., s. 238.; Albrecht Goetze, a.g.e., s. 61.; Muhibbe Darga, 1984, a.g.e., s. 88.; Sabahattin Türkoğlu, a.g.e., s. 34.

⁹⁸⁷ Muhibbe Darga, 1984, a.g.e., s. 88.

⁹⁸⁸ Vladislav Ardzinba, a.g.e., s. 238.; Kay Kohlmeyer, a.g.e., s. 47.

⁹⁸⁹ Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 39.; Neşe Kırdemir, a.g.e., s.163.

⁹⁹⁰ Ahmet Ünal, 2015a, a.g.e., s. 27.

⁹⁹¹ Eduard Meyer, a.g.e., s. 80.

⁹⁹² Sabahattin Türkoğlu, a.g.e., s. 26.

⁹⁹³ A.g.e.

türüdür. Aynı zamanda **Kat. No. 119**'un başında takmakta olduğu, önde tek boynuzlu konik biçimli başlığın erkek figürlerde görülen başlık tipiyle birebir aynı görünüme sahip olması, bu başlığın kadın ve erkeğin ortak kullanımında olan bir başlık türü olduğuna işaret etmektedir. Ardzinba, bu tip başlığın bir tören metninde geçen (KUB VII, 3, 13-16) ^{GIS}*kargara* sözcüğünün 'boynuz' kelimesiyle ilintili olduğunu ve başlığın tepsine bağlı bir yün şerit takılı olduğunu ileri sürmüştür.

Hem tanrı hem de kral figürleri konik başlıklarla tasvir edilmişlerdir. Ayrıca **Kat. No. 60, 129, 61, 58, 67, 69** ve **84**'te görülen konik biçimli başlık Tanrıça Sausga'nın da başında görülmektedir. Kadın ve erkeğin ortak kullanım gördüğü bir başlık tipidir.

Katalogumuzda yer alan miğfer başlığa sadece **Kat. No. 49**'da görmekteyiz. Başlık/miğfer *kupahi-* (Hurr.) ^{TUG}SAG.DUL (*Süm.*)⁹⁹⁴ olarak geçmektedir. Çok iyi korunmuş bu örnekte başlığı tüm detaylarıyla görmekteyiz. Başlığın tepesinden belin ortalarına kadar inen süs amaçlı olduğu tahmin edilen bir püskül uzanmaktadır. Başlığın her iki yanında iki adet boynuz figürün hiyerarşide üst sıralarda olmayan bir tanrı olduğuna işaret edebileceği akla gelmektedir.

Katalogta yer alan kadın figürlerde kullanım gören başlıklar altı farklı tipe ayrılmaktadır. (Tablo 11) Takke biçimli başlık, konik başlık, silindirik başlık ve disk biçimli başlık olarak genel hatlarıyla ayrılmaktadır. Kadınlar aynı zamanda başlarına başlık dışında farklı tipte aksesuarlar da takmaktaydı. ^{TUG}BAR.SI (Hit.) *ishiyal-* baş bandı olarak çeşitli renklerde geçmektedir. ^{TUG}BAR.SI SA kırmızı saç bandı olarak geçmektedir⁹⁹⁵.

Kat. No. 116 ve **117**'de görülen takke biçimli çift şerit süslü yuvarlak başlık, erkek başlıkları tipolojisinde yer alan takke biçimli başlıklara benzemektedir. Şerit süsleme detayları **Kat. No. 31**'de görülen başlık ile aynı tarzdadır. Tek fark olarak önde tek boynuz görülmez. **Kat. No. 119**'da görülen eril İştâr (Şausga) önde tek boynuzlu konik başlık erkek figürlerde sık görülen başlık tipiyle büyük benzerlik göstermektedir.

Kat. No. 101'de yer alan Tanrıça Hutena'nın başlığının, Assurbanipal'in eşi Assur-Sarrat'ın bir stelde başına takmış olduğu başlıkla benzer olduğu belirtilmiştir⁹⁹⁶.

Hitit metinlerinde *kupahis*⁹⁹⁷ olarak geçen disk biçimli başlık Anadolu'da Assur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde ilk kez ortaya çıkmaktadır⁹⁹⁸. Darga disk başlıklar için

⁹⁹⁴ Savaş Özkan Savaş, 2014, a.g.e, s. 228.

⁹⁹⁵ Albrecht Goetze, a.g.e., s. 61.

⁹⁹⁶ Kurt Bittel vd, a.g.e., s. 117. res: 48.

⁹⁹⁷ Edgar H. Sturtevant, a.g.e., s. 89.

⁹⁹⁸ Kübra Ensert, 2017, a.g.e., s. 4.

‘güneş kursu’, ‘diskus’ Karaoğuz, ‘serpuş’, Ensert ‘disk başlık’ ifadesini kullanmıştır⁹⁹⁹. Disk biçimli başlığın profilden tasvir edildiğinde sivri konik biçimli bir şekilde görüldüğünü Börker-Klähn ve Börker çalışmasında belirtmiştir¹⁰⁰⁰. Disk biçimli başlığın süslü olan tek örneği katalogumuzda **Kat. No. 113**’te görülmektedir. Benzer şekilde desenle süslenmiş bir diğer başlık örneği ise Alacahöyük’ten ele geçen tanrıça heykelciğinde görülmektedir¹⁰⁰¹.

Kat. No. 115 ve **118**’in başında silindirik formda yüksek bir başlık vardır¹⁰⁰². Başlık dikine çizgiler ve tepe kenarlarında yüksek ve alçak girinti çıkıntılarda bir sur duvarına benzeyen görünümüdür. Türkoğlu başlığın Yunan-Roma başlıklarının prototipi olduğunu ifade eder¹⁰⁰³. Hrouda, başlığın Kizzuvatna etkili olduğu belirtmiştir¹⁰⁰⁴. Ardzinba ise figürün, kabartma grubunda yer alan bütün kadın figürlerle birlikte başına bir başörtü takılı olduğunu ve başından kemere oradan da etek ucuna uzanan parçanın bu başörtü olduğunu belirtmiştir¹⁰⁰⁵.

3.1.2. Kemerler

Kemer, yazılı kaynaklarda TA-HAP-SI ya da ^{TUG}E-İB TA-HAP-SI olarak geçmektedir¹⁰⁰⁶. ^{GIR}kama ve ^{TUG}E.İB ve *ishuzzis* de kemer, kuşak olarak tanımlanan diğer kavramlardır¹⁰⁰⁷. (Tablo 12)

TA-HAP-SU SA SAL.LUGAL kraliçenin kemeri olarak belirtilmiştir. (KUB XIII 35 III 48) deri malzemeden yapılma ve altın süslüdür¹⁰⁰⁸. Bel bandı, bant, kuşak isimleriyle kaynaklarda geçmektedir. Madenden ya da deri malzemeden yapılabilmekteydi. Madeni olanların üzerinde çoğu kez bezeme süsler görülmektedir¹⁰⁰⁹.

Hitit çiviyazılı belgelerden edinilen bilgiye göre, kemer Hitit insanının gelenek ve göreneklerinin bir parçası olmuş, önem kazanmıştı. Gelin ve damat arasında bir hediyeleşme aracı olmuştur¹⁰¹⁰.

⁹⁹⁹ Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 102.; Güngör Karaoğuz, M.Ö. II...”, s. 55.; Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 186.; Kübra Ensert, 2005, a.g.e., s. 35.

¹⁰⁰⁰ Kübra Ensert, 2017, a.g.e., s. 4.

¹⁰⁰¹ Kurt Bittel, 1976, a.g.e., s. 161., res: 172. Katalogumuzda yer almayan disk biçimli başlık ile betimlenmiş diğer örnekler, Boğazköy’den ele geçmiş olan disk biçimli kadın heykeli başı örneğidir. Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 98, Res: 95.

¹⁰⁰² Macqueen, bu başlık tipi için ‘polos’ ifadesini kullanmıştır. J. G. Macqueen, a.g.e., ss. 110-111.

¹⁰⁰³ Sabahattin Türkoğlu, a.g.e., s. 31.

¹⁰⁰⁴ Barthel Hrouda, a.g.e., s. 428.

¹⁰⁰⁵ Vladislav Ardzinba, a.g.e., s. 68.

¹⁰⁰⁶ Edgar H. Sturtevant, a.g.e., s. 179.; Albrecht Goetze, a.g.e., s. 58.

¹⁰⁰⁷ Edgar H. Sturtevant, a.g.e., ss. 22, 59, 83.

¹⁰⁰⁸ Albrecht Goetze, a.g.e., s. 58.; Muhibbe Darga, 1984, a.g.e., s. 87.

¹⁰⁰⁹ Sabahattin Türkoğlu, a.g.e., s. 32.

¹⁰¹⁰ A.g.e.

Katalogumuzda, düz, beli çepeçevre saran şerit kemer, yaygın görülen ve sık kullanım gördüğü gözlemlenen bir kemer tipidir. Kadın ve erkek tarafından yaygın kullanım gördüğü tasvirlerden anlaşılmaktadır. Bu kemer tipinin oldukça kalın bir görünümü **Kat. No. 46, 47, 129, 59, 131**'de görülmekte, kadın ve erkek figürler üzerinde eşit bir kullanım gördüğü gözlemlenmektedir.

Kat. No. 49'de görülen tokalı kemer net görülen bir örnektir. Olasılıkla belin iki yanından gelen ve önde bir mekanizmayla birbirine tutturulan bir kemer tipidir. Garga bu kemer tipinin deri malzemeden olabileceğini belirtmiştir¹⁰¹¹.

Kuşak görünümlü kemer katalogumuzda sadece **Kat. No. 51**'de görülmektedir. Belin etrafından birden fazla döndüğü düşünülen bir görünümde, ön kısımda etek ucuna kadar sarkan iki adet bağcık, burgu şeklinde uzanmaktadır. Bu görüntü daha nizami bir görüntü ile yuvarlak tokalı kemer gruplarından **Kat. No. 30, 35, 31 ve 36, 32**'de görülmektedir. Bu kemer gruplarında ortak olan etek ucuna eşit uzunlukta bağcıkların görülmesidir.

Küçük Hüseyindedede ve İnandık Çömleği üzerinde yer alan kadın figürlerde **Kat. No. 103, 104, 106, ve 107**'de görülen kemer tipi, şerit şeklinde beli saran kemer üzerine bir grup zilin takılması ile zilli bir kemer görüntüsü oluşturulmuştur. (Tablo 13) Bu kemer tipi dansçı olduğu düşünülen ve çalpara çaldığı görülen figürlerce kullanılmıştır. Dolayısıyla kemerin dans ve müzik ile ilgili tamamlayıcı bir aksesuar olduğu sonucunu çıkarmamızı sağlamaktadır.

Katalogumuzda bel oyuntusunda kıyafeti tamamlayan bir unsur olmanın dışında silah takmak veya bir eşyayı taşımak için kullanılan üç adet kemer daha görülmektedir. Bu örnekler **Kat. No. 4, 5 ve 57**'dir. **Kat. No. 4 ve 8** no'lu figürler bir sıvı kabı taşımak amacıyla omuzdan çapraz bir şekilde sırtta yük taşımaya yardımcı bir aksesuar olarak görülmektedir. **Kat. No. 57** ise bir avcı figürü olarak olasılıkla bir silah taşımaya yardımcı aksesuar olarak takılmaktadır.

Kemerlerin katalog eserleri içerisindeki dağılımı kemer Hüseyindedede Çömleği'nde 9, Bitik Çömleği'nde 1, İnandık Çömleği'nde 10, Kınık Kâsesi'nde 2, Yazılıkaya Kaya Kabartmaları'nda 70, Gavurkale Kaya Kabartmaları'nda 1, Eflatunpınar Kutsal Havuzu'nda 7 kez görülmektedir. Aynı tip kemerin kalın bir bant görünümünde olanı ise Küçük Hüseyindedede Çömleği'nde 4, Yazılıkaya Kaya Kabartmaları'nda 8 kez tekrar etmektedir. Yuvarlak tokalı kemer tipleri ise Kınık Kâsesi ve Alacahöyük Duvar

¹⁰¹¹ Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 126.

Kabartmalarında görülmekle birlikte bu dağılım Kınık Kasesi'nde tek yuvarlak tokalı kemer 1 kez, Alacahöyük Duvar Kabartmaları'nda 3 kez tekrar etmektedir. Ayrıca üç tokalı kemer de 3 kez tekrar etmektedir¹⁰¹².

3.1.3. Ayakkabılar

Katalogumuzda yer alan ayakkabı tipleri, ucu düz, ucu sivri ve yukarı kalkık, ucu kalkık ve bileği yüksekte, ucu kıvrık ve süslü, ucu abartılı biçimde kıvrık şeklinde beş gruba ayrılmaktadır. Fakat genel görünümüleri işaret ettiği şekliyle metin içerisinde 'ucu düz', 'ucu kalkık' ve 'ucu kıvrık' ifadeleri ile tanımlanmışlardır. Ayakkabı tiplerinde kadın-erkek kullanım tercihiyle ilgili görsel anlamda farklılık yoktur. (Tablo 14-15) Her tipi her iki cinsiyette de görmekteyiz. Fakat Hitit yazılı metinlerinde erkek ve kadın ayakkabıları için birbirinden farklı kavramlar kullanılmaktadır. LU-as^{KUS}E.SİR 'erkek ayakkabısı' KUB XIV 3 iii 4; ^{KUS}E.SİR SAL^{TI} 'kadın ayakkabısı' KUB XVII 18 ii 23¹⁰¹³.

KUS E-SIR(Hİ.A), birçok kez ucu kıvrık ayakkabı olarak belirtilmişse de¹⁰¹⁴, sandalet veya ayakkabı anlamına gelmektedir (Akk. *senü*.¹⁰¹⁵). KUS ifadesinin deri anlamına gelmesi¹⁰¹⁶ sebebiyle bu aksesuarın deriden yapılmış olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

Boğazköy metinlerine kralın kült kıyafetinin (*aniyatta*) altına giydiğini belirten pasajlar bilinmektedir (IBoT II 7 i 6)¹⁰¹⁷. Goetze, erkeklerin ve kadınların kullandıkları ayakkabıların farklılık gösterdiği belirtir. Erkek ayakkabısı LU-as^{kus}E.SIR (XIV 3 iii 4), kadın ayakkabısı ^{kus}E-SIR SAL-TI (XVII 18 ii 23) olarak belirtilmiştir¹⁰¹⁸. Ayakkabının çeşitleri, 'kaliteli ayakkabı' ^{kus}E-SIR SIG₅-TIM¹⁰¹⁹, beyaz ^{kus}E-SIR BABBAR-TIM¹⁰²⁰, siyah ^{kus}E-SIR GE₆¹⁰²¹ ve kırmızı ^{kus}E-SIR SA₅¹⁰²² ayakkabı olarak ayrılmaktadır¹⁰²³. Ayrıca ayakkabılar birçok farklı şekilde süslenebiliyordu. Altın, gümüş bu süslemelerde kullanılan bazı değerli madenlerdir¹⁰²⁴.

¹⁰¹² Kemer taktığına dair izler olan fakat aşınmadan dolayı kemer tipiyle ilgili herhangi bir çıkarımda bulunamayan figürler bu istatistiklere alınmamıştır.

¹⁰¹³ Albrecht Goetze, a.g.e., s. 60, dipnot: 107, 108.; Muhibbe Darga, 2013, a.g.e., s. 211, dipnot: 1.

¹⁰¹⁴ Hatçe Baltacıoğlu, 2003, a.g.e., s. 61.

¹⁰¹⁵ Albrecht Goetze, a.g.e., s. 60., David Michael Weeks, a.g.e., s. 92.; Edgar H. Sturtevant, a.g.e., s. 27.

¹⁰¹⁶ KUS, Sümerce deri anlamına gelmektedir. Sabahattin Türkoğlu, a.g.e., s. 32.;

¹⁰¹⁷ Albrecht Goetze, a.g.e., s. 60.

¹⁰¹⁸ A.g.e., dipnot: 107, 108.

¹⁰¹⁹ IBoT 136 ii 49, 53, 57. A.g.e. Dipnot: 109.

¹⁰²⁰ II 6 iii 26; XXXIV 118 6. A.g.e. Dipnot: 111.

¹⁰²¹ XI 35 i 12; cf. X 18 i 33; XXXIV 118 7. A.g.e., dipnot: 110.

¹⁰²² VII 29 obv. 7. A.g.e. Dipnot: 111a.

¹⁰²³ A.g.e.

¹⁰²⁴ A.g.e.

Ucu düz ayakkabılar, burnu öne bakan tipte sade bir görünüme sahiptir¹⁰²⁵. Eski Hitit Döneminde sıkça tasvir edilen bu ayakkabı tipi, müzisyen ve çeşitli işlerde görevli kişilerce, kral veya statü bakımından yüksek olduğu belirtilen figürlerce giyildiği gözlemlenmektedir.

Ucu kalkık ayakkabı tipinin eski örnekleri Assur Ticaret Kolonileri Dönemi Erken Evresinde Kültepe/Kaniş Karumu II. katında ortaya çıkan çizme biçimli içki kabıyla, Anadolu grubu silindir mühür ve baskılarında görülen tanrıça betimlerinin ayaklarında görülmektedir¹⁰²⁶. Bu tip ayakkabılar tozluk ve çorap ile birlikte de giyilirdi. Geç Hitit Dönemine kadar giyildiği görülmektedir¹⁰²⁷. Ünal bu tip ayakkabılar için ‘dağ ayakkabısı’ ifadesini kullanmıştır¹⁰²⁸. Fraktin Kaya Kabartmasında yer alan **Kat. No. 38-114**’in ayakkabı tipi oldukça iri ve abartılı bir şekilde bileğe doğru kıvrılan bir uç ile ilginç bir görüntü çizer. Bileğinin nerede başladığı tam olarak belirgin değildir.

Ucu kıvrık ayakkabı tipinde katalogumuzda az sayıda figür olmasına karşın, tasvir bakımından detaylı olmasından dolayı bu ayakkabının süslü olduğu gözlemlenmektedir. Katalog eserleri içerisinde görülen ayakkabı modellerinden ucu düz ayakkabı Hüseyindedeki Çömleği’nde 25 kez, Küçük Hüseyindedeki Çömleği’nde 11 kez, Bitik Çömleği’nde 5 kez, İnandık Çömleği’nde 39 kez tekrar etmektedir.

Ucu kalkık ayakkabı modeli Bitik Çömleği’nde 1 kez, Yumruk Biçimli Riton’da 7 kez, Kınık Kâsesi’nde 3 kez, Geyik Riton’da, 1 kez, Alacahöyük Duvar Kabartmalarında 27 kez, Yazılıkaya Kaya Kabartmaları 70 kez, Gavurkale Kaya Kabartmaları 2, Hanyeri Kaya Kabartması 1 kez, Fraktin Kaya Kabartmasında 4 kez tekrar etmektedir. Ucu kıvrık ayakkabı modeli ise Geyik Riton’da 4, Alacahöyük Duvar Kabartmaları’nda 1 kez, Altın Amulet’te 1 kez tekrar etmektedir.

3.1.4. Lituus – (^{Gis}kalmus- ^{Gis}pa)

Ucu kıvrık asa. Lituus, Hitit metinlerinde ^{Gis}kalmus¹⁰²⁹ olarak geçmektedir. Hititlerin bayram törenlerinde geçen bir aleti ifade etmektedir¹⁰³⁰. Bu alet kralın karakteristik özelliği¹⁰³¹ ve sadece kral kullanmaktadır. Bu sebeple kraliyet alameti

¹⁰²⁵ Katalogumuzda tamamının ucu düz ayakkabı tipine aldığımız İnandık Çömleği’nde yer alan figürlerin ayakkabıları için Özgüç, çizme ifadesini kullanmaktadır. Ayrıca uçlarının yukarı doğru kıvrık olduğunu ve kırık olanların Kültepe/Karum II. tabakadan ele geçen çizmelere göre tamamlanabileceğini belirtmiştir.

¹⁰²⁶ Hatçe Baltacıoğlu, 2003, a.g.e., s. 61.

¹⁰²⁷ Sabahattin Türkoğlu, a.g.e., s. 32.

¹⁰²⁸ Ahmet Ünal, 2015a, a.g.e., s.27.

¹⁰²⁹ Vladislav Ardzinba, a.g.e., s. 127.

¹⁰³⁰ Sedat Alp, 1948, a.g.e., s. 302.

¹⁰³¹ Vladislav Ardzinba, a.g.e., s. 127.

olarak görülmektedir¹⁰³². (Tablo 16) Asa ile kavramsal karışıklık oluştursa da Hitit metinlerinde asa'nın GISPA olarak geçmesi ve kralın GISPA taşıdığına dair bir yazılı kaynakla henüz karşılaşılmamış olmasından dolayı kralın taşıdığı alete asa demek uygun düşmemektedir. GISPA ise diğer kral olmayan kişilerce taşınabiliyordu.

Lituus'ları katalog eserleri içerisinde sadece erkekler tarafından taşındığı örneklerini görmekteyiz. Lituus'ların kıvrık uçları madeni, sap kısımları ahşap olabileceği belirtilmiştir¹⁰³³. Hitit metinlerinde bu malzemenin KUB X 21 I 13'te altından olduğu bildirilmiştir¹⁰³⁴. Bayram şenliklerinde kralın lituus taşıdığını belirten pasajlar bilinmekle birlikte (KUB, X, 21, I, 1-16)¹⁰³⁵ hemen hemen sadece bayramlarda kullanılmaktaydı¹⁰³⁶.

Alp, Alacahöyük K mezarında bulunan lituus buluntuları üzerinde yaptığı incelemede uzunluk ve ağırlıkları ile ilgili bir araştırma yapmış sonuç olarak K-25 1580 gram, K-26 1340, K-27 680 gramdır. Sonuç olarak mezar buluntuları olarak ele geçen Tunç Dönemine tarihli bu lituus'lar madenden yapılmış sadece uç kısmı belirli bir ağırlığa sahiptir¹⁰³⁷.

Kral uzun içki sunularında, diğer kurban sahnelerinde, araba seyahatinde, tapınağa girerken ve tahta oturduğunda taşımamakta, tahta oturduğunda lituus, kendisine getirilmekte ve tahtın üzerine veya sağ yanına konulmaktadır¹⁰³⁸. Lituus'u getirmek saray oğlanlarının göreviydi.

“Kral kurbanlar adarken dolaştığı zaman saray oğlanlarının başı ona altın kalmus verir, sarayın iki oğlanı (ise) kralın önünde koşarlar. Kral dışarı çıkar ve saray oğlanlarının başı ona kalmus uzatır. Kral arabaya oturur ve arabayla dışarı çıkar: onun ardından 'talisa' diye seslenirler/ Kral arabadan iner, saray oğlanlarının başı ona kalmus verir. Sarayın iki oğlanı kralın önünde koşarlar, kral halentuva'ya girer. Saray oğlanlarının başı, krala kalmus uzatır (ve) kralla kraliçe tahta otururlar”¹⁰³⁹.

Kralın törenler boyunca yanı başında lituus'unu tuttuğu bilinmektedir¹⁰⁴⁰. Bir örnekte Nuntariyasha bayram töreninde kral 'büyük meclis' ayinini bitirdikten ve

¹⁰³² Edgar H. Sturtevant, a.g.e., s. 69.; Sedat Alp, 1948, a.g.e., s. 303.; Kübra Ensert, 2006, a.g.e., s. 89.

¹⁰³³ A.g.e., s. 314.; Vladislav Ardzinba, a.g.e., s. 127.

¹⁰³⁴ Sedat Alp, 1948, a.g.e., s. 314.

¹⁰³⁵ Vladislav Ardzinba, a.g.e., s. 128.

¹⁰³⁶ Sedat Alp, 1948, a.g.e., s. 303.

¹⁰³⁷ A.g.e., s. 317.

¹⁰³⁸ A.g.e., ss. 302, 303.

¹⁰³⁹ Vladislav Ardzinba, a.g.e., s. 128.

¹⁰⁴⁰ Sedat Alp, 1948, a.g.e., s. 301.

halentuva'dan çıktıktan sonra Fırtına tanrısı tapınağına yönelirken saray oğlanı kalmus'u ve mızrağı tahttan alır ve krala verirdi (KUB XI, 34, VI, 35-38)¹⁰⁴¹.

Ucu kıvrık asa katalog eserleri içerisinde Hüseyindedede Çömleği'nde bir, Küçük Hüseyindedede Çömleği'nde bir, İnandık Çömleği'nde bir, Geyik Ritonu'nda bir, Alacahöyük Duvar Kabartmaları'nda iki, Yazılıkaya Kaya Kabartmaları'nda üç adet olmak üzere toplamda dokuz kez yer almakta olup katalogumuzda sekiz farklı tipine yer verilmiştir.

Lituus'ların kıvrım şekilleri farklı olabildiği gibi, sap uzunlukları da çeşitlilik göstermektedir. Ayrıca, taşıyan kişiyi tanımlamada bir yardımcı olabileceğini düşündüğümüz, lituus'un taşınış biçimi de önem arz etmektedir. Katalogumuzda Havaya kaldıran, Omuzda Taşıyan, Aşağı Doğru Taşıyan, Yere ve ileri Doğru Uzatan olmak üzere dört farklı taşıma modeli ile birbirinden ayrılmaktadır.

Havaya kaldırılan iki tip lituus bulunmaktadır. **Kat. No. 50** (^DLAMMA LİL) ve **Kat. No. 7** (hayvan çeken erkek figür). Her iki figür de içinde buldukları sahnede töreni yönetme, elindeki asa ile komut verme veya yönlendirme gibi bir işlevlerinin olabileceğini akla getirmektedir. Yönlendiren, elinde tutmakta olduğu kısa asa ile dini bir törenin akışına müdahale edebilen kişiler olduklarını akla getirmektedir.

Alp, **Kat. No. 75**'nin tutmakta olduğu ve yere, ileri doğru uzattığı ucu kıvrık asayı kral lituus'undan ayırmaktadır. Şekil, tutuş ve anlam bakımından farklılık göstermektedir¹⁰⁴².

Aşağı doğru taşınan Lituus'lar, nispeten daha uzun olmakla birlikte, süslü veya süssüz olabilmektedir. **Kat. No. 70, 71 ve 72** katalogumuzda aşağı doğru taşınan lituus olarak tanımlanmaktadır. Lituus'u tutan el, üst gövdenin en alt bölümüne bastırılarak, kıvrık uç dışa doğru kıvrılacak şekilde taşınmaktadır. Alp, **Kat. No. 71, 72**'nin elinde tuttıkları aleti lituus olarak adlandırmıştır¹⁰⁴³. Bu krali lituus'larda kıvrılma sapın orta kısımlarından başlayarak uca doğru giderek artmaktadır.

Omuzda taşınan Lituus, daha düz uzanan bir sapa sahiptir. **Kat. No. 92, 90 ve 38** katalogumuzda bunlardan üç örneğini oluşturmaktadır. Krali lituus'lara göre daha düz bir sapa sahip olup, kıvrılma sadece uç kısımda gerçekleşmektedir. Ayrıca kıvrılan ucun daha açık 'C' şekli oluşturduğu da gözlemlenmektedir. **Kat. No. 38**'in omzunda taşımakta olduğu lituus'un, eser grubu bitirilmemiş olmasından dolayı nispeten kalın bir görüntü

¹⁰⁴¹ Vladislav Ardzinba, a.g.e., s. 128.

¹⁰⁴² Sedat Alp, 1948, a.g.e., s. 309, dipnot: 20.

¹⁰⁴³ A.g.e., ss. 307, 308.

oluşturduğu düşünülebilir. Alp, omuzda taşınan lituus tipleri için, kralın tuttuğu yönün aksine, yani aşağı değil, omuzlanmış şekilde ‘amudi’ olarak tuttuğunu belirtmektedir. Bu tip lituus’lar tanrısal asa ^{GIS}PA olup olmadığı kesin olmamakla birlikte bu asayı taşıyan tanrıların varlığını bilmekteyiz¹⁰⁴⁴. Aleksander, **Kat. No. 38**’in omzunda taşıdığı lituus’un karşısında yer alan figür olan kral III Hatuşili’ye devredeceği ileri sürülmüştür¹⁰⁴⁵. Bu varsayım, omuzda taşınan lituus’ların krallara teslim edilmek üzere taşınan sahnelerle karşı karşıya olduğumuz düşüncesini akla getirmektedir.

Kat. No. 29’un elinde tuttuğu ucu düz asa modeli katalogumuzda tek örneği oluşturmaktadır. Çizgisel desenlerle süslüdür. Bu desenlerin değerli madenlerle süslü olabileceği düşünülebilir. Alp, bu asa örneğini taşıyan figür için Asa Adamı ifadesini kullanmıştır¹⁰⁴⁶.

3.2. Silahlar

Hitit silah buluntuları, metal silahların, kullanılamaz hale geldikten sonra tekrar eritilip kullanımının değişmesi sebebiyle çok azdır. Buna ek olarak Hitit insanının ölü gömme geleneklerinde, asker cenazelerinin silahlarıyla gömülme gibi bir geleneklerinin olmamasından kaynaklanmaktadır¹⁰⁴⁷. Hitit silah tiplerine sayısı oldukça az olan görsel tasvirlerden ulaşılmaktadır. Kültürel olarak kullanım gören silahlar değerli madenlerden gümüş veya altından yapılmaktaydı.

Hitit askerleri yakın dövüşlerde tunçtan yapılmış kılıç, kargı/mızrak ve balta kullanılmaktaydı. Uzak mesafe silahları arasında ise yay kullanılmaktadır. Korunma silahları grubuna kalkan, miğfer, zırhlı kıyafetler giyilmekteydi. Boğazköy/Hattuşa kazılarında zırhlı kıyafet kalıntıları küçük metalden yapılmış levha parçaları ele geçmiştir¹⁰⁴⁸.

Katalogumuzda yer alan silah tipleri kılıç, hançer, topuz, mızrak, balta, orak, yay ve ok’tur. (Tablo 17) Silahlar her zaman erkek figürlerin üzerinde betimlenmiştir. Genellikle kemere asılı, izleyiciye dönük olmayan tarafta, omuza asılı veya hepsinin birden görüldüğü örnekler katalogumuzda örnekler üzerinde görülmektedir.

¹⁰⁴⁴ Sedat Alp, 1948, a.g.e., s. 310. dipnot. 21.

¹⁰⁴⁵ Robert L. Aleksander, a.g.e., s. 18.

¹⁰⁴⁶ Sedat Alp, 1999, a.g.e., s. 29.

¹⁰⁴⁷ Jürgen Seeher, 2011, a.g.e., s. 44.

¹⁰⁴⁸ Metin Alparlan, “Savaş Sanatı”, *National Geographic*, No: 57, İstanbul, 2006, s. 82.

3.2.1. Kılıç

malatti- Sauri- (Hurr.), GİR^{MES/HI.A}, URUDU^{UL4.GAL} (GİR.GAL)¹⁰⁴⁹.

Kılıç bir silah olarak kabul edildiğinde Hitit kabartmalı çömleklerinde ilk kez bir silah betimi olarak değerlendirilebilecektir. İnandık Çömleği ve Bitik Çömleğinin sağlam kalan kısmından anlaşıldığı kadarıyla yine aynı sahne görülmektedir. Kılıç taşıyan figürler kabartmalı kült çömlekleri üzerinde ikişerli olarak tasvir edilmektedirler denilebilir. (**Kat. No. 3 ve 16**) Kılıçlar, Bu iki çömlekte tekrarlayan figür grubunun ‘meç dansı’ için bir hazırlık olabileceği de ihtimaller arasındadır. Meç dansı, arka arkaya figürlerden daha çok karşılıklı yapılan bir dans türü olarak bilinmektedir¹⁰⁵⁰. İnandık Çömleği’yle benzer olarak figür sembolik bir tapınağın¹⁰⁵¹ önünde betimlenmiştir. Özgüç İnandık Çömleği’nde yer alan örnek için Fraktin Eserleri arasında görülen örneklerle benzerliğine dikkat çekmektedir¹⁰⁵². Kılıçların uca doğru yapmakta olduğu kavis büyük benzerlik göstermektedir¹⁰⁵³.

Ucu kıvrık kılıçların geriye doğru kıvrık olması delici olmasını ve saplanma özelliğini ortadan kaldırmakta ve savaş aleti olmaktan çok dini törenlerin bir parçası ve hayvan kurbanlarında kullanılan bir alet olduğuna işaret etmektedir¹⁰⁵⁴. Betimde görülen kavisli bıçak/kılıçlar, Eski Tunç Dönemi’nden Assur Ticaret Kolonileri Dönemi’ne ve Eski Hitit ve Hitit İmparatorluk Dönemi’ne dek kullanılmıştır. Hitit İmparatorluk Dönemi kabartmalarında ise kıvrık uç, hançer, kılıç gibi silah türlerine uygulanmıştır. Kıvrık uçlu kılıç, katalogumuzda yer alan Boğazköy Kral? Kabartması ve Yazılıkaya A odasında yer alan **Kat. No. 68**’in kemerinde görülmektedir. Katalogumuz dışında Yeniköy’de bulunmuş kabartmada Kırların Koruyucu tanrısı (^D LAMMA.LİL)’nin ve Ugarit’te bulunmuş IV. Tuthaliya mühründe tanrının korumasındaki kralın kemerinde görülmektedir¹⁰⁵⁵.

Orak biçimli kılıcın tek tarafının keskin darbe kılıcı olarak tanımlanmaktadır¹⁰⁵⁶. MÖ. 2. binde Doğu Akdeniz ve Mısır’da bilinmekle birlikte Anadolu’da hiçbir buluntu örneğiyle karşılaşılmamıştır. Hitit silah repertuarına tanrısal bir simge olarak girdiği tahmin edilmektedir¹⁰⁵⁷. Ayrıca orak biçimli kılıçlar kendi içinde çeşitlere ayrılmaktadır.

¹⁰⁴⁹ Savaş Özkan Savaş, 2014, a.g.e., s. 228.; Edgar H. Sturtevant, a.g.e., s. 106.

¹⁰⁵⁰ Tahsin Özgüç, 1988, a.g.e., s. 22.; Hatçe Baltacıoğlu, 2003, a.g.e., s. 90.

¹⁰⁵¹ Alp, metinlerde *siunas pir* olarak geçen ‘tanrının evi’ olduğunu belirtmiştir. Sedat Alp, 1999, a.g.e., s. 20.

¹⁰⁵² Tahsin Özgüç, 1988, a.g.e., s. 27.

¹⁰⁵³ Nimet Özgüç, “Fraktin Eserleri”, *Belleten*, Cilt: XIX, Sayı: 74, 1955, s. 297, res: 23, 24.

¹⁰⁵⁴ Hatçe Baltacıoğlu, 2003, a.g.e., s. 93.

¹⁰⁵⁵ A.g.e., ss. 92, 93.

¹⁰⁵⁶ Jürgen Seeher, 2011, a.g.e., s. 44.

¹⁰⁵⁷ A.g.e., s. 45.

Yazılıkaya Kaya Kabartmaları sol duvarda yer alan erkek figürlerin sağ ellerinde tutarken betimlenen kılıç betimleri incelendiğinde, kılıçların kavis yapma şekillerinin birbirinden farklılık gösterdiği gözlemlenmektedir. Baltacıoğlu da bu fikri desteklemektedir¹⁰⁵⁸.

3.2.2. Hançer/Bıçak

^{GIS/URUDU}GİR (Süm.) EME.GİR (Süm.) hançer/bıçak¹⁰⁵⁹.

Hançerler izleyicinin olduğu tarafın tersine betimlenmiştir. Bu sebeple tam tasviri çoğu zaman görülememektedir¹⁰⁶⁰. Anadolu’da yaygın görülen silah tipi olmasının yanında¹⁰⁶¹ katalogumuzda da sayıca en çok tasvir edilen silahtır. Seeher, ucu kıvrık görünümün, keskin bıçağın kını olduğunu, kavisli biten, tasvirlerde görülen ucu kıvrık görüntünün bir kılıf olabileceğini belirtmiştir¹⁰⁶². Anadolu’da Eski Tunç Çağı’ndan bilinen kavisli bıçaklar, Assur Ticaret Kolonileri Çağı’nda, Eski Hitit ve Hitit İmparatorluk dönemlerinde de kullanılmaya devam edilmiştir¹⁰⁶³. **Kat. No. 55, 56, 53, 76, 69(?), 68, 62, 64, 72(?), 49, 33, 42, 43(?), 38’in** ucu kıvrık hançer, **Kat. No. 31(?), 33, 42, 38, 39 (?)’un** ucu düz biten hançer, **Kat. No. 51’in** ise tepesi yuvarlatılmış, silindirik kabzalı hançer taşımaktadır.

3.2.3. Topuz

^{GIS}TUKUL (Süm.), ^{GIS}*hatalla-* (Luvice kökenli Hit.), *ulmissi* (Hurr.)¹⁰⁶⁴ topuz/gürz.

Ortasından sap geçirmek için silindirik bir delik bulunan küresel formda bir uç ve ortadaki deliğe geçirmek için olasılıkla ahşap veya madenden bir saptan oluşan darbe silahı.

Fırtına Tanrısının simgesi olarak belirtilmiştir. Simge olarak tasvir edilen silahlar ise tanrının kendisi olarak kabul edilebilirdi¹⁰⁶⁵. Bu silahın lapislazuliden, altından, ağaç ve taştan yapıldığı kült ritüel metinlerinden bilinmektedir¹⁰⁶⁶. Topuzlar MÖ. 3. binde yaygın olarak kullanım görmüştür. Hitit Döneminde topuz silahı olasılıkla güç ve rütbe göstergesi olarak kültte sembolik olarak tasvir edilmiştir¹⁰⁶⁷. Ayrıca bir savaş aleti olduğu da yazılı kaynaklardan bilinmektedir. (KUB 17.35 Rs. III 12 vd.) “*Hattili adamlar bronz* ^{GIS}TUKUL, *Maşalı adamlar kamış* ^{GIS}TUKUL *tutarlar ve dövüşürler/savaşırılar*”¹⁰⁶⁸.

¹⁰⁵⁸ Hatçe Baltacıoğlu, 2003, a.g.e., s. 93.

¹⁰⁵⁹ Savaş Özkan Savaş, 2014, a.g.e., s. 228.

¹⁰⁶⁰ Kurt Bittel, vd, a.g.e., s. 114.

¹⁰⁶¹ Jürgen Seeher, 2011, a.g.e., s. 45.

¹⁰⁶² A.g.e.

¹⁰⁶³ Hatçe Baltacıoğlu, 2003, a.g.e., s. 90.

¹⁰⁶⁴ Savaş Özkan Savaş, 2014, a.g.e., s. 228, 230. dipnot: 25.

¹⁰⁶⁵ A.g.e., s. 229.

¹⁰⁶⁶ A.g.e., s. 230, 231.

¹⁰⁶⁷ Jürgen Seeher, 2011, a.g.e., s. 45.

¹⁰⁶⁸ Savaş Özkan Savaş, 2014, a.g.e., s. 231.

Topuz olarak kategorize edilen silah tipi katalogumuzda sadece tanrı olarak tanımlanmış figürlerin (**Kat. No. 45, 61, 62, 67, 68, 83**) elinde görülmektedir. **Kat. No. 67**'nin elinde tuttuğu topuzun şekil bakımından farklı olduğu gözlemlenmektedir. Topuzun tanımında yer alan, sap geçirme deliğinin bu topuzda olmaması tipolojisinin farklı olduğunu göstermektedir.

3.2.4. Çift Gözlü Balta

Bu tip baltaların orta kısmında iki delikli, olasılıkla tutmayı kolaylaştıracak yarım daire biçiminde bir detay görülmektedir. Sapın orta kısmında yer alan yuvarlak bölümden tutulup, omzuna yaslayarak taşır. Bu asanın ne olabileceği konusunda farklı görüşler belirtilmiştir. Bu görüşler arasında ay biçimi iki gözlü balta¹⁰⁶⁹, tören baltası veya delikli asa¹⁰⁷⁰, mızrak¹⁰⁷¹, bir memuriyet işareti¹⁰⁷², günlük hayatta kullanılmayan, ritüel bir anlam taşıyan kültüsel eşya¹⁰⁷³ olarak da yorumlanmıştır. Mısır'dan ve Önyasya'dan bilinen baltanın¹⁰⁷⁴ Mısır tasvirlerinde Suriyeli askerlerin elinde, omuzlarına yaslayarak taşıdıkları belirtilmiştir. Ayrıca Hitit silah repertuarında da henüz karşılaşılmamış bir formdur¹⁰⁷⁵.

3.2.5. Balta

HAŞŞINNU, HULPALU (HUPPALU) (*Akk.*), ulmi (*Hurr.*). çift başlı balta/keser¹⁰⁷⁶. Balta Tanrı ZABABA, Fırtına Tanrısı, Sarumma ve Sausga'nın simgesidir. Topuz ve mızrak gibi kültürelleşmiş bir silahtır¹⁰⁷⁷. Bu tip baltaların saplarının ahşap olduğu ifade edilmiştir¹⁰⁷⁸. Ayrıca I.Hattuşili'nin, Haşşuwa'dan getirdiği ganimet (KBo 10.2 Vs. II 41-43.) içerisinde altından çift taraflı balta olduğu da belirtilmektedir¹⁰⁷⁹. Tasvir, kül envanter yasa ve dini ritüel metinlerinde altın, gümüş, bronz ve kurşundan kaplandıkları geçmektedir. "*Fırtına-Tanrısının adamının baltası vardır*"; "*büyük balta*"; "*bir küçük bronz balta*"¹⁰⁸⁰.

¹⁰⁶⁹ Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 139.; Tam olarak "mızrak gibi sapa geçirilmiş ay biçimli gözlü balta".

¹⁰⁷⁰ Machteld J. Mellink, a.g.e., s. 21.; Baltacıoğlu, 'halkalı' olarak çevirmiştir. Hatçe Baltacıoğlu, 1996c, a.g.e., s. 93.

¹⁰⁷¹ Baltacıoğlu, baltanın yere gelen uç kısmında bir mızrak olduğu ve görevlilerce taşındığını ileri sürmüştür. Hatçe Baltacıoğlu, 2003, a.g.e., s. 85.; Ayrıca bkz: KBo X, 24, III, (27-28) NIG.GUL AN-BAR-ma-kân SA K,sUKUR: '...mızrağın demir baltası (uçluğu)...' Vladislav Ardzinba, a.g.e., s. 224.

¹⁰⁷² Hatçe Baltacıoğlu, 1996c, a.g.e., s. 96.

¹⁰⁷³ A.g.e., s. 93.

¹⁰⁷⁴ A.g.e., s. 139; Hatçe Baltacıoğlu, 1996c, a.g.e., ss. 93, 95, 96.

¹⁰⁷⁵ Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 139.

¹⁰⁷⁶ Savaş Özkan Savaş, 2014, a.g.e., s. 228.; Edgar H. Sturtevant, a.g.e., s. 43.

¹⁰⁷⁷ Savaş Özkan Savaş, 2014, a.g.e., s. 229, 234.

¹⁰⁷⁸ Jürgen Seeher, 2011, a.g.e., s. 45.

¹⁰⁷⁹ Savaş Özkan Savaş, 2014, a.g.e., s. 232.

¹⁰⁸⁰ A.g.e., s. 235.

Katalogumuzda iki tip balta yer almaktadır. **Kat. No. 64** ve **49**'da görülen baltalar birbirinden oldukça farklıdır. **Kat. No. 64**'te sol el, sol omuzda duran, üst tarafa doğru kalınlaşan ve baltanın bıçağının ötesine uzanan, çok uzun bir sapa sahiptir. Balta genellikle çift balta olarak adlandırılır ve özellikle bu silahın, Küçük Asya'nın, Hititlerin arasında varlığının kanıtı olarak gösterilmektedir. Seeher, ucu yuvarlatılmış arkası düz olarak belirtirken, farklı bir görüş olarak arkasının da keskinleştirilmiş bir bölüm olup baltanın çift taraflı olduğu belirtilmiştir¹⁰⁸¹.

Kat. No. 49 daha çok Kuzey Suriye'de tanınmakta olan bu tip N. Schimmel koleksiyonunun tören baltasını anımsatır. Aynı zamanda 'savaş baltası' olarak da yorumlanmaktadır¹⁰⁸². Figür baltayı göğsüne bastırarak taşımaktadır. Sapı hafif 'S' biçimlidir. Keskin ucun sırtında dört adet çiçek yaprağını andıran çıkıntısı bulunmaktadır. Üzeri yivlerle süslü baltanın keskin ucu, hilal biçimi oluşturmaktadır.

3.2.6. Mızrak

Mari-, *turi-*, ^{GIS}*türaa/i-*, (*Luv.*), ^{URUDU} ^{GIS}ŞUKUR (*Süm.*), ARIKTU (*Akk.*) mızrak¹⁰⁸³. Mızrak, yay ve tipik hilal kabzalı kılıç, yerel kralların krallık simgesi olarak bilinmektedir¹⁰⁸⁴. Ayrıca ritüel metinlerde mızrak, kült nesnesi olarak törenlerde bulundurulmakta olduğu belirtilmiştir¹⁰⁸⁵.

Katalogumuzdaki mızraklar silah tipleri arasında saldırı/savunma/zarar verme amaçlı kullanılırken tasvir edilen nadir silahlardandır. Mızrak kullanılırken tasvir edildiği figürler **Kat. No. 55, 56, 57**, avcı olarak tanımlanmışlardır. Kullanılırken tasvir edilen diğer silah tipi yay-ok ikilisidir. (**Kat. No. 54**) Hitit tasvir sanatında durağan bir şekilde betimlenen silahlı figürlere bu silahları taşıyan figürler tezat oluşturmaktadır. Avlanan ve bir mücadele içerisinde betimlenen figürler canlı, anlık sahneyi aktaran görüntüler oluşturmaktadır.

Silah dışında kültürel amaçlı kullanım gören mızrak tipi, Alacahöyük Duvar Kabartmaları Batı Kulesi Köşe Ortostatları İç Yüzeyde görülen **Kat. No. 37**'nin elinde karşılıklı durduğu figürle birlikte tuttuğu mızrak ile görülmektedir.

¹⁰⁸¹ Kurt Bittel, vd, a.g.e., s. 87.

¹⁰⁸² Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 126.; Trevor Bryce, 2003, a.g.e., s. 257.

¹⁰⁸³ Edgar H. Sturtevant, a.g.e., s. 174.; Savaş Özkan Savaş, 2014, a.g.e., s. 229.

¹⁰⁸⁴ Savaş Özkan Savaş, 2014, a.g.e., s. 229.

¹⁰⁸⁵ A.g.e., s. 229.

3.2.7. Yay-Ok

^{GIS}PAN-ti (*Hurr.*), ^{GIS}PAN, ^{GIS}BAN (*Süm.*), =^{GIS}QASTU/QALTU (*Akk.*) yay¹⁰⁸⁶.
^{GI}nata-/nati- (*Hit.*), ^{GI/GIS/URUDU}GAG.(U.)TAG.(GA)/^{GI}KAK.Ú.TAG.GA (*Süm.*) ok¹⁰⁸⁷.

Ok ve yay, ikili kullanılan silah tipidir. Katalogumuzda mızrak olan sahnelerde olduğu gibi, hem av amaçlı hem de kült amaçlı olarak tasvirlerde yer almaktadır. Ok ve yay, erkek ve kadının kullanabildiği bir silah tipidir. Kadınlar ‘okçu-yaycı kadın’ anlamına gelen ^{MUNUS}PAN unvanı almaktaydı¹⁰⁸⁸. Yay’ın silah olarak kaya kabartmaları ve mühür betimlerinde altın ve gümüşten imal edildiği çivi yazılı belgelerde geçmektedir. Gümüş yay’ın geçtiği bölüm için (KUB 18.172 Vs. 9.)¹⁰⁸⁹. Yay, Tanrı Nupatik’le de ilişkilidir, ayrıca bu örnekte gördüğümüz yay’ın, altından olabileceğini belirtmiştir. Ok ve yay ^DLAMMA/KAL= Kırkların Koruyucu Tanrısı’nın simgesidir. Ek olarak yerel kralların da simgesi olarak belirtilmiştir¹⁰⁹⁰.

Av sahneleri için kullanılan figürler **Kat. No. 53** ve **54**’de görülürken, simgesel olarak tasvirde yer alan yay tipi **Kat. No. 33** ve **39**’da görülmektedir. Ok yaya gerili bir şekilde, avlanan hayvana dönük olarak, sahnenin heyecanını aktaran canlı bir görüntü içerisindedirler. Kült amaçlı tasvirlerde yay tek başına ok olmadan, omuza takılı bir şekilde izleyici tarafına dönük, tüm detayları görülebilen bir biçimde tasvir edilmektedir. **Kat. No. 39** Göğüs hizasına kaldırdığı eliyle omzunda yasladığı yay’ını taşımaktadır. Sol elini göğüs hizasında kaldırmış, MÖ. 13. yy da mühür sanatında sıklıkla görülen modelini taşımaktadır¹⁰⁹¹.

3.3. Enstrümanlar

(Tablo 18)

3.3.1. Lir

Lir araştırmacılar tarafından farklı¹⁰⁹² kavramlarla tanımlanmıştır. Fakat ortak bir terminoloji oluşturabilmek adına ‘lir’ uygun bir tanım olarak gözükmektedir. Hititlerde yaygın bir şekilde karşımıza çıkan çalgı aleti olan lirin, kökeninin Mezopotamya veya

¹⁰⁸⁶ A.g.e., s. 228.; Edgar H. Sturtevant, a.g.e., s. 21.

¹⁰⁸⁷ Savaş Özkan Savaş, 2014, a.g.e., ss. 228, 231.

¹⁰⁸⁸ A.g.e., s. 238.

¹⁰⁸⁹ A.g.e., s. 237.

¹⁰⁹⁰ A.g.e., s. 229.

¹⁰⁹¹ Robert L. Aleksander, a.g.e., s. 16.

¹⁰⁹² Darga harp, Özgüç ve Alp, Savaş ise lir olarak tanımlamaktadır. Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 62.; Sedat Alp, 1999, a.g.e., s. 21.; Savaş Özkan Savaş, 2006, a.g.e., s. 641.; Tahsin Özgüç, “İnandıktepe”, *Arkeoloatlas Dergisi*, Necmi Karul (Ed.), Sayı: 2011/1, İstanbul, s. 260.

Suriye olduğu yönünde iki farklı görüş yer almaktadır¹⁰⁹³. Mezopotamya kökenli yazılı belgelerindeyse Anadolu çıkışlı bir çalgı aleti olarak belirtilen lir türünün adı ise ^{GIS}ZANARU'dur¹⁰⁹⁴. Lir Yazılı belgelerde ^{GIS}ZA.Mİ(N) ile eşitlenmektedir. Akadça karşılığı SAMMU'dur. Hititler lir icracılarına *LU NAR* ya da *kinirtalla* demişlerdir¹⁰⁹⁵. Törenlerde en çok kullanılan müzik aleti olan lir, Tanrıça INANNA'nın¹⁰⁹⁶ telli aletleri olan *huntsinara* ve *ippitsinara* olarak¹⁰⁹⁷ bilinirken, bu enstrümanları çalanlara 'müzişyen şarkıcı' unvanı verildiği ve bu kişilerin tapınak personeli olduğu belirtilmiştir¹⁰⁹⁸.

Lir Anadolu'da ilk kez Assur Ticaret Kolonileri Döneminde karşımıza çıkmaktadır¹⁰⁹⁹. Olasılıkla Assur'lu tüccarlar vasıtasıyla edinilmiş ve müzik kültüründe yer edinmiştir¹¹⁰⁰. İlk örnekleri Cemdet Nasr Döneminden I. Ur Sülale dönemine kadar görülen Sümer lir modelleri başta boğa formu ses kutuları olan bir çalgı aletiydi¹¹⁰¹. Acemhöyük kazılarında ele geçen bir silindir mühür üzerinde yer alan tasvirlerden kadınların çaldığı bir müzik aleti olarak karşımıza çıkmaktadır¹¹⁰². Fakat katalogumuzda yer alan figürlerde sadece erkeklerin çaldığı bir müzik aleti olarak görülmektedir.

Dikdörtgen formdaki lirler, iki yan kol ve eğik olan üst kollar lirin genel görüntüsünü oluşturmaktadır. İnandık Çömleği üzerinde görülen lir tipleri asimetrik olup, vertikal tutularak çalınan tiptedir¹¹⁰³. Lirler malzeme olarak çoğunlukla ahşaptan yapılmaktaydı fakat altın veya gümüş gibi değerli madenden yapılmış olanları da mevcuttur. İki elle çalınan lirler, mızrapsız veya bir elde mızrapla da çalınabilmekteydi¹¹⁰⁴.

Katalog eserlerimiz içerisinde insan boyunu aşan ve iki kişi tarafından çalınan ebatlarda olan modelleri mevcutken, tek kişi tarafından yürürken de çalınan modelleri

¹⁰⁹³ Belkıs Dinçol, 2003, a.g.e., s. 20.

¹⁰⁹⁴ A.g.e., s. 21.

¹⁰⁹⁵ Sedat Alp, 1999, a.g.e., s. 2.

¹⁰⁹⁶ Tanrıça İhtar. Gurney, büyük ve küçük İnanna aletleri olarak *huntsinara* ve *ippitsinara*'nın büyük ve küçük 'lir' olduğu görüşündedir. Vladislav Ardzinba, a.g.e., s. 92.

¹⁰⁹⁷ Bu isimler Hatti dilinden alınmıştır (Tahminlere göre, Hatti dilinde *hun-* 'büyük', *ippi-* ise 'küçük,' *tsinora-* *tsinir* ise 'müzik, çalgı' anlamına gelmektedir. Vladislav Ardzinba, a.g.e., s. 91.; Savaş Özkan Savaş, 2006, a.g.e., s. 641.; Sedat Alp, 1999, a.g.e., s. 2.; Gurney bu kavramları *hunzinar* ve *ippizinar* olarak kaydeder. Metinlerden Laroche'un belirttiği gibi lir *zinar*, *hunzinar* büyük bir çeşidi, *ippizinar* küçük çeşididir. Oliver Gurney, a.g.e., s. 34.

¹⁰⁹⁸ Vladislav Ardzinba, a.g.e., s. 92.

¹⁰⁹⁹ Belkıs Dinçol, 2003, a.g.e., s. 23.

¹¹⁰⁰ Tahsin Özgüç, 1988, a.g.e., s. 31.

¹¹⁰¹ A.g.e, s. 21.

¹¹⁰² Nimet Özgüç, Acemhöyük'ün Eski Anadolu Sanatına Yeni Katkıları", *Belleten*, Cilt: XLIII, Sayı: 170, 1979, s. 282, Lev: I, 2.

¹¹⁰³ Tahsin Özgüç, 1988, a.g.e., s. 31.

¹¹⁰⁴ Belkıs Dinçol, 2003, a.g.e., s. 20.

mevcuttur. İnsan boyunu aşan modellerin en az 11 telli olduğu belirtilmiştir¹¹⁰⁵. Bu lir tipinde, ufak boyda bir kişinin alttan tutarak taşınmasına yardım ederken tasvir edilmesi Anadolu'ya özgü yeni bir özelliktir¹¹⁰⁶. Tek kişi tarafından taşınan ve çalınan küçük boydaki lirlerin ise en az 6 telli olduğu tahmin edilmektedir¹¹⁰⁷.

Kat. No. 27'de görülen lir tipi, yürürken çalınabilen¹¹⁰⁸ lir olarak tanımlanmakta, Alp'in belirttiğine göre Anadolu'da yaygın görülen bir tip olmakla birlikte Geç Hitit Dönemi'ne kadar kullanımı sürdüğü belirtilmektedir¹¹⁰⁹. Bu figürün elinde tuttuğu lirin, 7-8 telli olduğu ifade edilmiştir¹¹¹⁰.

Kat. No. 1 ve 2'te görülen lir tipleri Ur kral mezarlarından ele geçen hayvan biçimli kenara sahip lirleri çağrıştırmaktadır. İnandık Çömleği üzerinde taşınabilir boyuttaki form 5 kez, Hüseyinde Çömleği üzerinde 1 kez tekrar etmektedir. İnandık Çömleği üzerinde ayrıca insan boyunu aşan, iki kişi ile çalınan modeli yer almaktadır. Ayrıca Yumruk Biçimli Riton Kabı üzerinde de iki kez, taşınabilir, asimetric modelini görmekteyiz.

3.3.2. Çalpara

Bu çalgı aleti de farklı isimlerle anılan çalgılar arasındadır. Def,¹¹¹¹ simbal¹¹¹² çalpara modern isimleri olup, URUDU *galgalturi* bilinen Hititçe adıdır. *Galgalturi*, *galgadai* verbinden *-uri* ekinin birleşimi ile üretilmiş olmalıdır¹¹¹³. Kendinden ses veren vurmalı çalgı grubunda¹¹¹⁴ anılan çalpara'nın en eski örneğini Urnammu Steli üzerinde görülmektedir¹¹¹⁵.

Çalpara iki parçadan oluşmaktadır. İki parçanın birden ele geçtiği örnek Kültepe Karum II ve Ib katı olarak bilinmektedir. Burada yapılan kazılarda ele geçen çalparalar¹¹¹⁶ tunçtan olup, çapları 15 cm civarındadır¹¹¹⁷. Uzun saplı ve altı düz örneklerine ise

¹¹⁰⁵ A.g.e., s. 24.

¹¹⁰⁶ Tahsin Özgüç, 1988, a.g.e., s. 31.

¹¹⁰⁷ A.g.e.

¹¹⁰⁸ Tahsin Özgüç, 1988, a.g.e., s. 29.

¹¹⁰⁹ Sedat Alp, 1999, a.g.e., s. 29.

¹¹¹⁰ Belkıs Dinçol, 2003, a.g.e., s. 24.

¹¹¹¹ Hatçe Baltacıoğlu, 1995b, a.g.e., s. 4.

¹¹¹² Cenk Celasin ve Aziz Şehvaroğlu, a.g.e., ss. 38, 40, 41, 42, 45.

¹¹¹³ Sedat Alp, 1999, a.g.e., s. 10.

¹¹¹⁴ Cenk Celasin ve Aziz Şehvaroğlu, a.g.e., s. 38.

¹¹¹⁵ Belkıs Dinçol, 2003, a.g.e., s. 47.

¹¹¹⁶ Sedat Alp, 1999, a.g.e., s. 10.; Tahsin Özgüç, 1988, a.g.e., s. 28.

¹¹¹⁷ Belkıs Dinçol, 2003, a.g.e., s. 49.

Alacahöyük ve Horoztepe’de MÖ. 3. bin yılın ikinci yarısına tarihli mezarlara ölü hediyesi olarak bırakıldığı saptanmıştır¹¹¹⁸.

Katalogumuzda yer alan iki tip çalpara bulunmaktadır. Bunlar tutamaklı ve iple birbirine bağlı¹¹¹⁹ olanlardır. Katalogumuzdaki çalparalar Koloni Devrinde görülen çalparalardan ebat olarak büyük olup, hem kadın hem erkekler tarafından çalınmaktadır. Dinçol, Yumruk Biçimli Riton üzerinde yer alan çalpara modelinin (**Kat. No. 28**) çapı için yaklaşık 60 cm olduğunu belirtmiştir¹¹²⁰. Özgüç ise süslü olduğunu ifade etmiştir¹¹²¹.

Celasin ve Beşiroğlu, çalpara çalan kişilerin bazı durumlarda çaldıkları müzik aletinin yanında şarkı da söyleme görevini üstlendiklerini ve tören alayının yürüyüşlerine bir ritim sağlamak gibi bir görevlerinin de olabileceğini eklemektedir¹¹²². Küçük Hüseyinde Çömleği Her iki tipin aynı frizde betimlenmesinden dolayı, iki tipin de aynı çağda kullanıldığını göstermesi açısından önem arz etmektedir. Ayrıca bu iki tipin birlikte yer almasının yanında kadın ve erkeğin aynı çağda aynı enstrümanı çalıyor olduğunu göstermesi açısından Küçük Hüseyinde Çömleği önem arz etmektedir¹¹²³.

İnandık Çömleği’nde yedi kez kadınlar tarafından, Hüseyinde Çömleği’nde iki kez kadınlar tarafından, Küçük Hüseyinde Çömleğinde dört kez erkek, bir kez kadın tarafından, Yumruk Biçimli Riton üzerinde bir kez erkek tarafından çalınırken betimlenmiştir. Ayrıca katalogumuzu oluşturan eserler üzerinde iki tipi ile karşılaşmaktayız. Yumruk Biçimli Riton ve Küçük Hüseyinde Çömleğinde ip ile bağlı tip ve diğer örnekler tutamaklı tipi sergilemektedir.

3.3.3. Saz

Lir ve çalpara için yaşanan kavramsal farklılıklar bu çalgı için de geçerlidir. Lavta, bağlama, tanbura, saz, lute gibi farklı isimlerle anılan bu telli çalgı çalışmamızda sadece saz adıyla isimlendirilmiştir. Hititçe karşılığı bilinmemekle birlikte metinlerde^{GIS}TIBULA (SÂ.A.TAR) sümerogramı yine lavta veya saz’ı belirtir¹¹²⁴. Telli çalgıları çalmak anlamında kullanılan fiiler *hazziya-/hazzik(k)-/hazzişk-*‘tir.

Sazlar orta ve uzun olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Ayrıca gövdesi yuvarlak veya daha büyük oval gövdeli olabilmektedir. Tel sayısı 2 veya 3 olduğu belirtilmiştir.

¹¹¹⁸ Sedat Alp, 1999, a.g.e., s. 10.

¹¹¹⁹ Belkıs Dinçol, 2003, a.g.e., s. 50.

¹¹²⁰ A.g.e.

¹¹²¹ Tahsin Özgüç, 1988, a.g.e., s. 28.

¹¹²² Cenk Celasin ve Aziz Şehvaroğlu, a.g.e., s. 41.

¹¹²³ **Bkz: Kat. No. 106, 11, 22.**

¹¹²⁴ Tayfun Yıldırım, 2002, a.g.e., ss. 4, 5.

Sazın kasa bölümü farklı malzemelerden olabilmektedir. Sapı ise daima ahşap olarak belirtilmiştir. Mızraplı veya mızrapsız olarak çalınabilmekteydi. Bazen bir kemer ile omuza asılmaktaydı¹¹²⁵. Sazlar püsküllerle süslenmekteydi. **Kat. No. 12** ve **30** püsküllü örneklerdir.

İlk örnekleri Samsat kazısında ele geçen çömlek parçası üzerinde görülmektedir¹¹²⁶. Hitit İmparatorluk Dönemine tarihli Alacahöyük kabartmalarında ve Geç Hitit Dönemi'ne kadarki tasvirlerde betimlenerek, uzun bir süre kullanım gördüğü işaret eder¹¹²⁷.

Metinlerde TIBULA (SA.A.TAR) sümerogramı saz veya lavta'yı işaret etmektedir¹¹²⁸. 14 ve 13 yüzyıllarda Hitit Metinlerinde ^{LU}GALA'lar törenlerde şarkı söyleyen, müzik aleti çalan ve dans eden görevli olarak geçmektedir. Aynı kaynaklar da saz çaldıklarını da geçmektedir. Ayrıca sazı çalan diğer ismi bilinen kişilerse Saki, Hokkabaz, Doktor/Büyücü'dür. Dinçol bu listeye çobanları ve gezginci müzisyenleri de eklemektedir¹¹²⁹.

Kat. No. 30'un çaldığı enstrüman ile ilgili ise farklı kavramlar ortaya atılmıştır. Kavramlardan bazıları Lavta¹¹³⁰, Gitar¹¹³¹ ve ^{GIS}*huhupal*¹¹³²'dir. Bu enstrümanın, gitarın atası olabileceği, sap kısmındaki dikine çizgilerin perde olarak yorumlanması ve aletin gövde kısmının form olarak günümüzdeki gitarlara benzemesi yani girintili bir gövdeye sahip olmasından dolayı bu benzetme yapılmıştır¹¹³³. Günümüz gitarının bir prototipi olduğu da belirtilmiştir¹¹³⁴. Ayrıca bu örnekte mızrabın çalgı aletine bir ip ile bağlandığı görülmektedir.

Saz katalogumuzda sadece erkekler tarafından çalınmıştır. Hüseyinde Çömleği'nde üç kez, Küçük Hüseyinde Çömleğinde iki kez, İnandık Çömleğinde üç kez, Alacahöyük Duvar Kabartmaları'nda bir kez, görülmekle birlikte katalogumuzda yer alan figürler içerisinde dört örnek ile iki farklı tipini görmekteyiz.

¹¹²⁵ Belkıs Dinçol, 2003, a.g.e., s. 28.

¹¹²⁶ A.g.e., s. 30.

¹¹²⁷ Hatçe Baltacıoğlu, 1995a, a.g.e., s. 5.

¹¹²⁸ Tayfun Yıldırım, 2002, a.g.e., s. 4.

¹¹²⁹ Belkıs Dinçol, 2003, a.g.e., s. 30.

¹¹³⁰ Sedat Alp, 1999, a.g.e., s. 27.

¹¹³¹ Hatçe Baltacıoğlu, 2006a, a.g.e., s. 28.; Henri Frankfort, a.g.e., s. 128.; Jhon Garstang, a.g.e., s. 261.

¹¹³² Hatçe Baltacıoğlu, 1995a, a.g.e., s. 1.

¹¹³³ A.g.e., s. 5.

¹¹³⁴ Hatçe Baltacıoğlu, 1995a, a.g.e., s. 5.; Hatçe Baltacıoğlu, 2006a, a.g.e., s. 28.

3.4. Bölüm Sonu Değerlendirmesi

Aksesuarlar, kişilerin tanımlanmasında büyük rol oynamaktadır. Özellikle erkek figürlerin çok sayıda aksesuar ile betimlenmeleri kadın figürlere nazaran hızlı ve net sonuçların elde edilmesini kolaylaştırmaktadır. Erkek figürler aksesuar kullanımı konusunda donanımlıdır. Kemer, ayakkabı, küpe ve bilezik, diadem gibi, kıyafeti tamamlayıcı aksesuarların yanında, asa, enstrüman, silah ve jestler gibi kıyafet dışı, unvan veya statü belirten tamamlayıcı unsurlar erkekler üzerinde sıkça görülmektedir.

Başlıklar; kadın ve erkeğin kullanımında olan bir aksesuar olmasının yanında sosyal konumları belirlemede en hızlı başvurabildiğimiz bir detay olmaktadır. Özellikle sosyal bakımdan görevli veya tanrı gibi iki farklı uçta yer alan figürlerin başlık ile görülmeleri, figürlerin içinde oldukları sahnenin önemini vurguladığı gibi içinde yer alan her bir figürün elit tabakadan olduklarını işaret etmektedir. Erkek figürlerde başlık çeşitliliği de dikkat çekmektedir. Kişinin konumunu sembolik olarak güçlendirmek ve kişiyi daha net tanımak için kullanılan yollardan bir diğerini oluşturmaktadır. Şekli, deseni, boynuzu gibi unsurlar başlığın kim tarafından kullanıldığını işaret eden özelliklerdir. Krallar takke biçimli başlık giyerken, tanrılar konik biçimli ve boynuzlu başlıklarla tasvir edilmektedir. Boynuz sayısı arttıkça tanrının hiyerarşideki yeri de yükselmektedir. Erkek figürlerdeki başlık çeşitliliği kadınlarda görülmemektedir. Erkek başlıkları 27, kadın başlık tipleri 6 farklı tipe ayrılmaktadır. Ortak kullanım gören 1 adet başlık tespit edilmiştir. Bu başlık konik biçimli tek boynuzlu başlıktır. Kadın figürlerin sayıca az tasvir edilmiş olmasına ek olarak tasvir edilen figürlerin de genel anlamda aynı tip başlıkları takmaları, Hitit kadınının hangi çeşit başlık tiplerine sahip olduğunu anlamamızı güçleştirmektedir. Sayıca az tasvir edilmelerine rağmen kadın figürlerde başlık tipleri tatmin edici bir düzeydedir. Yazılıkaya örneğinde tanrıçalar grubunda görülen başlık tipi, sıra dışı bir çeşidi yansıtmadığıdır. Tanrısal sembollerden uzak, şehir surunu andıran formuyla çizgi dışı bir görünümündedir. Sur görünümü kadının ev, yurt, surların içerisinde kalan halk'ı simgelemesi, kadın tanrıça figürlere atfedilen bir misyon olabileceği akla gelmektedir.

Kemerler; kıyafetin ana tamamlayıcı aksesuarı olarak sık bir şekilde karşılaşılmaktadır. Erkek figürler 10, kadın figürler 2 farklı kemer tipi ile görülmektedir. Erkek figürlerin kullanımında olan kemer tiplerine bakıldığında kıyafet ile doğru orantılı olarak çeşitlendirilmiş olduğu gözlemlenmektedir. Erkek figürlerin en yaygın kullandığı 'Beli çepeçevre saran şerit kemer' aynı zamanda kadın figürler ve karışık yaratıklarla birlikte ortak kullanımdadır. Sadece kadınların kullanımında olan püsküllü kemer tipi

görülmektedir. Bu kemer tipini de sadece çalpara çalan ve şarkı söyleyen? figür üzerinde görmekteyiz. Kadınların tekdüze ve az çeşitlendirilmiş kıyafetlerinin azlığı kemer çeşitlerine de yansımaktadır.

Ayakkabılar; dört farklı tip olarak tespit edilmiş olup, kadın-erkek ortak kullanım görmüştür. En yaygın görülen iki tip bulunmaktadır. Bunlar ‘ucu düz, burnu öne bakan ayakkabı’ ve ‘ucu sivri, burnu yukarı kalkık ayakkabı’ modelleridir. Katalog eserlerinin zaman içerisinde aşınması ya da tasvirlerin tam işlenmemiş olması gibi sebeplerden tespit edilememiş birçok figürün ayakkabısının da benzer tiplerde yoğunlaştığı düşünülmektedir.

Lituuslar; katalog içerisinde 10 farklı tipe ayrılmaktadır. Lituusların ucundaki kıvrım, sap uzunluğu ya da süsü gibi detaylarının dışında nasıl taşındığının da önemli olduğu düşünülmektedir. Lituuslar, havaya kaldırılarak, omuzda taşınarak, aşağı sarkıtılarak, öne-yere doğru uzatarak farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Yapılan araştırmalar ve verilerin değerlendirilmesi sonucunda kraliyet sembolü olarak kullanılan lituusların ‘yere doğru taşınan lituuslar’ oldukları kıyafetlerin sınıflandırılması sonucu anlaşılabilir (Erk. Kıy Tip 11, Erk. Kıy. Tip 5B). Kral olarak tanımlanan figürlerin kıyafetleri yere kadar uzanan, önü açılabilen süslü-süssüz manto olduğu birçok figür sayesinde anlaşılabilir. ‘Omuzda taşınan lituuslar’ farklı tipteki kıyafetleri giyen figürlerce taşınmakta, (Erk. Kıy. Tip 16- 16A) kıyafet seçimleri ve lituusların kullanılış şekilleri figürlerin statü ve konumlarını tanımlamak konusunda yardımcı olmaktadır.

Silahlar; katalog içerisinde 21 farklı tipe ayrılmakla birlikte sadece erkekler tarafından taşınmaktadır. Hitit tasvir sanatında savaş ve mücadele sahneleri görülmemektedir. Fakat bununla birlikte katalog eserlerimiz üzerinde yer alan birçok figürde silah görülmektedir. Hatta üzerinde iki ve daha fazla sayıda silahla tasvir edilen örnekler görülmektedir. Hititler silahları tasvirli eserler üzerinde zarar verme özelliklerinin belirgin şekilde köreltilmiş olduğu formlarıyla, sembolik olarak yerleştirilmiş birer atribü olarak tasvir etmişlerdir. Kılıç/hançer bu silahların en yaygın tipini oluşturmaktadır. Kaya kabartmaları örneklerinde çok sayıda silah tasviri ile karşılaşmaktayız. En yaygın görülen silah tipi tipik Hitit kılıcı olarak ‘kabzası hilal biçimli ucu kıvrık kısa hançer’dir. Bu silahı ucu düz ve ucu sivriltilmiş modelleri takip etmektedir. Yazılıkaya A Odası sol duvarda yer alan erkek tanrıların birçoğunda hançerin yanı sıra orak biçimli kılıç görülmektedir. Atağa geçen veya saldırgan bir tutum ile betimlenmemelerine rağmen savaşa veya savunmaya hazır olarak betimlenmiş bu erkek figürlerin silahlar ile sembolik olarak güçlendirildiği düşünülebilir. Koruyucu ve çevik bir görünüm kazandıran bu silahların tanrı figürleri

üzerinde daha çok yer almasını, tasvir sanatçısının betimlerken figüre ‘koruyan, kollayan’ sıfatlarını yüklemesi olarak yorumlayabilmekteyiz.

Enstrümanlar, katalog içerisinde 7 farklı tipe ayrılmakla birlikte, çalpara dışındaki tüm enstrümanlar erkekler tarafından kullanılırken görülmektedir. Ek olarak en yaygın karşılaşılan enstrüman çalpara olmaktadır. Bunun dışında, lir, lavta, saz diğer enstrümanlardır. Katalogta alınan Alacahöyük Duvar Kabartmaları ve kült amaçlı kullanılan çömlek ve ritonlarda yer alan enstrümanların başlıca amacının törenin müzik yönünden zenginliği vurgulamaktır. Bunun yanında zengin müzik repertuarına da ışık tutan sahneler olarak değerlendirilmelidir.

Geç Hitit Beylikler Dönemi

Geç Hitit Beylikler Dönemi eserlerine bakıldığında MÖ. 10-9. yy’a gelindiğinde Malatya-Arslantepe Kabartmalı Orthostatlarında katalogumuzda yer alan geyik ve Yumruk Biçimli Ritonlarda görülen bir kompozisyonla karşılaşmaktayız¹¹³⁵. Dikdörtgen prizma biçimli bir taş blok üzerinde, en solda, ardından kurbanlık getiren bir görevli ile kral görülmektedir. Görevli, kraldan oldukça küçük betimlenmiştir. Kral konik biçimli boynuzlu başlık, uzun manto giymekte önündeki çift kulplu kaba libasyon yapmaktadır. Kabın diğer tarafında iki kadın ve iki erkek tanrı vardır. Bu tasvirler, Tanrı Teşup ve İhtar’ın tekrarlayan görüntüleri olarak yorumlanmaktadır¹¹³⁶. Teşup olarak tanımlanan figür, kısa etekli bir kıyafetle görülmektedir. Etek katalogumuzda Erk. K1y. Tip 5B olarak tanımlanmış kıyafet tipini andırmakta, olasılıkla aynı kıyafet tipinin devamı olduğu akla gelmektedir. Eteği bel yerinden şerit kemer tutmaktadır. Ardından gelen İhtar olarak tanımlanmış figürün kıyafeti, katalogumuzda **Kat. No 119** olarak numaralandırılmış figür ile aynı olup, sağ omuzdan yere kadar inen kumaşın biyesinde dalga desen süsleme görülmektedir. Bu tasvirde dikkat çeken bir detay, İhtar ve Teşup’un aynı tip başlıkla tasvir edilmiş olmasıdır. Ayaklarında ucu kıvrık ayakkabı görülmektedir.

Geç Hitit Beylikler Dönemi’nde katalogumuzda yer alan eserlerin kompozisyonlarına paralel olarak benzer bir örnek yine Malatya-Arslantepe’den ele geçmiş olan MÖ. 10-9. yy’a tarihli diorit üzerine kabartmadır¹¹³⁷. Kabartma yüzeyinde oturan bir kadın figür ile ona sunu yapan ayakta bir erkek figür yer alır. Benzer bir örnek MÖ. 14. yy’a tarihli Alacahöyük Duvar Kabartmaları Doğu Kulesinde yer almaktadır.

¹¹³⁵ Görsel için bkz: Belma Kulaçoğlu, a.g.e., Kat no. 147-148. s.128.

¹¹³⁶ A.g.e., Kat no. 147. s.202.

¹¹³⁷ Görsel için bkz: A.g.e., Kat no. 149. s.129.

(**Kat. No. 110**) Erkek figür bir tanrı olarak tanımlanmıştır¹¹³⁸. Aslan üzerinde duran figürün üzerinde kısa eteği olan bir kıyafetle görülmektedir. Kıyafet, Tipi Erk. K1y. Tip 5B ile benzerdir. Oturan tanrıça başında desenli, tepesinden örtü inen silindirik bir başlık takmaktadır. X biçimli taburede oturan figürün altında bir boğa görülmektedir. Kadın figürün eteklğinde enine çizgi süslemeler, Assur Ticaret Kolonileri Devri, Kültepe’de ele geçen figürin örnekleriyle benzeşmektedir. Tanrıçanın başlığının bir benzeri Kargamış’tan ele geçen Tanrıça Kubaba’nın başında görülmektedir¹¹³⁹. MÖ. 9. yy’a tarihli bazalt kabartmada figür sağa dönüktür. İri göz, dolgun yanak, örgülü, ucu kıvrık saç ile görülmektedir. Kuaför özellikleri, erken örneklerden farklıdır. Başında, silindirik formlu, üzerinde bir örtünün yer aldığı, kare çerçevelerin içinde rozet ile süslü bir başlık takmaktadır. Bunun yanı sıra başlığın, kadın başlık tiplerinde boynuz kullanımının bu dönemde varlığını göstermesi açısından önemlidir. Başlık kulağı açıkta bırakılmaktadır. Figürün omuz ve boynunun arasından yuvarlak sıra dizili bir detay görülmektedir. Bunun bir elbise detayı olduğu anlaşılmaktadır. Devamı olmayan kabartmada net bir çıkarım yapmak mümkün olmamaktadır.

Kadın giysilerinin yüzyıllar içerisindeki değişimini anlayabilmek için bir örnek de Kargamış’ta ele geçen MÖ. 9. yy’a tarihli tören alayının konu edildiği bir bazalt kabartmadır. Kargamış III biçem grubunu temsil eden kabartmalar Tören Alayı Girişi adını taşıyan kabartmalar grubudur¹¹⁴⁰. Kabartma iki parça halinde bulunmuş olup, 4 adet kadın figür tasvirlidir. Oturan kadın figür tanrıça Kubaba olarak tanımlanmaktadır. Malatya-Arslantepe (MÖ. 10-9.yy) örneğinde olduğu gibi oturağı bir hayvanın üzerindedir. Hayvan bu tasvirde bir aslandır. Kubaba ve ayakta ardında bulunan kadın figürlerin hepsinde başlıktan yere kadar uzanan bir örtü tüm bedeni kaplamaktadır. Başlık Geç Hitit Beylikler Dönemi’ne özgü silindiriktir. Alından itibaren tüm başı çepeçevre örtmektedir. Ayrıca ayaktaki figürlerin Tanrıça Kubaba’nın rahibeleri olduğu belirtilmiştir¹¹⁴¹. Bu kabartma ile rahip ve tanrıçanın aynı kıyafeti giymiş olduğu bilgisine de ulaşılabilmektedir. Aynı tören alayını takip eden sırada, adak hayvanlarını taşıyan erkek figürlerin üçü görülmektedir. Figürlerin üzerinde diz üstünde biten düz kesimli, yırtmaçlı etekten oluşan bir kıyafet tipi görülür. Bu katalogumuzda yer alan tipler arasında Erk. K1y. Tip 9 ile benzerlik gösterir. Etek ucunda çift çizgi süsleme bulunmaktadır. Kalın bir kemerle bel yerinden sıkıca

¹¹³⁸ A.g.e., Kat no. 150. s.203.

¹¹³⁹ Görsel için bkz: A.g.e., Kat no. 150. s.130.

¹¹⁴⁰ Görsel için bkz: Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 242, 251-253. Res: 250, 258, 259, 260.

¹¹⁴¹ A.g.e., s.252.; Belma Kulaçoğlu, a.g.e., Kat no. 151b. s.203.

tutturulmuştur. Tören alayında flüt ve davul çalan müzisyenler görülmektedir. Enstrümanların değişimini ve çeşitlendiğini de görmekteyiz.

Katalogumuzda sıkça karşılaşılan boyundan başlayıp ayak bileği hizasına kadar, desensiz, süssüz, yekpare uzanan kıyafet tipinin Geç Hitit Dönemi Sam'al Zincirli'de İçkale Güney kapısı örneği üzerinde görmekteyiz¹¹⁴². Bir kadın ve bir erkek figür karşılıklı eşit hizada oturmaktadır. Oturakları ve kıyafet tipleri aynı olup, benzer tip başlık takmaktadırlar. Karşılıklı oturan erkek ve kadın örnekleri katalog eserlerimiz içerisinde çok kez tekrar etmektedir. Eski Hitit Döneminden itibaren 'karşılıklı oturan figürler' kompozisyonunun terk edilmediği bu örnekle anlaşılmaktadır. Figürlerin kuaför özellikleri büyük benzerlik taşısa da kadın figürün saç detaylarında örgü modelini anımsatan çizgiler yer almaktadır. Darga bu örnek için 2. binyıl Hitit kadınının saç ile benzer olduğunu belirtir¹¹⁴³. Kadın figürün belinde görülen enine çizgilerle süslü, olasılıkla kuşak kemer dikkat çekmektedir. Kadın figürlerin kullanımında olan kemer tiplerinde bir artışın olduğu sonucu çıkarılmaktadır.

Kadın kıyafetleri açısından bir yenilik olarak önem taşıyan bir detay, elbisenin üst gövdesinde elbise kısa kol ile bitmektedir. Ayrıca figürler bilezik ve pazı bileziği gibi süslemeler kullanarak bir önceki dönem görülen sadeliği aksesuar donanımı ile terk etmiştir.

¹¹⁴² Görsel için bkz: Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s.256. Res: 263.

¹¹⁴³ Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 257.

SONUÇ

Tarih boyunca köklü uygarlıkların yaşamış olduğu Anadolu'da Hititler, büyük bir imparatorluk kurmuş, etkileşimde bulunduğu kültürlerden esinlenerek çeşitli kültür kalıntıları bırakmıştır. Heykelcik, kabartma, ritüel amaçlı kullanım gören çömlek ve ritonlar katalogumuzda yer alan Hititlerin bırakmış olduğu kültür kalıntılardan birkaçıdır. Bu kalıntılar üzerinde işlenen tasvirli sahnelerden Hitit insanının günlük yaşamına ve dini ritüeller konusunda uygulanan protokole, insanların davranış ve görünüş özelliklerinin bilgisine ulaşabildiğimiz gibi detaylı incelemeler sonucunda günlük yaşamda nasıl bir görünüme sahip olduklarını belirleyebilmekteyiz.

Kıyafet, deri, pamuk, keten gibi organik, doğada hızlıca çözünen bir malzemeden yapıldığı için arkeolojik bir kalıntı olarak günümüze ne yazık ki ulaşamamaktadır. Günümüze ulaşan kıyafet kalıntılarının azlığı ve konteks yetersizliğinin bir sonucu olarak elde edilen bilgiler tasvirli eserler ve eser üzerinde yer alan figürlerin giyim kuşamına dair çağının sanatçısının beceri ve gözlemi olmaktadır. Yazılı belgeler ve tasvirli eserleri sentezleyerek yorumlanmaya çalışılan kıyafet konusunda yaşanan yetersiz konteks bilgisi çalışma sürecini zorlaştırmaktadır. Bunun yanında Hititlerin keşfinden itibaren günümüze kadar uzanan ve birçok bilim insanının yapmış olduğu bilimsel çalışma incelendiğinde ortaya çıkan terminolojik uyumsuzluk ve birbirinden farklı sonuçlara ulaşan çalışmalar, yapılan araştırma ve yorumlama sürecini zorlaştırmıştır. Bu durum yeni ve objektif bir terminolojinin yanında bağımsız sayılabilecek bir yorumlamayı mecburi kılmıştır. Bununla birlikte Hitit Dönemi'nden itibaren günümüze kadar korunabilmiş eserler üzerinde görülmektedir ki, halk kesiminin görünüş ve kıyafet seçimlerinin bilgisine ulaşamamaktadır.

Saray ve çevresinin izole bir biçimde uygulamış olduğu ritüellerin, halk kesiminden uzak olduğu sonucunun çıkarıldığı çalışmamızda, tespit edilen kıyafetlerin saray ve çevresince giyilmiş olan kıyafetler olduğu sonucuna varılmıştır. İncelenmek üzere ele alınan tasvirli eserlerin üzerinde, saray ve çevresinden tanrı-tanrıça, kral-kraliçe, sarayın üst düzey görevlileri olduğu çıkarımı yapılan figürler görülmektedir. Halkın giyimi konusunda bir bilgi edinilememiştir. Türkoğlu'nun belirttiği gibi halkın giyiminin bu

stilden uzak olmayan¹¹⁴⁴ fakat kalite ve süs bakımından daha sade bir görünüme sahip oldukları sonucu çıkmaktadır.

Kıyafet hakkında bilgi edinebildiğimiz bir diğer kaynak yazılı belgelerdir. Çiviyazılı belgelerde yer alan birçok pasajda kıyafet ile ilgili maddelerle karşılaşmaktayız. Ritüellerde uyulması gereken giyim kuralları, protokol için gerekli görülen giyim şekilleri, görevli kişiler için uygun görülen giyim ve renk seçenekleri ve bunun yanında kanunlaşmış bir takım kurallarla karşılaşmaktayız. Ayrıca hediye veya ödül olarak da bir maddi değere sahip olan kıyafeti yine yazılı belgelerden öğrenmekteyiz. Fiyatlandırma ve kıyafetin niteliği ile ilgili olarak da kanunlarda yer verilmiş pasajlar tespit edilmiştir. Tüm bu veriler ışığında kıyafetin, Hititlerin günlük yaşam içinde önemli bir yer kapsadığı araştırmamız açısından bir dönüm noktası oluşturmaktadır.

Hititler, dini uygulamalar söz konusu olduğunda son derece dikkatli davranmıştır. Tanrıları hoşnut etmek öncelikli olmuş, eserler üzerinde insan gibi tasvir edilen tanrılar, bayram ve törenlerde çeşitli ritüel ve adaklarla tapınılmıştır. Toplumun refahı için kral ve kraliçenin öncelikli sorumlulukları arasında gördüğü bu konu, beraberinde zaman içerisinde sayısız bayram törenini, şölen ve etkinliği beraberinde getirmiştir. Törenlerin uygulanma aşamasında üst protokolün, görevli kişilerin ve halkın giyimin sıradan, özensiz veya temiz olmayan kıyafetlerden seçilmiş olamayacağı anlaşılmaktadır. Ayrıca tez çalışması kapsamında ele alınan tasvirli eserlerin üzerinde yer alan sahnelerin sıradan sahneler ve kişiler olmadığı araştırmacılar açısından ortak görüştür. Bu sebeple konuların Hitit bayram ve törenlerinin anlatıldığı sahneler olduğu, sahnelerdeki kişilerin Hitit Uygarlığının elit tabakasından kişiler olduğu, tanrı-tanrıça, kral-kraliçe gibi üst düzey figürlerin yer aldığı sahnelerde yer alan meslek gruplarından yer alan kişilerin de yine aynı şekilde mesleğinin önde gelen figürleri olabileceği de akla gelmektedir. Müzisyen, dansçı, saki, eşya taşıyan, araba çeken figürler gibi mesleğinin iyi eğitim almış bireyleri olarak saray ve çevresinde görev alan kişiler olduğu tahmin edilmektedir. Bu kişilerin giyimlerinin de halk kesimini yansıtmayacağını akla getirmektedir. Tanrı-tanrıça, kral-kraliçe gibi üst düzey kişilerin huzurunda mesleğini icra eden kişilerin giyimlerinin de halkın giyimine yakın olmaktan öte, saray ve çevresine yakın, bu kesimin giyimiyle benzer stilde olduğu çıkarımı yapılabilmektedir. Bu sebeple bir tanrı figürüyle bir görevli olarak

¹¹⁴⁴ Sabahattin Türkoğlu, a.g.e., s. 27.

yorumlanan iki farklı figürün benzer çizgide kıyafetler içerisinde olmasının altında yatan sebebin bu olduğu düşünülmektedir.

Erkeklerin kadınlardan daha çeşidi bol giyim seçeneği olduğu bir çok örnekle görülmektedir. Bu durum desen, aksesuar bakımından çeşitlilik gösterdiği gibi renk ve mevsimlere göre tercih edilen kıyafetlerin çeşitleri hakkında da bilgi sunmaktadır. Su kaynaklarına yakın tasvir edilmiş anıt kaya kabartmalarında, figürlerin birbirinin aynı görünmelerinin de seyirlik olarak tercih edilen kostümlerin varlığını da bilgimize sunmaktadır. Merkezi geçiş güzergâhlarında yer alan anıtların görünüş bakımından benzerlikler taşıması, kıyafet ve aksesuar ile sağlanmış, izleyiciye kişinin kim olduğu ile ilgili bilgi kıyafet ve kıyafeti tamamlayıcı aksesuar tarafından sunulmuştur. Bu anlamda kıyafet tasvirlerinin ufak farklarla da olsa değişimleriyle ele alınmasının önem taşıdığı anlaşılmaktadır.

Ne yazık ki henüz yeterince cevabına ulaşamadığımız bir çok soru bulunmaktadır. Ritüellerin yer aldığı tasvirli sahnelerin dışında halkın giyim seçenekleri ile ilgili olarak detaylı bir bilgiye sahip olamayışımız, ileriki dönemlerde yapılacak olan kazı ve araştırmalarla ele geçecek yazılı kaynakların çevrilmesi ve tasvirli eselerin keşfinin artışı ile kazanılacak yeni bakış açıları ve kıyafet hakkında bilgilerin daha fazla gün ışığına çıkmasıyla çözülecektir. Mevcut verilerin doğru yorumlanmasının yanında objektifliği ve özgünlüğü koruyarak yapılacak yorumlamalar Hitit kıyafetlerini anlamada yardımcı olacak esas yöntem olmalıdır.

Hitit insanı birçok kültürle etkileşim halinde olmuş bu etkileşimlerin sonucunda kendi özgün kültürünü oluşturmuştur. Giyim-kuşam özellikleri de bu sürecin bir başka yönünü oluşturmaktadır. Günümüzde tasvirli eserler ve yazılı kaynaklar sonucu bilgisine ulaşabildiğimiz Hititleri tanımak ve tanımlamak için, bir diğer unsur olarak düşündüğümüz kıyafet, giyim-kuşam konusunda yapılacak kapsamlı çalışmalarla gelişme kaydedileceği inancında olduğumuzu ifade etmek isterim.

Figen BAKAN

KAYNAKÇA

- Akdoğan, Rukiye (1990). Boğazköy Metinlerinde Geçen Bazı Hayvan İsimleri. *1989 Anadolu Medeniyetleri Müzesi Yıllığı*, Ankara: Müze Eserleri Turistik Yayınları, 60-67.
- Akok, Mahmut (1979). Alacahöyük'te Son Dönem Arkeolojik Çalışmalarla Açıklığa Kavuşturulan Yapı Tekniği ve Mimari Gerçekler. *VIII. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler*, I, 107-114.
- Akşit, İlhan (1981). *Hititler, Türkiye'nin Tarih Hazinesi Orta Anadolu Uygarlığı*, N: 2. Sandoz Yayınları.
- Aktüre, Sevgi (1994). *Anadolu'da Bronz Çağı Kentleri*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Alp, Sedat (1948). Hitit Metinlerinde ^{GIS}*kalmuş* LITUUS ve HUB.BI küpe. *Bellekten*, Cilt: 12, Sayı: 46, 301-324.
- Alp, Sedat (1963). Kaniş=Anişa=Neşa Erken Hitit Çağının Bir Başkenti. *Bellekten*, Cilt: XXVII, Sayı:107, 367-376.
- Alp, Sedat. (1997). Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda Kanes/Neşa'da Hititlerin Varlığı ve Yoğunluğu, (Bilimsel Bir Oluşumun Öyküsü.). *Archivum Anatolicum/Anadolu Arşivleri (Emin Bilgiç Kitabı) 3*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1-17.
- Alp, Sedat (1999). *Hititlerde Şarkı Müzik ve Dans, Hitit Çağında Anadolu'da Üzüm ve Şarap*. Ankara: Kavaklıdere Kültür Yayınları.
- Alp, Sedat (2000). *Hitit Çağında Anadolu Çiviyazılı ve Hiyeroglif Yazılı Kaynaklar*. Ankara: TÜBİTAK.
- Alp, Sedat (2001). *Hitit Çağında Anadolu*. İstanbul: TÜBİTAK Yayınları.
- Alp, Sedat (2003). *Hitit Güneşi*. Ankara: TÜBİTAK Yayınları.
- Alparslan, Metin (2006). Savaş Sanatı. *National Geographic*, No: 57, s. 82.
- Alparslan, Metin (2011). Hititlerde Ticaret. *Arkeoatlas Dergisi*, Necmi Karul (Ed.), 2011/1, 294.
- Aleksander, Robert L (1998). Contributions to the Interpretation of the Fraktin Reliefs. *III. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri*, (Çorum 16-22 Eylül 1996), Ankara, 15-20.

- Ardzinba, Vladislav (2010). *Eskiçağ Anadolu Ayinleri ve Mitleri*. (Çev: Orhan Uravelli), Ankara: Kafdaf Yayıncılık.
- Aruz, Joan (2008). Bull Leaping. *Beyond Babylon Art, Trade, and Diplomacy in the Second Millenium B.C.* Joan Aruz, Kim Benzel, Jean M. Evans (Eds.), The Metropolitan Museum of Art, New York. Yale University Press, New Haven and London, 132-136.
- Baltacıoğlu, Hatçe (1995a). Alaca Höyük Sfenksli Kapı'ya Ait Müzisyen ve Bir Görevli Kabartmasına İlişkin Gözlemler. 1-16.
- Baltacıoğlu, Hatçe (1995b). Alaca Höyük Sfenksli Kapı'ya Ait Tanrıçaya Tapınma Konulu Kabartmaya İlişkin Gözlemler. 1-16.
- Baltacıoğlu, Hatçe (1995c). Alaca Höyük Sfenksli Kapı'ya Ait Bir Kabartma Konusunda Yeni Gözlemler. 1-16.
- Baltacıoğlu, Hatçe (1995d), Alaca Höyük Sfenksli Kapı'ya Ait Altı Kült Görevlisi Kabartması Konusunda Bazı Gözlemler. 1-16.
- Baltacıoğlu, Hatçe (1996a). Alacahöyük 1995 Yılı Kazıları. *XVIII. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt: I, 353-361.
- Baltacıoğlu, Hatçe (1996b). Alaca Höyük Sfenksli Kapı Kabartmalarında Yaban Domuzu ve Geyik Avı. 1-24.
- Baltacıoğlu, Hatçe (1996c). Alaca Höyük Sfenksli Kapıya Ait Üç Kabartmada Saptanan Bir Unvan ve Kökeni. *Anadolu Araştırmaları*, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 93-103.
- Baltacıoğlu, Hatçe (1996d). Alaca Höyük Sfenksli Kapı Kabartmalarında Tasvir Edilen Tören. 1-14.
- Baltacıoğlu, Hatçe (1998). Alacahöyük Sfenksli Kapı'ya Ait Akrobatlar Kabartması. *Olba I*, (Ed: Serra Durugönül, Emel Erten Yağcı, Murat Durukan), Mersin: Kilikia Arkeolojini Araştırma Merkezi Yayınları - I, 1-33.
- Baltacıoğlu, Hatçe (2003). Alaca Höyük Sfenksli Kapı Aşçılar Kabartması. *Archivum Anatolicum*, Yayın No: 381, Cilt VI, Sayı: 1, Ankara, 59-129.
- Baltacıoğlu, Hatçe (2006a). Alaca Höyük Sfenksli Kapı Hitit İmparatorluk Çağı Kabartmaları. *İDOL Arkeologlar Derneği Dergisi*, Yıl: 8, Sayı: 30, Ankara, 24-29.
- Baltacıoğlu, Hatçe (2006b.). Güneş Kursları, Alaca Höyük ve Arinna. *Hayat Erkanal'a Armağan, Kültürlerin Yansıması*, (Ed: Betül Avunç), İstanbul: Homer Kitabevi, 129-137.

- Beckmann, Gerry (1999). The Goddess Pirinkir and Her Ritual from Hattusa (CTH 644). *KTEMA*, Civilisations De L'orient, de la Grece et de Roma Antiques, No: 24, Strasbourg, 25-39.
- Bittel, Kurt (1948). Megiddo'dan Bir Hitit Fildişi Levhacığı. *III. Türk Tarih Kongresi*, (Ankara 15-20 Kasım 1943), Kongreye Sunulan Bildiriler, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi. 589-590.
- Bittel, Kurt (1975). *Boğazköy Rehberi*, Ankara: Ankara Turizmi, Eski Eserleri Sev. Der. Yay.
- Bittel, Kurt (1976). *Die Hethiter*. Universum der Kunst, Münih.
- Bittel, Kurt; Naumann, Rudolf; Otto, Heinz (1941). *Yazılıkaya, Architektur, Felsbilder Inschriften und Kleinfunde*, Leipzig: JHC.
- Bryce, Trevor (2002). *Life and Society in the Hittite World*, New York: Oxford University Press.
- Bryce, Trevor (2003). *Hitit Dünyasında Yaşam ve Toplum*. Ankara: Dost Kitapevi.
- Bryce, Trevor (2007). *Hittite Warrior*, UK: Osprey.
- Burney, Charles (2004). *Historical Dictionary of the Hittites*. Historical Dictionaries of Ancient Civilizations and Historical Eras, No. 14, Lanham, Maryland. Toronto, Oxford: The Scarecrow Press, Inc.,
- Canby, Jeanny Vorys (1986). The Child in Hittite Iconography. *Ancient Anatolia, Aspects of Change and Cultural Development, Essays in Honor of Machteld*, (Eds: J. Mellink, Jeanny Vorys Canby, Edith Poroda, Brunilde Sismondo Ridgway, Tamara Stech), London: The University of Wisconsin Press, 54-69.
- Canby, Jeanny Vorys (1989). The Hittite Art. *The Biblical Archaeologist*, Vol. 52, No. 2/3, 109-129.
- Canby, Jeanny Vorys (2002). Falconary (Hawking) in Hittite Lands. *Journal of Near Eastern Studies*, Vol: 61, No: 3, 161-201.
- Celasin, Cenk; Beşiroğlu, Şehvar (2006). Hitit Medeniyeti Müzik Kültürünün Analizinde Arkeolojik Verilerin Rolü. *İTÜ Dergisi/b Sosyal Bilimler*, Cilt: 3, Sayı: 2, İstanbul, 35-46.
- Ceram, C. W. (1955). *Le Secret Des Hittites*. Paris.
- Collins, Billie Jean (1990). The Puppy in Hittite Ritual. *The American Schools of Oriental Research*, Vol: 42, No: 2, 211-226.

- Collins, Billie Jean (2007). *The Hittites and Their World*. Society of Biblical Literature, Atlanta.
- Collins, Billie Jean (2010). Hero, Field Master, King: Animal Mastery in Hittite Texts and Iconography. *The Master of Animals in Old World Iconography*, (Eds: Derek B. Counts, Bettina Arnold), Budapest, 59-76.
- Çığ, Muazzez İlmiye (2005). *Hititler ve Hattuša: İştar'ın Kaleminden*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Çınaroğlu, Aykut; Çelik, Duygu (2013). Alacahöyük. *Bir Anadolu İmparatorluğu*, (Ed: Meltem Doğan-Alparslan, Metin Alparslan), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 196-205.
- Darga, Muhibbe (1984). *Eski Anadoluda Kadın*. İstanbul: Acar Matbaacılık.
- Darga, Muhibbe (1992). *Hitit Sanatı*. İstanbul: Akbank Yayınları.
- Darga, Muhibbe (2011a). Anadolu'da Kadın. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Darga, Muhibbe (2011b). İkinci Binyılda Kadın. *Arkeoatlas Dergisi*, (Ed: Necmi Karul), Sayı: 2011/1, 272-273.
- Darga, Muhibbe (2013). *Anadolu'da Kadın, On Bin Yıldır Eş, Anne, Tüccar, Kraliçe*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Dinçol, Ali (2011). Hititler. *Arkeoatlas Dergisi*, (Ed: Necmi Karul), Sayı: 2011/1, 256-301.
- Dinçol, Belkıs (2003). *Eski Önyasya ve Mısır'da Müzik*. İstanbul: Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları.
- Dinçol, Belkıs (2013a). Hitit Yasaları. *Hititler Bir Anadolu İmparatorluğu*, (Ed: Meltem Doğan-Alparslan, Metin Alparslan), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 520-529.
- Dinçol, Belkıs (2013b). Hititlerde Müzik ve Dans. *Hititler Bir Anadolu İmparatorluğu*, (Ed: Meltem Doğan-Alparslan, Metin Alparslan), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 582-595.
- Doğan-Alparslan, Meltem (2011). Hitit İnanç Sistemi. *Arkeoatlas Dergisi*, (Ed: Necmi Karul), No: 2011/1, İstanbul, 270-271.
- Eğilmez, Mahfi (2005). *Hitit Ekonomisi*. İstanbul: Türk Eski Çağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları.
- Ehringhaus, Horst (2005). *Götter, Herrscher, Inschriften, die Felsreliefs der Hethitischen Grossreichszeit in der Türkei*. Mainz: Verlag Philipp Von Zabern.
- Ekiz, Halil Hamdi (2009). Gavurkale (Gavurkalesi) Kaya Anıtı. *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 2007-2008 Yıllığı*, Sayı: XXI, 213-223.

- Emre, Kutlu (2002). Felsreliefs, Stelen, Orthostaten, Grosplastik als Monumentale form Staatlicher und Religiöser Representation. *Hittiter ve Hitit İmparatorluğu: 1000 Tanrılı Halk*, Bonn, Kunst-und Ausstellungshalle, 218-233.
- Emre, Kutlu (2002a). Kaya Kabartmaları, Steller, Ortostatlar, Görsel Sanat: Devletin ve Dinin Anıtsal İfadesi. *Hittiter ve Hitit İmparatorluğu: 1000 Tanrılı Halk*, Bonn, Kunst-und Ausstellungshalle, 487-492.
- Emre, Kutlu (2011). Hitit Sanatı. *Arkeoatlas Dergisi*, (Ed: Necmi Karul), Sayı: 2011/1, İstanbul, 284-285.
- Emre, Kutlu; Çınaroğlu, Aykut (1993). A Group of Metal Vessels From Kınık – Kastamonu. *Aspect of Art and Iconography: Anatolia and Its Neighbors, Studies in Honor of Nimet Özgüç*, (Ed: Machteld J. Mellink, Edith Poroda, Tahsin Özgüç), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 675-717.
- Ensert, Kübra (2005). M. Ö. İkinci Binde “Kanatlı Güneş Kursu” ile Taçlandırılmış Anadolulu Hitit Figürleri. *Anadolu / Anatolia*, Sayı: 28, 25-47.
- Ensert, Kübra (2006). Rs 17.159 nolu IV. Tuthaliya’nın Mühür Baskısındaki Küçük Tanrı Figürü II. Murşili midir?. *Anadolu/Anatolia*, Sayı: 30, 83-92.
- Ensert, Kübra (2017). Norbert Schimmel Koleksiyonu’nun Altın Pandantifi’indeki Çocuk Tasviri Tanrıça Zintuhi Olabilir. *Eurasian Academy of Sciences Eurasian Art & Humanities Journal*, Volume: 8, 1-11.
- Erbil, Yiğit (2005). Eflatunpınar Kutsal Anıtı ve Hitit Su Kültü Üzerine Bazı Yorumlar. *Eskiçağ’ın Mekanları Zamanları İnsanları*, (Ed: Lale Özgenel), ODTÜ Mimarlık Tarihi Yüksek Lisans ve Doktora Programı Doktora Araştırmaları Sempozyumu III, (2-3 Haziran 2003), Ankara: Homer Kitabevi, 146-156.
- Erkanal, Armağan (1980). Eflatun Pınar Anıtı. *Bedrettin Cömert’e Armağan*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesi, Beşeri Bilimler Dergisi, Özel Sayı, Ankara, 287-301.
- Frankfort, Henri (1954). *The Art and Architecture of the Ancient Orient*. 27, (Ed: Nikolaus Pevsner), London: Penguin Books.
- Friedrich, Johannes (1952). *Hethitischen Wörterbuch, Kurzgefasste kritische Sammlug der Deutungen hethitischer Wörter*. Heidelberg.
- Garstang, John (1910). *Land of the Hittites*. London: Constable and Company Ltd.

- Genç, Elif (2008). Kastamonu - Kınık Kazıları ve Yerleşimin Çevre Kültür Bölgeleri ile İlişkileri. *Prof. Dr. Aykut Çınaroğlu'na Armağan*, (Ed: Duygu Çelik, Elif Genç), Ankara: Ekici Form Ofset Yayınları, 105-133.
- Goetze, Albrecht (1955). Hittite Dress. (Ed: Hans Krahne) *Corolla Linguistica: Festschrift Ferdinand Sommer*, Wiesbaden, 48-62.
- Gurney, Oliver (2001). *Hititler*. (Çev: Müfit Günay), Ankara: Dost Kitapevi.
- Güterbock, Hans G. (1977). The Hittite Seals in the Walters Art Gallery. *The Journal of the Walters Art Gallery, Essey in Honor of Dorothy Kent Hill*, Vol: 36, The Walters Art Museum, 7-16.
- Güterbock, Hans Gustav; Kendall, Timothy (1995). A Hittite Silver Vessel in the Form of a Fist. *The Ages of Homer*, (Eds: Jane B. Carter, Sarah P. Morris), Austin: University of Texas Press, 45-60.
- Haas, Volkert (2002). Die Hethitische Religion. *Hititler ve Hitit İmparatorluğu: 1000 Tanrılı Halk*, Bonn, Kunst-und Ausstellungshalle, 102-111.
- Harmanşah, Ömür (2013). Taşa Oyulmuş Suretler, Hitit Kaya Anıtları. *Hititler Bir Anadolu İmparatorluğu*, (Ed: Meltem Doğan-Alparslan, Metin Alparslan), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 566-579.
- Haroutunian, Hripsime (2002). Bearded or Beardless? Some Speculations on the function of the Beard among the Hittite. *Recent Developments in Hittite Archaeology and history, Papers in Memory of Hans G. Güterbock*, (Ed: Aslıhan Yener, Harry A. Hoffner) İndiana, 43-52.
- Harper, Prudence O.; Klengel-Brandt, Evelyn; Aruz, Joan; Benzell, Kim (1995). *Discoveries at Ashur on the Tigris Assyria Origins*, New York: The Metropolitan Museum of Art.
- Hawkins, Jhon David (2015). Hittite Monuments and Their Sanctity. *Sacred Landscapes of Hittites and Luwians, Proceedings of the International Confereneec in Honour of Franca Pecchioli Daddi Florence*, (Eds: Anacleto D'Agostino, Valentina Orsi, Giulla Torri), Studia Asiana 9, Italy: Fienze University Press, 1-9.
- Hoffner, Harry A. (2010). Hititler Anadolu'sunda Yasal ve Sosyal Kurumlar. *Tarih Okulu*, (Çev: Sevgül Çilingir), Cilt: 2010, Sayı: VI, 223-244.
- Van Den Hout, Theo P. J. (2013). Hitit Krallığı ve İmparatorluğunun Kısa Tarihi. *Hititler Bir Anadolu İmparatorluğu*, (Ed: Meltem Doğan-Alparslan, Metin Alparslan), İstanbul, 22-45.

- İmparatorluğu, Fiorella (1992). *Hitit Yasaları*. İtalyan Kültür Heyeti, (Çev: Erendiz Özbayoğlu), Ankara.
- Hrouda, Barthel (2006). Eflatunpınar, nur ein hethitisches Bildwerk?. *Hayat Erkanal'a Armağan, Kültürlerin Yansıması*, (Ed: Betül Avunç), İstanbul: Homer Kitapevi.
- Karaoğuz, Güngör (2001). M.Ö. II. Binde Konya Bölgesi Hitit Kaya Anıtları ve Yazıtları Üzerine Bazı Gözlemler. *2001 Yılı Anadolu Medeniyetleri Müzesi Konferansları*, Ankara. Müze Eserleri Turistik Yayınları, 54-84.
- Karaoğuz, Güngör (2006). *Hititler Döneminde Anadolu'da Ekmek*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Kınal, Füzulan (1998). *Eski Anadolu Tarihi*. XIII, Sayı: 7, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Kırdemir, Neşe (2000). Hitit Sanat Eserlerinde Sunak Betileri. *Muğla Üniversitesi SBE Dergisi*, Cilt: 1. Sayı: 2, Muğla, 159-172.
- Klengel, Horst (2002). Hitit Tarihi. *Hititler ve Hitit İmparatorluğu: 1000 Tanrılı Halk*, Bonn, Kunst-und Ausstellungshalle, 413-424.
- Koç, İlker (2006). *Hititler*. Ankara, ODTÜ Yayıncılık.
- Kohlmeyer, Kay (1983). *Acta Praehistorica et Archaeologica*, Berlin.
- Kulaçoğlu, Belma (1992). *Tanrılar ve Tanrıçalar*, Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara: Ana Basım.
- Laroche, Emmanuel (1958). Eflatun Pınar. *Anadolu (Anatolia)*, Ankara Üniversitesi, Dil Tarih-Coğrafya Fakültesi, Sayı:3, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 43-47.
- Lenep, Henry J. Van (1870). *Travels in Little Known Parts of Asia Minor; with Illustrations of Biblical Literature and Researches in Archaeology*, Vol: II, London.
- Lumsden, Stephen (1994). Gavurkalesi, 1993. *XII. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Yayın No: 1735, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, 267-280.
- Macqueen, J.G. (2001). *Hititler ve Hitit Çağında Anadolu*. (Çev: Esra Davutoğlu), Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Mellaart, James (1962). The Late Bronze Age Monuments of Eflatun Pınar And Fasıllar Near Beysehir. *Anatolian Studies*, Vol: 12, British Institute at Ankara, 111-117.
- Mellink, Machteld J. (1970). Observations on the Sculptures of Alaca Hüyük. *Anadolu (Anatolia)*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, Sayı: 14, 15-27.
- Meyer, Eduard (1914). *Reich und Kultur der Chetiter*, Band I. Berlin.

- Mielke, Dirk (2013). Maşathöyük ve İnandıktepe. *Hititler Bir Anadolu İmparatorluğu*, (Ed: Meltem Doğan-Alparslan, Metin Alparslan), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 208-217.
- Moore, Thomas (2015), Old Hittite Polychrome Relief Vases and the Assertion of Kingship in 16th Century BCE Anatolia, The Graduate School of Economics and Social Sciences of İhsan Doğramacı Bilken University, In Partial Fulfillment of the Requirements of the Degree of Master of Arts, Ankara.
- Murat, Leyla (2012). “Hititlerde Su Kültü”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Türkan Banu Güler, Merve Cemile Keyvanoğlu, Yasemin Zahide Erol (Ed), Cilt: 31, Sayı: 51, Ankara.
- Muscarella, Oscar White (1974). *Ancient Art, The Norbert Schimmel Collection*. Germany.
- Müller-Karpe, Andreas (2002). Die Keramik des Mittleren und Jüngerer Hethitischen Reiches. *Hititler ve Hitit İmparatorluğu: 1000 Tanrılı Halk*, Bonn, Kunst-und Ausstellungshalle, 256-263.
- Müller-Karpe, Andreas (2008). The Hittite Empire. *Beyond Babylon Art, Trade, and Diplomacy in the Second Millenium B.C.*, (Eds: Joan Aruz, Kim Benzel, Jean M. Evans), The Metropolitan Museum of Art, New York, New Haven and London: Yale University Press, 170-193.
- Müller-Karpe, Andreas; Müller-Karpe, Vuslat (2002). Kuşaklı-Sarissa, Tunç Çağı. *Arkeoatlas Dergisi*, (Ed: Necmi Karul), Sayı:1, İstanbul, 143-146.
- Naumann, Rudolf (1974). Einige Beobachtungen in Eflatun Pınar”, *Mansel’e Armağan I*, Dizi: VII, Sayı: 60, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi,467-482.
- Nossov, Konstantin S. (2008). *Hittite Fortifications c. 1650-700 BC.*, New York: Osprey Publishing.
- Novak, Mirko ve Kozal, Ekin (2010). “Sirkeli Höyük: Hitit Kabartması”, *Aktüel Arkeoloji Dergisi*, Sayı: 16, ss. 34-37.
- Oettinger, Norbert (2002). Hint-Avrupa Dilleri Grubuna Ait Dilleri Konuşanlar Anadolu’da MÖ. 3. Binyıldan Bu Yana Yaşıyorlardı. Anadolu Dillerinin Oluşumu. *Hititler ve Hitit İmparatorluğu: 1000 Tanrılı Halk*, Bonn, Kunst-und Ausstellungshalle, 407-409.
- Von Der Osten, Hans Hennig (1933). *Discoveries in Anatolia 1930-31*. The Oriental Institute of University of Chicago Oriental Institute Communications, No: 14, (Ed: James Henry Breasted), Chicago, Illinois: The University of Chicago Press.

- Özcan, Ali (2014). Gavurkale Hitit Kaya Kabartmaları. *Belleten LXXVIII*, Türk Tarih Kurumu, Sayı: 282, 373-421.
- Özenir, Sırrı (1998). Eflatunpınar Hitit Anıtı 1996 Yılı Temizlik ve Kazı Çalışmaları. *VIII. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, (7-9 Nisan 1997 Kuşadası), Ankara: Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, 135-157.
- Özgüç, Nimet (1955). Frakdin Eserleri. *Belleten*, Cilt: XIX, Sayı: 74, 295-307.
- Özgüç, Nimet (1966). Acemhöyük Kazıları, *Anadolu(Anatolia)*, Harun Taşkiran, Tayfun Yıldırım, Kutalmış Görkay (Ed.), Sayı: 10, Ankara, 1-27.
- Özgüç, Nimet (1979). Acemhöyük'ün Eski Anadolu Sanatına Yeni Katkıları. *Belleten*, Cilt: XLIII, Sayı: 170, Ankara, 281-308.
- Özgüç, Tahsin (1958). Bitik Vazosu. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt: XVI, Sayı: 1-2, Ankara, 1-18.
- Özgüç, Tahsin (1988). *İnandıktepe, Eski Hitit Çağında Önemli Bir Kült Merkezi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi, 1-18.
- Özgüç, Tahsin (2011). İnandıktepe. *Arkeoloatlas Dergisi*, (Ed: Necmi Karul), Sayı: 2011/1, İstanbul, 260.
- Özgüç, Tahsin, (2002). Adak ve Libasyon. *Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 1000 Tanrılı Halk*, Bonn, Kunst-und Ausstellungshalle, 448.
- Özyar, Aslı (2006). A Prospectus of Hittite Art Based on the State of our Knowledge at the Beginnig of the 3rd Millenium AD. *Byzas4*, (Ed: Dirk Paul Mielke, Ulf-Dietrich Schoop, Jürgen Seeher), İstanbul: Ege Yayınları, 125-148.
- Özyar, Aslı (2011). Alacahöyük ve Horoztepe. *Arkeoloatlas Dergisi*, (Ed: Necmi Karul), Sayı: 2011/1, 232-233.
- Perrot, Georges; Guillaume E. (1865). Giaour-Kale-si. *Revue Archeologique. Nouvelle Serie XII*, France, 1-14.
- Perrot, Georges, Chipiez, Charles (1890). *History of Art in Sardina, Judae, Syria and Asia Minor*, (Ed: I. Gonino) Vol: II, London: Chapman and Hall.
- Prudence, Peter F; Dormann, Harper, Oliver; Holly Pittman (1987). *The Metropolitan Museum of Art, Egypt and the Ancient Near East*. The Metropolitan Museum of Art, New York.
- Reyhan, Esmâ (2016). Hitit Kültür Dünyasında Bayram Ritüelleri. *Turkish Studies*, Vol: 11/16, Ankara, 89-114.
- Sagona, Antonio; Zimansky Paul (2009). *Ancient Turkey*. New York: Routledge.

- Savaş, Savaş Özkan (2001). Kizzuvatnali Büyük Hitit Kraliçesi Puduhepa'nın Evlilik Anıtı ile ölüm Anıtı. *In: La Cilicie: espaces et pouvoirs locaux (Ile millénaire av. J.-C.-Ive siècle ap. J.-C.)*, (Eds: Ali M. Dinçol, Eric Luc Jean, Serra Durugönül) Actes de la Table Ronde d'Istanbul, 2-5 novembre 1999. Istanbul: Institut Français d'Études Anatoliennes-Georges Dumézil, Varia Anatolica, 13, 95-114.
- Savaş, Savaş Özkan (2002). Hititler'de "Fırtına Tanrısı" ile "Boğa Kültü" Üzerine Bazı Gözlemler ve Yorumlar. *Archivum Anatolicum*, Sayı: 5, 97-170.
- Savaş, Savaş Özkan (2006). "Fırtına Tanrısının Yumruğu: Yumruk Biçimli Gümüş Hitit Kabı. *Hayat Erkanal'a Armağan, Kültürlerin Yansıması*, (Ed: Betül Avunç), İstanbul: Homer Kitapevi, 635-652.
- Savaş, Savaş Özkan (2014). Silahlar: "Hitit Tanrılarının ve Krallarının Gücü. II, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 5, Sayı:2, Ankara, 227-253.
- Schachner, Andreas (2013a). Hitit Sanatının Gelişimi ve Toplumsal İşlevlerine Dair. *Hititler Bir Anadolu İmparatorluğu*, (Ed: Meltem Doğan-Alparslan, Metin Alparslan), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 534-563.
- Schachner, Andreas (2013b). Hattuşa, Hitit İmparatorluğu'nun Başkenti. *Hititler Bir Anadolu İmparatorluğu*, (Ed: Meltem Doğan-Alparslan, Metin Alparslan), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 150-175.
- Schoop, Ulf-Dietrich (2013). Gündelik Hayatın ve Ayrıcalığın Nesnelere Hitit Çanak Çömleği. *Hititler Bir Anadolu İmparatorluğu*, (Ed: Meltem Doğan-Alparslan, Metin Alparslan), İstanbul, 356-371.
- Schwemer, Daniel (2013). Tanrılar Kültü, Büyü Ritüeli ve Ölülerin Bakımı. *Hititler Bir Anadolu İmparatorluğu*, (Ed: Meltem Doğan-Alparslan, Metin Alparslan), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 432-449.
- Seeher, Jürgen (1999). *Hattuşa Rehberi Hitit Başkentinde Bir Gün*. (Çev: Ümit Öztürk, Ayşe Baykal-Seeher), İstanbul: Ege Yayınları.
- Seeher, Jürgen (2002a). İmparatorluk Panteonu'na Bakış-Yazılıkaya. *Hititler ve Hitit İmparatorluğu: 1000 Tanrılı Halk*, Bonn, Kunst-und Ausstellungshalle, 443-444.
- Seeher, Jürgen (2002b). Ein Einblick in das Reichspantheon. *Hititler ve Hitit İmparatorluğu: 1000 Tanrılı Halk*, Bonn, Kunst-und Ausstellungshalle, 112-117.
- Seeher, Jürgen (2011). *Taşa Yontulmuş Tanrılar, Hitit Kaya Tapınağı Yazılıkaya*. (Çev: Selma Bulgurlu Gün), İstanbul: Ege Yayınları.

- Seeher, Jürgen (2011a) Hititlerin Başkenti Hattuşa, *Arkeoatlas Dergisi*, Necmi Karul (Ed.), Sayı: 2011/01, İstanbul, s. 302-307.
- Sevin, Veli (2003). *Anadolu Arkeolojisi*. İstanbul: Der yayınları.
- Sevinç, Fatma (2008). Hititlerin Anadolu’da Kurdukları Ekonomik ve Sosyal Sistem. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 17, Isparta, 11-32.
- Sevinç-Erbaşı, Fatma (2013). *Hititlerde Öteki Kurban ve Büyü*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Siegelova, Jana; Tsumoto, Hidetoshi (2011). Metals and Metallurgy in Hittite Anatolia. *Insights into Hittite History and Archaeology*, (Eds: Hermann Genz, Dirk Paul Mielke), -Leuven-Paris-Walpole, Ma: Peeters 275-300.
- Sipahi, Tunç (2005). Hüseyindede’den Hitit Tasvir Sanatı için Yeni Bir Sahne. *V. Uluslararası Hititoloji Kongresi bildirileri, (Çorum 02- 08 Eylül 2002)*, (Ed: Aygül Süel), Ankara, 661-760.
- Sipahi, Tunç (2006). Yörüklü Hüseyindede Çevresinde Yeni Çalışmalar. *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 2005 Yıllığı*, Sayı: XIX, Ankara: DÖSİM Merkez Müdürlüğü, 313-338.
- Sipahi, Tunç (2012). “Hitit Çağında Eskiyaar”, *3. Çorum Kazı ve Araştırmalar Sempozyumu*, Çorum, ss. 5-17.
- Sipahi, Tunç (2012a). “Yeniden Başlayan Eskiyaar Kazısı ve Buluntuları Üzerine Genel Bir Değerlendirme”, *Türk Eski Çağ Bilimleri Enstitüsü*, Sayı: 33, ss. 1-7.
- Sipahi, Tunç (2014). Son Yıllardaki Çalışmaların ve Buluntuların Işığında Eski Hitit Kabartmalı Vazoları Üzerine Değerlendirmeler. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Arkeoloji Bölümü Dergisi*, Anadolu /Anatolia, Sayı: 40, Ankara, 21-43.
- Sipahi, Tunç (2014a). “An Addition to Old Hittite Relief-Vase Art: A “Bull-Headed Man” From Eskiyaar”, *Arkeoloji ve Sanat Yayınları*, Sayı: 145, ss. 35-44.
- Sipahi, Tunç; Yıldırım, Tayfun (2000). 1999 yılı Yörüklü/Hüseyindede Kazısı. *XXII. Kazı Sonuçları Toplantısı*, C.1, 349-354.
- Sipahi, Tunç; Yıldırım, Tayfun (2004). Hüseyindede. *Arkeoatlas Dergisi*, (Ed: Necmi Karul), Sayı: 3, 53.
- Sipahi, Tunç; Yıldırım Tayfun (2011). Hüseyindede. *Arkeoatlas Dergisi*, (Ed: Necmi Karul), Sayı: 2011/01, İstanbul, 286-287.

- Sir-Gavaz, Özlem (2006). “Hitit Kenti Zalpa’nın Yeri Üzerine”, *Anadolu / Anatolia* Sayı: 31, Ankara, 2006, 1-18.
- Sir-Gavaz, Özlem (2012). *Hitit Krallarının Kült Gezileri*. Çorum: Çorum Belediyesi Kültür Yayınları.
- Sturtevant, Edgar H. (1946). *Eti Dili Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu, (Çev: Münire B. Çelebi), C.II.23, İstanbul: İbrahim Horoz Basımevi.
- Süel, Aygül ve Süel, Mustafa (2011). “Ortaköy – Şapinuva”, *Arkeoatlas Dergisi*, Necmi Karul (Ed.), Sayı: 2011/1, 300-301.
- Toker, Ayşe (2002). Sergilenen Eserlerin Tanımı. *Hititler ve Hitit İmparatorluğu: 1000 Tanrılı Halk*, Bonn, Kunst-und Ausstellungshalle, 532-571.
- Türkoğlu, Sabahattin (2002). *Tarih Boyunca Anadolu’da Giyim-Kuşam I*. İstanbul.
- Unger, Eckhard (1934). Yazılıkaya’daki Kabartmaların İzahı. *Türk Tarih, Arkeologya ve Etnografya Dergisi*, Sayı: II, İstanbul: Devlet Matbaası, 168-180.
- Ünal, Ahmet (1994). The Textual Illustration Of The Jester Scene On The Sculptures Of Alaca Hoyuk. *Anatolian Studies*, Vol: 44, British Institute, Ankara, 207-218.
- Ünal, Ahmet (2002). *Hititler Devrinde Anadolu I*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Ünal, Ahmet (2005). *Hititler Devrinde Anadolu III*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Ünal, Ahmet (2015a). Hanyeri Hitit Kaya Anıtı Son Nefesini Vermek Üzere. *Aktüel Arkeoloji Dergisi*, (Ed: Deniz Genceolu), Sayı: 45, 26-28.
- Ünal, Ahmet (2015b). Eski Anadolu’da ve Hititlerde Eğlence, Müzik, Dans, Oyun, Yarış, Akrobasi, Spor, Sirk ve Gladyatör Oyunları. *Aktüel Arkeoloji Dergisi*, İstanbul, 86-103.
- Ünal, Ahmet (2016). *Eski Anadolu’da ve Hititlerde Eğlence, Müzik, Dans, Oyun, Yarış, Akrobasi, Spor, Sirk ve Gladyatör Oyunları*. Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.
- Vieyra, Maurice (1955). *Hittite Art*. London.
- Van Dijk, Renate (2013). Bull-Leaping in the Ancient Near East. *Journal for Semitics*, 22/1, 144-162.
- Weeks, David Michael. (1985). *Hittite Vocabulary: An Anatolian Appendix to Buck’s Dictionary of Selected Synonyms in the Principal Indo-European Languages: A Dissertation Submitted in Partial Satisfaction of the Requirements for the Degree Doctor of Philosophy in Indo-European Studies, University of California, Los Angeles*.

- Wilhelm, Gernot (2002). Hitit İmparatorluğu'nun Dilleri. *Hititler ve Hitit İmparatorluğu: 1000 Tanrılı Halk*, Bonn, Kunst-und Ausstellungshalle, 404-406.
- Yıldırım, Tayfun (2001). Hüseyinde Kabartmalı Vazosunda Betimlenen Dans Eden Bir Hititli. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Sayı: 41, Ankara, 1-7.
- Yıldırım, Tayfun (2002). Hüseyinde Tepesi'nde Bulunan İkinci Kabartmalı Vazosu Ait Yeni Bir Müzisyen. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt: 42 Sayı: 1-2, 1-7.
- Yıldırım, Tayfun (2005). Hüseyinde Tepesinde Bulunan Yeni Bir Kült Vazosu. *V. Uluslararası Hititoloji Kongresi bildirileri, (Çorum 02- 08 Eylül 2002)*, (Ed: Aygül Süel), Ankara, 761-778.
- Yıldırım, Tayfun (2006). Eski Hitit Çağı'na Ait Yeni Bir Kült Vazosu. *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 2005 Yıllığı*, DÖSİM Merkez Müdürlüğü, Ankara, Sayı: XIX, 339-370.
- Yıldırım, Tayfun (2008). New Scenes on the Second Relief Vase from Hüseyinde and Their Interpretation in the Light of the Hittite Representative Art. *Studi Micenei Ed Egeo-Anatolici*, a cura di Alfonso Archi a Rita Francia. Parte Volume L, Parte II, VI Congresso Internazionale di Ittitologia, Roma, 5-9 settembre 2005, Roma, 837-852.
- Yıldırım, Tayfun (2013). Hüseyinde. *Hititler Bir Anadolu İmparatorluğu*, (Ed: Meltem Doğan-Alparlan, Metin Alparlan), İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 228-237.
- Yiğit, Turgut (1997). Hititçe Çivi Yazılı Metinlerde ^{MUNUS(MES)}KAR.KID. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 19, Sayı: 30, Ankara, 289-297.
- Yiğit, Turgut (2002). Hitit Çivi Yazılı Metinlerde Dokumacılar. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt: XVII, Sayı: 2, İzmir, 79-84.
- Yiğit, Turgut, Özcan, Ali, Kıymet, Kurtuluş (2016). *Hitit İmparatorluk Dönemi Kaya Anıtları*, Turgut Yiğit (Ed.), Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara.

İnternet Kaynakları

tdk.gov.tr

www.metmuseum.org

KATALOG

Katalog numarası başta olmak üzere sırasıyla tarih, figürün olasılıkla kimi temsil ettiği, yer aldığı eser ve olası konusu, tipolojisi ve tanımlanan kıyafet tipinin katalogumuzdaki eserler içerisinde nerelerde görüldüğü, üzerinde yer alan aksesuarı ve yapmakta olduğu jestleri, eser eğer renkliyse figürün hangi renkler ile bezendiği bilgilerine ana başlıklar altında değinilmiştir.

Resim sütunu, katalogumuzda yer alan eserler içerisinde tasvir edilmiş olan figürlerin çizimlerini içermektedir. Çizimler belirli kaynaklar temel alınarak *Macromedia Freehand MX* programı ile yeniden vektörel çizim haline dönüştürülmüştür. Çizimde kullanılan kaynaklar katalog açıklama başlığının sonunda “Çizimde Kullanılan Kaynaklar” başlığıyla ayrıca belirtilmiştir.

Katalog numarası, Kat. No. ve k.n. olarak iki farklı şekilde kısaltılmış olup, numara sırası 134’e kadar devam etmektedir. Numaralandırılan figürler, ait oldukları tipolojik sıraya göre yerleştirilmiştir.

Katalog oluştururken eserlerdeki figürlerin üzerinde görülen kıyafet tiplerini belirlerken, benzer tipteki figürleri temsilen bir adet örnek alınmıştır. Bazen aynı kıyafeti giymekte olan farklı figürlere, farklı bir işi yapıyor olması veya farklı aksesuarlarla betimlenmesinden dolayı yer verilmiştir.

Tarih sütununa, eserlerin ağırlıklı görüşle tarihlendirildiği dönemleri belirtmek amacıyla yer verilmiştir.

Eser ve Olası Konu sütunu altında figürün bulunduğu eserin adı belirtilirken, fikir birliğine varılan veya ağırlıklı olarak, olduğu düşünülen tören, şölen, bayram veya ritüelin adı belirtmeye çalışılmıştır. Bunu yaparken figürün kıyafetinin nerelerde

Tipoloji sütunu kıyafetin ait olduğu tipin belirtildiği sütundur. Erkek kıyafetleri, Kadın Kıyafetleri, Karışık Yaratıklar olmak üzere üç farklı başlık altında ayrılmaktadır. Erk. Kıy. (Erkek Kıyafetleri), Kad. Kıy. (Kadın Kıyafetleri), Kar. Yar. (Karışık Yaratıklar) olmak üzere kısaltma ve kavramlarla belirtilmiştir.

Görüldüğü Yerler sütunu, tipoloji başlığı altında belirtilen tipin, katalog eserleri içerisinde seçilen figürlerden hangileri üzerinde yer aldığının belirtildiği sütundur ve genel bir bakış sunması açısından yer verilmiştir.

Aksesuar ve jest sütunu kıyafetin dışında, kıyafeti tamamlayıcı unsurları olabilecek kemer, ayakkabı, başlık, enstrüman ve diğer atribülerin yanında, figürün yapmakta olduğu eylem hakkında fikir veren, duruş, pozisyon gibi tüm unsurları içeren başlıktır.

Renk sütunu eserlerden seçilmiş olan figürlerin boyalı olanların hangi renklerle bezendiğini ya da boyalı olduğu ile ilgili görüşlerin açıklandığı başlıktır.

İki adet Hüseyinde Çömleği olası bir karışıklığı önlemek adına büyük-küçük olmaları bakımından ayrılmıştır. Tek frizli olan çömlek, Küçük Hüseyinde Çömleği olarak ayrıca belirtilmiştir. Kısaltma gerekli olduğu yerlerde 'K. Hüseyinde Çömleği' ifadesi kullanılmıştır.

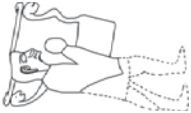

KATALOG ÇİZİMLERİ İÇİN KULLANILAN KAYNAKLAR

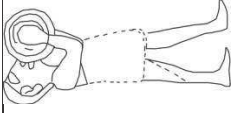
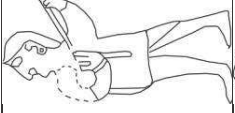
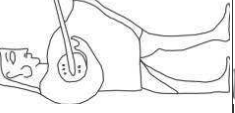

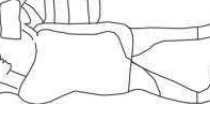
- Hüseyindedede Çömleği:** Tayfun Yıldırım, 2008, a.g.e., ss. 850-852.
- Küçük Hüseyindedede Çömleği:** Aslı Özyar, 2006, a.g.e., s. 139.
- Bitik Çömleği:** Tahsin Özgüç, 1958, a.g.e., s. 5.
- İnandık Çömleği:** Tayfun Yıldırım, 2008, a.g.e., ss. 849-852.
- EskiyaparÇömlek Parçaları:** Tahsin Özgüç, 1988, a.g.e., s. Lev. – Pl. 70-4.; Thomas Moore, a.g.e., s. 135.; Tunç Sipahi, 2014a, a.g.e., s. 37.
- Kastamonu Kınık:** Aslı Özyar, 2006, a.g.e., s. 139.
- Yumruk Biçimli Riton:** Aslı Özyar, 2006, a.g.e., s. 139.
- Geyik Ritonu:** Aslı Özyar, 2006, a.g.e., s. 139.
- Alacahöyük Duvar Kabartmaları:** Kutlu Emre, 2002a, a.g.e., s. 218-219.; Hatçe Baltacıoğlu, 2006a, a.g.e., s. 27, 28. Kutlu Emre, 2002a, a.g.e., s. 218-219.; Hatçe Baltacıoğlu, 2006a, a.g.e., s. 27, 28.; Kurt Bittel, 1976, a.g.e., s. 192.
- Yazlıkaya Açık Hava Tapınağı Kabartmaları:** Jürgen Seeher, “Ein Einblick in das Reichspantheon”, *Hititler ve Hitit İmparatorluğu: 1000 Tanrılı Halk*, Bonn, Kunst-und Ausstellungshalle, 2002, s. 114.
- Kral? Kabartması:** Jürgen Seeher, “Hititlerin Başkenti Hattuşa”, *Arkeoatlas Dergisi*, Necmi Karul (Ed.), Sayı: 2011/01, İstanbul, 2011, s. 302.
- Hanyeri-Gebzel Kaya Kabartması:** Kay Kohlmeyer, a.g.e., s. 83.
- Gavurkale Kaya Kabartması:** Kahl Kohlmeyer, a.g.e., s. 45.
- Fraktin Kaya Kabartması:** Kahl Kohlmeyer, a.g.e., ss. 70, 71.
- Eflatunpınar:** Rudolf Naumann, a.g.e., s. 469.; Sırrı Özenir, a.g.e., s. 142.; Horst Ehringhaus, *Götter, Herrscher, Inschriften, Die Felsreliefs Der Hethitischen Grossreichszeit in Der Türkei*. Mainz: Verlag Philipp Von Zabern 2005, s. 53.
- Taşçı A Kaya Çizimleri:** Kay Kohlmeyer, a.g.e., s. 79
- Taşçı B Kaya Çizimleri:** Kay Kohlmeyer, a.g.e., s. 76.
- İmamkulu Kaya Kabartması:** Kay Kohlmeyer, a.g.e., s. 83.
- Sirkeli Kaya Kabartması:** Kay Kohlmeyer, a.g.e., s. 97.
- Hatıp Kaya Kabartması:** Horst Ehringhaus, a.g.e., s. 104.
- Karabel Kaya Kabartması:** Kay Kohlmeyer, a.g.e., s. 16.
- Hemite Kaya Kabartması:** Kay Kohlmeyer, a.g.e., s. 92.
- Altın Amulet:** Billie Jean Collins, 2007, a.g.e., s. 135.

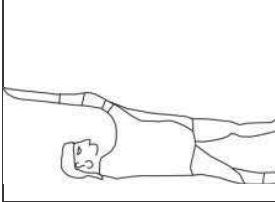

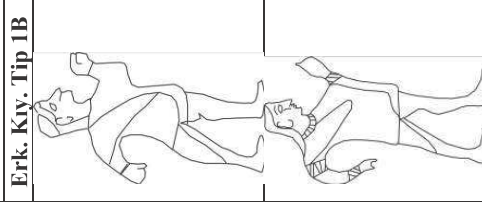
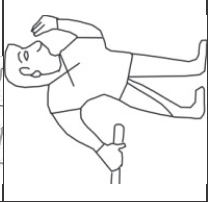
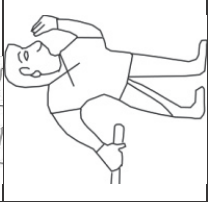
Dans Eden Tanrı: Volkert Haas, “Die Hethitische Religion”, *Hititler ve Hitit İmparatorluğu: 1000 Tanrılı Halk*, Bonn, Kunst-und Ausstellungshalle, s. 111.

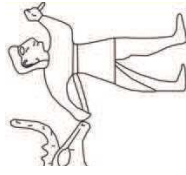

RESİM	KAT .NO	TARİH	FİĞÜR	ESER ve OLASI KONU	TİPOLOJİ	GÖRÜLDÜĞÜ YERLER	AKSESUAR VE JEST	RENK
	1	MÖ. 17. yy	Lir Çalan	Hüseyindede Çömlüğü İlkbahar Bayram Kutlaması	Erk. Kıy. Tip 1	Hüseyindede Çömlüğü k.n. 1, k.n. 3, k.n. 4, k.n. 6. K. Hüseyindede Çömlüğü k.n. 7. Bitik Çömlüğü k.n. 5, k.n. 8. İnandık Çömlüğü k.n. 2.	-Küpe -Küçük Lir -Ucu düz ayakkabı	Sac: Siyah Ten: Kahve Manto: Krem İçelik: Krem Lir: Kahve Ayakkabı: Kahve
	2	MÖ. 16. yy	Lir Çalan	İnandık Çömlüğü EZEN <i>hassumas</i>	Erk. Kıy. Tip 1	Hüseyindede Çömlüğü k.n. 1, k.n. 3, k.n. 4, k.n. 6. K. Hüseyindede Çömlüğü k.n. 7. Bitik Çömlüğü k.n. 5, k.n. 8. İnandık Çömlüğü k.n. 2.	-Halka küpe -Küçük Lir -Ucu düz ayakkabı	Sac: Siyah Ten: Kahve Manto: Krem İçelik: Krem Lir: Kahve Ayakkabı: Krem
	3	MÖ. 17. yy	Kılıç Taşıyan	Hüseyindede Çömlüğü İlkbahar Bayram Kutlaması	Erk. Kıy. Tip 1	Hüseyindede Çömlüğü k.n. 1, k.n. 3, k.n. 4, k.n. 6. K. Hüseyindede Çömlüğü k.n. 7. Bitik Çömlüğü k.n. 5, k.n. 8. İnandık Çömlüğü k.n. 2.	-Kılıç -Ucu düz ayakkabı	Sac: Siyah Ten: Kahve Manto: Krem İçelik: Krem Kılıç: Kahve Ayakkabı: Kahve
	4	MÖ. 17. yy	Sıvı Kabı Taşıyan	Hüseyindede Çömlüğü İlkbahar Bayram Kutlaması	Erk. Kıy. Tip 1	Hüseyindede Çömlüğü k.n. 1, k.n. 3, k.n. 4, k.n. 6. K. Hüseyindede Çömlüğü k.n. 7. Bitik Çömlüğü k.n. 5, k.n. 8. İnandık Çömlüğü k.n. 2.	-Sıvı kabı -Taşıma kemeri -Dua jesti -Ucu düz ayakkabı	Ten: Kahve Manto: Krem İçelik: Krem Taşıma Kemeri: Kahve Sıvı kabı: Kahve Ayakkabı: Kahve
	5	MÖ. 16. yy	Sıvı Kabı Taşıyan	Bitik Çömlüğü Kutsal Evlilik (<i>Hieros Gamos</i>)	Erk. Kıy. Tip 1	Hüseyindede Çömlüğü k.n. 1, k.n. 3, k.n. 4, k.n. 6. K. Hüseyindede Çömlüğü k.n. 7. Bitik Çömlüğü k.n. 5, k.n. 8. İnandık Çömlüğü k.n. 2.	-Sıvı kabı -Halka küpe -Taşıma kemeri -Dua jesti -Ucu kalkık ayakkabı	Sac: siyah Ten: Kahve Taşıma kemeri: Kahve Manto: Krem İçelik: Krem Ayakkabı: Krem

6	MÖ. 17. yy	Saz Çalan	Hüseyinde Çömleği İlkbahar Bayram Kutlaması	Erk. Kıy. Tip 1	Hüseyinde Çömleği k.n. 1, k.n. 3, k.n. 4, k.n. 6. K. Hüseyinde Çömleği k.n. 7. Bitik Çömleği k.n. 5, k.n. 8. İnandık Çömleği k.n. 2.	-Saz -Ucu düz ayakkabı	Saç: Siyah Ten: Kahve Manto: Krem İçelik: Krem Saz: Kahve Ayakkabı: Kahve
7	MÖ. 17. yy	Hayvan Çeken	Küçük Hüseyinde Çömleği Yerel bir bayram töreni	Erk. Kıy. Tip 1	Hüseyinde Çömleği k.n. 1, k.n. 3, k.n. 4, k.n. 6. K. Hüseyinde Çömleği k.n. 7. Bitik Çömleği k.n. 5, k.n. 8. İnandık Çömleği k.n. 2.	-Ucu kıvrık asa -Yular -Küpe -Ucu düz ayakkabı	Saç: Siyah Ten: Kahve Küpe: Krem Manto: Krem İçelik: Krem Ucu kıvrık asa: Kahve Ayakkabı: Kahve
8	MÖ. 16. yy	Katı Yiyecek Kabı Taşıyan	Bitik Çömleği Kutsal Evlilik (<i>Hieros Gamos</i>)	Erk. Kıy. Tip 1	Hüseyinde Çömleği k.n. 1, k.n. 3, k.n. 4, k.n. 6. K. Hüseyinde Çömleği k.n. 7. Bitik Çömleği k.n. 5, k.n. 8. İnandık Çömleği k.n. 2.	-Halka küpe -Katı yiyecek kabı -Ucu düz ayakkabı	Saç: Siyah Ten: Kahve Manto: Krem İçelik: Krem Yiyecek Kabı: Kahve Ayakkabı: Krem
9	MÖ. 17. yy	Boğa Süren	Hüseyinde Çömleği İlkbahar Bayram Kutlaması	Erk. Kıy. Tip 1A	Hüseyinde Çömleği k.n. 9, k.n. 10. K. Hüseyinde Çömleği k.n. 11, k.n. 12. İnandık Çömleği k.n. 13, k.n. 14, k.n. 15, k.n. 16. Alacahöyük Duvar Kabartmaları k.n. 17.	-Küpe -Damla formulu kült eşyası -Yular -Ucu düz ayakkabı	Saç: Siyah Ten: Kahve Manto: Krem İçelik: Krem Kült eşyası: Krem Ayakkabı: Kahve
10	MÖ. 17. yy	Dua eden	Hüseyinde Çömleği İlkbahar Bayram Kutlaması	Erk. Kıy. Tip 1A	Hüseyinde Çömleği k.n. 9, k.n. 10. K. Hüseyinde Çömleği k.n. 11, k.n. 12. İnandık Çömleği k.n. 13, k.n. 14, k.n. 15, k.n. 16. Alacahöyük Duvar Kabartmaları k.n. 17.	-Halka küpe -Dua jesti -Ucu düz ayakkabı	Saç: Siyah Ten: Kahve Manto: Krem İçelik: Krem

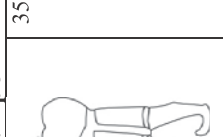
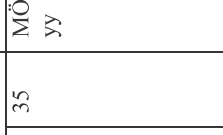

11		MÖ. 17. yy	Çalpara Çalan	Küçük Hüseyinde Çömleği Yerel bir bayram töreni	Erk. Kıy. Tip 1A	Hüseyinde Çömleği k.n. 9, k.n. 10. K. Hüseyinde Çömleği k.n. 11, k.n. 12. İnandık Çömleği k.n. 13, k.n. 14, k.n. 15, k.n. 16. Alacahöyük Duvar Kabartmaları k.n. 17.	-Halka küpe -Çalpara --Ucu düz ayakkabı	Saç: Siyah Ten: Kahve Manto: Krem İçelik: Krem Kol manşetleri: Siyah Çalpara: Krem
12		MÖ. 17. yy	Saz Çalan	Küçük Hüseyinde Çömleği Yerel bir bayram töreni	Erk. Kıy. Tip 1A	Hüseyinde Çömleği k.n. 9, k.n. 10. K. Hüseyinde Çömleği k.n. 11, k.n. 12. İnandık Çömleği k.n. 13, k.n. 14, k.n. 15, k.n. 16. Alacahöyük Duvar Kabartmaları k.n. 17.	-Halka küpe -Saz -Ucu düz ayakkabı	Saç: Siyah Ten: Kahve Manto: Krem İçelik: Krem Kol manşetleri: Siyah Saz: Kahve
13		MÖ. 16. yy	Saz Çalan	İnandık Çömleği EZEN <i>hassumas</i>	Erk. Kıy. Tip 1A	Hüseyinde Çömleği k.n. 9, k.n. 10. K. Hüseyinde Çömleği k.n. 11, k.n. 12. İnandık Çömleği k.n. 13, k.n. 14, k.n. 15, k.n. 16. Alacahöyük Duvar Kabartmaları k.n. 17.	-Halka küpe -Saz -Ucu düz ayakkabı	Saç: Siyah Ten: Kahve Manto: Krem İçelik: Krem Saz: Kırmızı Ayakkabı: Krem
14		MÖ. 16. yy	Sıvı Sunu Yapan	İnandık EZEN <i>hassumas</i> Çömleği	Erk. Kıy. Tip 1A	Hüseyinde Çömleği k.n. 9, k.n. 10. K. Hüseyinde Çömleği k.n. 11, k.n. 12. İnandık Çömleği k.n. 13, k.n. 14, k.n. 15, k.n. 16. Alacahöyük Duvar Kabartmaları k.n. 17.	-Halka küpe -Gaga ağzılı testi -Dua testi -Ucu düz ayakkabı	Saç: Siyah Ten: Kahve Manto: Krem İçelik: Krem Gaga Ağzılı Testi: Kahve Ayakkabı: Krem
15		MÖ. 16. yy	Sunak Taşıyan	İnandık Çömleği EZEN <i>hassumas</i>	Erk. Kıy. Tip 1A	Hüseyinde Çömleği k.n. 9, k.n. 10. K. Hüseyinde Çömleği k.n. 11, k.n. 12. İnandık Çömleği k.n. 13, k.n. 14, k.n. 15, k.n. 16. Alacahöyük Duvar Kabartmaları k.n. 17.	-Halka küpe -Sunak -Ucu düz ayakkabı	Saç: Siyah Ten: Kahve Manto: Krem İçelik: Krem Sunak: Krem-siyah çizgi desen Ayakkabı: Krem

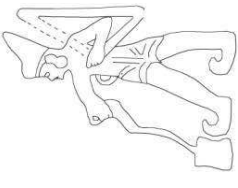

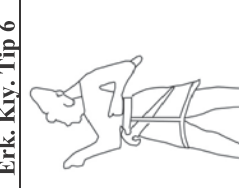
	16	MÖ. 16. yy	Kılıç Taşyan	İnandık Çömleği EZEN <i>hassumas</i>	Erk. Kıy. Tip 1A	Hüseyinde Çömleği k.n. 9, k.n. 10. K. Hüseyinde Çömleği k.n. 11, k.n. 12. İnandık Çömleği k.n. 13, k.n. 14, k.n. 15, k.n. 16. Alacahöyük Duvar Kabartmaları k.n. 17.	-Halka küpe -Kılıç -Ucu düz ayakkabı	Saç: Siyah Ten: Kahve Manto: Krem İçlik: Krem Kılıç: Kahve Ayakkabı: Krem
	17	MÖ. 14. yy	Tapınan Görevli	Alacahöyük Duvar Kabartmaları Doğu kulesi AN.TAH.SUM Bayramı	Erk. Kıy. Tip 1A	Hüseyinde Çömleği k.n. 9, k.n. 10. K. Hüseyinde Çömleği k.n. 11, k.n. 12. İnandık Çömleği k.n. 13, k.n. 14, k.n. 15, k.n. 16. Alacahöyük Duvar Kabartmaları k.n. 17.	-Sapı delikli asa -Ucu kalkık ayakkabı	K. Bittel kabartmaların boyalı olduğunu örneğe de renk kalıntısının olmaması kesin bir renk tahmin etmemizi güçleştirmektedir.
Erk. Kıy. Tip 1B 	18	MÖ. 17. yy	Rehber	Hüseyinde Çömleği İlkbahar Bayram Kutlaması	Erk. Kıy. Tip 1B	Hüseyinde Çömleği k.n. 18, k.n. 20. İnandık Çömleği k.n. 19.	-Takke biçimli başlık -Halka Küpe -Bilezik -Dua jesti -Ucu düz ayakkabı	Başlık: Siyah Saç: Siyah Ten: Kahve Manto: Krem İçlik: Krem Bilezik: Siyah
	19	MÖ. 16. yy	Rehber	İnandık Çömleği EZEN <i>hassumas</i>	Erk. Kıy. Tip 1B	Hüseyinde Çömleği k.n. 18, k.n. 20. İnandık Çömleği k.n. 19.	-Diadem -Halka küpe -Dua jesti -Metal bilezik -Ucu düz ayakkabı	Diadem: Krem Saç: Siyah Ten: Kahve Küpe: Krem Manto: Krem İçlik: Krem Bilezik: Siyah
	20	MÖ. 17. yy	Araba Çeken	Hüseyinde Çömleği İlkbahar Bayram Kutlaması	Erk. Kıy. Tip 1B	Hüseyinde Çömleği k.n. 18, k.n. 20. İnandık Çömleği k.n. 19.	-Fular -Bilezik Boyunduruk -Dua jesti -Ucu düz ayakkabı	Saç: Siyah Ten: Kahve Manto: Krem İçlik: Krem Bilezik: Siyah Fular: Kahve

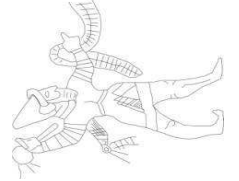

Erk. Kıy. Tip 1C	21		MÖ. 17. yy	Geyik Götüren	Hüseyinde Çömleği İlkbahar Bayram Kutlaması	Erk. Kıy. Tip 1C	Hüseyinde Çömleği k.n. 21.	-Kemer -Yular -Dua jesti -Ucu düz ayakkabı	Saç: Siyah Ten: Kahve Kemer: Kahve Manto: Krem İçlik: Krem Kemer: Kahve Yular: Kahve Ayakkabı: Kahve
	Erk. Kıy. Tip 2	22		MÖ. 17. yy	Çalpara Çalan	Küçük Hüseyinde Çömleği Yerel bir bayram töreni	Erk. Kıy. Tip 2	K. Hüseyinde Çömleği k.n. 22.	-Halka küpe -Çalpara -Çömleme jesti
Erk. Kıy. Tip 3	23		MÖ. 14. yy	Sıvı Sunu Yapan	Geyik Riton Kırların Koruyucu Tanrısına yapılan sıvı sunu.	Erk. Kıy. Tip 3	Geyik Riton k.n. 23, k.n. 24, k.n. 25.	-Saç bandı -Halka küpe -Gaga ağzılı testi -Dua jesti -Ucu kıvrık ayakkabı	-
	24		MÖ. 14. yy	Ekmek Taşıyan Görevli	Geyik Riton Kırların Koruyucu Tanrısına yapılan sıvı sunu.	Erk. Kıy. Tip 3	Geyik Riton k.n. 23, k.n. 24, k.n. 25.	-Saç bandı -Halka küpe -Ekmek -Ucu kıvrık ayakkabı	-

25	MÖ. 14. yy	Çömelen Saki	Geyik Riton Kırların Korumucu Tanrısına yapılan sıvı sunu.	Erk. Kıy. Tip 3	Geyik Riton k.n. 23, k.n. 24, k.n. 25.	- -Saç bandı - Halka küpe -Emzikli kulplu sıvı kabı -Dua_jesti -Diz çökme_jesti -Ucu kıvrık ayakkabı	-
26	MÖ. 15.-14. yy	Yuvarlak Nesne Taşyan	Yumruk Biçimli Riton Dini Ritüel	Erk. Kıy. Tip 4	Yumruk Biçimli Riton k.n. 26, k.n. 27, k.n. 28, k.n. 29.	-Tek boynuzlu yuvarlak başlık -Ense örtüsü -Halka küpe -Dua_jesti -Ekmek - Ucu kalkık ayakkabı	-
27	MÖ. 15.-14. yy	Lir Çalan	Yumruk Biçimli Riton Dini Ritüel	Erk. Kıy. Tip 4	Yumruk Biçimli Riton k.n. 26, k.n. 27, k.n. 28, k.n. 29.	- Tek boynuzlu yuvarlak başlık -Ense örtüsü -Halka küpe -Lir - Ucu kalkık ayakkabı	-
28	MÖ. 15.-14. yy	Çalpara Çalan	Yumruk Biçimli Riton Dini Ritüel	Erk. Kıy. Tip 4	Yumruk Biçimli Riton k.n. 26, k.n. 27, k.n. 28, k.n. 29.	- Tek boynuzlu yuvarlak başlık -Ense örtüsü -Halka küpe -Dua_jesti -Çalpara - Ucu kalkık ayakkabı	-
29	MÖ. 15.-14. yy	Asa Taşyan	Yumruk Biçimli Riton Dini Ritüel	Erk. Kıy. Tip 4	Yumruk Biçimli Riton k.n. 26, k.n. 27, k.n. 28, k.n. 29.	- Tek boynuzlu yuvarlak başlık -Ense örtüsü -Dua_jesti -Halka küpe -Asa - Ucu kalkık ayakkabı	-

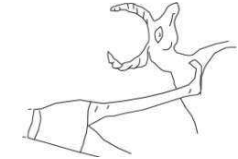
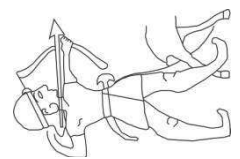
Erk. Kıy. Tip 5	30	MÖ. 14. yy	Lavta Çalan	Alacahöyük Duvar Kabartmaları Sfenksli Kapı, Batı Kulesi AN.TAH.SUM Bayramı	Erk. Kıy. Tip 5	Alacahöyük Duvar Kabartmaları Hanyeri Kaya Kabartmaları k.n. 33. İmamkulu Kaya Kabartması k.n. 34.	-Kemer -Lavta -pişkürlü -Ucu kalkık ayakkabı	K. Bittel kabartmaların boyalı olduğunu önerse de renk kalıntısının olmaması kesin bir renk tahmin etmemizi güçleştirmektedir.
	31	MÖ. 14. yy	Kılıç Yutan	Alacahöyük Duvar Kabartmaları Sfenksli Kapı, Batı Kulesi AN.TAH.SUM Bayramı	Erk. Kıy. Tip 5	Alacahöyük Duvar Kabartmaları Hanyeri Kaya Kabartmaları k.n. 33. İmamkulu Kaya Kabartması k.n. 34.	-Boynuzlu yuvarlak başlık -Halka küpe -Bilezik -Hilal kabzalı kılıç -Kemer -Ucu kalkık ayakkabı	“
	32	MÖ. 14. yy	Merdiven e Çıkan	Alacahöyük Duvar Kabartmaları Sfenksli Kapı, Batı Kulesi AN.TAH.SUM Bayramı	Erk. Kıy. Tip 5	Alacahöyük Duvar Kabartmaları Hanyeri Kaya Kabartmaları k.n. 33. İmamkulu Kaya Kabartması k.n. 34.	-Kurdele biçimli kemer -Dua jesti -Merdivene tırmanma jesti -Ucu kalkık ayakkabı -Merdiven	“
	33	MÖ. 13. yy	Yay-Mızrak Taşıyan <i>Kıvvalama muva</i>	Hanyeri -Göbzel Kaya Kabartması. Anıt.	Erk. Kıy. Tip 5	Alacahöyük Duvar Kabartmaları Hanyeri Kaya Kabartmaları k.n. 33. İmamkulu Kaya Kabartması k.n. 34.	-Tek boynuzlu kalot başlık -Halka küpe -Kemer -Yay -Hilal kabzalı kılıç -Mızrak -Ucu kalkık ayakkabı	-
	34	MÖ. 13. yy	Yay-Mızrak Taşıyan <i>Kıvvalama muva</i>	İmamkulu Kaya Kabartması Anıt	Erk. Kıy. Tip 5	Alacahöyük Duvar Kabartmaları Hanyeri Kaya Kabartmaları k.n. 33. İmamkulu Kaya Kabartması k.n. 34.	-Yay -Mızrak -Kemer? -Hilal kabzalı kılıç -Ucu kalkık ayakkabı	-

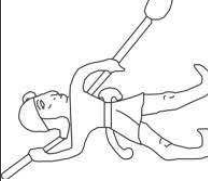

Erk. Kıy. Tip 5A	35		MÖ. 14. yy	Hayvan Taşyan	Alacahöyük Duvar Kabartmaları Sfenksli Kapı, Batı Kulesi AN.TAH.SUM Bayramı	Erk. Kıy. Tip 5A	Alacahöyük Duvar Kabartmaları k.n. 35, k.n. 36, k.n. 37.	-Kemer -Hayvan biçimli nesne -Ucu kalkık ayakkabı	K. Bittel kabartmaların boyalı olduğunu öerse de renk kalıntısının olmaması kesin bir renk tahmin etmemizi güçleştirmektedir.
	36		MÖ. 14. yy	Akrobat	Alacahöyük Duvar Kabartmaları Sfenksli Kapı, Batı Kulesi AN.TAH.SUM Bayramı	Erk. Kıy. Tip 5A	Alacahöyük Duvar Kabartmaları k.n. 35, k.n. 36, k.n. 37.	-Boynuzlu yuvarlak başlık -Halka küpe -Dua jesti -Kurdele biçimli kemer --Ucu kalkık ayakkabı	“
	37		MÖ. 14. yy	Asa Tutan	Alacahöyük Duvar Kabartmaları Batı Kulesi Köşe Ortostatları İç Yüzey AN.TAH.SUM Bayramı	Erk. Kıy. Tip 5A	Alacahöyük Duvar Kabartmaları k.n. 35, k.n. 36, k.n. 37.	-Halka Küpe -Mızrak -Dua jesti	“
Erk. Kıy. Tip 5B	38		MÖ. 13. yy	Lituus'u Omuzda Taşyan	Fraktin Kaya Kabartması. Puduhepa'nın ölüm anıtı.	Erk. Kıy. Tip 5B	Fraktin Kaya Kabartmaları k.n. 38, k.n. 39. Karabel Kaya Kabartması k.n. 40. Hatip Kaya Kabartması k.n. 41.	-Tek Boynuzlu Konik başlık - Lituus -İyilik/Sağlık sembolü -Hilal kabızalı kılıç -Ucu kıvrık ayakkabı	-

39		MÖ. 13. yy	Sıvı Sunu Yapan	Fraktin Kaya Kabartması. Puduhepa'nın ölüm anıtı.	Erk. Kıy. Tip 5B	Fraktin Kaya Kabartmaları k.n. 38, k.n. 39. Karabel Kaya Kabartması k.n. 40. Hatip Kaya Kabartması k.n. 41.	-Tek boynuzlu konik başlık -Halka küpe -Yay -Libasyon jesti -Hilal kabzalı kılıç -Ucu kıvrık ayakkabı	-
40		MÖ. 13. yy	Yay-Mızrak Taşyan - <i>Tarkasna</i> wa	Karabel Kaya Kabartması Anıt	Erk. Kıy. Tip 5B	Fraktin Kaya Kabartmaları k.n. 38, k.n. 39. Karabel Kaya Kabartması k.n. 40. Hatip Kaya Kabartması k.n. 41.	-Önde tek boynuzlu konik biçimli başlık -Yay -Mızrak -Hilal kabzalı kılıç -ucu sivri ayakkabı	-
41		MÖ. 13. yy	Yay-Mızrak Taşyan - <i>Kurunta</i>	Hatip Kaya Kabartması	Erk. Kıy. Tip 5B	Fraktin Kaya Kabartmaları k.n. 38, k.n. 39. Karabel Kaya Kabartması k.n. 40. Hatip Kaya Kabartması k.n. 41.	-Önde çift boynuzlu, çizgi süslü konik biçimli başlık -Küpe -Yay -Mızrak -Hilal kabzalı kılıç -Ucu kalkık ayakkabı	-
42		MÖ. 13. yy	Oğul/ /Tanrı/ Ölmüş bir kral.	Gavurkale Kaya Kabartması. Hepat'a adanmış tapınma sahnesi.	Erk. Kıy. Tip 6	Gavurkale Kaya Kabartmaları k.n. 42, k.n. 43. Hemite Kaya Kabartması k.n. 44.	-Tek boynuzlu konik başlık -Ense örtüsü -Halka küpe -Dua jesti -Kemer -Hilal kabzalı kılıç -Ucu kalkık ayakkabı	-

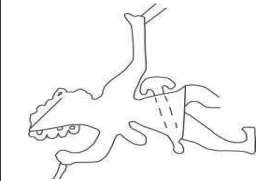
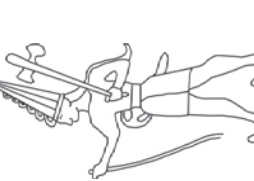
43		MÖ. 13. yy	Baba/Tamir i/ Kral.	Gavurkale Kaya Kabartması. Hepat'a adanmış tapınma sahnesi.	Erk. Kıy. Tip 6	Gavurkale Kaya Kabartmaları k.n. 42, k.n. 43. Hemite Kaya Kabartması k.n. 44.	- Üç boynuzlu konik başlık -Ense örtüsü -Sakal -Halka küpe -Dua jesti -Kemer -Hilal kabzalı kılıç -Ucu kalkık ayakkabı	-
44		MÖ. 13. yy	Yay- Mızrak Taşyan	Hemite Kaya Kabartması Anıt	Erk. Kıy. Tip 6	Gavurkale Kaya Kabartmaları k.n. 42, k.n. 43. Hemite Kaya Kabartması k.n. 44.	- -Takke biçimli başlık -Halka küpe -Yay -Mızrak -Kılıç - Hilal kabzalı kılıç -Ucu kalkık ayakkabı	-
45		MÖ. 15.-14. yy	Topuz Taşyan	Yumruk Biçimli Riton Dini Ritüel	Erk Kıy. Tip 6A	Yumruk Biçimli Riton k.n. 45.	- -Tek boynuzlu konik başlık -Ense örtüsü -Örgü saç -Halka küpe -Sakal -Kemer -Hilal kabzalı kılıç -Yular -Dua jesti -Topuz -Ucu kalkık ayakkabı	-
46		MÖ. 17. yy	Akrobat	Küçük Hüseyinde Çömleği Yerel bir bayram töreni	Erk. Kıy. Tip 7	K. Hüseyinde Çömleği k.n. 46. İnanlık Çömleği k.n. 47.	- -Halka küpe -Kemer -Ters köprü jesti	Saç: Siyah Ten: Kahve Küpe: Krem Kıyafet: Krem Kemer: Kahve

47	MÖ. 16. yy	Akrob at	İnandık Çömleği EZEN <i>hassumas</i>	Erk. Kıy. Tip 7	K. Hüseyinde Çömleği k.n. 25, k.n. 49.	-Kemer -Ters takla jesti	Saç: Siyah Ten: Kahve Kıyafet: Krem Kemer: Kahve
Erk. Kıy. Tip 7A							
48	MÖ. 16. yy	Akrob at	İnandık Çömleği EZEN <i>hassumas</i>	Erk. Kıy. Tip 7A	İnandık Çömleği k.n. 48.	-Halka küpe -Kemer -Zıplama jesti	Saç: Siyah Ten: Kahve Küpe: Krem Kıyafet: Krem Kıyafet deseni: Siyah Kemer: Kahve
Erk. Kıy. Tip 8							
49	MÖ. 13. yy	Dua Eden	Kral? Kabartması Ant Hattuşa Doğu Sur Duvarı, Kapının Solu.	Erk. Kıy. Tip 8	Kral Kapısı Kabartması k.n. 49.	-Çift boynuzlu, sorguçlu, yanaklıklılı miğfer -Balta -Dua Jesti -Kemer -Hilal kabzalı kılıç	-
Erk. Kıy. Tip 8A							
50	MÖ. 14. yy	LAMA LİL	Geyik Riton Kırların Koruyucu Tanrısına yapılan sıvı sunu.	Erk. Kıy. Tip 8A	Geyik Riton k.n. 50.	-Saç bandı -Başörtü -Halka küpe -Dua jesti -Kuş -Lituus -Bilezik -Kemer -Ucu kıvrık ayakkabı	-

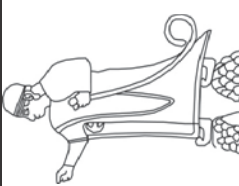

<p>Erk. Kıy. Tip 8B</p> 	51	MÖ. 15. yy	Dans Eden	Boğazköy-Sarikale Tapınak VII Heykelticik	Erk. Kıy. Tip 8B	Dans Eden Tanrı k.n. 51.	<p>-Dört boynuzlu konik biçimli başlık -Spiral motif saç -Kolye -Kuşak biçimli kemer -Hançer -Pirouette dans jesti</p>	-
<p>Erk. Kıy. Tip 9</p> 	52	MÖ. 17. yy	Kırların Koruyucu Tanrısı	Eskişehir Çömlek Parçaları Dini Ritüel	Erk. Kıy. Tip 9	Eskişehir Çömlek Parçaları k.n. 52. Kastamonu-Kımk Kâsesi k.n. 53, k.n. 55, k.n. 56. Alacahöyük Duvar Kabartmaları k.n. 54, k.n. 57. Yazılıkaya Kaya Kabartmaları k.n. 58, k.n. 59, k.n. 60, k.n. 61, k.n. 62, k.n. 64. k.n. 124. İmamkulu Kaya Kabartması k.n. 63.	<p>-Kemer -Ucu sivri ayakkabı</p>	Ten: Kırmızı Kıyafet: Krem Kemer: Kırmızı
	53	MÖ. 15.-13. yy	Ok atan avcı	Kastamonu Kımk Kâsesi Av	Erk. Kıy. Tip 9	Eskişehir Çömlek Parçaları k.n. 52. Kastamonu-Kımk Kâsesi k.n. 53, k.n. 55, k.n. 56. Alacahöyük Duvar Kabartmaları k.n. 54, k.n. 57. Yazılıkaya Kaya Kabartmaları k.n. 58, k.n. 59, k.n. 60, k.n. 61, k.n. 62, k.n. 64. k.n. 124. İmamkulu Kaya Kabartması k.n. 63.	<p>-Tek boynuzlu yuvarlak başlık -Halka küpe -Kemer -Yular -Ok -Yay -Hilal kabızlı kılıç -Ucu kalkık ayakkabı</p>	-

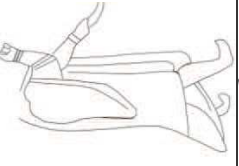
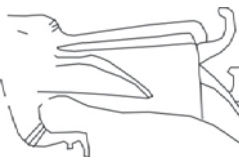
54		MÖ. 14. yy	Avcı	Alacahöyük Duvar Kabartmaları Sfenksli Kapı, Batı Kulesi AN.TAH.SUM Bayramı	Erk. Kıy. Tip 9	Eskiyaşar Çömlek Parçaları k.n. 52. Kastamonu-Kımk Kâsesi k.n. 53, k.n. 55, k.n. 56. Alacahöyük Duvar Kabartmaları k.n. 54, k.n. 57. Yazılıkaya Kaya Kabartmaları k.n. 58, k.n. 59, k.n. 60, k.n. 61, k.n. 62, k.n. 64. k.n. 124. İmamkulu Kaya Kabartması k.n. 63.	-Tek boynuzlu yuvarlak başlık -Yay -Ok -Diz çökme jesti Ucu kalkık ayakkabı	“
55		MÖ. 15.-13. yy	Mızraklı avcı	Kastamonu Kımk Kâsesi Av	Erk. Kıy. Tip 9	Eskiyaşar Çömlek Parçaları k.n. 52. Kastamonu-Kımk Kâsesi k.n. 53, k.n. 55, k.n. 56. Alacahöyük Duvar Kabartmaları k.n. 54, k.n. 57. Yazılıkaya Kaya Kabartmaları k.n. 58, k.n. 59, k.n. 60, k.n. 61, k.n. 62, k.n. 64. k.n. 124. İmamkulu Kaya Kabartması k.n. 63.	-Tek boynuzlu yuvarlak başlık -Halka küpe -Mızrak -Kemer -Hilal kabzalı kılıç -Ucu kalkık ayakkabı	-
56		MÖ. 15.-13. yy	Mızraklı avcı	Kastamonu Kımk Kâsesi Av	Erk. Kıy. Tip 9	Eskiyaşar Çömlek Parçaları k.n. 52. Kastamonu-Kımk Kâsesi k.n. 53, k.n. 55, k.n. 56. Alacahöyük Duvar Kabartmaları k.n. 54, k.n. 57. Yazılıkaya Kaya Kabartmaları k.n. 58, k.n. 59, k.n. 60, k.n. 61, k.n. 62, k.n. 64. k.n. 124. İmamkulu Kaya Kabartması k.n. 63.	-Tek boynuzlu yuvarlak başlık -Halka küpe -Kemer -Mızrak -Hilal kabzalı kılıç -Ucu kalkık ayakkabı	-
57		MÖ. 14. yy	Avcı	Alacahöyük Duvar Kabartmaları Sfenksli Kapı, Batı Kulesi AN.TAH.SUM Bayramı	Erk. Kıy. Tip 9	Eskiyaşar Çömlek Parçaları k.n. 52. Kastamonu-Kımk Kâsesi k.n. 53, k.n. 55, k.n. 56. Alacahöyük Duvar Kabartmaları k.n. 54, k.n. 57. Yazılıkaya Kaya Kabartmaları k.n. 58, k.n. 59, k.n. 60, k.n. 61, k.n. 62, k.n. 64. k.n. 124. İmamkulu Kaya Kabartması k.n. 63.	-Kemer -Mızrak	K. Bittel kabartmaların boyalı olduğunu önerse de renk kalıntısının olmaması kesin bir renk tahmin etmemizi güçleştirmektedir.

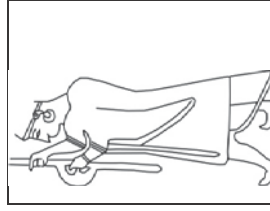
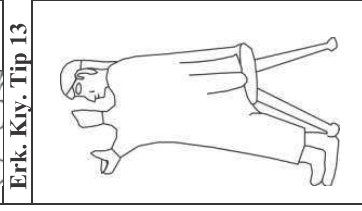
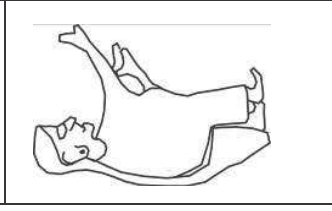
58		MÖ. 13. yy	Dua Eden Tanrı	Yazılıkaya Kaya Kabartmaları A Odası AN.TAH.SUM Bayram Ritüeli	Erk. Kıy. Tip 9	Eskişehir Çömlek Parçaları k.n. 52. Kastamonu-Kımk Kâsesi k.n. 53, k.n. 55, k.n. 56. Alacahöyük Duvar Kabartmaları k.n. 54, k.n. 57. Yazılıkaya Kaya Kabartmaları k.n. 58, k.n. 59, k.n. 60, k.n. 61, k.n. 62, k.n. 64. k.n. 124. İmamkulu Kaya Kabartması k.n. 63.	-Tek boynuzlu konik başlık -Halka küpe -Kemer -Dua jesti -Ucu kalkık ayakkabı	-
59		MÖ. 13. yy	Dua Eden Tanrı PIRINKI R.	Yazılıkaya Kaya Kabartmaları A Odası AN.TAH.SUM M Bayram Ritüeli	Erk. Kıy. Tip 9	Eskişehir Çömlek Parçaları k.n. 52. Kastamonu-Kımk Kâsesi k.n. 53, k.n. 55, k.n. 56. Alacahöyük Duvar Kabartmaları k.n. 54, k.n. 57. Yazılıkaya Kaya Kabartmaları k.n. 58, k.n. 59, k.n. 60, k.n. 61, k.n. 62, k.n. 64. k.n. 124. İmamkulu Kaya Kabartması k.n. 63.	-Yuvarlak başlık -Halka küpe -Çift kanat -Kemer -Dua jesti -Ucu kalkık ayakkabı	-
60		MÖ. 13. yy	Orak Taşya n Tanrı	Yazılıkaya Kaya Kabartmaları A Odası AN.TAH.SUM Bayram Ritüeli	Erk. Kıy. Tip 9	Eskişehir Çömlek Parçaları k.n. 52. Kastamonu-Kımk Kâsesi k.n. 53, k.n. 55, k.n. 56. Alacahöyük Duvar Kabartmaları k.n. 54, k.n. 57. Yazılıkaya Kaya Kabartmaları k.n. 58, k.n. 59, k.n. 60, k.n. 61, k.n. 62, k.n. 64. k.n. 124. İmamkulu Kaya Kabartması k.n. 63.	-Tek boynuzlu konik başlık -Halka küpe -Orak -Dua jesti -Kemer Ucu kalkık ayakkabı	-
61		MÖ. 13. yy	Topuz Taşyan Tanrı	Yazılıkaya Kaya Kabartmaları A Odası AN.TAH.SUM Bayram Ritüeli	Erk. Kıy. Tip 9	Eskişehir Çömlek Parçaları k.n. 52. Kastamonu-Kımk Kâsesi k.n. 53, k.n. 55, k.n. 56. Alacahöyük Duvar Kabartmaları k.n. 54, k.n. 57. Yazılıkaya Kaya Kabartmaları k.n. 58, k.n. 59, k.n. 60, k.n. 61, k.n. 62, k.n. 64. k.n. 124. İmamkulu Kaya Kabartması k.n. 63.	-Tek boynuzlu konik başlık -Halka küpe -Kemer -Topuz -Dua jesti -Ucu kalkık ayakkabı	-

	62	MÖ. 13. yy	Topuz Taşya n Tanrı TEŞU P	Yazılıkaya Kaya Kabartmaları A Odası AN.TAH.SUM Bayram Ritüeli	Erk. Kıy. Tip 9	Eskiyapar Çömlek Parçaları k.n. 52. Kastamonu-Kımk Kâsesi k.n. 53, k.n. 55, k.n. 56. Alacahöyük Duvar Kabartmaları k.n. 54, k.n. 57. Yazılıkaya Kaya Kabartmaları k.n. 58, k.n. 59, k.n. 60, k.n. 61, k.n. 62, k.n. 64. k.n. 124. İmamkulu Kaya Kabartması k.n. 63.	-Dört sıra boynuzlu konik başlık -Halka ktipe -Sakal -Topuz -Dua jesti -Kemer -Hilal kabzalı kılıç -Ucu kalkık ayakkabı	-
	63	MÖ. 13. yy	Topuz Taşya n Tanrı Fırtna Tanrısı	İmamkulu Kaya Kabartması	Erk. Kıy. Tip 9	Eskiyapar Çömlek Parçaları k.n. 52. Kastamonu-Kımk Kâsesi k.n. 53, k.n. 55, k.n. 56. Alacahöyük Duvar Kabartmaları k.n. 54, k.n. 57. Yazılıkaya Kaya Kabartmaları k.n. 58, k.n. 59, k.n. 60, k.n. 61, k.n. 62, k.n. 64. k.n. 124. İmamkulu Kaya Kabartması k.n. 63.	-Önde ve arada dörder boynuzlu, konik biçimli başlık -Hilal kabzalı kılıç -Topuz -Yular -Ucu kalkık ayakkabı	-
	64	MÖ. 13. yy	Balta Taşyan Tanrı SARUM MA.	Yazılıkaya Kaya Kabartmaları A Odası - Ana Sahne AN.TAH.SUM Bayram Ritüeli	Erk. Kıy. Tip 9	Eskiyapar Çömlek Parçaları k.n. 52. Kastamonu-Kımk Kâsesi k.n. 53, k.n. 55, k.n. 56. Alacahöyük Duvar Kabartmaları k.n. 54, k.n. 57. Yazılıkaya Kaya Kabartmaları k.n. 58, k.n. 59, k.n. 60, k.n. 61, k.n. 62, k.n. 64. k.n. 124. İmamkulu Kaya Kabartması k.n. 63.	-Altı boynuzlu konik biçimli başlık -Halka ktipe -Balta -Yular -Dua jesti -Kemer -Hilal kabzalı kılıç -Ucu kalkık ayakkabı -Yaban kedisi	-
Erk. Kıy. Tip 10	65	MÖ. 13. yy	Dua Eden Tanrı	Yazılıkaya Kaya Kabartmaları A Odası AN.TAH.SUM Bayram Ritüeli	Erk. Kıy. Tip 10	Yazılıkaya Kaya Kabartmaları k.n. 65, k.n. 66, k.n. 67, k.n. 68, k.n. 69. Eflatunpınar Kutsal Havuzu k.n. 123.	-Tek boynuzlu konik başlık -Halka ktipe -Kemer -Dua jesti -Ucu kalkık ayakkabı	-

66	MÖ. 13. yy	KUŞUH.	Yazılıkaya Kaya Kabartmaları A Odası AN.TAH.SU M Bayram Ritüeli	Erk. Kıy. Tip 10	Yazılıkaya Kaya Kabartmaları k.n. 65, k.n. 66, k.n. 67, k.n. 68, k.n. 69. Eflatunpınar Kutsal Havuzu k.n. 123.	- -Kenarı hilal biçimli konik başlık -Çifte kanat -Halka küpe -Kemer -Ucu kalkık ayakkabı	-
67	MÖ. 13. yy	Topuz Taşyan Tanrı	Yazılıkaya Kaya Kabartmaları A Odası AN.TAH.SUM Bayram Ritüeli	Erk. Kıy. Tip 10	Yazılıkaya Kaya Kabartmaları k.n. 65, k.n. 66, k.n. 67, k.n. 68, k.n. 69. Eflatunpınar Kutsal Havuzu k.n. 123.	- -Tek boynuzlu konik başlık -Sakal -Halka küpe -Topuz -Dua jesti -Kemer Ucu kalkık ayakkabı	-
68	MÖ. 13. yy	Topuz Taşyan Tanrı FIRTINA TANRISI.	Yazılıkaya Kaya Kabartmaları A Odası AN.TAH.SUM Bayram Ritüeli	Erk. Kıy. Tip 10	Yazılıkaya Kaya Kabartmaları k.n. 65, k.n. 66, k.n. 67, k.n. 68, k.n. 69. Eflatunpınar Kutsal Havuzu k.n. 123.	- -Tepesi boğa motifli konik başlık -Sakal -Halka küpe -Mızrak -Topuz -Kemer -Hilal kabzalı kılıç -Ucu kalkık ayakkabı -Dağ tepeleri	-
69	MÖ. 13. yy	KUMAR Bİ.	Yazılıkaya Kaya Kabartmaları A Odası AN.TAH.SUM Bayram Ritüeli	Erk. Kıy. Tip 10	Yazılıkaya Kaya Kabartmaları k.n. 65, k.n. 66, k.n. 67, k.n. 68, k.n. 69. Eflatunpınar Kutsal Havuzu k.n. 123.	- -Konik biçimli başlık -Sakal -Dua jesti -Kemer -Hilal kabzalı kılıç -Ucu kalkık ayakkabı -Dağ tepeleri	-

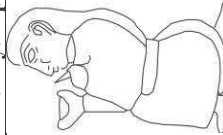
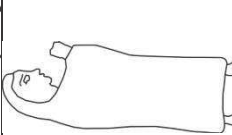
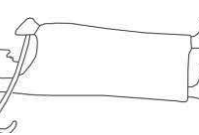
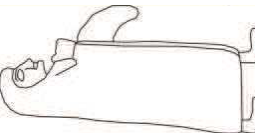
<p>Erk. Kıy. Tip 11</p>	<p>70</p>	<p>MÖ. 15.-14. yy</p>	<p>Sıvı Sunu Yapan</p>	<p>Yumruk Biçimli Riton Dini Ritüel</p>	<p>Erk. Kıy Tip 11</p>	<p>Yumruk Biçimli Riton k.n. 70. Alacahöyük Duvar Kabartmaları k.n. 71. Yazılıkaya Kaya Kabartmaları k.n. 72. Sirkeli Kaya Kabarması k.n. 73. Taşçı B Kaya Çizimi k.n. 74.</p>	<p>Saç bandı -Başörtüsü -Halka küpe -Gaga ağzılı testi -İbasyon jesti -Dua jesti Lituus -Ucu kalkık ayakkabı</p>	<p>-</p>
	<p>71</p>	<p>MÖ. 14. yy</p>	<p>Lituus'u Aşağı Doğru Taşıyan</p>	<p>Alacahöyük Duvar Kabartmaları Sfenksli Kapı, Batı Kullesi AN.TAH.SUM Bayramı</p>	<p>Erk. Kıy Tip 11</p>	<p>Yumruk Biçimli Riton k.n. 70. Alacahöyük Duvar Kabartmaları k.n. 71. Yazılıkaya Kaya Kabartmaları k.n. 72. Sirkeli Kaya Kabarması k.n. 73. Taşçı B Kaya Çizimi k.n. 74.</p>	<p>-Takke biçimli balık -Halka küpe -Lituus -Dua jesti -Ucu kalkık ayakkabı</p>	<p>K. Bittel kabartmaların boyalı olduğunu öerse de renk kalıntısının olmaması kesin bir renk tahmin etmemizi güçleştirmektedir.</p>
	<p>72</p>	<p>MÖ. 13. yy</p>	<p>Lituus'u Aşağı Doğru Taşıyan</p>	<p>Yazılıkaya Kaya Kabartmaları A Odası AN.TAH.SUM Bayram Ritüeli</p>	<p>Erk. Kıy Tip 11</p>	<p>Yumruk Biçimli Riton k.n. 70. Alacahöyük Duvar Kabartmaları k.n. 71. Yazılıkaya Kaya Kabartmaları k.n. 72. Sirkeli Kaya Kabarması k.n. 73. Taşçı B Kaya Çizimi k.n. 74.</p>	<p>-Yuvarlak başlık -Halka küpe -Lituus -Dua jesti -Hilal kabızlı kılıç -Ucu kalkık ayakkabı -Dağ tepeleri</p>	<p>-</p>
	<p>73</p>	<p>MÖ. 13. yy</p>		<p>Sirkeli Kaya Kabartması Anıt</p>	<p>Erkek Kıyafeti Tip 11</p>	<p>Yumruk Biçimli Riton k.n. 70. Alacahöyük Duvar Kabartmaları k.n. 71. Yazılıkaya Kaya Kabartmaları k.n. 72. Sirkeli Kaya Kabarması k.n. 73. Taşçı B Kaya Çizimi k.n. 74.</p>	<p>-Takke biçimli başlık -Küpe -Lituus -Dua jesti -Ucu sivri ayakkabı</p>	<p>-</p>

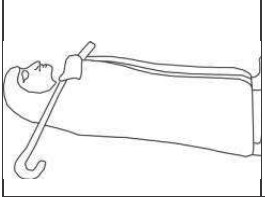
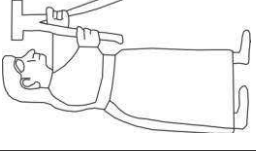
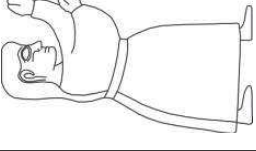
	74	MÖ. 14. yy	Dua Eden	Taşçı B Kaya Çizimi	Erkek Kıyafeti Tip 11	Yumruk Biçimli Riton k.n. 70. Alacahöyük Duvar Kabartmaları k.n. 71. Yazılıkaya Kaya Kabartmaları k.n. 72. Sirkeli Kaya Kabarması k.n. 73. Taşçı B Kaya Çizimi k.n. 74.	-Önde tek boynuzlu takke biçimli başlık -İyilik sembolü -Dua jesti	-
Erk. Kıy. Tip 12								
	75	MÖ. 14. yy	Litus'u Havaya Kaldıran	Alacahöyük Duvar Kabartmaları Sfenksli Kapı, Batı Kulesi AN.TAH.SUM Bayramı	Erk. Kıy. Tip 12	Alacahöyük Duvar Kabartmaları k.n. 75, k.n. 76, k.n. 77, k.n. 78.	-Halka küpe -Ucu kıvrık asa -Ucu kalkık ayakkabı	K. Bittel kabartmaların boyalı olduğunu öerse de renk kalıntısının olmaması kesin bir renk tahmin etmemizi güçleştirmektedir.
	76	MÖ. 14. yy	Ucu Kıvrık Kılıç Taşyan	Alacahöyük Duvar Kabartmaları Sfenksli Kapı, Batı Kulesi AN.TAH.SUM Bayramı	Erk. Kıy. Tip 12	Alacahöyük Duvar Kabartmaları k.n. 75, k.n. 76, k.n. 77, k.n. 78.	-Bilezik -Ucu kıvrık asa -Kılıç -Ucu kalkık ayakkabı	“
	77	MÖ. 14. yy	Hayvan Çeken	Alacahöyük Duvar Kabartmaları Sfenksli Kapı, Batı Kulesi AN.TAH.SUM Bayramı	Erk. Kıy. Tip 12	Alacahöyük Duvar Kabartmaları k.n. 75, k.n. 76, k.n. 77, k.n. 78.	-Ucu kalkık ayakkabı	“

	78	MÖ. 14. yy	Sap Delikli Balta Taşyan	Alacahöyük Duvar Kabartmaları Batı Kulesi Köşe Ortostatları İç Yüzey AN.TAH.SUM Bayramı	Erk. Kıy. Tip 12	Alacahöyük Duvar Kabartmaları k.n. 75, k.n. 76, k.n. 77, k.n. 78.	<ul style="list-style-type: none"> -Yuvarlak başlık -Halka küpe -Bilezik -Sapı delikli asa -Ucu kalkık ayakkabı 	“
	79	MÖ. 17. yy	Oturakta Oturun	Hüseyinde Çömleği İlkbahar Bayram Kutlaması	Erk. Kıy. Tip 13	Hüseyinde Çömleği k.n. 79. Bitik Çömleği k.n. 80. İnandık Çömleği k.n. 81, k.n. 82. Alacahöyük Duvar. Kabartmaları k.n.83. Yazılıkaya Kaya Kabartmaları k.n. 84. Eflatunpınar Kutsal Havuzu k.n. 85.	<ul style="list-style-type: none"> -Takke biçimli başlık -Dua jesti -Kâse -Ucu düz ayakkabı -Dört ayaklı tabure 	<ul style="list-style-type: none"> Sac: Siyah Ten: Kahve Kıyafet: Krem Ayakkabı: Krem Oturak: Kahve
	80	MÖ. 16. yy	Oturakta Oturun	Bitik Çömleği Kutsal Evlilik (<i>Hieros Gamos</i>)	Erk. Kıy. Tip 13	Hüseyinde Çömleği k.n. 79. Bitik Çömleği k.n. 80. İnandık Çömleği k.n. 81, k.n. 82. Alacahöyük Duvar. Kabartmaları k.n.83. Yazılıkaya Kaya Kabartmaları k.n. 84. Eflatunpınar Kutsal Havuzu k.n. 85.	<ul style="list-style-type: none"> -Takke biçimli başlık -Halka küpe -Bilezik -Sığ kâse -Duvak açma jesti -Dua jesti -Ucu kalkık ayakkabı -Küp biçimli oturak 	<ul style="list-style-type: none"> Sac: Siyah Ten: Kırmızı Küpe: Krem Kıyafet: Siyah Kâse: Krem Bilezik: Krem Ayakkabı: Kırmızı Oturak: Kırmızı

81	MÖ. 16. yy	Otura kta Otura n	İnandık Çömleği EZEN <i>hassumas</i>	Erk. Kıy. Tip 13	Hüseyinde Çömleği k.n. 79. Bitik Çömleği k.n. 80. İnandık Çömleği k.n. 81, k.n. 82. Alacahöyük Duvar. Kabartmaları k.n.83. Yazılıkaya Kaya Kabartmaları k.n. 84. Eflatunpınar Kutsal Havuzu k.n. 85.	-Kâse -Uçayaklı oturak -Ucu düz ayakkabı	Saç: Siyah Ten: Kahve Kıyafet: Krem Kâse: Kırmızı Oturak: Kırmızı
82	MÖ. 16. yy	Otura kta Otura n	İnandık Çömleği EZEN <i>hassumas</i>	Erk. Kıy. Tip 13	Hüseyinde Çömleği k.n. 79. Bitik Çömleği k.n. 80. İnandık Çömleği k.n. 81, k.n. 82. Alacahöyük Duvar. Kabartmaları k.n.83. Yazılıkaya Kaya Kabartmaları k.n. 84. Eflatunpınar Kutsal Havuzu k.n. 85.	-Kâse -Dua jesti -X biçimli oturak -Ucu düz ayakkabı	Saç: Siyah Ten: Kahve Kıyafet: Krem Kâse: Krem Oturak: Krem, ayakları kırmızı
83	MÖ. 14. yy	Tahtta Oturan Erkek	Alacahöyük Kaya Kabartmaları AN.TAH.SUM Bayramı	Erk. Kıy. Tip 13	Hüseyinde Çömleği k.n. 79. Bitik Çömleği k.n. 80. İnandık Çömleği k.n. 81, k.n. 82. Alacahöyük Duvar. Kabartmaları k.n.83. Yazılıkaya Kaya Kabartmaları k.n. 84. Eflatunpınar Kutsal Havuzu k.n. 85.	-Arka ve önde üç sıra boynuzlu konik başlık -Halka küpe -Sakal -Kâse -Topuz -Kollarda çapraz duruş -Kısa arkalıklı, boynuz süslü podest üzerinde taht -Ucu kalkık ayakkabı	K. Bittel kabartmaların boyalı olduğunu öerse de renk kalıntısının olmaması kesin bir renk tahmin etmemizi güçleştirmektedir.

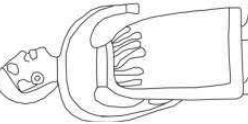
84	MÖ. 13. yy	Oturakta Oturun	Yazılıkaya Kaya Kabartmaları A Odası <i>AN.TAH.SUM</i> Bayram Ritüeli	Erk. Kıy. Tip 13	Hüseyinde Çömleği k.n. 79. Bitik Çömleği k.n. 80. İnandık Çömleği k.n. 81, k.n. 82. Alacahöyük Duvar. Kabartmaları k.n.83. Yazılıkaya Kaya Kabartmaları k.n. 84. Eflatunpınar Kutsal Havuzu k.n. 85.	-Tek boynuzlu konik biçimli başlık -Kâse -Dua jesti -Küp biçimli oturak	-
85	MÖ. 13. yy	Tahtta Oturun Erkek	Eflatunpınar Kutsal Havuzu İlkbahar kültü.	Erk. Kıy. Tip 13	Hüseyinde Çömleği k.n. 79. Bitik Çömleği k.n. 80. İnandık Çömleği k.n. 81, k.n. 82. Alacahöyük Duvar. Kabartmaları k.n.83. Yazılıkaya Kaya Kabartmaları k.n. 84. Eflatunpınar Kutsal Havuzu k.n. 85.	-Tepesi yuvarlatılmış konik biçimli başlık -Taht	-
86	MÖ. 14. yy	Oturakta Oturun	Geyik Riton Kırların Korumucu Tanrısına yapılan sıvı sunu.	Erk. Kıy. Tip 13A	Geyik Riton k.n. 86.	-Boynuzlu konik başlık -Küpe -Bilezik -Dua jesti -Şahin -Koruyucu eldiven? -Siğ kase -X biçimli oturak -Ucu kıvrık ayakkabı	-
87	MÖ. 16. yy	Elleri Havada Duran	İnandık Çömleği EZEN <i>hassumas</i>	Erk. Kıy. Tip 14	İnandık Çömleği k.n. 87.	-Ucu dtiz ayakkabı	Saç: Siyah Ten: Kahve Kıyafet: Siyah Ayakkabı: Kırmızı

<p>Erk. Kıy. Tip 15</p> 	88	MÖ. 17. yy	Divanda Oturana Erkek	Hüseyinde Çömleği İlkbahar Bayram Kutlaması	Erk. Kıy. Tip 15	Hüseyinde Çömleği k.n. 88.	-Takke biçimli başlık -Kâse -Dua jesti -Kemer -Ucu düz ayakkabı	Saç: Siyah Ten: Kahve Kıyafet: Krem Kemer: Kahve
<p>Erk. Kıy. Tip 16</p> 	89	MÖ. 16. yy	Dua Eden	İnandık Çömleği EZEN <i>hassumas</i>	Erk. Kıy. Tip 16	İnandık Çömleği k.n. 89, k.n. 90.	-Dua jesti -Ucu düz ayakkabı	Ten: Kahve Elbise: Krem Ayakkabı: Kırmızı
<p>Erk. Kıy. Tip 16A</p> 	90	MÖ. 16. yy	Lituus 'u Omuz da Taşıyan	İnandık Çömleği EZEN <i>hassumas</i>	Erk. Kıy. Tip 16	İnandık Çömleği k.n. 89, k.n. 90.	-Lituus -Dua jesti -Ucu düz ayakkabı	Ten: Kahve Kıyafet: Krem Lituus: Kırmızı Ayakkabı: Kırmızı
<p>Erk. Kıy. Tip 16A</p> 	91	MÖ. 17. yy	Dua Eden	Hüseyinde Çömleği İlkbahar Bayram Kutlaması	Erk. Kıy. Tip 16A	Hüseyinde Çömleği k.n. 91, k.n. 92.	-Dua jesti -Ucu düz ayakkabı	Ten: Kahve Kıyafet: Krem Ayakkabı: Kırmızı

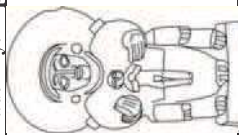

	92	MÖ. 17. yy	Lituus'u Omuzda Taşıyan	Hüseyinde Çömleği İlkbahar Bayram Kutlaması	Erk. Kıy. Tip 16A	Hüseyinde Çömleği k.n. 91, k.n. 92.	-Lituus -Ucu düz Ayakkabı	Ten: Kahve Kıyafet: Krem Lituus: Kırmızı Ayakkabı: Kırmızı
Kad. Kıy. Tip 1								
	93	MÖ. 17. yy	Eşya Taşıyan	Hüseyinde Çömleği İlkbahar Bayram Kutlaması	Kad. Kıy. Tip 1	Hüseyinde Çömleği k.n. 93, k.n. 94, k.n. 95. Bitik Çömleği k.n. 97. İnandık Çömleği k.n. 96, k.n. 99, k.n. 100. Eskiyapar Çömlek Parçaları: k.n. 98. Yazlıkaya Kaya Kabartmaları A Odası k.n. 101. Taşçı A Kaya Çizimi k.n. 102.	-Kemer -Kült gereci -Ucu düz ayakkabı	Saç: Siyah Ten: Kahve Kıyafet: Siyah Kemer: Krem Ayakkabı: Krem Kült Eşyası: Siyah-krem karışık.
	94	MÖ. 17. yy	Dans Eden	Hüseyinde Çömleği İlkbahar Bayram Kutlaması	Kad. Kıy. Tip 1	Hüseyinde Çömleği k.n. 93, k.n. 94, k.n. 95. Bitik Çömleği k.n. 97. İnandık Çömleği k.n. 96, k.n. 99, k.n. 100. Eskiyapar Çömlek Parçaları: k.n. 98. Yazlıkaya Kaya Kabartmaları A Odası k.n. 101. Taşçı A Kaya Çizimi k.n. 102.	-Kemer -Ucu düz ayakkabı	Saç: Siyah Ten: Kahve Kıyafet: Krem Kemer: Siyah Ayakkabı: Siyah

95	MÖ. 17. yy	Çalpara Çalan	Hüseyinde Çömleği İlkbahar Bayram Kutlaması	Kad. Kıy. Tip 1	Hüseyinde Çömleği k.n. 93, k.n. 94, k.n. 95. Bitik Çömleği k.n. 97. İnandık Çömleği k.n. 96, k.n. 99, k.n. 100. Eskiyapar Çömlek Parçaları: k.n. 98. Yazlıkaya Kaya Kabartmaları A Odası k.n. 101. Taşçı A Kaya Çizimi k.n. 102.	-Çalpara -Kemer -Ucu düz ayakkabı	Saç: Siyah Ten: Kahve Kıyafet: Siyah Kemer: Krem Ayakkabı: Krem Çalpara: Krem
96	MÖ. 16. yy	Çalpara Çalan	İnandık Çömleği EZEN <i>hassumas</i>	Kad. Kıy. Tip 1	Hüseyinde Çömleği k.n. 93, k.n. 94, k.n. 95. Bitik Çömleği k.n. 97. İnandık Çömleği k.n. 96, k.n. 99, k.n. 100. Eskiyapar Çömlek Parçaları: k.n. 98. Yazlıkaya Kaya Kabartmaları A Odası k.n. 101. Taşçı A Kaya Çizimi k.n. 102.	-Çalpara -Kemer -Ucu düz ayakkabı	Saç: Siyah Ten: Kahve Kıyafet: Krem Çalpara: Krem Kemer: Kahve Ayakkabı: Kahve
97	MÖ. 16. yy	Belirsiz	Bitik Çömleği Kutsal Evlilik (<i>Hieros Gamos</i>)	Kad. Kıy. Tip 1	Hüseyinde Çömleği k.n. 93, k.n. 94, k.n. 95. Bitik Çömleği k.n. 97. İnandık Çömleği k.n. 96, k.n. 99, k.n. 100. Eskiyapar Çömlek Parçaları: k.n. 98. Yazlıkaya Kaya Kabartmaları A Odası k.n. 101. Taşçı A Kaya Çizimi k.n. 102.	-Kemer -Ucu kalkık ayakkabı	Kıyafet: Krem Kemer: Kahve Ayakkabı: Kahve

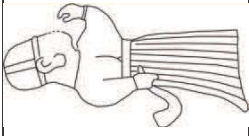
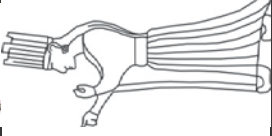

98	MÖ. 17. yy	Belirsiz	Eskiyaapar Çömlek Parçaları	Kad. Kıy. Tip 1	Hüseyinde Çömleği k.n. 93, k.n. 94, k.n. 95. Bitik Çömleği k.n. 97. İnandık Çömleği k.n. 96, k.n. 99, k.n. 100. Eskiyaapar Çömlek Parçaları: k.n. 98. Yazlıkaya Kaya Kabartmaları A Odası k.n. 101. Taşçı A Kaya Çizimi k.n. 102.	-Kemer -Ucu düz ayakkabı	Kıyafet: Krem Kemer: Krem Ayakkabı: Kahve
99	MÖ. 16. yy	Aşçı	İnandık Çömleği EZEN <i>hassumas</i>	Kad. Kıy. Tip 1	Hüseyinde Çömleği k.n. 93, k.n. 94, k.n. 95. Bitik Çömleği k.n. 97. İnandık Çömleği k.n. 96, k.n. 99, k.n. 100. Eskiyaapar Çömlek Parçaları: k.n. 98. Yazlıkaya Kaya Kabartmaları A Odası k.n. 101. Taşçı A Kaya Çizimi k.n. 102.	-Kepece -Kemer -Ucu düz ayakkabı	Saç: Siyah Ten: Kahve Kıyafet: Krem Kemer: Kahve
100	MÖ. 16. yy	Alkışçı	İnandık Çömleği EZEN <i>hassumas</i>	Kad. Kıy. Tip 1	Hüseyinde Çömleği k.n. 93, k.n. 94, k.n. 95. Bitik Çömleği k.n. 97. İnandık Çömleği k.n. 96, k.n. 99, k.n. 100. Eskiyaapar Çömlek Parçaları: k.n. 98. Yazlıkaya Kaya Kabartmaları A Odası k.n. 101. Taşçı A Kaya Çizimi k.n. 102.	-Kemer -Ucu düz ayakkabı	Saç: Kahve Ten: Krem Kıyafet: Krem Kemer: Kahve Ayakkabı: Kahve

	101	MÖ. 13. yy	Hutena.	Yazılıkaya Kaya Kabartmaları A Odası <i>AN.TAH.SUM</i> Bayram Ritüeli	Kad. Kıy. Tip 1	Hüseyinde Çömleği k.n. 93, k.n. 94, k.n. 95. Bitik Çömleği k.n. 97. İnandık Çömleği k.n. 96, k.n. 99, k.n. 100. Eskiyapar Çömlek Parçaları: k.n. 98. Yazılıkaya Kaya Kabartmaları A Odası k.n. 101. Taşçı A Kaya Çizimi k.n. 102.	-Mazgal biçimli başlık -Küpe -Kemer	-
	102	MÖ. 14. yy	Dua Eden	Taşçı A Kaya Çizimi	Kad. Kıy. Tip 1	Hüseyinde Çömleği k.n. 93, k.n. 94, k.n. 95. Bitik Çömleği k.n. 97. İnandık Çömleği k.n. 96, k.n. 99, k.n. 100. Eskiyapar Çömlek Parçaları: k.n. 98. Yazılıkaya Kaya Kabartmaları A Odası k.n. 101. Taşçı A Kaya Çizimi k.n. 102.	-Başlık -Dua jesti Kemer	-
	103	MÖ. 17. yy	Dans Eden	Küçük Hüseyinde Çömleği Yerel bir bayram töreni	Kad. Kıy. Tip 2	Hüseyinde Çömleği k.n. 105. Küçük Hüseyinde Çömleği k.n. 103, k.n. 104, k.n. 106. İnandık Çömleği k.n. 107, k.n. 108.	-Küpe -Önlük -Kemer -Püskül -Ucu düz ayakkabı	Saç: Siyah Ten: Kahve Küpe: Krem Kıyafet: Siyah Önlük: Krem Kemer: Kahve Püskül: Kahve Ayakkabı: Siyah

104	MÖ. 17. yy	Dans Eden	Küçük Hüseyinde Çömlüğü Yerel bir bayram töreni	Kad. Kıy. Tip 2	Hüseyinde Çömlüğü k.n. 105. Küçük Hüseyinde Çömlüğü k.n. 103, k.n. 104, k.n. 106. İnandık Çömlüğü k.n. 107, k.n. 108.	-Küpe -Önlük -Kemer -Püskül -Ucu düz ayakkabı	Saç: Siyah Ten: Kahve Küpe: Krem Kıyafet: Siyah Önlük: Krem Kemer: Kahve Püskül: Kahve Ayakkabı: Siyah
105	MÖ. 17. yy	Çalpara Çalan	Hüseyinde Çömlüğü İlkbahar Bayram Kutlaması	Kad. Kıy. Tip 2	Hüseyinde Çömlüğü k.n. 105. Küçük Hüseyinde Çömlüğü k.n. 103, k.n. 104, k.n. 106. İnandık Çömlüğü k.n. 107, k.n. 108.	-Çalpara (1) -Önlük -Kemer -Ucu düz ayakkabı	Saç: Siyah (1) Ten: Kahve Kıyafet: Krem -Önlük: krem Kemer: Krem Çalpara: Krem(1)
106	MÖ. 17. yy	Çalpara Çalan	Küçük Hüseyinde Çömlüğü Yerel bir bayram töreni	Kad. Kıy. Tip 2	Hüseyinde Çömlüğü k.n. 105. Küçük Hüseyinde Çömlüğü k.n. 103, k.n. 104, k.n. 106. İnandık Çömlüğü k.n. 107, k.n. 108.	-Küpe -Önlük -Kemer -Püskül -Çalpara -Ucu düz ayakkabı	Saç: Siyah Ten: Kırmızı Küpe: Krem Kıyafet: Siyah Önlük: Krem Püskül: Siyah Çalpara: Beyaz Ayakkabı: Kırmızı
107	MÖ. 16. yy	Çalpara Çalan	İnandık Çömlüğü EZEN <i>hassumas</i>	Kad. Kıy. Tip 2	Hüseyinde Çömlüğü k.n. 105. Küçük Hüseyinde Çömlüğü k.n. 103, k.n. 104, k.n. 106. İnandık Çömlüğü k.n. 107, k.n. 108.	-Küpe -Önlük -Kemer -Püskül -Çalpara -Ucu düz ayakkabı	Saç: Siyah Ten: Kahve Küpe: Krem Kıyafet: Krem Kemer-Püskül: Kahve Çalpara: Krem Ayakkabı: Kırmızı
108	MÖ. 16. yy	Çalpara Çalan	İnandık Çömlüğü EZEN <i>hassumas</i>	Kad. Kıy. Tip 2	Hüseyinde Çömlüğü k.n. 105. Küçük Hüseyinde Çömlüğü k.n. 103, k.n. 104, k.n. 106. İnandık Çömlüğü k.n. 107, k.n. 108.	-Çalpara -Kemer -Önlük -Ucu düz ayakkabı	Saç: Siyah Ten: Kahve Kıyafet: Krem Çalpara: Krem Kemer: Kırmızı Ayakkabı: Kahve

Kad. Kıy. Tip 3	109		MÖ. 14.-13. yy	Disk Başlıklı "Tanrıça"	Altın Amulet Kucağında çıplak bir çocuk tutan kadın.	Kad. Kıy. Tip 3	Altın Amulet k.n. 109. Alacahöyük Duvar Kabartmaları k.n. 110. Fraktin Kaya Kabartmaları k.n. 111, k.n.114. Eflatunpınar Kutsal Havuzu k.n. 112, k.n.113.	-Disk başlık -Halka ktiye -Kolye -Dua jesti -Ucu kıvrık ayakkabı -Aslanpençeli kolçaklı taht	-
	110		MÖ. 14. yy	Oturak Oturan Kadın	Alacahöyük Duvar Kabartmaları Doğu kulesi AN.TAH.SUM Bayramı	Kad. Kıy. Tip 3	Altın Amulet k.n. 109. Alacahöyük Duvar Kabartmaları k.n. 110. Fraktin Kaya Kabartmaları k.n. 111, k.n.114. Eflatunpınar Kutsal Havuzu k.n. 112, k.n.113.	-Disk başlık -Başörtüsü -Sığ kâse -Ayna -Oturak -Ucu kıvrık ayakkabı	K. Bittel kabartmaların boyalı olduğunu öerse de renk kalıntısının olmaması kesin bir renk tahmin etmemizi güçleştirmektedir.
	111		MÖ. 13. yy	Tanrıça	Fraktin Kaya Kabartması Kısım B Puduhepa'nın öltüm anıtı.	Kad. Kıy. Tip 3	Altın Amulet k.n. 109. Alacahöyük Duvar Kabartmaları k.n. 110. Fraktin Kaya Kabartmaları k.n. 111, k.n.114. Eflatunpınar Kutsal Havuzu k.n. 112, k.n.113.	-Disk biçimli başlık -Sığ kâse -Dua jesti -Ucu kalkık ayakkabı -Taht	-
	112		MÖ. 13. yy	Disk Başlıklı "Tanrıça"	Eflatunpınar Kutsal Havuzu İlkbahar kültü.	Kad. Kıy. Tip 3	Altın Amulet k.n. 109. Alacahöyük Duvar Kabartmaları k.n. 110. Fraktin Kaya Kabartmaları k.n. 111, k.n.114. Eflatunpınar Kutsal Havuzu k.n. 112, k.n.113.	-Disk biçimli başlık -Taht	-

113	MÖ. 13. yy	Disk başlıklı "Tanrıça"	Eflatunpınar Kutsal Havuzu ilkbahar kültü.	Kad. Kıy. Tip 3	Altın Amulet k.n. 109. Alacahöyük Duvar Kabartmaları k.n. 110. Fraktin Kaya Kabartmaları k.n. 111, k.n.114. Eflatunpınar Kutsal Havuzu k.n. 112, k.n.113.	-Disk biçimli başlık -Küpe -Taht	-
114	MÖ. 13. yy	PUDUHE PA	Fraktin Kaya Kabartması Kısım B Puduhepa'nın ölüm anıtı.	Kad. Kıy. Tip 3	Altın Amulet k.n. 109. Alacahöyük Duvar Kabartmaları k.n. 110. Fraktin Kaya Kabartmaları k.n. 111, k.n.114. Eflatunpınar Kutsal Havuzu k.n. 112, k.n.113.	-Disk biçimli başlık -Libasyon kabı -Dua jesti -Ucu kalkık ayakkabı	-
115	MÖ. 13. yy	HEPA T	Yazılıkaya Kaya Kabartmaları A Odası - Ana Sahne <i>AN.TAH.SUM</i> Bayram Ritüeli	Kad. Kıy. Tip 4	Yazılıkaya Duvar Kabartmaları k.n. 115.	-Mazgal biçimli başlık -Başörtü -Küpe -Dua jesti -Ucu kalkık ayakkabı -Panter	-
116	MÖ. 13. yy	NİNA TTA	Yazılıkaya Kaya Kabartmaları A Odası <i>AN.TAH.SUM</i> Bayram Ritüeli	Kad. Kıy. Tip 4A	Yazılıkaya Duvar Kabartmaları k.n. 116, k.n. 117, k.n. 118.	-Yuvarlak başlık -Kemer -Ayna -Dua jesti	-

	117	MÖ. 13. yy	KULİ TTA	Yazılıkaya Kaya Kabartmaları A Odası <i>AN.TAH.SUM</i> Bayram Ritüeli	Kad. Kıy. Tip 4A	Yazılıkaya Duvar Kabartmaları k.n. 116, k.n. 117, k.n. 118.	- -Yuvarlak başlık -Kemer -Boynuz biçimli krem kabı -Dua jesti	-
	118	MÖ. 13. yy	ALA NZU	Yazılıkaya Kaya Kabartmaları A Odası - Ana Sahne <i>AN.TAH.SUM</i> Bayram Ritüeli	Kad. Kıy. Tip 4A	Yazılıkaya Duvar Kabartmaları k.n. 116, k.n. 117, k.n. 118.	- -Mazgal biçimli başlık -Başörtü -Küpe -Dua jesti -Ucu kalkık ayakkabı	-
	119	MÖ. 13. yy	ŞAUŞ GA	Yazılıkaya Kaya Kabartmaları A Odası <i>AN.TAH.SUM</i> Bayram Ritüeli	Kad. Kıy. Tip 4B	Yazılıkaya Duvar Kabartmaları k.n. 119.	- -Tek boynuzlu konik biçimli başlık -Çift kanat -Küpe -Kemer -Ucu kalkık ayakkabı	-
	120	MÖ. 14. yy	Dua Eden	Alacahöyük Duvar Kabartmaları Sfenksli Kapı, Batı Kulüesi <i>AN.TAH.SUM</i> Bayramı	Kad. Kıy. Tip 5	Alacahöyük Duvar Kabartmaları k.n. 120.	- -Disk başlık -Başörtü -Çapraz duruşlu kol -Dua jesti -Ucu kalkık ayakkabı	K. Bittel kabartmaların boyalı olduğunu önerse de renk kalıntısının olmaması kesin bir renk tahmin etmemizi güçleştirmektedir.

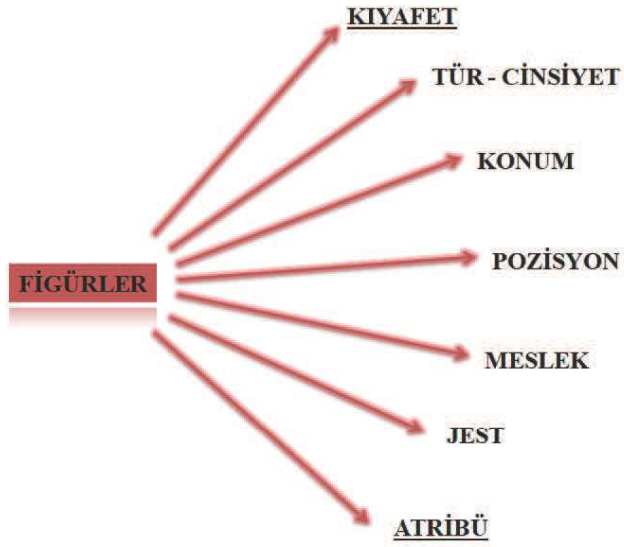
Kad. Kıy. Tip 6	121	MÖ. 17. yy	Divanda Oturan Kadın	Hüseyinde Çömleği İlkbahar Bayram Kutlaması	Kad. Kıy. Tip 6.	Hüseyinde Çömleği k.n. 121. Bitik Çömleği k.n. 122.	-Başörtü -Ucu düz ayakkabı	Başörtü: Krem Ten: Kahve Kıyafet: Siyah	
	122	MÖ. 16. yy	Oturakta Oturan Kadın	Bitik Çömleği Kutsal Evlilik (<i>Hieros Gamos</i>)	Kad. Kıy. Tip 6.	Hüseyinde Çömleği k.n. 121. Bitik Çömleği k.n. 122.	-Küp biçimli Oturak -Ucu kalkık ayakkabı	Ten: Kahve Kıyafet: Krem Oturak: Kahve Ayakkabı: Kahve	
Karışık Yaratıklar									
	123	MÖ. 13. yy	ASLAN ADAM	Eflatunpınar Kutsal Havuzu İlkbahar kütüğü.	Erk. Kıy. Tip 10	Yazılıkaya Kaya Kabartmaları k.n. 65, k.n. 66, k.n. 67, k.n. 68, k.n. 69. Eflatunpınar Kutsal Havuzu k.n. 123.	-Kemer -Taşıma jesti	-	
	124	MÖ. 13. yy	Aslan Adam II	Yazılıkaya Kaya Kabartmaları A-B Odası geçiş <i>AN.TAH.SUM</i> Bayram Ritüeli	Erk. Kıy. Tip 9	Eskiyapar Çömlek Parçaları k.n. 52. Kastamonu-Kımk Kâsesi k.n. 53, k.n. 55, k.n. 56. Alacahöyük Duvar Kabartmaları k.n. 54, k.n. 57. Yazılıkaya Kaya Kabartmaları k.n. 58, k.n. 59, k.n. 60, k.n. 61, k.n. 62, k.n. 64. k.n. 124. İmamkulu Kaya Kabartması k.n. 63.	-Kemer -Çift kanat	-	

	134	MÖ. 17. yy	Boğa Maskeli Erkek	Bayramı Eskiyaapar Çömleği Dini Ritüel	-	-	-Hayvan Maskesi -Kemer	Boğa maskesi: Açık Krem Kıyafet: Krem Ten: Kırmızı
---	-----	---------------	--------------------------	---	---	---	---------------------------	--

TABLOLAR

Katalog Eserleri	Toplam Figür Sayısı	Erk.	Kad.	Erk.	Kad.
Hüseyinde Çömleği	27	20	7	13	5
Küçük Hüseyinde Çömleği	13	10	3	5	3
Bitik Çömleği	13	11	2	3	2
İnadık Çömleği	49	37	12	13	5
Eskiyapar Çömlek Parçaları	20	14	3	2	2
Kastamonu-Kınık Kâsesi	3	3	-	3	-
Yumruk Biçimli Riton	8	8	-	7	-
Geyik Ritonu	5	5	-	5	-
Alacahöyük Duvar Kabartmaları	33	31	2	17	2
Yazılıkaya Açık Hava Tapınağı Kabartmaları	83	60	23	19	6
Kral? Kabartması	1	1	-	1	-
Hanyeri Gebzel Kaya Kabartması	2	2	-	1	-
Gavurkale Kaya Kabartması	3	2	1	2	-
Fraktin Kaya Kabartması	4	2	2	2	2
Eflatunpınar Kutsal Havuzu	18	15	3	4	2
Taşçı A ve B Kaya Çizimleri	4	3	1	2	1
İmamkulu Kaya Kabartması	9	8	1	2	-
Sirkeli Kaya Kabartması	1	1	-	1	-
Hatıp Kaya Kabartması	1	1	-	1	-
Karabel Kaya Kabartması	1	1	-	1	-
Hemite Kaya Kabartması	1	1	-	1	-
Altın Amulet	2	1	1	-	1
Dans Eden Tanrı	1	1	-	1	-

Tablo 1: Katalog Eserlerindeki Figür Sayısı ve Alınan Figür Sayısı.

Tablo 2: Figürlerin Tanımlanma Şeması.

KATALOG ESERLERİNİN KONUSU	
Hüseyinde Çömleği	İlkbahar Bayramı
Küçük Hüseyinde Çömleği	Yerel Bir Bayram
Bitik Çömleği	Ezen Hassumas
İnandık Çömleği	Kutsal Evlilik
Eskiyapar Çömleği	Dini Ritüel
Kastamonu-Kınık Kasesi	Kırların Koruyucu Tanrısı için Sıvı Sunu
Yumruk Biçimli Riton	Dini Ritüel
Geyik Riton	AN-TAH.SUM Bayramı
Alacahöyük Duvar Kabartmaları	Anıt
Yazılıkaya Açık Hava Tapınağı Kabartmaları	AN-TAH.SUM Bayramı
Kral Kabartması	Anıt
Hanyeri-Gezbel Kaya Kabartması	Anıt
Gavurkale Kaya Kabartması	Adak-Anıt
Fraktin Kaya Kabartması	Ölüm Anıtı
Eflatunpınar Kutsal Havuzu	Anıt
Taşçı A ve B Kaya Çizimleri	Anıt
İmamkulu Kabartması	Anıt
Sirkeli Kabartması	Anıt
Hatıp Kabartması	Anıt
Karabel Kabartması	Anıt
Hemite Kabartması	Anıt
Kayalıpınar Kabartması	Anıt
Altın Amulet	Kültle ilişkili kolye
Dans Eden Tanrı	Kutsal av

Tablo 3: Katalog Eserlerinin Konuları.

ERKEN HİTİT DÖNEMİ	KRALLAR
1650-1620	I. Hattuşili
1620-1595	I. Murşili
1595-	I. Hantili
-	I. Zidanta
-	Ammuna
-1500	I. Huzziya
1500-1425	Telipinu
1425-	Tahurwaili?
-	Alluwamna
-	II. Hantili
-1450	II. Zidanta
1450-	II. Huzziya
-	I. Muwatalli
1420-	I. Tuthaliya
-	I. Arnuvanda
-	II Tuthaliya
-	III. Tuthaliya (?)
HİTİT İMPARATORLUK DÖNEMİ	
1350-1320	I. Şuppiluliuma
1320-1318	II. Arnuvanda
1318-1290	II. Murşili
1290-1273	II. Muvatalli
1273-1267	III. Murşili
1267-1240	III. Hattuşili
1240-1220	IV. Tuthaliya
-	Kurunt(iy)a?
1210-	III. Arnuwanda
-1200	II. Suppiluliuma

Tablo 4: Hitit İmparatorluğu Dönemleri ve Krallar Listesi.

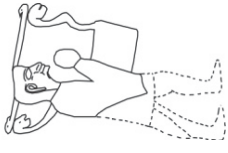
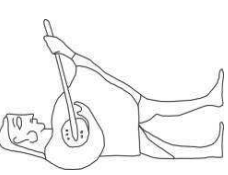
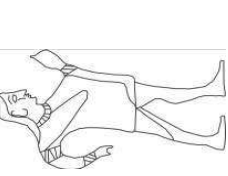
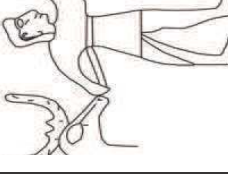
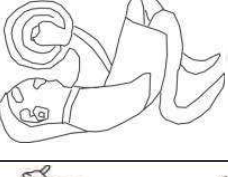
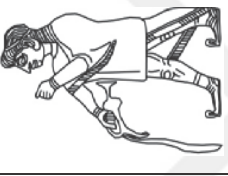
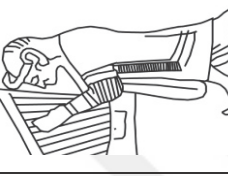
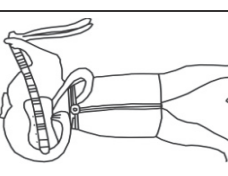
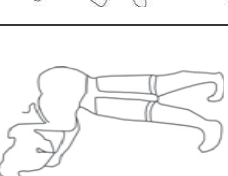

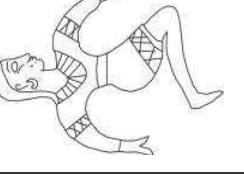

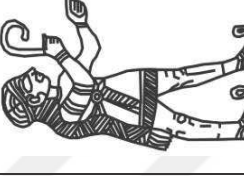

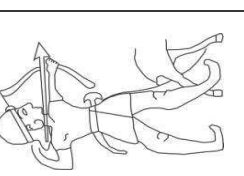
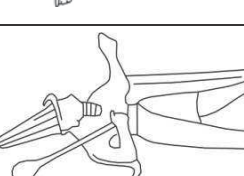

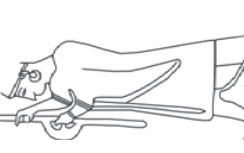
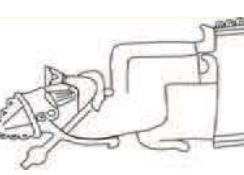

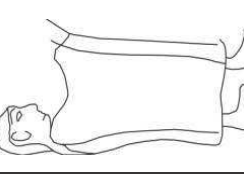
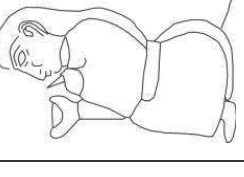
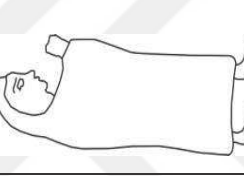
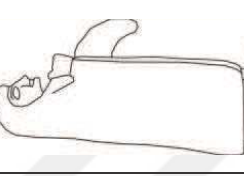
(Theo P. J. Van Den Hout, a.g.e., s. 27.)

MAL	YASA MADDESİ	FİYATI (şekel gümüş)	GÜMÜŞ KARŞILIĞI (gram)
Değerli/İnce Giysi	182	30.00	375.00
49 Mavi Yün Elbise	182	20.00	250.00
48 Bir çeşit giysi (?)	182	12.00	150.00
49 Bir çeşit giysi (?)	182	10.00	125.00
2 Büyük top keten bez	182	5.00	62.50
51 Bir çeşit giysi (?)	182	4.00	50.00
İnce gömlek	182	3.00	37.50
Bir çeşit giysi (?)	182	3.00	37.50

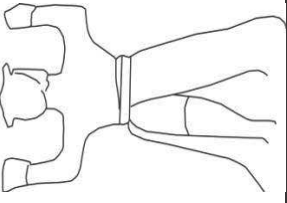
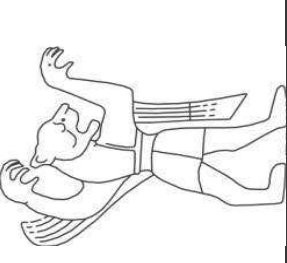
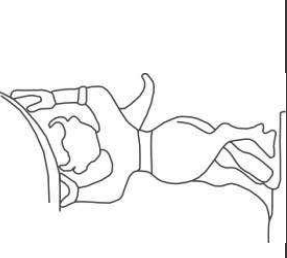

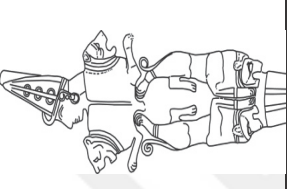
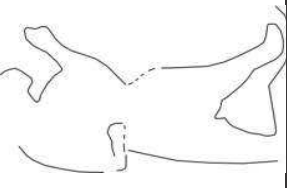
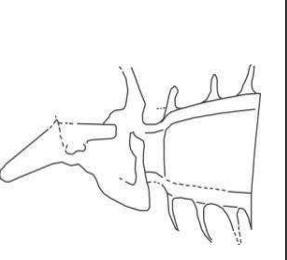
Tablo 5: Hitit Dönemi'nde kıyafetlerin yasal fiyatlandırması.

(Albrecht Goetze, "Hittite Dress", Hans Krahe (Ed.) *Corolla Linguistica: Festschrift Ferdinand Sommer*, Wiesbaden, 1955, s. 51.; Mahfi Eğilmez, a.g.e., s. 12.; Fiorella Imperati, a.g.e., s. 169.; Oliver Gurney, *Hititler*, (Çev: Pınar Arpaçay), Dost Kitapevi, Ankara, 2001, s. 77.)

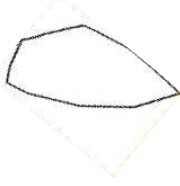

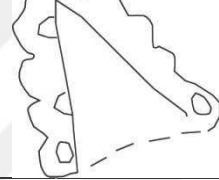

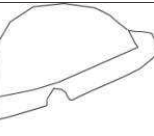
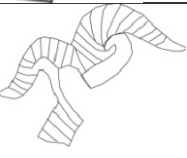
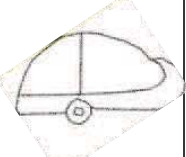

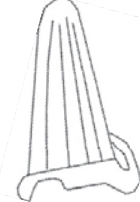
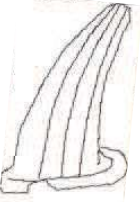
ERKEK KIYAFETLERİ TIPOLOJİSİ GENEL GÖRÜNÜMÜ

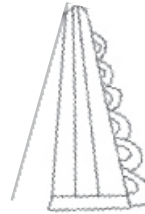

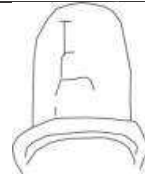
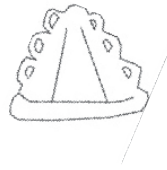
1	1A	1B	1C	2	3	4	5	5A	5B
									
6	6A	7	8	8	8A	8B	9	10	11
									
12	13	13A	14	15	16	16A			
									

Tablo 6: Erkek Kıyafetleri Tipolojisi Genel Görünümü

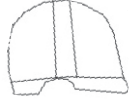

KARIŞIK YARATIK KIYAFETLERİ TIPOLOJİSİ GENEL GÖRÜNÜMÜ													
1		2		3		4		5		6		7	

Tablo 9: Karışık Yaratık Kıyafetleri Tipolojisi Genel Görünümü

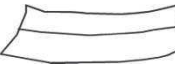

KATALOGTA YER ALAN ERKEK BAŞLIK TİPLERİ	TANIM	KAT NO	KATALOGTA YER ALAN ERKEK BAŞLIK TİPLERİ	TANIM	KAT NO
	Takke biçimli başlık	18, 79, 80(?)		Önde tek boynuzlu konik biçimli başlık	45, 60, 42, 39
	Çevresi tek şerit süslü takke biçimli başlık	71		Yandan iki boynuzlu, sorguçlu, ense örtülü miğfer başlık	49
	Çevresi çift şerit süslü takke biçimli başlık	78, 72		Önde ve arkada dört boynuzlu konik biçimli başlık	63
	Takke biçimli başlık	59		Önde tek boynuzlu, tepesi sivriltilmiş konik biçimli başlık	38
	Önde tek boynuzlu takke biçimli başlık	55, 53, 33		Önde tek boynuzlu, ense örtülü konik biçimli başlık	42
	Önde tek boynuzlu, yandan tek şeritli takke biçimli başlık	36, 54		Önde tek boynuzlu bitki süslü başlık	127
	Önde tek boynuzlu, yuvarlak aplike süslü takke biçimli başlık	31		Önde tek boynuzlu, ense örtülü, çizgisel desenli konik biçimli başlık	86
	Önde tek boynuzlu, çizgisel desenli, konik biçimli başlık	60, 129, 61, 58, 67, 69, 84		Önde tek boynuzlu, çizgisel desenli, hafif öne eğik konik biçimli başlık	65

KATALOGTA YER ALAN ERKEK BAŞLIK TIPLERİ	TANIM	KAT NO	KATALOGTA YER ALAN ERKEK BAŞLIK TIPLERİ	TANIM	KAT NO
	Önde tek boynuzlu, çizgisel desenli, öne eğik konik biçimli başlık	131		Çevresi dört boynuzla çevrili kısa konik biçimli başlık	51
	Önde tek boynuzlu, çizgisel desenli, tepesinde hilal biçimli süsü olan konik biçimli başlık	130		Önde altı boynuzlu, çizgisel desenli, uzun konik biçimli başlık	64
	Önde tek boynuzlu, çizgisel desenli, tepesinde boğa biçimli süsü olan konik biçimli başlık	168		Önde tek, yanda üç adet boynuzlu, çizgisel desenli konik biçimli başlık	128
	Önde tek boynuzlu, yanda hilal süslü, konik biçimli başlık	66		Dört sıra boynuzlu, konik biçimli başlık	62
	Önde üç, arkada tek boynuzlu, çizgisel desenli, konik biçimli başlık	43		Önde üç boynuzlu, baş çevresinde kabartma şeritli, Tepesi yuvarlatılmış konik biçimli başlık	132, 85(?)
	Önde dört, arkada dört boynuzlu çizgisel desenli, baş çevresinde kabartma şeritli, kısa konik biçimli başlık	83			

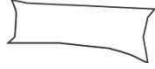
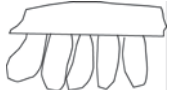
Tablo 10: Katalogta Yer Alan Erkek Başlık Tipleri

KATALOGTA YER ALAN KADIN BAŞLIK TIPLERİ	TANIM	KAT NO	KATALOGTA YER ALAN KADIN BAŞLIK TIPLERİ	TANIM	KAT NO
	Tepesinden yanlara inen çift şerif süslü, yuvarlak biçimli başlık	116, 117		Çevresi dikine çizgisel desenli, mazgal biçimli, kısa, silindirik başlık	101
	Önde tek boynuzlu, çizgisel desenli, konik biçimli başlık	119		Alında üç sıra şeritli, desensiz, disk biçimli başlık	109, 120, 110, 111, 114, 112
	Dikine çizgilerle süslü, tepesi girinti-çıkıntılı görünümlü, uzun silindirik başlık	115, 118		Alında üç sıra şeritli, yaprak biçimli süslü, disk biçimli başlık	113

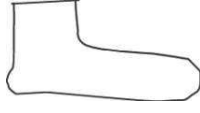

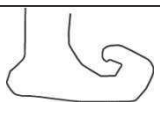
Tablo 11: Katalogta Yer Alan Kadın Başlık Tipleri

KATALOGTA YER ALAN ERKEK KEMER TIPLERİ	TANIM	KAT NO	KATALOGTA YER ALAN ERKEK KEMER TIPLERİ	TANIM	KAT NO
	Beli çepeçevre saran şerit kemer	21, 88, 48, 55, 53, 60, 61, 58, 65, 67, 126, 66, 69, 68, 62, 64, 124, 33(?), 42, 114(?), 38 (?), 39(?), 123, 125		Önde yuvarlak tokalı iki parçadan oluşan kemer	56
	Beli çepeçevre saran kalın, şerit kemer	46, 47, 129, 59, 131		Önde yuvarlak tokalı, uzun püsküllü kemer	30, 35, 31
	Beli çepeçevre saran, kalın ikili şerit kemer	127		Önde üç adet yuvarlak tokalı püsküllü kemer	36, 32
	Önde kare tokalı, iki parçadan oluşan kemer	49		Beli çepeçevre saran kuşak görünümlü, püsküllü kemer	51
	Önde yuvarlak tokalı, çizgisel süslü asimetrik kemer	50		Önde V biçimde birleşen kemer	45

Tablo 12: Katalogta Yer Alan Erkek Kemer Tipleri

KATALOGTA YER ALAN KADIN KEMER TİPLERİ	TANIM	KAT NO
	Beli çepeçevre saran şerit kemer	105, 93, 94, 95, 97, 99, 96, 108, 100, 116, 117, 119, 115, 118, 101
	Beli çepeçevre saran kısa püsküllü kemer	103, 104, 106, 107

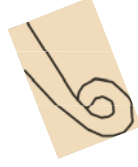

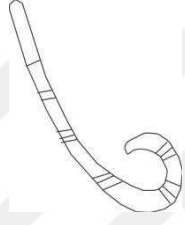
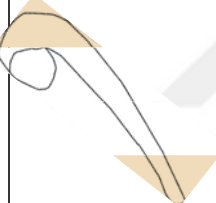
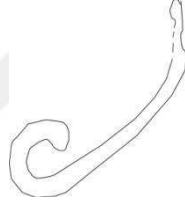
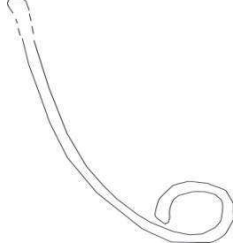

Tablo 13: Katalogta Yer Alan Kadın Kemer Tipleri

KATALOGTA YER ALAN ERKEK AYAKKABI TİPLERİ	TANIM	KAT NO
	Ucu düz, burnu öne bakan ayakkabı	9, 93, 91, 92, 3, 88, 6, 11, 12, 22(?), 46(?), 7, 80, 13, 19, 89, 16, 48(?), 124
	Ucu sivri, burnu yukarı kalkık ayakkabı	17, 29, 25, 26, 28-30, 32-36, 40, 41-43, 45, 52-56, 58, 59, 60, 61, 67, 71, 77, 78, 62, 64, 66, 69-72, 83
	Ucu kıvrık, halka görünümünde, çizgisel desenli ayakkabı	50, -24
	Ucu sivri, burnu bileğe bakan ayakkabı	38, 39, 44,

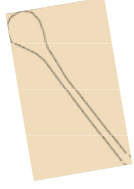

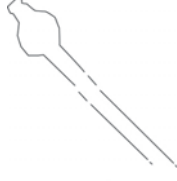
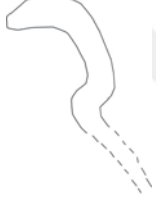
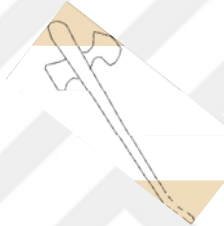

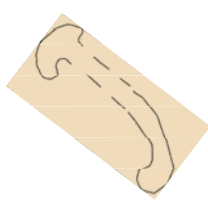
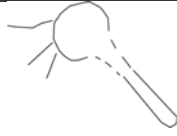
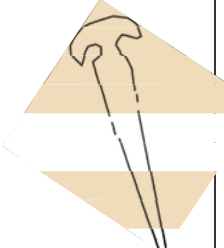
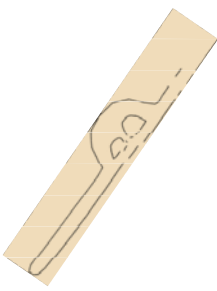
Tablo 14: Katalogta Yer Alan Erkek Ayakkabı Tipleri

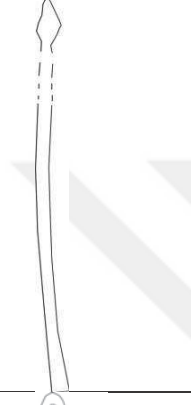
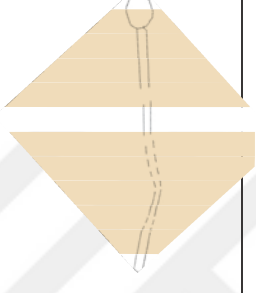

KATALOGTA YER ALAN KADIN AYAKKABI TİPLERİ	TANIM	KAT NO
	Ucu düz, burnu öne bakan ayakkabı	105, 93, 121, 94, 106, 122, 99, 107, 96, 108, 100,
	Ucu sivri, burnu yukarı kalkık ayakkabı	97, 120, 115, 118,
	Ucu sivri, halka biçiminde kıvrık, desensiz, bileği yüksekte ayakkabı	110
	Ucu sivri, halka biçiminde kıvrık, çizgisel desenli ayakkabı	109
	Ucu sivri, burnu bileğe bakan ayakkabı	119, 111, 114

Tablo 15: Katalogta Yer Alan Kadın Ayakkabı Tipleri

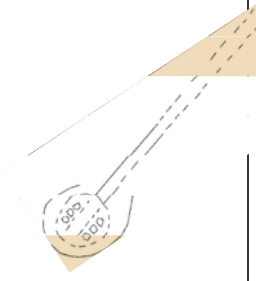

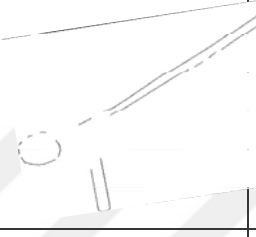
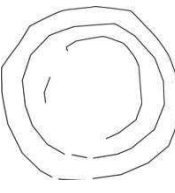
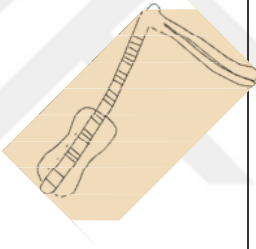
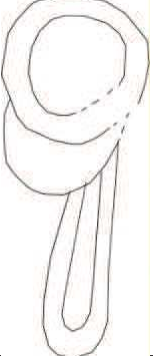
KATALOGTA YER ALAN LİTUUS TİPLERİ	TANIM	KAT NO	KATALOGTA YER ALAN LİTUUS TİPLERİ	TANIM	KAT NO
	Ucu gövdeye paralel olacak biçimde kıvrık, yukarı doğru taşınan, uzun saplı lituus	92		Ucu gövdeyle birleşen halka biçiminde kıvrık, gövdeye doğru kalınlaşan kısa saplı lituus	75
	Ucu gövdeye paralel olacak biçimde kıvrık, yukarı doğru taşınan, uzun saplı lituus	90		Ucu sapa dönük olacak şekilde kıvrık, kısa saplı lituus	50
	Ucu sapa dönük olacak şekilde kıvrık, yukarı doğru taşınan, kısa saplı lituus	38		Ucu sapa dönük olacak şekilde kıvrık, aşağı doğru taşınan, çizgisel desenlerle süslü, uzun saplı lituus	70
	Ucu yuvarlatılmış görünümde kıvrılmış, kısa saplı lituus	7		Ucu sapa dönük olacak şekilde kıvrık, aşağı doğru taşınan, ucu kıvrık, uzun saplı lituus	71, 73
	Ucu gövdeyle birleşen halka biçiminde kıvrık, aşağı doğru taşınan uzun saplı lituus	72		Aşağı doğru taşınan, ucu düz, çizgisel desenle süslü, uzun asa	29

Tablo 16: Katalogta Yer Alan Lituus Tipleri

KATALOGTA YER ALAN SİLAH TIPLERİ	TANIM	KAT NO	KATALOGTA YER ALAN SİLAH TIPLERİ	TANIM	KAT NO
	Ucu yuvarlatılm ış, kısa kılıç	3		Küresel form lu, sap ı uzun topuz	67
	Ucu sivri kısa kılıç	16		Küresel form lu, tepesinde sap çıkıntılı, sap ı uzun topuz	83, 61, 68, 62
	S ır t ı hafif köşegen form lu kısa saplı orak biçimli kılıç	60		Sap delikli, çift tarafl ı, uzun saplı bal ta	64
	Kabzas ı silindirik, ucu sivri, kısa hançer	51		Sap delikli, bal tas ı hilal biçiminde, çizgisel desenli, arkas ı dört adet yaprak form lu süslü, sap ı hafif 'S' biçimli bal ta	49
	Kabzas ı hilal biçimli ucu kıvrık, kısa hançer	55, 56, 53, 76, 69(?), 68, 62, 64, 72(?), 49, 33, 38		Küresel form lu, sap ı kısa topuz	45, 63
	Kabzas ı hilal biçimli ucu düz, sivriltilmiş kısa hançer	31(?), 42, 38, 39 (?), 44, 63		Çift gözlü, yarım daire şeklinde tutma yeri olan asa	82, 85

	Çift gözlü, yarım daire şeklinde tutma yeri olan asa	78, 17		Uzun, silindirik formda asa	37(?), 68
	Ucu sivri köşegen hatlı ok takılı, silindirik uzun saplı mızrak	33, 40, 41, 44, 56, 57(?)		Ucu yaprak biçimli ok takılı, silindirik uzun saplı mızrak	51
	Üçgen formulu yay	33, 34, 39, 40, 41, 44		Ucu sivri köşegen hatlı, kısa saplı ok, hilal biçimli, iki ucu da dışa hafif dönük ve kıvrık yay.	53, 74

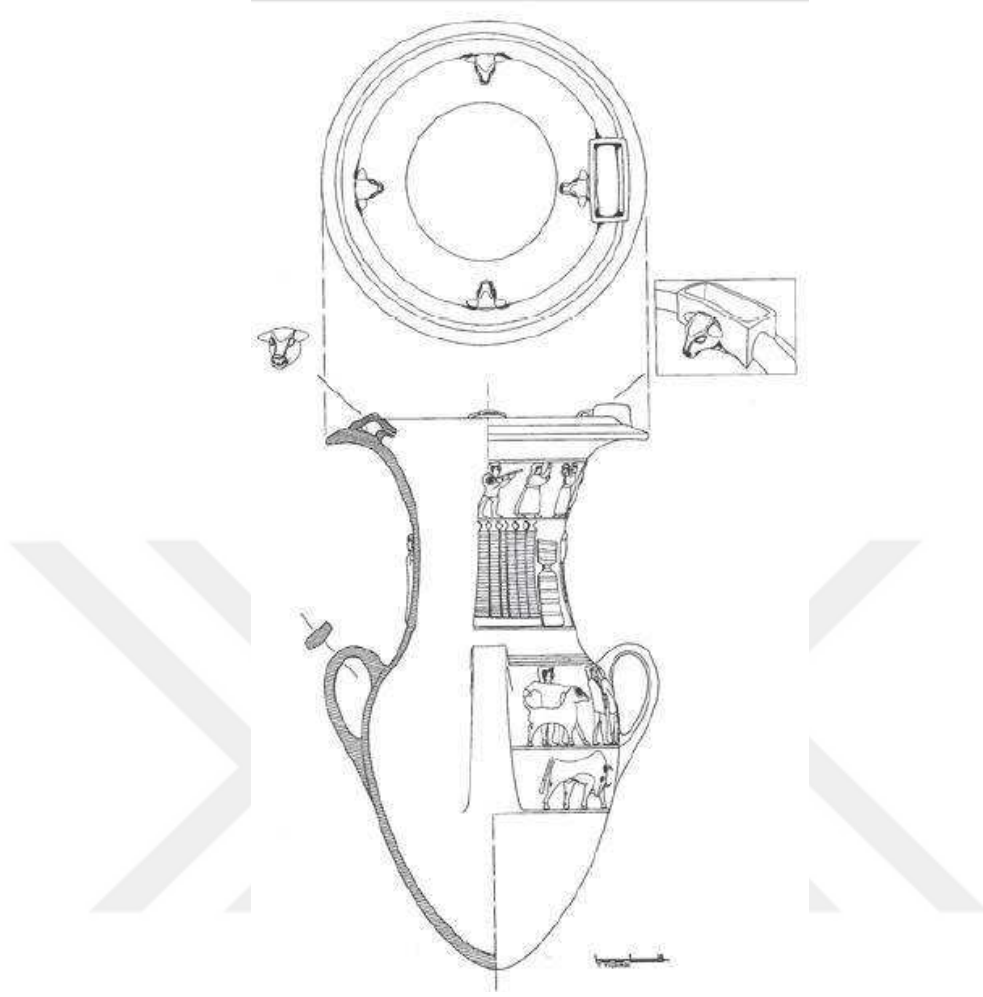
Tablo 17: Katalogta Yer Alan Silah Tipleri

KATALOGTA YER ALAN ENSTRÜMAN TİPLERİ	TANIM	KAT NO	KATALOGTA YER ALAN ENSTRÜMAN TİPLERİ	TANIM	KAT NO
	Hayvan formlu süslü kenarları olan, taşınabilir ebatta, olasılıkla ahşap, telli çalgı aleti	1, 2		Dairesel gövdeli, üzerinde tel bağlama aparatları bulunan, uzun saplı, olasılıkla ahşap, telli çalgı aleti	6, 13
	Kenarları asimetric, taşınabilir ebatta, olasılıkla ahşap, telli çalgı aleti	27		Dairesel gövdeli, uzun saplı, püsküllü, olasılıkla ahşap, telli çalgı aleti	12
	Dairesel formlu, iki taraflı olasılıkla metal vurmali çalgı aleti	105, 95, 11,22, 107,96 , 108		'S' biçimli gövdeli, uzun saplı, sapında perde belirten çizgisel detaylı, püsküllü, olasılıkla ahşap, telli çalgı aleti	122
	Dairesel formlu, iki taraflı, birbirine ipile bağlanan, olasılıkla metal vurmali çalgı aleti	106, 28.			

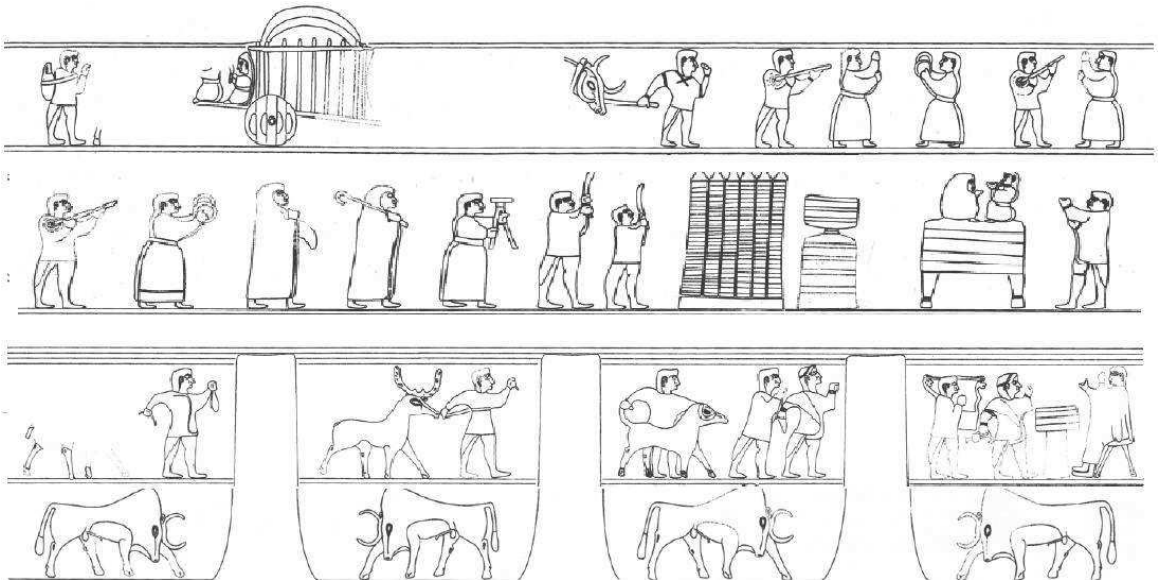
Tablo 18: Katalogta Yer Alan Enstrüman Tipleri

#

#

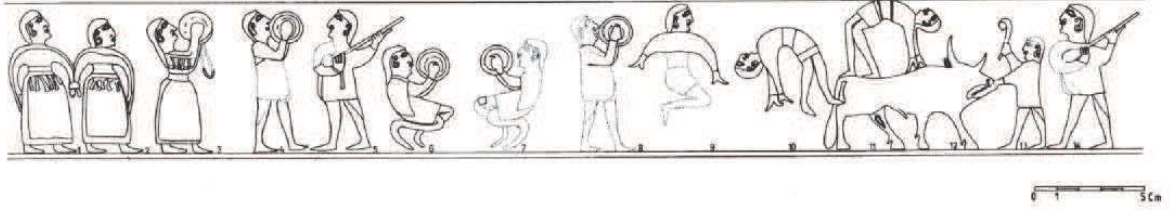
Şekil 1: Hüseyindede Çömleği. (Tayfun Yıldırım, 2008, a.g.e., s. 847.)

Şekil 1a: Hüseyindede Çömleği friz detayı. (Tayfun Yıldırım, 2008, a.g.e., ss. 849-850-851-852.)

Şekil 2: Küçük Hüseyindede Çömleği.(Joan Aruz, a.g.e., s. 134.)

Şekil 2a: Küçük Hüseyindede Çömleği friz detayı. (Billie Jean Collins, 2010, a.g.e., s. 65.)

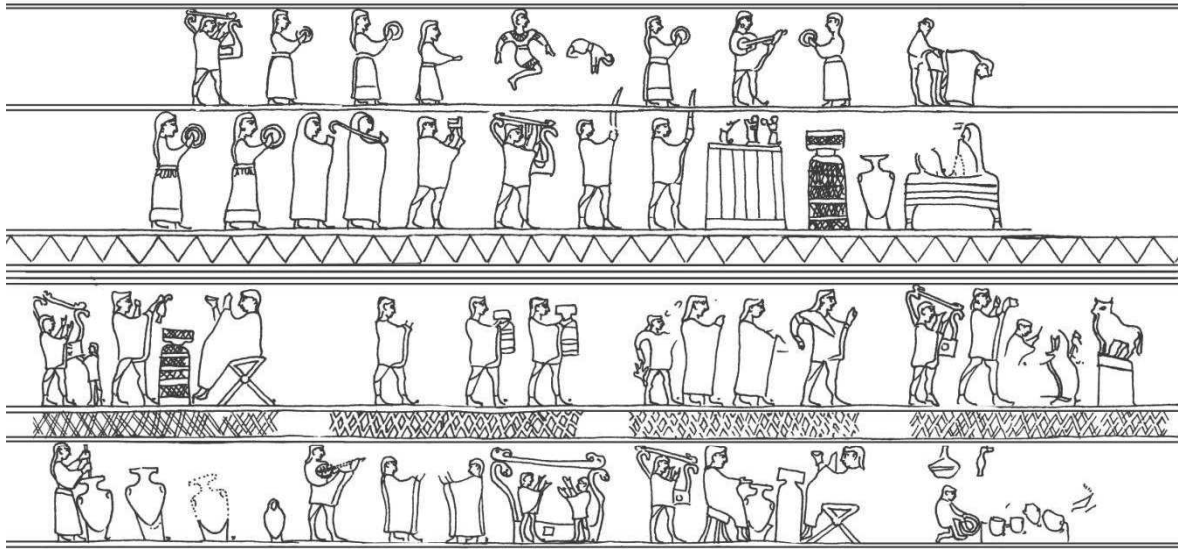
Şekil 3: Bitik Çömleği. (Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 54.)

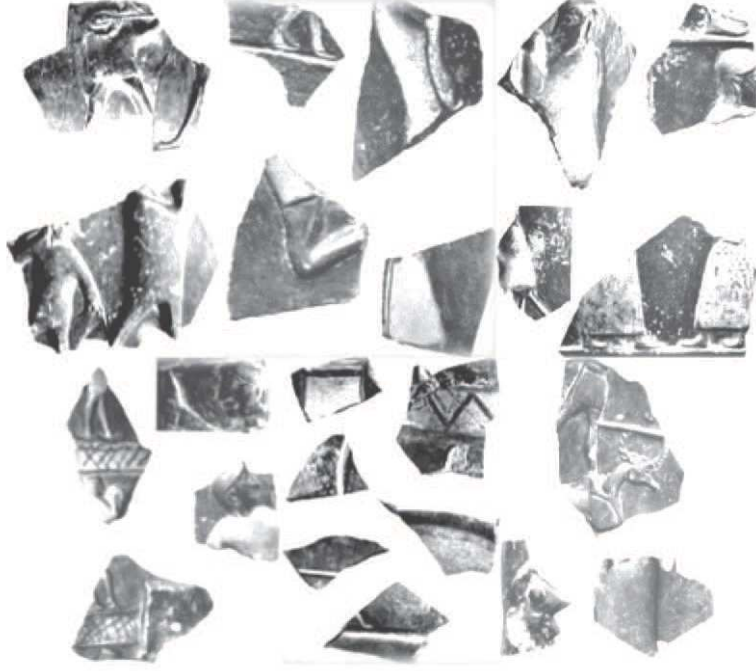
Şekil 3a: Bitik Çömleği Kutsal Evlilik sahnesi. (Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., s. 55.)

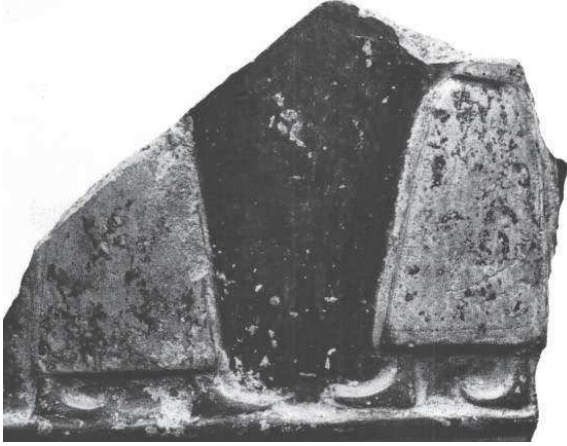
Şekil 4: İnandık Çömleği. (Muhibbe Darga, 1992, a.g.e., 59.)

Şekil 4a: İnandık Çömleği friz detay. (<https://chs.harvard.edu/CHS/article/display/6344.6-peripherals-hybrids-cognates>) (Erişim Tarihi: 13.04.2018)

Şekil 5: Eski yapar Çömlek Parçaları. (Tunç Sipahi, 2012. a.g.e., s.16)

Şekil 5a: Karşılıklı duran kadın figürler.

Şekil 5b: Geyik üzerinde duran Kırların Koruyucu Tanrısı.

Şekil 5a: (Tahsin Özgüç, 1988, a.g.e., s. Lev. – Pl. 70-4)

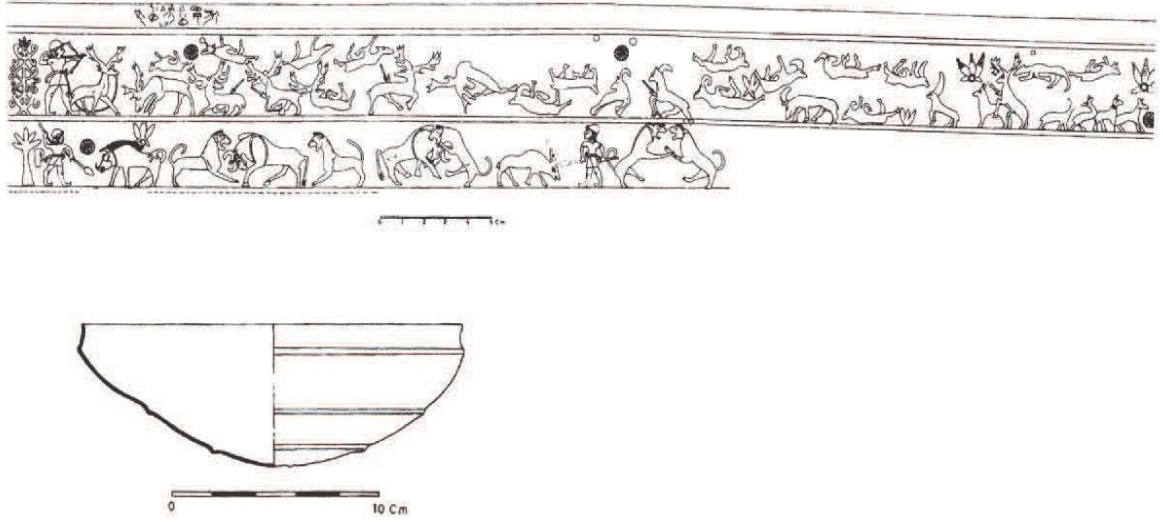
Şekil 5b: (Thomas Moore, a.g.e., s. 135.)

Şekil 5c: Boğa Maskeli Erkek. (Tunç Sipahi, 2014a, a.g.e., s. 37.)

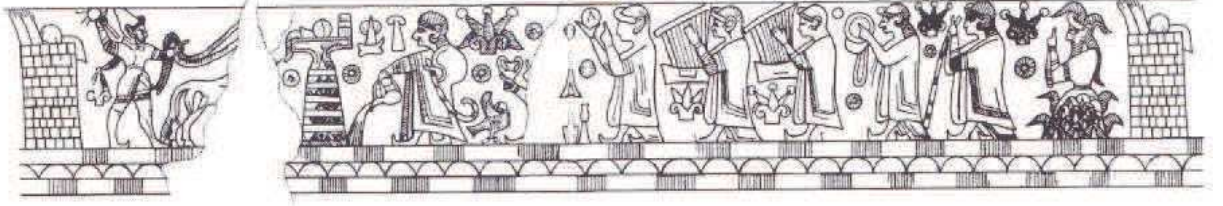
Şekil 6: Kastamonu-Kınık Kâsesi. (Jana Siegelova; Hidetoshi Tsumoto, a.g.e., s. 294.)

Şekil 6a: Kastamonu-Kınık Kâsesi friz detay. (Jana Siegelova; Hidetoshi Tsumoto, a.g.e., s. 294.)

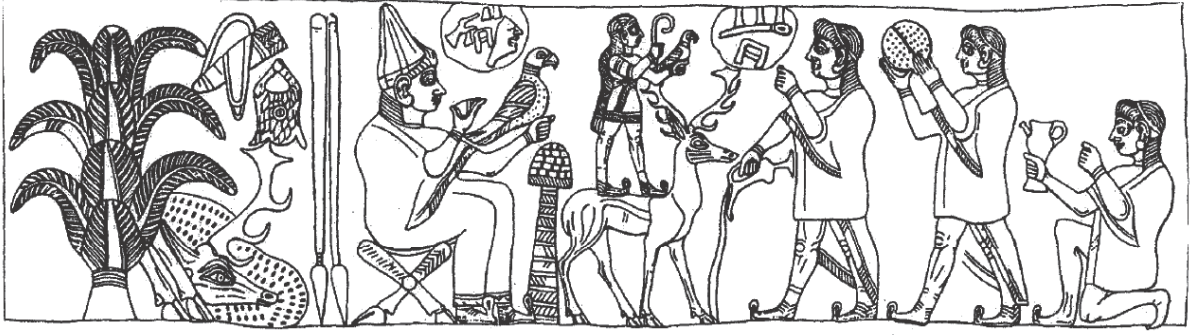
Şekil 7: Yumruk Biçimli Riton. (Billie Jean Collins, 2007, a.g.e., 133.)

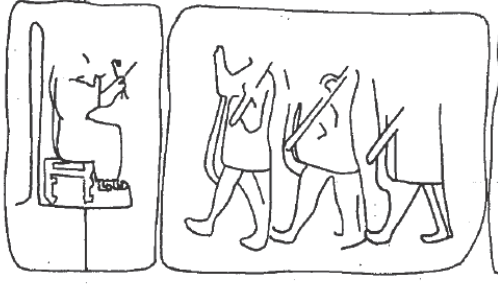
Şekil 7a: Yumruk Biçimli Riton friz detayı. (Aslı Özyar, 2006, a.g.e., s. 139.)

Şekil 8: Geyik Biçimli Riton. (Billie Jean Collins, 2007, a.g.e., s. 176.)

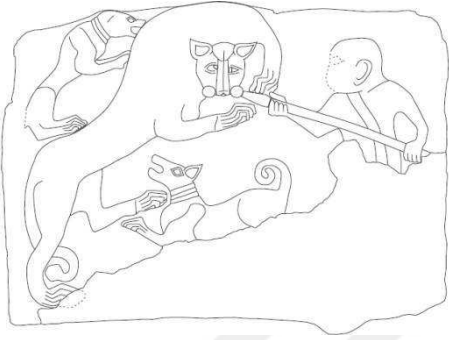
Şekil 8a: Geyik Biçimli Riton friz detayı. (Andreas Müller-Karpe, 2008, a.g.e., s. 181.)

Şekil 9b: Alacahöyük Doğu Kulesi Köşe Ortostatları İç Yüzey Duvar Kabartmaları Çizimi. (Hatçe Baltacıoğlu, 1996d, a.g.e., s. 14.)

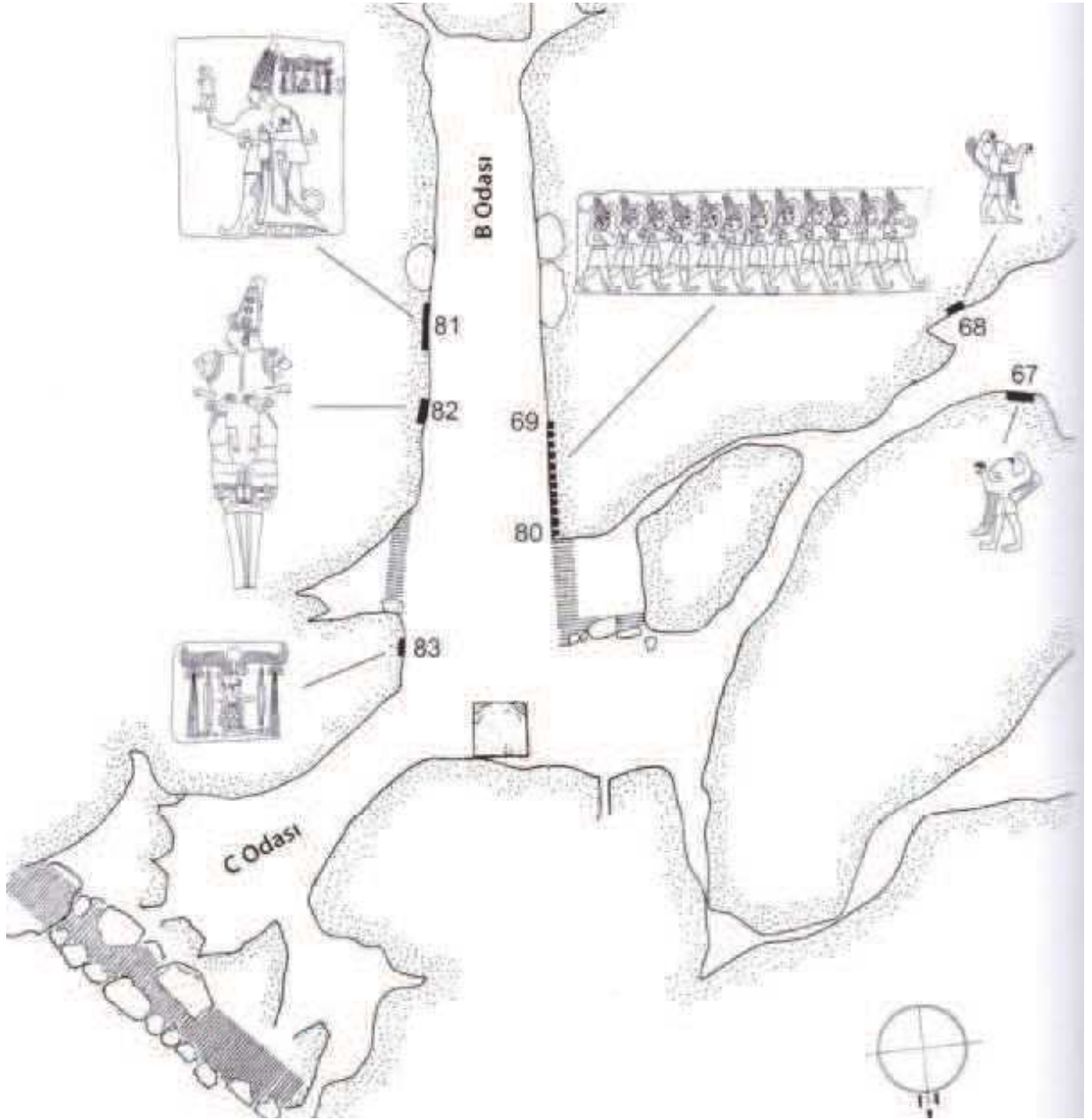
Şekil 9c: Alacahöyük Doğu Kulesi Köşe Ortostatları İç Yüzey Duvar Kabartmaları Çizimi. (Hatçe Baltacıoğlu, 1995d, a.g.e., s. 16.)

Şekil 9d: Alacahöyük Sfenksli Kapısında yer alan mızraklı avcı çizimi. (Hatçe Baltacıoğlu, Trevor Bryce, a.g.e., 2002, s. 193.)

Şekil 9e: Alacahöyük Sfenksli Kapı Duvar Kabartmalarında yer alan Fırtına Tanrısı önünde tapınan kral çizimi. (Hatçe Baltacıoğlu, 2006a, a.g.e., s. 27.)

Şekil 10a: Yazılıkaya B ve C Odası Kaya Kabartmaları'nın Çizimi.

Şekil 11: Kral Kapısı Kabartması.

Şekil 12: Hanyeri-Gezbel Kaya Kabartması.

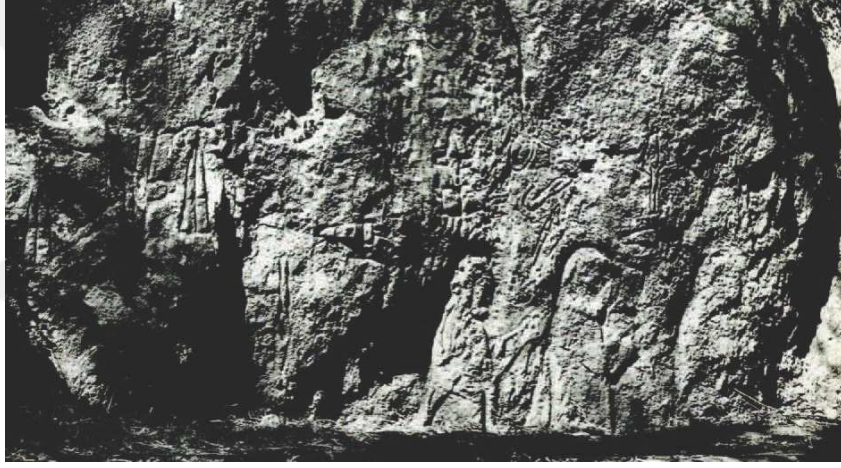
Şekil 13: Gavurkale Kaya Kabartması.

Şekil 14: Fraktin Kaya Kabartması.

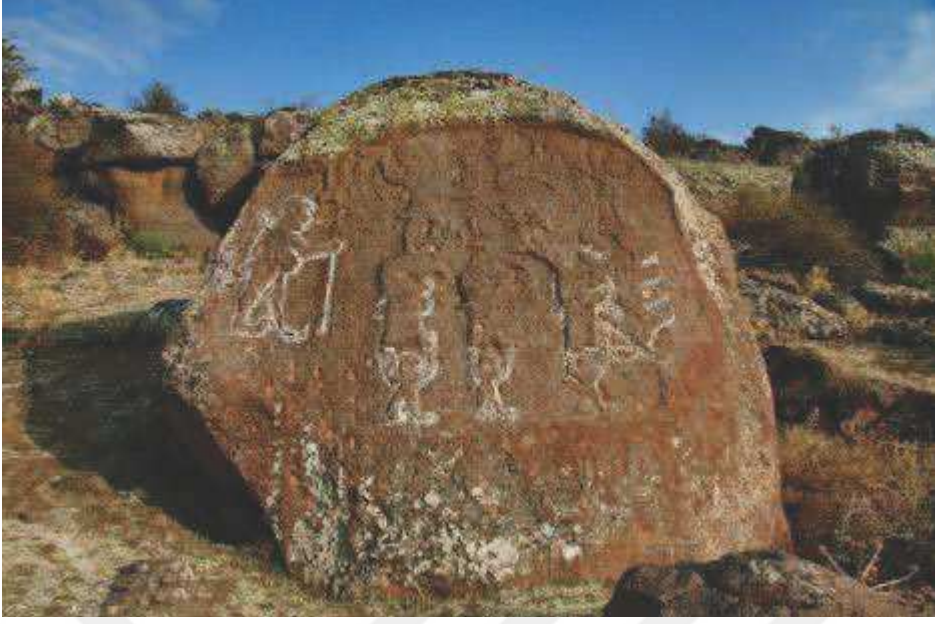
Şekil 15: Eflatunpınar Kutsal Havuzu.

Şekil 16: Taşçı I Kaya Çizimi.

Şekil 16a: Taşçı II Kaya Çizimi.

Şekil 17: İmamkulu Kaya Kabartması.

Şekil 18: Sirkeli Kaya Kabartması.

Şekil 19: Hatıp Kaya Kabartması.

Şekil 20: Karabel Kaya Kabartması.

Şekil 21: Hemite Kaya Kabartması.

Şekil 22: Altın Amulet.

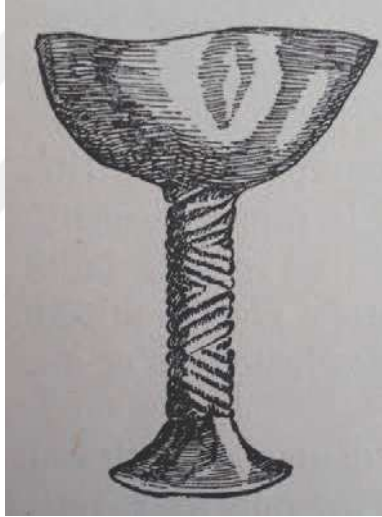
Şekil 23: Dans eden tanrı.

Şekil 24: I. Tukulti Ninurta'nın tapınım sahnesi.

Şekil 25: Assurbanipal'in eşi Assur-Sarrat'ın steli.

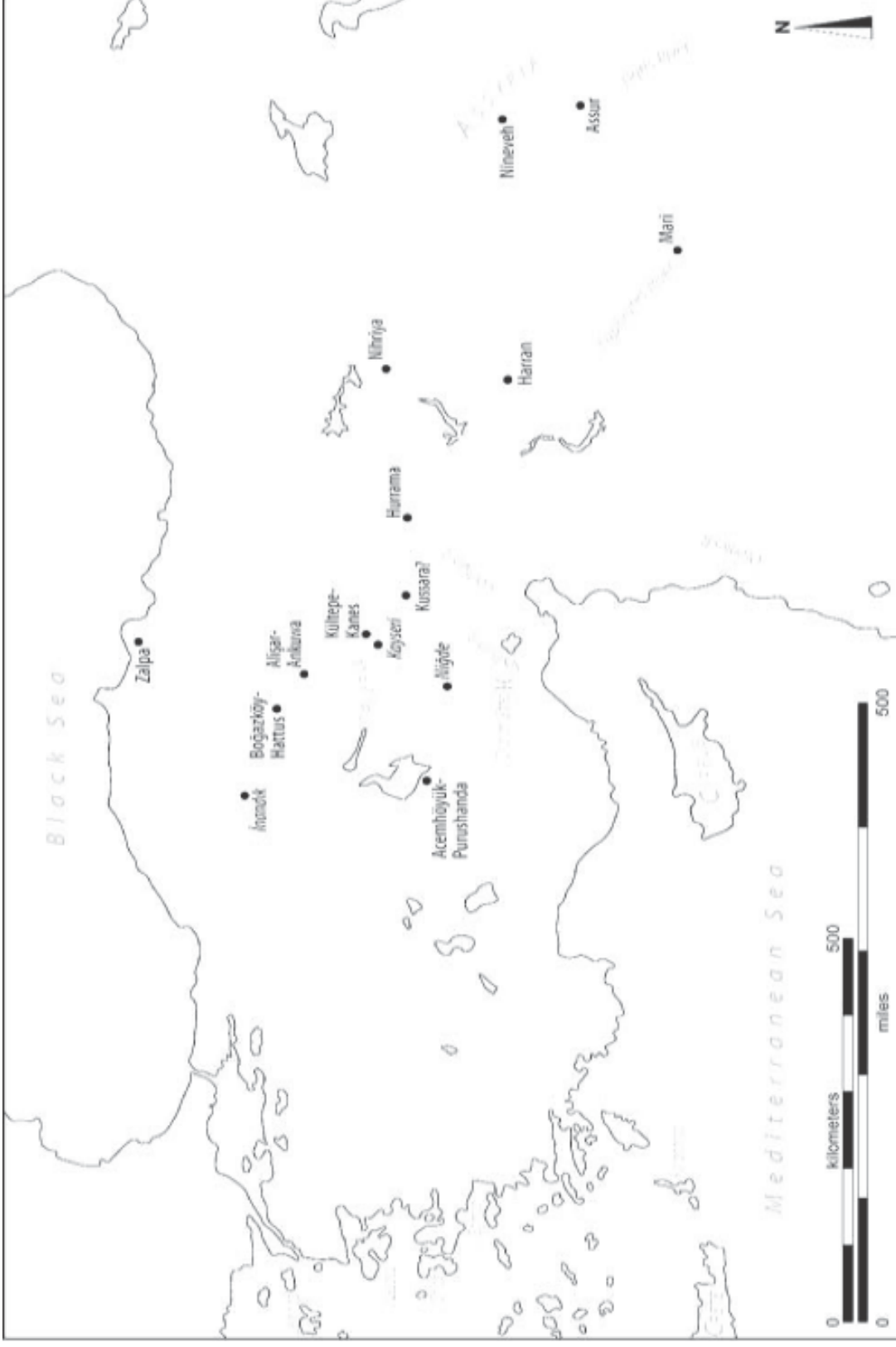

Şekil 26: Yüksek ayaklıklı altın içki kupası (Alacahöyük).

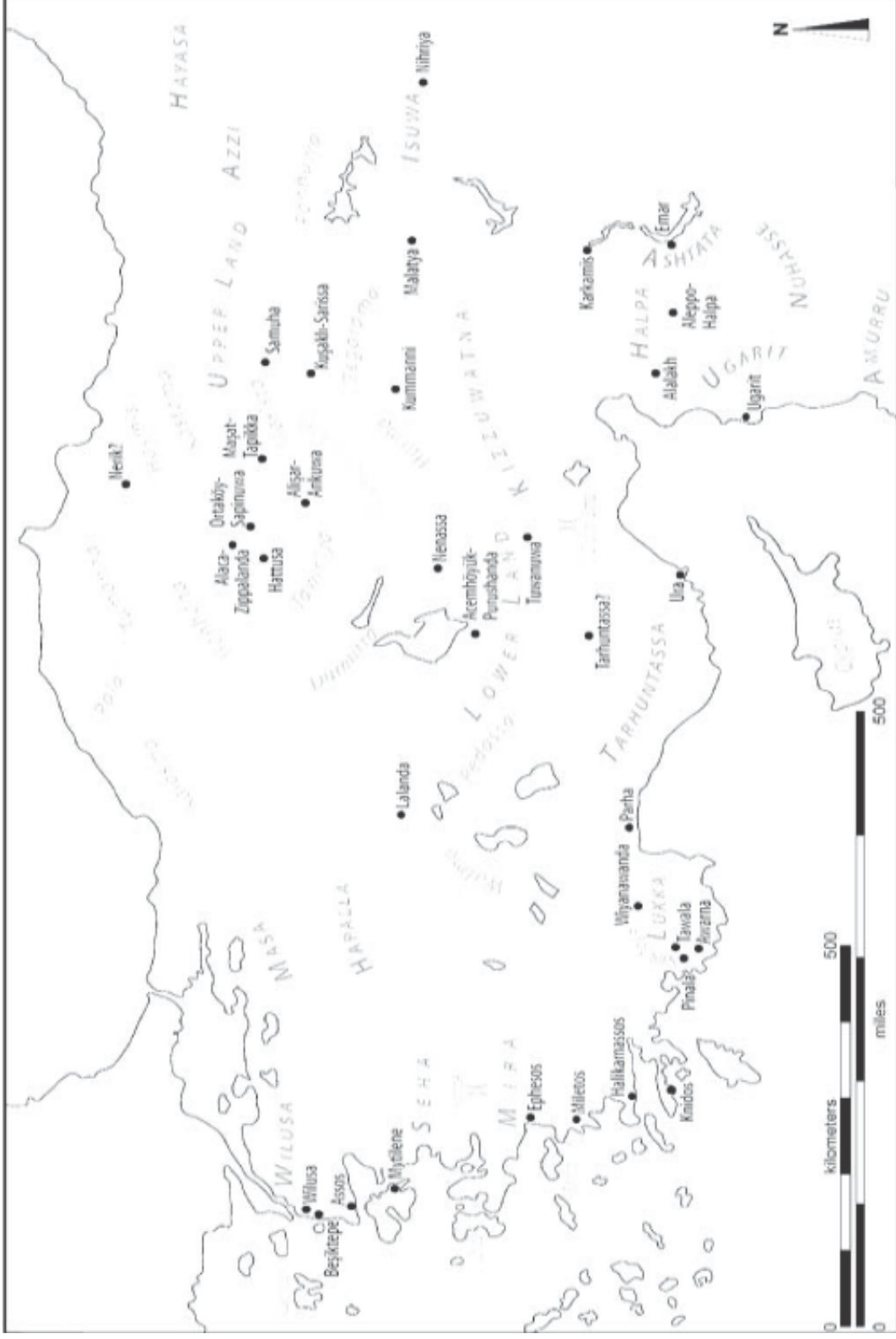

Şekil 27: Yavru Köpek Taşıyan Kadın. (Amasya Müzesi)

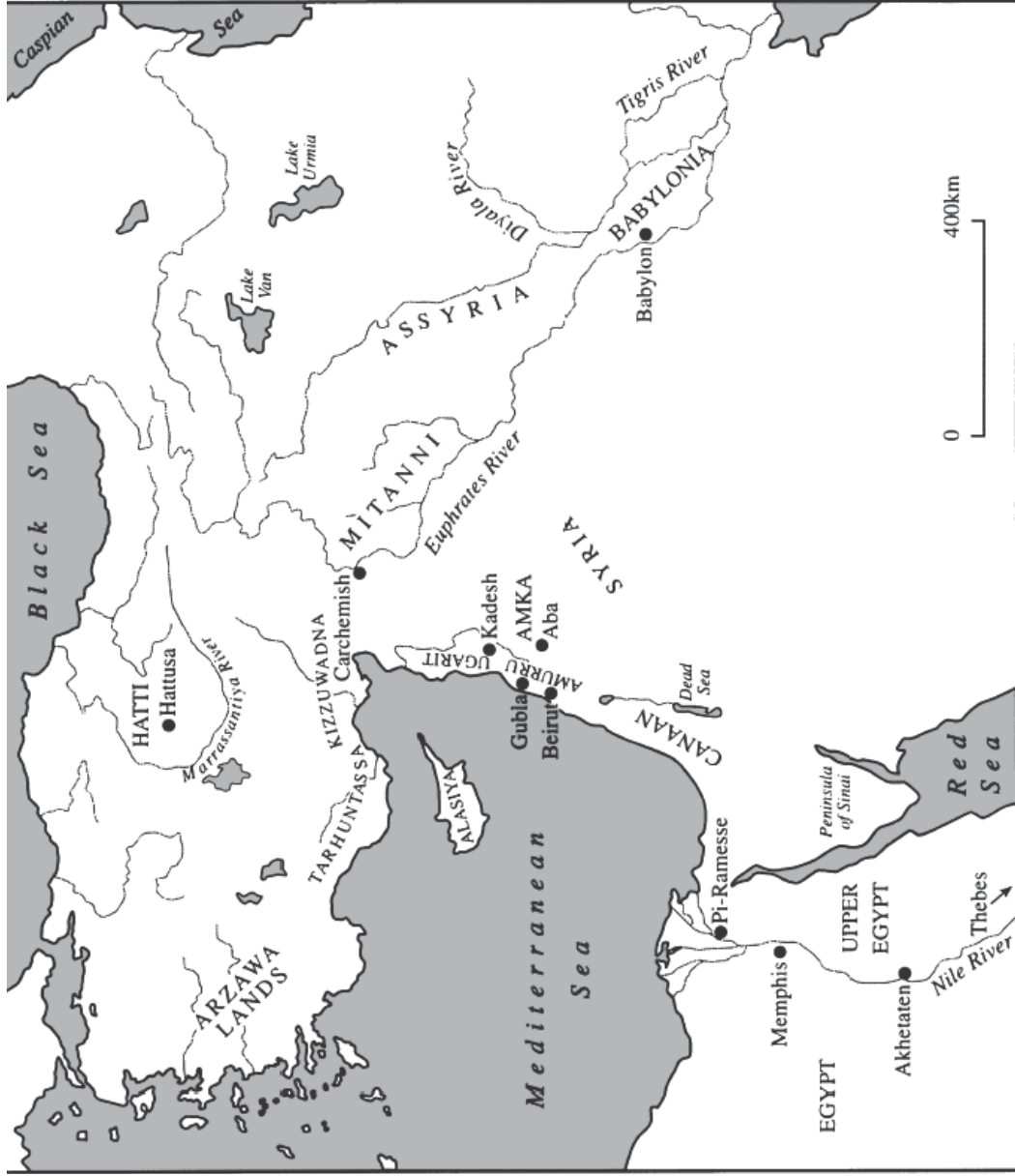

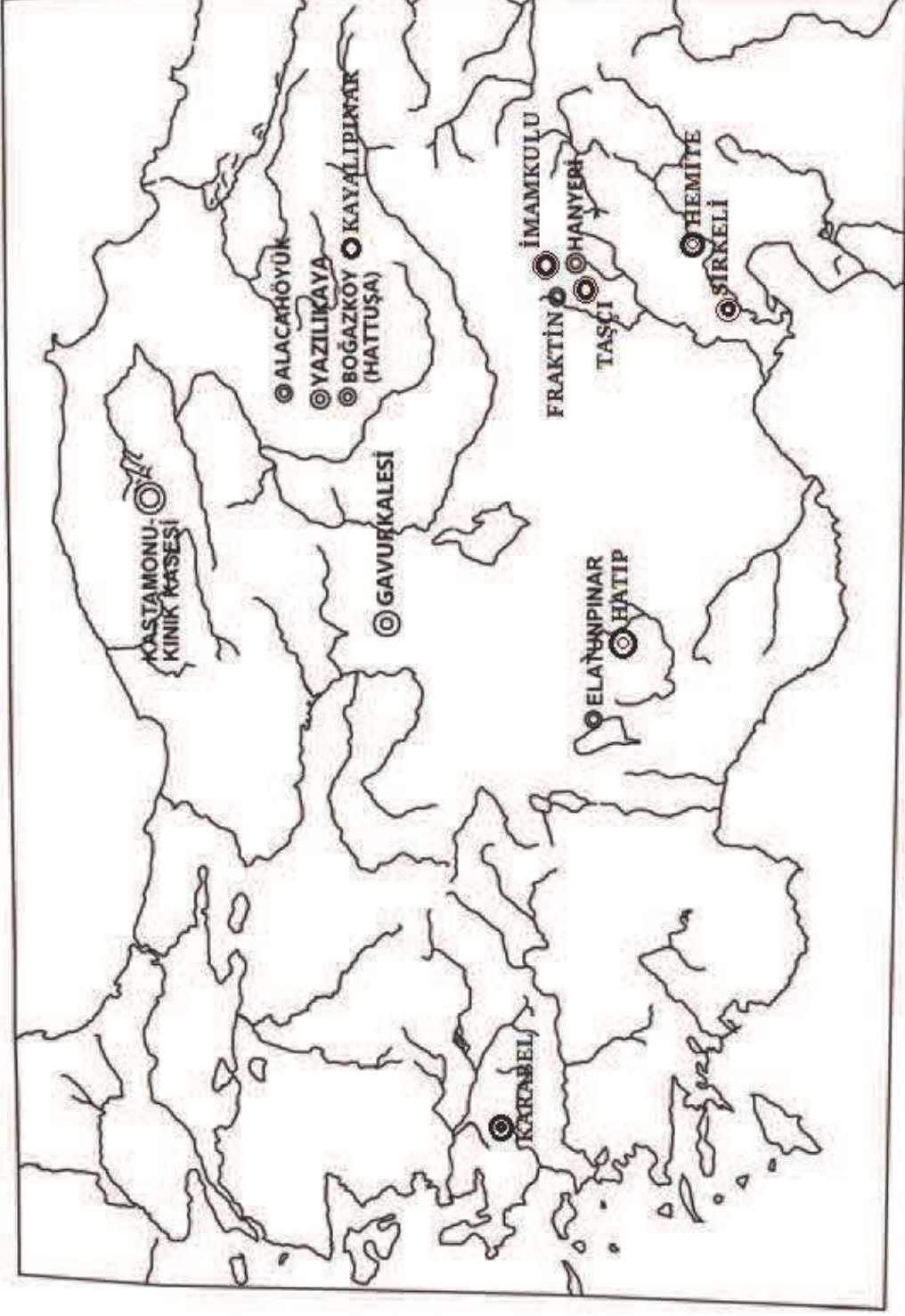
Harita 2: Assur Ticaret Kolonileri Döneminde Anadolu. (Billie Jean Collins, 2007, a.g.e., s. 27.)

Harita 3: Geç Tunç Çağı Hitit Vassal Krallıkları. (Billie Jean Collins, 2007, a.g.e., s. 47.)

Harita 4: Hitit İmparatorluğu ve Anadolu'nun Çevresi. (Trevor Bryce, 2002, a.g.e., s. XIV.)

Harita 5: Katalog Eserlerinin Haritada Dizilişleri. (Mellink'in haritası temel alınarak yeniden çizilmiştir.)

(Kay Kohlmeier, a.g.e., s. 153.)

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : Figen BAKAN
Uyruğu : TC.
Doğum Tarihi ve Yeri :Kırklareli – 11.11.1986
Telefon : 0544801533
E-mail : figenbkn@gmail.com

Eğitim

<i>Derece</i>	<i>Eğitim Birimi</i>	<i>Mezuniyet Tarihi</i>
Yüksek lisans	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	2015-2018
Lisans	Kocaeli Üniversitesi	2006-2011
Lise	Fatih Sultan Mehmet Lisesi	1999-2004

İş Deneyimi

<i>Yıl</i>	<i>Yer</i>	<i>Görev</i>
2009-2010	Yassıhöyük Kazısı	Arkeolog
2010	Kurulkalesi Kazısı	Arkeolog
2011	Kocaeli İli ve İlçeleri Yüzey Araştırması	Arkeolog
2012	Çiledir Höyük Kurtarma Kazısı	Arkeolog
2013-2017	Assos Kazısı	Arkeolog